

Coperta: Dan Mitescu

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
BOSTAN GRIGORE C.**

Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean/

Grigore C. Bostan – Iași: Cantes, 1998

280 p; 25 cm. – (Arte)

Bibliogr.

Index

ISBN 973-98747-9-7

859.0.09-91-1

859.0(478.9).09.-91-1

398(498)+(478.9)

ISBN 973 98747-9-7

Editura CanteS

Iași – 1998

Cartea a fost tipărită și cu susținerea financiară a Inspectoratului pentru Cultură Iași.

Grigore C. Bostan

Poezia Populară Românească
în Spațiul Carpato-Nistrean

- Istoriografie, studiu comparat, texte -

Editura AnteS

Iași - 1998

*Autorul aduce alese mulțumiri scriitorului
Varujan Vosganian, conf. dr. Vasile Astărăstoae,
Editurii Cantes, pentru contribuția deosebită la
aparitia acestei cărți.*

ARGUMENTU

*O lucrare de proporții despre folclorul nostru din unele zone puțin explorate în aspect etnocultural (mai cu seamă după 1940), cum sunt nordul Bucovinei, ținutul Herței, fostul județ Hotin al Basarabiei ș.a. ar trebui, în mod obișnuit, să înceapă cu un capitol privind istoria românilor din spațiul respectiv pe parcurs de peste un mileniu și jumătate, relațiile lor cu alte etnii vecine sau conlocuitoare. Ne-am gândit, însă, ca o asemenea "schibă introductivă" care, în esență, ar repeta (ca și altele de acest gen) cele scrise de marii înaintași (**Dimitre Onciul, Ion Nistor** ș.a.) ar fi astăzi prea "comună" - cu atât mai mult, cu cât cititorul o poate găsi în vol. "Folclor din Țara Fagilor" (1993), monografia "Corelație tipologică și contacte folclorice" (1985, în I.rusă - cu succinte caracterizări ale localităților limitrofe din nordul Bucovinei, ținutul Herței, nordul Basarabiei, Transcarpatia, Bugeac ș.a.), precum și în alte lucrări ale noastre din ultimii ani ("Academica", 1997, nr.3, etc.).*

*Desigur că nu numai pentru noi, românii, ci și pentru alte etnii (ucraineni, ruși, polonezi etc.) este extrem de necesară o istorie fundamentală, integrală, a civilizației românești în spațiul carpato-nistrean - lucrare ce poate fi realizată doar prin colaborarea mai multor cercetători. Mărturiile despre continuitatea etnică a romanității răsăritene la nord-est de Carpați, începând cu sec.II-III d.Cr., (a se vedea și lucrarea mai recentă "Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat", coord. **V. Spinei**, Iași, 1997), contribuția ei esențială în viața culturală a populației din nordul Bucovinei, ținutul Herței, fostul județ Hotin al Basarabiei și din alte zone (actuala reg. Cernăuți), extinderea de mai târziu a relațiilor și interferențelor româno-slave și româno-ucrainene, precum și atestările documentare ce ne vorbesc despre conservarea și evoluția tradițiilor autohtone în atare condiții - toate aceste mărturii multiseculare, cunoscute în mare măsură, urmează să fie completate în mod substanțial cu informații noi și edificatoare obținute în urma investigațiilor istorice, arheologice, etnografice, folclorice, etnolingvistice, etnomuzicale etc. Evident, cele mai bune rezultate, în cazul dat, le poate oferi studiul comparat al culturii naționale, studiu întemeiat pe o metodologie modernă (A se vedea "Introducere" la partea a II-a a lucrării de față - "Poezia populară în spațiul carpato-nistrean: paralelisme tipologice și tangențe interetnice, identitate artistică națională").*

Sperăm că datorită unor aspecte istoriografice (cu prezentarea fondului documentar mai puțin cunoscut), semnificațiilor etnoculturale ale materiei artistice cercetate, textelor anexate, precum și datorită încercărilor (pe alocuri netradiționale) de analiză sistematică a formulelor poetice românești pe fundalul paralelismelor tipologice și relațiilor interetnice din spațiul carpato-nistrean și din alte zone mai îndepărtate - cartea de față nu va rămâne în afara atenției specialiștilor în domeniul folcloristicii comparate, a cititorilor pe care îi preocupă problemele vieții spirituale a românilor rămași în afara granițelor actuale ale țării și, eventual, cele ale contactelor și convergențelor culturale în zonele limitrofe de la nord-est de Carpați, - fenomene cercetate în baza unor materiale și principii obiective.

G.B

Folclorul - zidire a ființei naționale

Valorificarea creației poetice orale românești din nordul Bucovinei, ținutul Herței și nordul Basarabiei (actuala regiune Cernăuți).

istoria culturii românești din partea de nord-est a Carpaților cu ținuturile Cernăuților și Hotinului ale vechii Moldove ne duce spre acele vremuri îndepărtate ce se măsoară cu mitologia și datinile noastre populare, cu basmele și legendele, cu doina și balada ...

În secolul al XIX-lea începe valorificarea sistematică a tezaurului creației poetice orale din spațiul carpato-nistrean. După câteva încercări sporadice mai cu seamă în "Calendarul de casă" al lui **Vasile Țintilă** din Tereblecea (1811, întrerupt în 1820 și reluat în 1841, cu suplimente beletristice ce inserau proverbe, zicători, istorisiri scurte) urmează o etapă de preocupări tot mai frecvente în domeniul folclorului din această zonă cu străvechi tradiții populare românești.

Odată cu apariția gazetei "Bucovina" (1848-1850) și, în mare parte, datorită activității lui **V. Alecsandri, Al. Russo, M. Kogălniceanu, Aron Pumnul, fraților Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, Ion al lui Gheorghe Sbiera**, a altor fruntași ai vieții publice și scriitori, se trezește în rândurile intelectualilor din Cernăuți interesul pentru tezaurul artistic al poporului, marcat, desigur, de conotația patriotică (situație ce corespunde perioadei romantice din toată Europa)¹.

Evocând zilele pribegiei în Bucovina și serile când unii dintre tinerii revoluționari se pierdeau cu "analisisul proverbelor, culese din gura poporului", alții în discuții despre "obiceiurile și năravurile românilor", **Vasile Alecsandri** mărturisește într-o scrisoare adresată lui **Alecu Hurmuzachi**, că a fost rugat de ceilalți "a zice balada Mioarei". "Deși eu n-o știam întregă pe de rost, remarcă bardul de la Mircești, totuși vă spusei câteva părți din ea, care deșteptară în voi o mare admirație pentru poezia populară"².

Primind manuscrisele ("hârțile") de la Iași, **Vasile Alecsandri** încredințează săptămânalului "Bucovina" o serie de capodopere ale poeziei noastre populare spre a fi publicate pentru prima oară anume în gazeta cernăuțeană.

Textele, în mare parte, vor fi însoțite de ample comentarii, ce vor apare în 1849 în "Bucovina" sub titlul "Românii și poezia lor" (scrisoare adresată lui **A. Hurmuzachi**). Acest articol al lui **V. Alecsandri** este precedat de o notă elogi-oasă a redacției la adresa poetului care "și-au" dobândit un nou drept la recunoștința Patriei pentru o asemenea îmbogățire a literaturii naționale prin descoperirea unui însemnat tezaur de poezie cu totul originală și populară. Noi, din parte-ne, mulțumindu-i pentru onorătoarea și mult prețuita conlucrare a d-sale, ne bucurăm a aduce aici frumosului geniu poetic și zelului național a d-sale un public omagiu"⁴. Apoi, rînd pe rînd, sunt inserate 12 "Cântece bătrânești": "Căldreanul" (II, 1849, nr.38, p.181); "Păunașul codrilor", (II, 1849, nr.36, p.205); "Toma a lui Moșiu" (III, 1850, nr.2, p.7); "Blestemul" (III, 1850, nr.4, p.19); "Sârb-sârme" (III, 1850, nr.8, p.35-36), "Mioara", cu comentariu, (III, 1850, nr.11, p.48-49 - comentariu p.51-52 - balada); "Cântecul lui Miha Copilu" (III, 1850, nr.20, p.84-85); "Balaurul" (III, 1850, nr.33-34, p.132); "Turturica și cucul" (III, 1850, nr.45-46, p.157); "Șalga" (III, 1850, nr.47-48, p.161); "Inelul și năframa" (III, 1850, nr.51-52, p.169); "Bujor" (III, 1850, nr.53-54, p.172). **V. Alecsandri** intenționa să mai publice poeme eroice și balade în "Bucovina", deoarece în iulie 1850 îi scrie din Iași redactorul "Foi": Iubite A... Prin balada lui Bujor, ce îți trimit acum, închei partea I a baladelor populare, care s-au tipărit în gazeta "Bucovinei". Îmi mai rămâne încă mult de prelucrat și de descoperit, dar nădăjduiesc că fără întârziere oi putea să comunic foii Bucovinei unele din următoarele balade, precum: "Ștefan Vodă", "Negru Vodă", "Mihnea-Vodă", "Moțoc Vornicul", "Bătrânul Novac", "Corbul", "Movila lui Burcel", "Chira", "Vidra", "Costică", "Petrișor", "Badiu", "Grui Grozovan", "Soarele și Luna", "Holera" ș.a.⁵.

După cum se vede , planul lui **V. Alecsandri** a fost de mare amploare, dar, spre regret, n-a putut fi realizat, deoarece "Bucovina" în curînd își va înceta apariția (20 septembrie 1850). Poetul a reușit să mai publice în prima gazetă cernăuțeană o serie de hore însoțite și ele de comentarii: "Hora Zoiței" (III, nr. 57, p.182), "Hora Ilenuței" (III, nr.58, p.185), "Hora Tiței" (III, nr.59, p.189) și "Alte hore" (III, nr.60, p.192-194).

Exemplul lui **V. Alecsandri** a fost urmat de unii intelectuali bucovineni; de aceea, mai târziu, la începutul anilor 60, poetul putea conta pe ajutorul lui **A. Hurmuzachi** și al altor compatrioți din Cernăuți pentru a-și completa cu noi piese folclorice antologia de poezie populară apărută în prima ediție la 1852-53. Încă mai înainte, **V. Alecsandri** dispunea și de texte bucovinene. **Leonida Bodnărescul** ne mărturisește că în 1847, scriitorul Iraelie Porumbescu (1823-1896), ulterior secretarul "Bucovinei", "călători prin munți și pe la țară și adună cântece și povești populare pe care le dădu toate laureatului poet **V. Alecsandri**, pre care îl cunoștea foarte bine"⁶.

Din îndemnul lui **V. Alecsandri** a cules și a valorificat cântece populare și compozitorul **Karol Mikuli** (Cernăuți, 1821 - Lvov, 1897), autor al uneia dintre

primele colecții de melodii românești auzite de la lăutari. Albumul de auzi folclorice ("charmant album des 40 airs" după cum le aprecia **V. Alecsandri**) a fost editat de **K. Mikuli** în 1854-55. Horele din caietul I se datorează lăutarului **moșu Nicolae de la Lăpușna** de lângă Berhomet⁶. În colecție sunt incluse și doine, cântece păstorești prelucrate pentru pian. **K. Mikuli** a continuat și după 1855 să noteze "melodii vechi și bătrânești", fapt, despre care ne mărturisește o scrisoare adresată lui **V. Alecsandri** de către **Alecu Hurmuzachi** la 1865⁷.

"Calendarul pentru ducatul Bucovinei" (Cernăuți) publică schițe despre "Nunțile la țară" (1857), alte obiceiuri. În 1865 începe să apară la Cernăuți "Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina". Pe parcursul celor cinci ani de existență a acestei prime reviste bucovinene unul dintre cei mai activi colaboratori ai ei (pe lângă **V. Alecsandri**) a fost țăranul bucovinean cu operele sale artistice. În coloanele "Foi" se publică un număr impunător de poezii populare, culeșe în toate colțurile plaiului bucovinean. Și, ce e deosebit de important, creațiile folclorice, din îndemnul lui **Alecu Hurmuzachi** (care are și o notă în sensul acesta - 1865, nr.5, p.195) se păstrează așa cum circulau în popor fără a fi supuse unei corectări stilistice în maniera școlii romantice a lui **V. Alecsandri** ș.a.

În scrisoarea sa din martie 1865 către **A. Hurmuzachi** (mss.bibl., Acad. Române, nr.334), bardul de la Mircești scrie următoarele cuvinte de îmbărbătare: "Am o bună sperare că sub privigherea voastră, a fraților Hurmuzăcheșți, spiritele vor apuca pe o cale dreaptă și literatura se va cultiva ca o grădină cu flori și fără buruieni sălbatice. Această încredere am undit-o chiar în cetirea "Foi Societății din Bucovina", unde am văzut că ați adoptat o limbă curată (carele se va mai curăța în viitor), o ortografie simplă și un stil plăcut... Foaia voastră cuprinde puține articole, însă toate sunt interesante; studiul d-lui Sbiera este erudit" (se are în vedere lucrarea lui **Ion a lui Gheorghe Sbiera** despre refrenul "O Lere, Doamne" din colindele românești).

În 1868 "Foaia..." publică pentru prima oară (la intervenția lui **V. Alecsandri**) cele mai valoroase lucrări ale lui **A. Russo** în domeniul creației poetice orale: remarcabilul studiu "Poezia populară" (IV, nr.8-10), scris în 1846, eseu "Studii naționale" (IV, nr.6-7), datat încă din 1840, precum și articolul "Decebal și Ștefan cel Mare" (IV, nr.6-7). Tot aici, la 1 iunie 1868, **V. Alecsandri** inserează un eseu ce conține informații privind viața și activitatea lui **A. Russo** inclusiv în domeniul folcloristicii.

Astfel vedem că, datorită periodicelor, personalitatea și opera lui **A. Russo**, mai ales cea ce ține de domeniul creației populare, au ajuns să fie bine cunoscute intelectualității cernăuțene de la mijlocul secolului trecut. Vom mai aminti și faptul că elevii gimnaziști din capitala Bucovinei de atunci, printre care și **Mihai Eminescu**, au avut posibilitatea de a citi în biblioteca lui **Aron**

Pumnul antologia tradusă în limba germană de **Wilhelm fon Kotzebue** "Rumänische Volkspoesie" - "Poezie populară română" (1857), în care poate fi întâlnit și numele lui **A. Russo** ca valorificator al folclorului nostru.

În antologie este reprodus (în original) un cântec celebru cules de către marele folclorist (și citat în studiul său "Poezia populară"):

*Viaza omului -
Flore câmpului.
Kâte flori sunt pe pomânt.
Toate se duc la normânt ... etc.*

Colaborarea lui **A. Russo** și a lui **V. Alecsandri** la periodicele bucovinene ("Bucovina", "Foaia Societății ...") - atât în timpul refugiului lor politic, cât și mai târziu - a lăsat urme vizibile în scrisul bucovinean. Lor li se datorează în mare parte dezvoltarea "curentului poporan" în operele lui **Iraclie Porumbescu**, **Dimitrie Petrino**, **Vasile Bumbac**, **Constantin Berariu** și ale altor scriitori, precum și începutul viguroasei școli folcloristice, reprezentate de **I.G. Sbiera**, **S. Fl. Marian**, **E. Niculiță-Voronca**, **Leca Morariu**, **Alexandru Voevidca**, **M. Friedwagner** ș.a⁸.

Materialele folclorice publicate în "Foaia Societății ... " au fost precedate sau însoțite de unele încercări teoretice și exemple elocvente menite să releve importanța poeziei populare ca sursă pentru literatura cultă. E cazul să menționăm îndeosebi articolul "Despre cântecul popular", publicat în nr.5 din 1865 (p.115-120) al "Foi Societății..." de către "un amatoriu și culgătoriu de cântece populare". Autorul (rămas încă neidentificat) își concepe lucrarea ca ca "un răspuns indirect, dat folcloriștilor care nu țineau cont de faptul că specificul național al creației orale este, înainte de toate, determinat de istorie: "Nu numai temperamentul, moravurile și datinile înrăurează asupra cântecului popular, ci mai ales istoria unui popor lasă întipărirea cele mai puternice"(p.116). De aceea "tristetea și melancolia este tipul fundamental al cântecului român" (p.118). Lucrarea merită atenție și datorită faptului că este unul dintre primele (dacă nu chiar primul) studiu asupra structurii muzicale ("Fraza melodică") a cântecului nostru popular. Autorul distinge în special tactele ordinare $4/4$; $2/4$; $3/4$; $6/8$ și $3/8$, aducând o serie de probe din folclorul bucovinean. Se propune și o clasificare a repertoriului cântecului popular în: 1) cântecul istoric epic; 2) doinele sau cântecele de dor; 3) cântecele de natură erotică; 4) cântecele ocazionale (colindele, cântecele la culesul viilor și recoltarea grâului, la clacă, la nuntă și bocetele); 5) cântecele de joc, adică horele. Precum ne putem da seama, această clasificare a cântecului popular le completează întrucâtva pe cele propuse anterior de către **C. Negruzzi** în studiul "Cântece populare a Moldaviei" (1840) și **V. Alecsandri** în cuvântul său introductiv ("Poezie

poporală”) la colecția de balade și doine (1852-53). Pentru prima oară este acceptată noțiunea de “cântec istoric epic”, se atrage atenția asupra unor opere mai puțin frecvente din folclorul ritualurilor.

Următoarele numere ale “Foi ... ” plasează piese folclorice la rubrica specială “Cântece populare”. Câteva poezii populare din Bucovina publică **I.G. Sbiera**, pe atunci profesor de limba și literatura română la Obergimnaziul-ul cernăuțean⁹.

Unul dintre cei mai activi colaboratori ai “Foi ... ” a fost poetul bucovinean **Vasile Bumbac** (1837-1918). În 1868 el publică aici un eseu “Despre hore” (nr.3), subliniind motivele centrale și “tonul de interpretare” ale acestei specii. În același an inserează în “Foaie ... ” (nr.4) marea legendă “Piatra Corbului” - o versificare proprie a tradițiilor istorice despre lupta poporului împotriva invaziilor tătarilor. Între 1867-68 **V. Bumbac** găzduiește în coloanele revistei cernăuțene legenda despre descălecatul lui Dragoș în Moldova (1868, an IV, nr.2) și “cinelituri” răzlețite în mai multe volume. Drept sursă principală a legendei despre Dragoș i-a servit o tradiție istorico-toponimică culeasă de prietenul său **G. Buliga** din Volovăț, loc legendar al așezării voievodului cu oștenii săi. Uța-vrăjitoarea îi procește lui Dragoș că va ajunge domn peste Țara Moldovei. Îndeplinindu-se apoi profeția, Vodă își aduce aminte de Ița și pe locul colibeii ridică o mănăstire, iar satul îl numește în amintirea ei - Valea Iței - de unde apoi Volovăț. Poetul a mai versificat o serie de povești populare (“Petrea cățelei”, “Elena-zâna”); după o fabulă din popor a scris poemul pentru copii “Șoarecele și ghinda” - una dintre cele mai reușite opere ale sale, din care o seamă de reminiscențe se mai întâlnesc și azi în poveștile despre animale (“Șoarecele speriat”) și în folclorul copiilor.¹⁰

Pe parcurs de multe decenii (1874-1931) “Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina” a publicat “Calendarul poporului bucovinean” - ediție ce merită o deosebită atenție când e vorba de contribuția periodicelor bucovinene în valorificarea folclorului nostru. În primii ani de apariție “Calendarul” inserează mai cu seamă texte din poezia obiceiurilor calendaristice și de familie (**I.G. Sbiera**), “tradițiuni” și lirică de dragoste (**S.FL. Marian**). Spre finele secolului trecut și la începutul secolului nostru prevalează cântecul recrutaesc, de cătănie și de război” cu distincte semnificații sociale, politice și istorice: (“Cum îi neamțu-nșelător/ A strâns câmpurile de flori/ Și satele de feciori ... 1910, p.76”).

Alt organ beletristic de mai târziu al “Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” - “Aurora Română” - găzduiește în 1882 - 1889, “schite despre moravuri și datine populare” de **E. Tomoiagă**, cantor bisericesc din s. Mahala de lângă Cernăuți, articole despre obiceiuri semnate de **S.FL. Marian**, texte folclorice.

În cadrul "Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina" a activat din 1868 și **Isidor (Sidor) Vorobkevici** (1836-1903), scriitor și compozitor ucrainean, care a încercat să scrie opere poetice și în limba română. Cântecurile epice românești i-au inspirat poemul apărut în două limbi – ucraineană și română - "Ivonica Darii, Bucovinskii oprășoc", - "Ivonica Darii, hoț bucovinean" (1865). Haiducul Darie, despre care e vorba în poem, a trăit la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, (1790-1816). Se zicea că e prieten cu vestitul Ștefan Bujor. "Ion Darie, - scrie prozatorul **Iraclie Porumbescu**, - era în toate comunele de-a lungul Carpaților bucovineni și în ale celor din Moldova: un nume foarte popular. Ispravile lui erau seara povestite la gura cuptorului, ziua la lucru, prin țărani"¹¹.

Având drept sursă de inspirație folclorul românesc, **I. Vorobkevici** a elaborat și alte opere de factură populară: "Bucovină, țară dulce" "Când Moldova purta jugul", "Cântă cucul în grădină", "Când mă duc la moară" ș.a. În 1870 compozitorul scrie, pe un motiv din folclorul țiganilor, cunoscuta romanță "Să-mi cânti, cobzar bătrân, ceva" (versiunea ucraineană a autorului - "Zagrai mu, țigane starâi". Datorită melodramatismului specific, acest cântec a avut o răspândire largă în folclorul românesc din Bucovina.

Influența mitologiei populare românești se resimte în balada lui **I. Vorobkevici** "Privighetoarea măiastră ("Solovei-ciqrodei"), unde este reluat personajul din basmele noastre Baba-Hârca. În povestirea sa "Moșul Nicolai de la Suceava" (în limba ucr., 1888), e descrisă figura vestitului lăutar din Bucovina **Nicolae Suceveanu**. Potrivit unei istorisiri orale foarte răspândite, lăutarul moldovean l-a fermecat cu vioara sa pe însuși **Ferenc Liszt**. În folclor existau atâtea povestiri "serioase și vesele" despre moșul Nicolai, încât, după cum relatează **I. Vorobkevici**, "ele n-ar fi putut fi înșirate nici pe o piele de bou"¹². Dintre ele scriitorul a ales-o pe una dintre cele mai semnificative, demonstrând astfel marele talent interpretativ al lăutarului român din Bucovina.

Numeroase motive folclorice conține "Colecțiunea de cântece pentru școlile poporane și pentru clasele inferioare din gimnaziu și școlile reale" (1870), precum și "Manualul de armonie muzicală" (1869), alcătuite de **I. Vorobkievici** pentru școlile românești. Importanța acestor două lucrări pentru instruirea elevilor a fost relevată de **B.P. Hașdeu** într-o recenzie din revista "Columna lui Traian" (1870, nr.54).

I. Vorobkievici a făcut parte și din rândurile membrilor societății muzical-folclorice "Armonia" (1872-1903), alături de **Ciprian Porumbescu**, **Eusebiu Mandicevski**, **Tudor Flondor** și alți muzicieni bucovineni, valorificați pasionați ai melosului popular românesc.

Motive din creația populară românească întâlnim și în unele opere ale poetului ucrainean din Bucovina **Iurii Fedkovici** (1834-1888). În poemul său "Volohul" (1867). **I. Fedkovici** recurge la crâmpieie din cântece populare și la

elemente ale graiurilor românești pentru a surprinde specificul polietnic al unor localități din nordul Bucovinei. Reminiscențe verbale românești putem identifica și în unele texte folclorice, înregistrate de **I. Fedkovič**. Spre ex.: A ia sobi voloșin horoșii, / A ia sobi covalea naprosâv Hop-ciuchi și pidcovî. La drăguța, ciorni brovî. (Sunt un mândru flăcău român: Ș-am rugat fierarul să-mi potcovească cizmele: Să bat frumos la podea, Când oi juca-o pe drăguța sprâncenată)¹⁵.

În viața culturală a Bucovinei din a doua jumătate a secolului trecut un loc de frunte îi revine lui **Ion al lui Gheorghe Sbiera** (1836-1916) - "promotorul culegerilor de folclor"¹⁴) din acest ținut. **I.C. Sbiera** își începe activitatea de culegător al folclorului încă pe când era elev (după propria-i mărturie), adică prin 1855-1856, fiind îndemnat spre această muncă de către **Aron Pumnul**. După o îndelungată etapă de pregătire el precede la întocmirea unei ample antologii de proză populară bucovineană¹⁵. Din "Precuvântare" aflăm că alcătuitorul a fost ajutat în munca de colectare a poveștilor populare de către fratele său **Nicolae Sbiera** și de **Porfiriu Popescu** din Ciudei, și ei elevi la gimnaziul din Cernăuți. Materialul (basmе, povești despre animale, snoave, legende, cimilituri, ghicitori) a fost cules în satele carpatine Cireș, Ciudei, Opăițeni, (nordul Bucovinei), Horodnicul de Jos, Vicovul de Sus, Voitinul (sudul Bucovinei). Dar **I.G. Sbiera** își dădea bine seama că "poveștile nu sunt proprii unui sat, mai cu seamă acelea ce sunt povești adevărate, ci sunt mai mult sau mai puțin comune la toate, deși descrierea atârnă de gradul mai mare sau mai mic de cunoștințe și de fantezie ale povestitorului" (p.IV). Tot aici alcătuitorul mărturisește că și-a dat toată silința să surprindă în povești și alte piese folclorice "modul cugetării și expresiunii poporului", adică să respecte autenticitatea folclorică, cadrul istoric și etnografic specifice zonei bucovinene. Din reperitoriul colecției un colorit local mai pronunțat îl au basmele de mari proporții "Fata Ciudei, Vântul, Bruma și Gerul", "Petre Piperul, Voinicul Florilor și Ciuda Lumii" cu personaje fantastice originale.. Fata Ciudei, bunăoară, este o tânără voinică cu calități de amazoaică și chip de Ileană Cosânzeană. Ciuda Lumii e un chip feminin de vampir. Desigur, nu e întâmplătoare frecvența acestor personaje ale mitologiei populare anume în străvechiul sat românesc Ciudei. Dintre poveștile zoomorfice se distinge prin multe particularități locale de subiect varianta "Iapa cea de trei zile de lungă".

Spirit analitic, **I.G. Sbiera** a intenționat, după cum o mărturisește în prefață, să pună în fruntea poveștilor "un tratat asupra acestui gen de poezie populară", dar a fost nevoit să renunțe "nefiind încă publicate toate poveștile populare". Într-adevăr, până în 1886 s-a editat puțină proză populară din zona bucovineană. Câteva povești a inserat **R.O. Waldburg** în antologia sa de mituri și credințe (1853)¹⁶. Colecțiile lui **P. Ispirescu** (1882) și **D. Stăncescu** (1885) prezintă alte zone folclorice. Prin urmare, **I.G. Sbiera** ne dă una dintre

primele colecții de basme moldovenești și cea mai cuprinzătoare (până în prezent) antologie de proză populară bucovineană. Dacă vom mai ține cont de faptul că materialele au fost înregistrate în 1855-56, vom avea tot temeiul să-l considerăm pe **I.G. Sbiera** drept unul dintre primii valorificatori ai prozei noastre populare.

Îndemnat și călăuzit de activitatea renumitului etnolog bucovinean **S.FL. Marian**, **I.G. Sbiera** mai publică în 1888 o antologie de colinde, cântece de stea și orații de nuntă,¹⁷ realizată încă în 1861-1871 prin concursul elevilor de la gimnaziul superior din Cernăuți. Deși cu o serie de lacune (lipsa indicațiilor în legătură cu informatorii și circulația pe teren ș.a.) volumul acesta contribuie totuși într-o anumită măsură la cunoașterea bogatului și străvechiului tezaur folcloric al populației românești din Țara Fagilor. Aici pentru prima oară e atestată "Malanca"; sunt publicate o serie de colinde cu formule poetice arhaice, păstrate cu precădere în zona carpatică, colinde de paști, găsite într-un manuscris, urături de Anul Nou ș.a.; se face o amplă prezentare a obiceiurilor de nuntă din Bucovina.

Nu pot fi trecute cu vederea nici elaborările teoretice ale lui **I.G. Sbiera**, deși acestea sunt mai puțin însemnate¹⁸. În lucrarea de mari proporții "Contribuiri la o istorie socială" (Cernăuți, 1906) el ia în discuție problema originii și vechimii folclorului (în particular ale celui bucovinean), considerând pe bună dreptate că o producție este cu atât mai veche, cu cât conținutul ei este mai apropiat de mentalitatea și limbajul arhaic. Fiindu-i bine cunoscute studiile lui **B.P. Hașdeu** și urmând întrucâtva școala comparativ-istorică a acestuia, profesorul cernăuțean menționează importanța unor astfel de studii "când se compară literaturile poporane de la mai multe popoare, arătând fondul comun și diferențial și explicându-l" (p.86). După cum mărturisește însuși titlul cărții, **I.G. Sbiera** considera (în spirit pașoptist) folclorul drept sursă importantă pentru o istorie socială a poporului. Vedem, deci, că atât cele două antologii, cât și unele considerente de ordin teoretic, ni-l reprezintă pe **I.G. Sbiera** ca pe un folclorist de frunte al timpului său¹⁹.

În deceniul al șaptelea își începe prodigioasa activitate marele etnograf și folclorist **S.FL. Marian** (1847-1907). Dintr-o schiță biografică a fiului său **Liviu** - aflăm că viitorul ctitor al etnografiei noastre și-a început activitatea de culegător al poeziei populare încă fiind elev la școala poporală din Suceava. În 1866 a publicat în "Familia" lui **Iosif Vulcan** schițe ale obiceiurilor și cântece de nuntă din satul natal Ilișești. Tot în "Familia" mai publică în 1868 patru doine din Bucovina.

În primii ani de activitate științifică și literară, orientat fiind de școala romantică al lui **V. Alecsandri**, **S.FL. Marian** întrucâtva^{red.} textele folclorice înregistrate. Prima sa colecție apare la Botoșani în 1869, purtând titlul "Poezii populare din Bucovina. Balade române culese și corese". Specific pentru zona

bucovineană e poemul haiducului Darie; "Joviță" este o variantă locală a baladei "Fata cadiului", publicată în colecția din 1866 al lui **V. Alecsandri**. Cele mai multe pagini sunt rezervate baladei "Tudorel și Mărioara" - o prelucrare în versuri a unui basm popular.

Între 1871-75 **S.F.L. Marian** își urmează studiile la Institutul teologic din Cernăuți. În acești ani este preocupat îndeosebi de valorificarea poeziei populare. Editează două volume impunătoare de balade (1873) și doine (1875)²⁰ bucovinene, primul fiind însoțit de o prefață, în care alcătuitorul reține atenția cititorilor asupra mesajului profund și frumuseții surprinzătoare a folclorului nostru: "Puțin își pot închipui ce odoare prețioase stau ascunse în sânul poporului". Printre cele 34 de balade și cântece epico-eroice, inserate în primul volum, se disting prin unele caracteristici zonale ciclul despre haiducul Darie, cântecul bătrânesc "Voinicul scăpat", balada socială "Bradul și teiul" ș.a., ce conțin note mai vechi de revoltă împotriva lui Vodă și mai noi - de luptă pentru independență națională în condițiile imperiului habsburgic. "Craiul și soră-sa" este o variantă locală a baladei "Soarele și Luna", îmbogățită substanțial prin asimilarea unor elemente de basm.

Volumul al II-lea cuprinde doine, hore și strigături, culese în mare parte în nordul Bucovinei (Ciahor, Cireș, Ropcea, Mahala, Voloca, Pătrăuți ș.a.). Mai specifice locului sunt doinele și cântecele recruțești (și ostășești) cu puternice note de protest împotriva autorităților austriece care îi înstrăinau pe tineri de munca lor seculară, ducându-i departe de locurile natale: "Grâu de vară - am semănat,/ Dar când fu de secerat,/ La cătane m-au luat./ De când plugul l-am lăsat,/ Pâine caldă n-am mâncat (p.105)."

Reținem și un foarte semnificativ "cântec de rezistență" (cum ar putea fi numite asemenea creații populare):

*S-a luat mama prin țară
Cu desagii subsuoară
Să ne strângă grămăjoară,
Să ne ducă-n târg la școală,
Nemțește să învățăm
Și la oaste să intrăm.
Nemțește vom învăța,
Când noi limba ne-om uita,
Când vor ști nemții tăman
Câte pene-s pe curcan,
Câtă iarbă-i pe-un tăpșan,
Câte pene-s pe-o curcuță,
Câtă frinză-i pe-o linciuță,
Când a crește soc în tindă...*

13516

*Și-a păli cu floarea-n grindă,
Când a crește grâu în casă
Și-a păli cu spicu-n masă,
Când a face plopul nucii
Și răchita mere dulci -
Tocma-atunci și nici atunci
Vom fi noi nemților slugi (p.146-147).*

Aceste motive vor deveni mult mai pronunțate la finele sec.XIX și în primele decenii ale secolului nostru, când războiul "a pustit multe sate", a dus la groapă floarea cea aleasă a tineretului bucovinean. Printre baladele, poemele eroice și cântecele lirice, publicate de către marele tolciorist bucovinean aflăm variante de o certă valoare artistică, ce au devenit piese antologice (vezi texte în corpusul "Creația populară moldovenească" în 16 volume, Chișinău, 1975-1983).

Printre cele mai notorii lucrări ale neobositului cercetător al culturii noastre populare se numără studiile sale despre cromatica populară,²¹ ornitologia populară română²² (premiat de Academia Română), antologiile "Descânțete poporane române" (Suceava, 1886) - prima colecție de acest gen de poezie în folclorul românesc (cu numeroase texte arhaice culese în Bucovina), "Satire populare române" (București, 1893), "Tradiții poporane române din Bucovina" (București, 1895) - volum ce conține mai cu seamă legende istorico-toponimice ("Valea lui Pinteș", "Poiana Negrii", "Plaiul Tătarilor", "Dealul Leahului" ș.a). Ce-i drept, majoritatea textelor din această carte au fost publicate anterior de către unul dintre profesorii lui **M. Eminescu** la Obergimnaziul cernăuțean **E. Rudolf Neubauer** în volumul "Povestiri din Bucovina" (Cernăuți, 1869), precum și de **Ludovic Adolf Staufe Simighinowicz** în "Povești bucovinene" (Cernăuți, 1883) - ambele în limba germană.

Prin lucrările sale moșgrafice de mari proporții care sunt "Creanga de aur a poporului român" (**Gh. Vrabie**): "Nunta,²³ Nașterea²⁴, Înzmormântarea²⁵, Sărbătorile la români²⁶ ș.a., **S.F.L. Marian**, contribuie în mod esențial și decisiv la dezvoltarea etnografiei noastre, relevând temeuri străvechi și originale ale culturii populare românești, inclusiv în zona est-carpatică. Spre exemplu, în studiul său etnografic monumental "Sărbătorile la români", ed. I- 1898-1901; ed. nouă, 2 vol., Ed. Fundației Culturale Române, 1994, îngrijită și prefațată de către **Jordan Datcu**, "pivotalul documentar al lucrării în constituie Bucovina (de aici a avut 140 de informatori, iar din celelalte provincii doar 26)" ... Documentarea scrupuloasă i-a permis autorului să menționeze dacă o sărbătoare este proprie întregii Bucovine ("pretutindena în Bucovina", "datina tuturor românilor din Bucovina"), Bucovinei și Moldovei, Basarabiei, altor provincii ... (**I. Datcu**, p.IX). Materialele etnofolclorice din nordul Bucovinei completează fiecare com-

partiment mai însemnat al lucrării. Printre cele 7 variante de colinde reproduse de **S.Fl. Marian** una (a șasea) "a fost auzită de la un fecior din Voloca, sat în distr. Cernăuțului". Un text al "Plugușorului", ("mult mai lung și mai frumos decât altele" - **S.Fl. Marian**) este specific întregii Bucovine (ed. 1994, p.31-37). Obiceiul de Bobotează numit "Ardeasca" a fost atestat de cercetător și în satele Carapciu pe Siret, Mahala de lângă Cernăuți. Pentru celelalte schițe etnografice ("Sân-Petru de Iarnă", "Întâmpinarea Domnului", "Ziua Ursului", "Paresimile" cu "Baba Dochia" și "Zilele Babei", "Cincizecimea" ș.a.), se aduc informații inedite din satele nord-bucovinene Crasna, Iordănești, Cires-Opăiteni, Tereblecea, Broscăuții Vechi (sat ucrainizat după 1944), Maidan (lângă Storojineț), Cupca, Ciudei, Voloca (lângă Cernăuți), Ropcea (lângă Storojineț), Boian ș.a.

Comunitatea etnoculturală românească în cele două părți ale Bucovinei istorice (precum și în Moldova, Transilvania, Banat etc.) e relevată în mod pregnant de către **S.Fl. Marian** și în trilogia sa "Nunta la români", "Nașterea la români", "Înmormântarea la români" (1890-1892, ed.nouă 1995, Ed. Grai și suflet, Cultura Națională, 3 vol.). De fapt, toate componentele principale ale ritualurilor de trecere sunt atestate în multiple localități din nordul provinciei. Spre est, în vol. "Nunta la români" (ed. nouă) - "Peșitul - orație înr. în comuna Igești distr. Storojinețului; "Încredințarea" - cântece (chiuituri) înr. în com. Crasna; "Darurile" - un cântec al miresei, înr. în comuna Boian ("Prutule, apă vioară, / Face-te-ai neagră cerneală: / Să-mi cernesc cu ea cătrința / Ca să-mi jelesc pe bădița" (ed. nouă, p.176-178; "Chemarea" - orație înregistrată în comuna Igești și Boian; "Cununa" - un cunoscut cântec înr. în două localități Crasna și Boian (una de la poalele Carpaților, alta de pe Prut) - ("Copilă din doi părinți, / La ce focul te măriți ?" - p.206); "Bărbieritul" - cântec înr. în comuna Crasna, p. 218; "Iertarea" - orație (una dintre cele mai mari "Iertăciuni" cunoscute până în prezent), înr. în satul Ciahor de lângă Cernăuți, p.229-233; var. mai redusă ca text - în Ardeal, p.223); "Schimburile" - orație înregistrată în comuna Crasna, p.240, Boian, p. 248, Ciahor, p.254; "Colăcăriă" - orație înr. în comuna Boian, p.331; "Înhobotarea" - datină și cântec înr. în s. Mahala de lângă Cernăuți, p.376, și Ciudei ("Brădușul", p.383); "Vulpea" - orație dramatizată înr. în cele mai multe părți din Bucovina, p.427-429, etc.

În volumul "Înmormântarea la români" (a se vedea ed. nouă) - "descântecul de pocitură" înr. în s. Boian, p. 15-16; numeroase bocete înr. în s. Crasna, Boian, Mahala, Igești, p.78-91; 158; "Pomul" - obicei și texte, p. 116; "Iertăciunea" - înr. "pretutindenii în Bucovina", inclusiv comuna Crasna, Ciudei, ș.a, p. 203-206; Bocete: la un tată, com. Mahala, p.323, Crasna, p.324-325; la o mamă - com. Crasna, p.326; com. Molodia (sat ucrainizat după 1944), p. 329; Boian, p.330; la un frate holtei - com. Boian, p. 350, la un văr - com. Igești, p.368, la un copil de față - com. Mahala, p.370 ș.a.

În vol. "Nașterea la români" - (ed.nouă) - "Colăciimea" - orăție înr. în com. Crasna, p.186; câteva cântece de leagăn înr. în aceeași comună, p.200-201, precum și în Mahala, p.202-203. După cum menționează și aici **S.FL Marian**, majoritatea obiceiurilor descrise de el se practică "pretutindena în Bucovina" (p.33) "în mai multe părți ale Bucovinei" (p.57), sunt "foarte răspândite în Bucovina" (p.63) ca și în Transilvania, Banat, Moldova.

Nu vom insista în mod special asupra activității lui **S.FL Marian** în domeniul valorificării tradițiilor noastre multiseculare⁷, ci vom încerca să relevăm unele aspecte mai puțin studiate ale operei sale de "scriitor popular", opera care a avut și ea, în mare parte, menirea de a impune conștiinței naționale valorile inestimabile ale creației poetice orale.

În Fondul memorial și documentar "**S.FL Marian**" din Suceava și în Biblioteca Academiei Române se păstrează, în diverse variante, multe manuscrise inedite transpuse în maniera stilistică a folcloristului (anii 60-70 ai sec. trecut). O parte din materiale (cele transcrise integral sau aproape integral de **S.FL Marian**) au fost inserate în două volume ("Basme din Țara de Sus", 1975; "Basme populare românești", 1986), îngrijite și prefațate de către istoricul literar și folcloristul bucovinean prof. **Paul Leu**, cunoscut cititorilor și prin îngrijirea colecției de "Legende istorice din Bucovina" (1975), precum și ca autor al unei documentate monografii despre **Ciprian Porumbescu**.

Confruntarea variantelor (notațiilor) inițiale, rămase nepublicate cu textele "rotunjite" de către scriitor și inserate ulterior în volum (peste o sută de ani de la înregistrarea și "prelucrarea" lor), ne dă posibilitatea să pătrundem în intimitatea laboratorului de lucru (și în mare parte a celui de creație proprie) al folcloristului, să ne dăm seama de valențele și însușirile talentului său, căci, după cum zicea **G. Ibrăileanu** "basmul ca specie folclorică, dar și ca operă literară - n.n.) valorează cât valorează talentul celui care povestește". Să recurgem la un exemplu care ni se poate destul de concludent în acest sens. În volumul de "Basme populare românești" de **S.FL Marian** (1986) este inserată de **Paul Leu** povestea "Ileana Cosânzeana și Petrea cel Frumos", ale cărei variante inițiale (așa cum au fost ele înregistrate de **S.FL Marian**) se află în Fondul memorial documentar "**S.FL Marian**" din Suceava, la numărul inventarului 280 b din mapa I, fascicola 13. Comparând variantele inițiale (a), în care se punctează doar momentele cele mai principale ale subiectului, cu textul în mare parte pregătit de **S.FL Marian** pentru tipar (b) vedem în ce măsură a fost el (subiectul) amplificat și îmbogățit în aspect stilistic de către scriitor.

a) (Un) împărat avea trei fete, fata cea m(are) a trecut prin frig și sete și nu i-a putut aduce nimic.

b) După formula inițială. "Într-o zi zice împăratul către fata cea mai mare: Ia-ți, draga mea, un cal și du-te-n lume și de unde s-a oprit calul să baie și să mănânce, de-acolo să-mi aduci tu apă și mâncare". Fata nu așteaptă ca

Împăratul să mai spuie încă o dată, ci luându-și un cal, care a fost mai voinic și mai frumos, se porni în lume și se duse până ce a trecut de țara Frigului și a ajuns până la Sete, dar, neoprindu-se calul său nicăieri ca să mănânce și să beie, se întoarse iarăși la tatăl său fără să-i aducă ceva”. (p.122).

a) Cea mai mică) luă calul din holteie, paloșul de aur și calul cu luceafărul cel de ziuă în frunte. A trecut prin frig, căldură, sete, foame și s-a dus și a ajuns până la un loc, a luat apă și mâncare și s-a întors înapoi.

b) Însă făcu ce făcu fata și căpătând calul din holteie al tatălui său, cel cu luceafărul de ziuă în frunte. precum și frâul și paloșul cel de aur se sui călare pre dânsul și pornindu-se, se duse, se duse și a trecut prin țara Frigului, Căldurii, Setei și Foamei ... și a ajuns până la un loc ... calul său se opri și începu a paște și-a bea apă. Deci, luând ea apă și mâncare de-acolo, se-ntoarse acuma cu acestea îndărăt spre casă”. (p.123).

După cum observă **Paul Leu**, în basmele lui **S.Fl. Marian** (“Calimendru” ș.a.), formulele tradiționale suferă unele modificări de natură estetică fără a altera cu ceva spiritul limbii populare. Povestitorul îl introduce pe cititor în lumea fantasticului, reconstituie și dinamizează acțiunea prin dialoguri sau prin structura ritmică a frazei. Iată, spre exemplu, un pasaj din povestea “Cei doisprezece frați cu păr de aur” “spusă” (după cum notează **S.Fl. Marian** în 1878 de către Ilie a lui Onofrei Frunză, răzeș român din satul Igești și repovestită de scriitorul - folclorist: - Întrebați de către boier ce-au văzut pe unde au trecut, negustorii armeni răspund:

“Ba noi pe unde am umblat, / Am dat de-o curte de aur / Și acolo se află un măr / Ce face mere de aur / Și-un porc cu colțul ară / Cu urechea seamănă / Cu coada grapă / Și după dânsul se face grâul / Cu spicul de aur / Și o cucoană / Care are doisprezece feciori / Toți cu părul de aur” (p.120).

Ca și în basmele lui **I. Creangă**, perioadele se pot, în unele locuri, descompune în unități ritmice.

Însă dacă în basme folcloristul este întrucâtva constrâns de anumite tipare, de logica subiectului, de caracteristici stereotipe, apoi în legende se simte mai liber în alegerea expresiilor și cuvintelor din limba vorbită a poporului; aici el reușește să contureze cu mai multă pregnanță unele caractere, să nuanțeze anumite moduri de comportament. Remarcabilă, în acest sens, ni s-a părut legenda “Cetatea tătarilor” care, prin desfășurarea acțiunii și individualizarea unor personaje de luptători pentru independența poporului, se apropie de caracteristicile tipologice al nuvelei istorice. **S.Fl. Marian** pornește de la un subiect tradițional de legendă (cum este cea versificată de **C. Negruzzi** în “Aprodu Purice” sau de **V. Alecsandri** în “Dan, căpitan de plai”) care de obicei conține următoarele episoade: invazia “dușmanilor tradiționali” (tătari, turci), jaful, incendierea caselor, pârjolirea satelor (în cazul de față e vorba de satul Tereblecea - actualmente raionul Hliboca, reg. Cernăuți), “bejenia” țăranilor,

urmărirea de către invadatori a unei fete care îl scoate din foc pe tatăl său bătrân și rănit (motiv central al acestui tip de legendă). Nu lipsesc nici episoadele plecării "într-o suflare" a unui tânăr din partea locului la Suceava, la Ștefan cel Mare pentru a-i da de știre Domnului despre invazia și fărădelegile dușmanilor, sosirii grabnice a lui Ștefan cel Mare cu oștenii săi și intrării (neașteptate de tătari) în luptă, înfrângerii dușmanului, retragerii, (fugii rușinoase a hanului, căsătoriei (din îndemnul voievodului) a tânărului distins în luptă cu fata cea vitează care i-a înfruntat pe dușmani cu multă credință în izbândă.

S.FL Marian reușește să localizeze acest subiect tradițional în așa măsură, încât să se contureze destinul istoric al unui sat nordbucovinean, să apară în fața contemporanilor săi virtuțile patriotice ale oamenilor de rând din epoca lui Ștefan cel Mare care erau gata de orice sacrificiu pentru a-și apăra pământul natal de cotropitori. Descrierile sunt laconice, se accentuează momentele esențiale, care determină soarta eroilor: "Și acuma Ștefan Vodă, după ce învinge pe tătari și după ce toată oastea se adunase la un loc, chemă la sine pre copila care cu atâta bărbăție a văzut-o luptându-se cu tătarii și o întrebă: "Din ce sat ești, draga mea? - De aici, Măria Ta, din Tereblecea! - Tu ai părinți? - Are. Măria Ta, - răspunde atunci părintele ei care, încărcat de bătrânețe și slăbit, de abia se trase până lângă Ștefan cel Mare ca să-l vadă încă o dată înainte de a-și da sufletul în mâinile Domnului. - Dar cine e feciorul care mi-a dat de știre despre năvala tătarilor? - E un fecioraș tot de aici din sat, fără părinți, dar dealtminteretele om cinstit, de treabă, bun și foarte sânguincios Ștefan chemă la sine pre feciorașul orfan și pre copila moșneagului și le zice: "Voi, care v-ați luptat atât de voiniceste cu dușmanii țării sunteți vrednici de laudă și de recunoștință ... încă vă dăruiesc de la mine locurile ... (și le spune pe nume). Să trăiți și să le stăpâniți".

Am relevat doar o mostră de legendă cu nuanțe de nuvelă istorică aflată printre scrierile lui **S.FL Marian**. În colecțiile și studiile sale, "Ornitologia poporului român", "Sărbătorile la români", "Insectele"²⁸, "Basme populare ..."²⁹, "Tradiții populare"³⁰ ș.a. vom mai găsi multe texte (legende, tradiții populare) ce denotă o esențială creativitate a "scriitorului popular" (cum poate fi numit și **S.FL Marian**, dacă e cazul să reluăm calificativul lui **G. Călinescu** atribuit, ce-i drept, lui **Ion Creangă**), care, însă, nu modifică structurile tradiționale, ci doar le "îmbracă" în haine destul de potrivite în aspect stilistic local.

Între 1891-1899 la Cernăuți apare "Gazeta Bucovinei", care inserează unele materiale folclorice (povestea "Mireasa cu trei miri", 1891, nr.35); în coloanele ei sunt publicate postum versuri originale în stil folcloric, scrise de către poetul **Dimitrie Petrino**. (1844-1878).

O mai mare atenție acordă creației poetice orale ziarul "Deșteptarea. Gazetă pentru popor" (1893-1904). Bunăoară, nr.2 al ziarului din anul 1895 cuprinde un mare grupaj de cântece recritești, specifice zonei folclorice res-

pective: "Cântă cucu-n doi făgani/ Că mi-o tuns pe doi ciobani/ Oile zbiară prin munți./ Ciobani-s în Cernăuți, / Și-o trimăs răvaș napoi/ S-aleagă ciobani la oi. Oile nu-s învățate. Cu ciobani din alte sate / Și ei pân-ce-or cătâni/ Oile s-or prăpădi. Părinți-or îmbătrâni / Plugurile-or rugini".

În nr.6 din 1893, p.47-48 și 55-56 sunt publicate cântece culese în Cernăuți, Tereblecea. Strigături, ghicitori, proverbe și alte creații folclorice "Deșteptarea" publică la sfârșitul fiecărui număr.

Spre finele sec.XIX. și la începutul sec. al XX-lea își desfășoară activitatea sa folcloristică **Elena Niculiță-Voronca** (1862-1939). Situată cu traiul în s. Mihalcea din actualul raion Storojineț, **E. Niculiță-Voronca** se consacră cercetărilor de teren în această zonă puțin explorată până atunci. Publică sub genericul "D-ale noastre" materialele inedite în revista **Elenei Sevastos** "Rândunica", ce apărea pe atunci la Iași. În 1893 se bucură de atenția lui **B.P. Hașdeu**, care o numește "folcloristă de talent". Peste un an editează la Cernăuți studiul etnografic "Casa națională", în care descrie ornamentele exteriorului caselor din zona Cernăuților.

În 1903, după o muncă îndelungată, călăuzită de **S. Fl.Marian, E. Niculiță-Voronca** editează monumentală colecție etnofolclorică "Datinile și credințele poporului român"⁵¹.

Adeptă a școlii mitologice (teoriile solară și meteorologică), **E. Niculiță-Voronca** subliniază în prefață că la toate popoarele "credințele s-au constituit după elemente", iar "punctul principal de plecare la toate este soarele" (p.VI). Fenomenele naturii, referitoare la soare, sunt, potrivit concepției ei, "motivul tuturor sărbătorilor", credințelor, miturilor". Teza fiind preconcepțată în mare parte, autoarea, firește, n-a putut s-o ilustreze în mod convingător prin materialul reprodus din abundență, deși a stăruit foarte mult în acest domeniu. În afară de unele superstiții străvechi împletite cu elemente creștine, despre "facerea lumii", pământ, aer, apă, foc (categoriile sistemice ale filosofiei naturaliste) ea descrie în detaliu numeroase fenomene etnofolclorice ce reflectă activitatea multilaterală a omului, raporturile lui sociale și familiale, evoluția vieții spirituale a societății. Astfel sunt colindele ciobanului, gospodarului și gospodinei, plugușoarele ș.a.

Multe informații valoroase ne aduce **E. Niculiță-Voronca** despre circulația "Mălâncii", jocurilor zoomorfe "Capra", "Ursul", "Calul" în satele din jurul Cernăuților, Storojinețului ș.a (Camenca, Ostrița, Horecea, Mihalcea, Mahala, Ropcea ș.a.). Un interes deosebit îl prezintă mai ales materialele în care sunt surprinse "pe viu" momente ale constituirii unor tradiții populare (bunăoară colinda "Mălâncii" cu unele motive alogene influențate de melosul românesc ș.a.), cântecele și orațiile legate de anumite procese de muncă și alte texte ce se disting prin caracterul lor inedit (p.169, 170, 171-173, 228 ș.a.). Iată unele pasaje puțin frecvente din cântecele plugăritului: "Mână,

bade, boii bine, Nu ținea ochii la mine, / Ochii mei sunt frumoșei / Și ți-or
bea bouții tăi, Nici nu-i fi, bade, cu boi / Nici n-om fi noi amândoi". Sau:
"Prepețița pe răsteie, Tot striga la boi să steie, Ciocârlanul pe cotiungă / Tot
striga la boi să fugă" (s. Ropcea, actualul raion Storojineț). Reținem și câteva
versuri din cântecele și strigăturile de seceriș, păstrate la români în mod spo-
radic: "Vine nuna de la grâu / Cu rochița pusă-n brâu, / Șede nunul și-o pri-
vește / Și mustața-și răsucește, / Mustăcioara galbenă, / Bate vântu-o leagănă" (s.
Corovia, actualul rn. Hliboca); "Mărioara, păr galbân, / Când te văd, eu mă
legăn, Mă legăn ca ierbele, / Mă scutur ca găiele" (Mihalcea, sat amenințat
ulterior).

Cu multă pasiune adună **E. Niculiță-Voronca** expresiile populare în
jurul fiecărui obiect sau fenomen legat de cultul soarelui și al stihilor. Iată,
bunăoară, o serie de zicători despre colaci (colacul fiind privit tot ca un
simbol al soarelui): "Umbă căinii cu colaci pe coadă" (e foarte bine); "La
colăcit pe cutare" (l-a făcut prieten); "A rupt colacul cu cutare" (a rupt prietenia);
"Și-a luat el colacul" (mulțumita); "Ți-oi mânca eu colacul" (când îl
ameninți pe cineva că va muri) ș.a. Colecția înserează și numeroase povești,
legende ornitologice, toponimice, apocrifice. Un volumaș de zece povești
extrase din "Datini și credințele poporului român" de **E. Niculiță-Voronca**
publică în 1905 la Cernăuți soția folcloristului **Zaharia Voronca** (1851-1920),
cunoscut "arborosean", fruntaș al luptei iereditiste alături de **Ciprian Porumbescu**.
Tot el reproduce o seamă de obiceiuri din viața cotidiană a satului
Mihalcea (1912).

Tezele mitologice din "Datini și credințe..." sunt reluate în plan teoretic
de **E. Niculiță-Voronca** cu și mai multă insistență în cele două mari volume de
"Studii în folclor" (I. - București, 1908; II - Cernăuți, 1912-1913). În "Pre-
cuvântare" la vol.I. ea susține - și nu fără temei - ideea, că "religiunea naturii a
durat mii de ani, încât ea a devenit nu numai un obicei, ci a intrat aproape în
sânge" (p.3). Obiceiurile, folclorul, după părerea **E. Niculiță-Voronca**, sunt
mai în întregime "o reluare a mitologiei antropomorfe grecești și romane". De
aceea "în joc dacă îl jucăm, un cântec dacă îl cântăm, noi nu suntem siguri, că
în acel "frunză verde" nu se exprimă un simbol oarecare sau dacă cântecul
întreg nu face parte dintr-un imn al unui zeu" (tot acolo). Astfel, ciolbanul mol-
dovean din "Miorița" este "mire al pământului", având de mireasă "a lumii
crăiasă", el moare, "precum sara moare soarele apunând" (I, p.223). În
"Meșterul Manole" **E. Niculiță-Voronca** vede o reluare directă a mitului des-
pre Dedal și Icar; "Hercule la români e Pinte, Prometeu - Corbea" etc.

Aceste paralele, deși adeseori interesante, nu sunt însoțite de o explicație
științifică adecvată. De aceea volumul I al "Studiilor" a fost supus unei critici
distructive în cadrul unei ședințe a Academiei Române pentru "lipsa de spirit
critic și atitudine istorică"; pentru că "autoarea a fost ușor ademinit pe terenul

nesigur al fanteziei" (vezi introducerea la vol.II al "Studiilor"). Într-adevăr, **E. Niculiță-Voronca** i-a lipsit pregătirea teoretică necesară pentru a elabora un studiu comparat atât de complex bazat pe mitologie, datini, folclor al mai multor popoare vechi și noi. De aceea ea, după cum recunoaște singură, s-a pierdut adesea în ipoteze (v.II, p.2). Totuși valoarea științifico-documentară deosebită a "Studiilor" nu poate fi contestată (cum a făcut recenzentul din cadrul Academiei Române **A. Bârseanu**); la o privire de ansamblu asupra materialului supus analizei "mitologice" de către **E. Niculiță-Voronca**, ne putem da seama că el merită mai multă atenție din partea cercetătorilor (etnografi, folcloriști, istorici, lingviști, muzicologi). Autoarea descrie în mod obiectiv, fără exagerări tendențioase (acestea intervenind doar în cazul unor explicații ale paralelismelor), obiceiurile și folclorul calendaristic și de trecere dintr-o zonă folclorică cercetată până la ea (satele din jurul Cernăuților), scoate la lumină un număr mare de tradiții populare puțin cunoscute în alte părți, texte străvechi din folclorul copiilor, varinate și versiuni locale ale legendelor zoomorfe și fantastice.

Ultima lucrare a **E. Niculiță-Voronca**, (publicată în 1922 la Cernăuți) relevă aspecte din industria casnică a bucovinenilor (tehnica țesutului covoarelor și folclorul privind această îndeletnicire în satele Voloca și Ciahor de lângă Cernăuți).

Observăm, deci că **E. Niculiță-Voronca** a urmat în mod practic școala etnofolclorică a marilor ei îndrumători **B.P. Hașdeu** și **S.Fl. Marian**. Ca și aceștia, ea s-a străduit să creeze o imagine complexă a culturii spirituale a popoului, cuprinzând în lucrările sale întreg repertoriul de datini, reminiscențe mitologice, tradiții, creații poetice orale, expresii populare caracteristice pentru zona cercetată.

La finele secolului trecut și în primele decenii ale secolului nostru în Bucovina, ca și în alte semicolonii ale imperiului Austro-Ungar, apar numeroase creații populare în care este descrisă emigrarea masivă a oamenilor muncii peste ocean (Canada, SUA, Argentina, Brazilia). Înstrăinarea țaranului, despărțirea de plaiul natal, dorul de casă, odiseea transoceanică, munca grea în uzine, mizeria, disperarea devin unele dintre motivele cele mai frecvente în scrisorile versificate, cronicile rimate și cântecele de evocare concret-istorică din această perioadă. În anii 20 **I.E. Torouțiu** (cunoscut ulterior ca eminescolog și documentarist, precum și ca director al "Convorbirilor literare") publică o colecție de "Cântece trimise din America de **Nicolai Șulschi**" și epistole în versuri culese în Bucovina mai ales de la foști emigranți în Canada și SUA⁴².

În 1901 începe să apară la Cernăuți revista "Junimea literară" care "a făcut epocă" (**N. Iorga**) în viața social-culturală a Bucovinei pe parcurs de mulți ani (Cernăuți, ian.- sept. 1904, Suceava, oct. 1904 - mai 1914, Cernăuți, 1925-1939). Printre colaboratorii revistei se numără **S.Fl. Marian** (nr.6-7 din 1907 fiind închinat folcloristului sexagenar), **E. Niculiță-Voronca**, **Mathias**

Friedwagner, Dimitrie Dan (materiale și schițe etnofolclorice apărute ulterior în volume). Între 1911-1918 apare la Suceava ziarul "Viața nouă", ce publică cântece recruțești și scrisori de pe front, în care sunt descrise amănunțit ororile războiului imperialist (vezi: Nr.7 din 1918 - cântece de război înr. în Corovia, sat de lângă Cernăuți).

Perioada interbelică se caracterizează (ca și cea precedentă) printr-o activitate susținută de valorificare a folclorului din nordul Bucovinei. Profesorul Universității din Cernăuți **Leca Morariu** (1888-1963), cunoscut mai ales prin contribuțiile sale la biografia cernăuteană a lui M. Eminescu, editează o colecție de basme intitulată "De la noi" (reeditată de mai multe ori: Suceava, ed.I.-1915; II.-1919; Cernăuți, III, 1920, IV- 1926; V - 1937) și o broșură de "Cimilituri" (Cernăuți, 1930). Mai important e volumul de povești înregistrate în Bucovina. Deși cu unele intervenții proprii, basmele, după cum menționează în prefață **Sextil Pușcariu** (până în 1919 - profesor la Universitatea din Cernăuți) "sintetizează în mod direct toate calitățile de stil, pe care veacuri întregi le-a colecționat poporul" (p.10). Dacă uneori alcătuitorul include pasaje sau expresii, îmbogățind țesătura basmului, apoi acestea sunt tot ale poporului, și-s în mare parte specifice zonei est-carpătice ("Clește ține, ciocan dă-i", "Împăratul Alb și Împăratul Roșu" ș.a.).

Continuând, la un nivel mai avansat, tradițiile "prozei folclorice" bucovinene (**S.Fl. Marian, I.G. Sbiera, E. Niculiță-Voronca**), **Leca Morariu** "povestește țărănește" (**O. Bârlea**) într-un ritm dinamic. În prefață la ediția a III-a a volumului (Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1920), **N. Iorga** va scrie: "E atâta culoare și mișcare în această cârticică, e atâta nuanță și atât capriciu popular, atât haz ascuns în lumina ochilor șireți, care văd, între rânduri, atâta adevăr în dialog, încât această sută de pagini poate fi așezată mai sus decât multe volume de literatură care au ieșit în public cu vuit și zarvă". Pentru aceste calități volumul a fost premiat de Academia Română.

Timpe de mulți ani (1926-1944) **Leca Morariu** editează la Suceava și Cernăuți revista de literatură, artă, știință și viață socială "Făt-Frumos", în coloanele căreia găsim unele creații poetice orale din nordul Bucovinei. Printre cele mai elocvente variante menționăm: balada "Fata Dadului", înregistrată în satul Oprișeni de **Axentie Bilețchi-Oprișanu**. Este o variantă a subiectului "bărbatul bețiv își vinde soția unui lotru" (1926, nr.3, p.82-85, ciclul de cimilituri, înregistrate în Ropcea de **Ion Boca** (1926, nr.3, p.87-88); cântece de cătănie, culese de însuși **L. Morariu** în Pătrăuți (1926, nr.3, p.92-94) ș.a. Revista publică și schițe de folclor istro-român (**L. Morariu, Petru Iroaie**).

Lui **L. Morariu** îi aparțin și câteva investigații teoretice în domeniul folcloristicii. Ca și **Ovid Densușeanu**, cercetătorul bucovinean pledează pentru constituirea folcloristicii într-o disciplină autonomă⁴³.

În deceniul al treilea (1921-27) apare la Suceava, iar apoi la Cernăuți, "Gazeta poporului" la care colaborează activ cu proză și poezie populară profesorul Universității din Cernăuți, poetul și filosoful **Vasile Gherasim** (1892-1933). Printre materialele mai importante publicate aici menționăm marile basm în versuri "Crăiasa soarelui", comunicat de **Zamfira Cornea** din Vicovul de Sus (1921, nr.84-89 - atestat pe teren și în s. Crasna, Ciudei până în zilele noastre (AF 17, f.23-42).

Colecții etnofolcloriste publică și editura ziarului cernăuțean "Glasul Bucovinei" în 1923 apare schita ilustrată "Stâna la românii din Bucovina" de **Dimitrie Dan** (1856-1927). Pe lângă multiple informații din practica oieritului, autorul aduce și unele texte folclorice: descântece de leac, cântece și strigături păstorești. Lui **D. Dan** îi aparțin schițe etnografice despre etniile conlocuitoare în Bucovina: ucrainenii, rușii (lipovenii), armenii, evreii, țigani. Calendarul "Glasul Bucovinei" (anii 20-30) publică texte folclorice aproape în fiecare număr al său. Multe dintre aceste materiale au fost culese de către **Petre Cârsteanu**, primul redactor al ziarului "Glasul Bucovinei". De la dânsul a rămas în manuscris un volum de poezii populare bucovinene (datat cu anul 1922).

În 1930 **A. Bilețchi-Opișanu** dă publicității un volumaș de "Datini, orațiuni, cântece și strigături de nuntă" (Cernăuți); materialul este cules în satul Opișeni; se face o descriere foarte detaliată a ritualului nunții țărănești. **A. Bilețchi-Opișanu** mai editează o microantologie de "Cântece și strigături" (Cernăuți, 1928). Ritualul nunții în satul Țureni, Ostrița, Cosmin, Ciahor, Horecea este descris de alt folclorist amator **Simion Rusciac** (Nunta la români, Cernăuți, 1929).

O privire generală asupra melosului popular conține studiul lui **G. Onciul** "Din trecutul muzical al Bucovinei" (Cernăuți, 1933). Autorul abordează unele chestiuni ce merită să fie reluate, bunăoară, cea a substratului străvechi dacic al horei și al altor specii. Articolele din istoria folcloristicii și texte folclorice bucovinene publică la începutul anilor 30 revista "Țara Fagilor", ce apare la Cernăuți. Spre exemplu, numerele 5-12 din 1931 sunt, în mod integral, consacrate lui **S.Fl. Marian**. Se aduc multiple date biografice și bibliografice despre marele folclorist și etnograf, adunate cu grijă de fiul său **Liviu Marian**. Câteva fascicule inserează snoave, cântece de leagăn și de înstrăinare culese în Bucovina (1931, nr.II, p.14; nr.2, p.30-31; nr.3-4, p.45-46 ș.a.). În 1934 la Cernăuți apar câteva numere ale revistei "Izvodiri", care găzduiesc folclor din Valea-Cosminului (descântece, cântece de nuntă), "Cernăuțiul folcloric", extras din rev. "Făt-Frumos (cu lirică erotică și cântece de cătânie din suburbiile orașului).

Ultima și cea mai mare colecție de lirică populară bucovineană din perioada antebelică este volumul "Cântece populare românești din Bucovina. Cântece de dragoste"³¹, editat în 1940 la Würzburg de către profesorul **Mathias Friedwagner** (1861-1940). Conform propriilor mărturii ("Junimea literară" An

VII, 1910, nr.11-12, p.200-205) romanistul austriac **M. Friedwagner** a întreprins încă în 1905-1914, când era profesor și rector al Universității din Cernăuți (1910-1911), cu ajutorul intelectualilor de la sate și al țăranilor o amplă și sistematică anchetă folclorică în Bucovina, inclusiv în 21 localități din nordul provinciei, reușind să adune 10000 de texte și 2250 melodii, transpuse pe note de harnicul folclorist, profesorul **Alexandru Voevidca**. Majoritatea pieselor folclorice au rămas în manuscrise. Volumul pe care a reușit să-l editeze **M. Friedwagner** în 1940 este una dintre cele mai ample colecții zonale de folclor românesc; ea cuprinde 943 de texte, sistematizate și documentate riguros, cu note privind variantele identificate și aria lor de circulație. Antologia conține și 386 melodii, este însoțită de un indice de teme și motive. După cum s-a mai menționat pe bună dreptate, reflecțiile lui **M. Friedwagner** pe marginea textelor publicate dovedesc interesul lui deosebit pentru valorile estetice ale poeziei bucovinene, cunoașterea temeinică a vieții românilor din aceste locuri, despre care a vorbit cu admirație la Congresul internațional al filologilor din 1909, precum și la învestirea sa ca rector al Universității cernăuțene. "... Datoria mea, - scrie Friedwagner în prefață la antologia sa, - este de a păstra pentru viitor și a da întregii lumi aceste roade ale talentului poetic și muzical al românului bucovinean" (*Apud Datcu-Stroescu*, p.199).

Colecția lui **M. Friedwagner** merită o atenție deosebită nu numai datorită faptului că pune în valoare constantele poetice cele mai reprezentative pentru zona dată, ci și pentru că ne stă drept mărturie a existenței până la începutul secolului nostru a unor localități cu bogate tradiții folclorice românești care ulterior au fost supuse unui intens proces de deetnizare, de deformare a culturii naționale: Cuciurul Mare, Broscăuți, Maidan din actualul raion Storojineț, Volcineț, Panțări din actualul raion Hliboca (Adâncata), Noua Suliță ș.a.

Pe parcurs de câteva decenii postbelice s-au desfășurat în mod mai mult sau mai puțin sistematic doar investigațiile de teren la care și-au dat concursul secția (apoi catedra) de limbă și literatură română a Universității de stat din Cernăuți (cond. expedițiilor prof. **Bostan G.** și dr. **Bostan L.**) și sectorul de folclor al AȘ a Republicii Moldova (cond.dr. **Gr. Botezatu**). Însă materialul, deseori inedit, a rămas în cea mai mare parte în arhive, fiind publicat în mod sporadic³⁵. La editura "Carpați" din Ujgorod a apărut în 1972 o schiță a obiceiurilor tradiționale (cu unele "elemente contemporane") însoțite de texte folclorice autentice (**Alc. Gr. Bostan**, **M. Lutić**, **A. Iachivciuc**). Creații poetice orale și schițe despre poezii populare (**Veronica Solcan** din Crasnoilsc ș.a) au fost publicate în ziarul cernăuțean "Zorile Bucovinei" (din 1941 până în 1967 - "Bucovina

* *Ostrița, Cuciurul-mare, Igești, Panțări, Opișeni, Broscăuții-Vechi, Dimca, Suceveni, Boian, Sinăuții de Jos, Tereblecca, Maidan (Storojineț), Crasna lui IIschi, Cîudei, Roșă (Cernăuți), Stâncă Roșii, Voloca, Noua Suliță, Stăneștii de jos, Molodia, Ciabor.*

Sovietică”), precum și în periodicele chișinăuene “Cultura”, “Limba și literatura moldovenească” (din 1989 - “Revistă de lingvistică și știință literară”), “Nistru”.

În ultimul pătrar al secolului nostru au fost elaborate câteva lucrări de proporții care, într-o măsură sau alta, inserează și texte culese în zona etnofolclorică de la nord-est (actuala reg. Cernăuți). Vom menționa, printre altele, seria de volume “Creația populară moldovenească”, în 16 vol., Ed. Știința, Chișinău, 1975-1983. Vol. “Poezia populară a obiceiurilor calendarice”, (Alc. **N. Băieșu**, 1975) cuprinde numeroase variante bucovinene de colinde, hăituiți ș.a. (texte extrase din studiile și colecțiile de materiale ale lui **S.FL. Marian**, **E. Niculiță-Voronca**, **I.G. Sbiera**, din arhivă de folclor a catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți, precum și din lucrările lui **Gr. Bostan**. Vol. “Folclorul obiceiurilor de familie” (1979 - alc. **A.S. Hâncu** și **V.S. Zelenciuc**) conține multiple observații privind funcționarea poeziei ritualurilor tradiționale de trecere în actuala reg. Cernăuți, precum și date suplimentare, adesea discutabile³⁶ privind tipologia ritualului, inclusiv în zona nordbucovineană (p.278). În antologiile de proză populară (povești fantastice, 1976, povești nuvelistice, 1980, legende, tradiții și povestiri orale, 1976) alc. de **Gr. Botezatu**, sunt de asemenea reproduse mai cu seamă texte extrase din cunoscutele colecții ale lui **S.FL. Marian**, **I.G. Sbiera**, **E. Niculiță-Voronca**, **Leca Morariu** ș.a. La fel și în volumul de balade populare (alc. **A. Hâncu**, 1976) - cu excepția unei variante a subiectului “Săracul și bogatul” (p.168). Vol. “Eposul eroic” (alc. **V. Gațac** 1983) cuprinde variante inedite (“Gheorghe”) ale subiectului “voinicul eliberat” (Corbea) și “voinicul în fața puterii”, textele fiind extrase din arhiva de folclor a catedrei de filologie română a Universității din Cernăuți. Vol. “Teatrul popular” (alc. **G.I. Spătaru** și **I.I. Filip**, 1981) inserează unele piese folclorice specifice pentru zona nordbucovineană (“Ceata lui Bujor”, “Ceata lui Jianu”, “Ursul” ș.a.).

O anumită comunitate a materialului cules în Basarabia, Bucovina și Transnistria relevă și celelalte volume ale seriei.

Ideea unității și diversității etnofolclorice constituie o dominantă metodologică a studiului “Creația populară. Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina” (Ed. Știința, Chișinău, 1991, 768 p. Autori: **Gr. Bostan**, **N. Băieșu**, **Gr. Botezatu**, **I. Buruiană**, **V. Gațac**, **E. Junghietu**, **L. Curuci**, **S. Moraru**, **A. Hâncu**, **V. Cirimpei**). După cum subliniază autorii “... nu este vorba de o lucrare de nivel provincial, ci de una de întregire” (p.5) în contextul folclorului românesc de dincolo de Prut.

Una dintre cele mai accesibile și, până la un punct, admisibile metode de investigație a fost mult timp studiul “comparat” în domeniul relațiilor etnofolclorice româno (“moldo”) - ruso-ucrainene, studiu care pe parcurs de câteva decenii a evoluat efectiv de la tentativa simplistă și sterilă (dirijată în aspect metodologic) de a evidenția în special “influențele est-slave definitorii” asupra culturii noastre populare de la

nord-est de Carpați până la constatarea unor "reciprocități etnoculturale" ca rezultat al proceselor bilaterale în spațiul respectiv pe parcurs de multe secole, iar apoi relevarea sistemelor de caracteristici etnopoetice românești în Bucovina, Basarabia pe fundalul paralelismelor de natură tipologică (universale, interzonale, locale)³⁷.

În fine, cea mai importantă lucrare circumscrisă la repertoriul folcloric din zona nordbucovineană (reg. Cernăuți) este volumul de "Folclor din Țara Fagilor" (Ed. Hyperion, Chișinău, 1993, 560 p. Alc. **N. Băieșu, Gr. Bostan, Gr. Botezatu, I. Buruiană, V. Chiseliță, V. Cirimpei, D. Covalciuc, I. Filip, A. Hâncu, E. Junghietu, S. Moraru**, cuvânt înainte de **Arc. Suceveanu**, pref. de **Gr. Bostan**). Aceasta e prima după 1940 și cea mai amplă antologie a creației poetice orale din nordul Bucovinei, mai multe localități din fostul județ Hotin al Basarabiei, ținutul Herței. Textele din colecție reprezintă toate genurile și speciile tradiționale ale folclorului nostru: poezia ritualurilor magice (descânțece), calendaristice și de trecere, teatrul popular, proza orală (basmul, legenda), speciile gnomice, eposul eroic, balada, doina și cântecul propriu-zis, romanța, ș.a. În carte au fost incluse numai texte (variante, versiuni) înregistrate după 1944 ce se păstrează în Arhiva de folclor a Academiei de Științe a Moldovei și în cea a Universității din Cernăuți. Fiecare compartiment este precedat de un succint articol introductiv ce conține date privind valorificarea, circulația în trecut și prezent, cu unele particularități locale, a speciei respective. Așadar, antologia tinde să reprezinte plenar repertoriul folcloric dintr-o zonă cu străvechi tradiții culturale românești, specificul lor zonal, evoluția istorică și viața actuală a celor mai reprezentative opere ale geniului popular. Desigur, și în afara acestui volum de referință au rămas multe texte de valoare ce trebuie să fie date publicității. Avem în vedere atât arhiva de folclor românesc a Universității din Cernăuți, cât și colecțiile personale ale folcloriștilor bucovineni **Dumitru Covalciuc**³⁸, **Valeriu Zmoșu, Ion Bejenaru, Dragoș Tochița**, interpreților populari **Veronica Solcan** din Crasnoilsc, **Nicolae Mintencu** din Voloca ș.a.

Materiale folclorice inedite inserează almanahul "Țara Fagilor" alc. **D. Covalciuc**. Textele publicate în cele 7 numere ale ediției (1992-1998), ca și cele din rev. "Codrul Cosminului" (apare de trei ori pe an din 1993, red. **D. Covalciuc**) completează în mod substanțial un compartiment mai puțin cercetat al creației artistice a bucovinenilor deportați în Siberia, Kazahstan, Extremul Nord, al deținuților politici din gulagurile sovietice. Poeziile, cântecele, memoriile înstrăinașilor de vatra străbună, ca fenomen folcloric contemporan, se prezintă drept mărturii artistice impresionante despre rezistența românilor din actuala reg. Cernăuți în fața terorii sovietice, pericolul de deznaționalizare și exterminare masivă din anii 40-50 și din zilele noastre.

Marile colecții etnofolclorice din secolele XIX- prima jum. a sec.XX, materialul publicat până la 1940 în reviste de cultură, antologia "Folclor din Țara Fagilor", (1993) ș.a. reconstituie un sistem amplu și foarte consistent de fenomene

tradiționale ce țin de temeiurile culturii populare românești. Ele (aceste fenomene tradiționale, dintre care multe încă nepublicate)⁴⁰, ne servesc drept mărturie elocventă a persistenței multiseculare a elementelor definitorii ale spiritualității noastre în spațiul carpato-nistrean⁴¹ cu "ținuturile - matcă" ale Țării de Sus (Cernăuți-Herța-Flotin)⁴¹.

NOTE:

1. **Jiga Laura**, *Folclor din Țara Fagilor*. Alc. **N. Băieșu**, **Gr. Bostan**, **Gr. Botezatu**, **I. Buruiană**, **V. Chiselită**, **I. Filip**, **A. Hâncu**, **E. Junghietu**, **S. Moraru**, Chișinău, Ed. Hyperion, 1993, 500 p., În "Revista de etnografie și folclor", t.+1, 1-2, 1996, p.122.
2. *Apud Vrabie Gh.*, Introducere la: "**Vasile Alecsandri**, *Poezii populare ale românilor*", București, E.P.L. 1965, p.9.
3. *Bucovina*, An.II, 1849, nr. 32, din 30 septembrie, p.177.
4. *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite de **Vasile Alecsandri**, Ed. îngr.st.într. de **Gh. Vrabie**, E.P.L., București, 1965, P.10.
5. Scrierile lui **Iraclie Porumbescu**, Ediție îngrijită și însoțită de o schiță biografică de **Leonida Bodnărescu**, Partea I, Cernăuți, 1898, p.7.
6. **Miculiz Adalbert**, *Die Muzic in der Bucovina*, Czernowitz, 1904, p.16-20.
7. **Păunel Eugen**, **Vasile Alecsandri** și **Karol Miculi**, Cernăuți, 1935, p.10.
8. **Bostan Gr.**, **Alecu Russo** la Cernăuți. În *Zorile Bucovinei*, Cernăuți, 1989, 17 martie.
9. Foiaia Societății ... , an II, 1866, p.263-266; 280-287; an.III, 1867, p.138-141, 274-280 ș.a.
10. *Povești fantastice*, Alc., art.într. și coment. de **Gr. Botezatu**, Chișinău, Ed. Știința, 1976, p.375. Despre unele surse folclorice ale poeziei lui **V. Bumbac** - a se vedea: **Constantin Loghin**, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918*, Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1996, p.159-177.
11. Scrierile lui **Iraclie Porumbescu**, p. 82, Două povestiri ale lui **I. Porumbescu** "Zece zile de haiducie" și "Haiducul Darie și Moș Matei Berbeșanul" îl au drept figură centrală pe haiducul Darie. Ele sunt de fapt mai mult niște "colaje" din legende, tradiții orale și cântece populare despre haiduc.
12. *Apud Romanet A.*, Lăutarii moldoveni. În "Bucovina Sovietică", 1966, 30 iunie.
13. *Narodni pisni v zapisah Iu. Fedkoviča*. Alc. **A.I.Dei** și **O.S. Romanet**, Kuiv, 1968, p..200.
14. **Bârlea Ovidiu**, *Istoria folcloristicii românești*, București, E.E.R., 1974, p.124; **Nicolae Bot**, Activitatea de folclorist a lui **I.G. Sbiera**, în "Revista de etnografie și folclor", nr.1, 1967, p.27-37; **I.G. Sbiera**, *Povești și poezii populare*, Ed. îngrijită și prefațată de **Pavel Țugu**, București, Ed. Minerva, 1971.

15. *Povești populare românești. Din popor luate și poporului date* de **I.G. Sbiera**, Tip. arhiepiscopală, Cernăuți, 1886, 324 p.
16. **Waldburg R.O.**, *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, I, Wien, 1853, (cu două povești din Bucovina); "Romänische Volksmärchen" de **L.A. Staufe**, 1852 - a rămas în ms.
17. *Colinde, cântece de stea și urări la nunți. Din popor luate și poporului date* de dr. **Ion al lui G. Sbiera**, Cernăuți, Ed. Soc. pentru literatură și cultură română în Bucovina, 1888.
18. **Bostan Gr., Bostan L.**, *Literatura română din Bucovina*, Cernăuți, Ed. proprie, 1996, p.17.
19. **Sbiera I.G.**, *Povești și poezii populare românești*. Ed. îngr. și prefațată de **Pavel Țugui**, București, Ed. Minerva, 1971, 530 p.
20. *Poezii populare române*, vol. I., - Cernăuți, 1873; vol.II, - Cernăuți, 1875.
21. **Marian S.FL**, *Cromatică poporului român*, București, 1882.
22. **Marian S.FL**, *Ornitologia populară română*, 2 vol., Cernăuți, 1883.
23. **Marian S. FL**, *Nunta la români. Studiu etnografic comparativ*, Ed. Academiei Române, București, 1890.
24. **Marian S.FL**, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Ed. Academiei Române, București, 1892.
25. *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, Ed. Academiei Române, București, 1892.
26. **Marian S.FL**, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, v.I-III, Ed. Academiei Române, București, 1898-1901.
27. A se vedea: **Datcu Jordan, Stroescu S.C.**, *Dicționarul folcloriștilor*, București, EȘE, 1972, P.271-276; **Mircea Fotea, S.FL Marian**, folclorist și etnograf, București, Ed. Minerva, 1987; **Paul Leu, Simion Florea Marian**, Ed. Euroland, 1996, ș.a.
28. **Marian S.FL**, *Insectele în limba, credințele își obiceiurile românilor. Studiu folcloristic*, Ed. Academiei Române, București, 1903.
29. **Marian S.FL**, *Basme populare românești*. Ed.îngr. și prefață de **Paul Leu**, București, Ed. Minerva, 1986.
30. **Marian S.FL**, *Tradiții poporane române din Bucovina*, București, Impr. Statului, 1895, p.162.
31. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, **Mihalcea** lângă Cernăuți, Ed. pr., vol.1-2, 1295 p.; ed. II, Ed. Polirom, Iași, 1998, (Ed. îngr. de **Victor Durnea**, Stud. într. de **Lucia Berdan**).
32. *Frunză verde, Cântece populare*. Alc. **LE. Torouțiu**, Bibli. "Bucovina", Solca, 1914.
33. **Morariu L.**, *Pentru cântecul popular* (precizări), Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1933; *Folclor aservit filologiei?*, Rădăuți, 1936.
34. *Rümanische Volkslieder aus der Bucovina. Liebeslieder. Band. I. - Würzburg*, 1940. O parte din materialul rămas în manuscrise a mai fost publicat în colecția: **Alexandru Voevidca**, *Cântece populare din Bucovina*. Ediție îngrijită de **Vasile Nicolescu și Cristina Rădulescu-Pășcu**. Stud. într., note, indice și

- glosar de **Cristina Rădulescu-Paşcu**, Ed. Muzicală, Bucureşti, 1990, 270 de cântece cu melodii, dintre care doar câteva din nordul Bucovinei (nr.52 - Crasna, nr.143 - Capu Câmpului, nr.181 - Oprişeni).
35. A se vedea: *Cântece vechi din Bucovina*, în rev. "Octombrie", 1954, nr.4, p.57-58; *Poezia populară moldovenească*, Chişinău, 1957, ed. II, 1965, ş.a.
36. **Bostan Gr.**, *Tradiţiile populare româneşti în nordul Bucovinei* (unele perspective ale studiului comparat), În "Glasul Bucovinei", 1995, nr.1, p.128-138.
37. **Bostan Gr.**, *Tipologicele sootnoşenie i vzaimosveazi moldauscobo, rsskogo i ucraïnskogo foliçlora*, Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1985. A se vedea şi: **Gr. Bostan**, Pentru o istorie autentică a spiritualităţii româneşti în spaţiul carpato-nistrean (aspectul etnofolcloric al problemei), În "Academica", 1997, an VII, nr.3, p.11-12.
38. A se vedea şi colecţiile de folclor alcătuite de **D. Covalciuc**: "*Cucule, ce pene porţi*", 1992; "*Cântece de cătănie şi război*", 1992, (ed. "Arboroasa" din Cernăuţi); "*Legende populare din Bucovina*", 1995, "*Poveşti bucovinene*", 1997, "*Colinde şi urături de pe Valea Siretului*", 1993, (în colaborare cu **N. Şapca**, editate la Hliboca (Ed. N. Şapca).
39. Arhiva de Folclor a catedrei de filologie română şi clasică a Universităţii din Cernăuţi (1960-1997) întruneşte circa 25 mii de texte (unităţi), dintre care doar aproape o mie a fost dată publicităţii în diverse periodice şi antologii. Desigur că, după cum se va vedea din studiul ce urmează, în spaţiul carpato-nistrean nu avem de întâlnit un număr mare de texte, subiecte, motive, formule poetice cu totul inedite, deosebite, în esenţă, de cele cunoscute în întreg arealul etnocultural românesc. Există însă destule variante şi versiuni semnificative ce ne stau drept mărturie a unui deosebit spirit creator al populaţiei româneşti din zonele limitrofe de la nord-est de Carpaţi.
40. A se vedea: **Gr. Bostan**, *Pentru o istorie autentică a spiritualităţii româneşti în spaţiul carpato-nistrean*, în "Academica", 1997, nr.3, p.11-12.
41. În articolul "Doina răstoarnă pe Rösler" (1882) **B.P. Haşdeu** a formulat, pentru prima oară în folcloristica europeană, legea potrivit căreia ținuturile-macă au un folclor mai bogat, mai bine păstrat, în timp ce "roiurile" au un folclor mult mai sărac (**Ov. Bârlea**, *Istoria folcloristicii româneşti*, EEC, Bucureşti, 1974, p.177). Legea aceasta a fost redescoperită şi pusă în circulaţie europeană mult mai târziu de savantul suedez **C.W. von Sydow**" (A se vedea: **Ion Şuleanu**, *Posibile trasee ale cercetării în folcloristică şi etnografie*, în "Rev. de etnografie şi folclor", t.41, 1996, nr.1-2, p.60).

PARTEA a II-a

Poezia populară în spațiul carpato-nistrean (paralelisme tipologice, tangente interetnice, identitate artistică națională)

Introducere

Pe parcurs de câteva decenii studierea comparativă a folclorului nostru din Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria etc. a fost orientată de metodologia marxist-leninistă îndeosebi spre aspectele și particularitățile comune ale repertoriilor naționale; paralelismele aveau, în ultimă instanță, menirea să ilustreze procesul de “înflorire și apropiere a vieții spirituale a popoarelor” în condițiile socialismului. De fapt, accentul principal se punea pe a doua latură (“definitorie”) a acestui proces, în mare parte dirijat - “apropierea”, “internaționalizarea” culturilor naționale, ceea ce era considerat drept, “un mare progres al spiritualității umane”.

Schemele teoretice veneau, însă, în contradicție flagrantă cu realitatea obiectivă (la care se apela în spiritul materialismului istoric), cu materia artistică ce ține de sistemele de datini și creații poetice ale popoarelor. De aceea unii savanți cu o viziune mobilă, de perspectivă, asupra fenomenelor folclorice au încercat în ultimul timp (aa. 80-90) să concretizeze, să supună unor anumite revizuirii și apoi să limiteze (ce-i drept, cu multă circumspecție) sferile de aplicare a “principiului leninist al unității proceselor de dezvoltare istorică a societății”, în baza căruia acad. **Victor Jirmunski** și adepții săi au elaborat la finele anilor 50 și începutul anilor 60 “teoria istorico-tipologică”¹ de mare circulație până aproape de zilele noastre.

Avem în vedere studiile lui **Victor Gațak** (cunoscut și ca cercetător al folclorului românesc)², **Boris Putilov**³, **Eleazar Meletinski** - discipol al lui **C. Levi-Strauss** și **Vladimir Propp** și adept convins al metodelor moderne de

cercetare a mitologiei, eposului popular ș.a.'. Pornind de la "Poetica istorică"⁵ și alte studii ale acad. **Alexandr Veselovski**, ignorate, de fapt, mult timp sau interpretate superficial, **V. Gațac** pledează pentru o abordare complexă a problemelor studierii comparate a folclorului (convergența determinată istoric, polimigraționismul, apariția consecutivă și evolutivă a genurilor și speciilor, modalităților artistice etc.⁶). În spiritul unor lucrări importante de literatură comparată⁷ sunt cōcepute în plan istoric, etnografic și lingvistic noțiunile de comunități zonale și locale⁸.

Cu toate acestea, în afara studiilor comparative, deosebit de sociologizante, rămâneau multiple aspecte importante sau chiar esențiale ale folclorului, fiind în mare parte neglijate caracteristicile individuale, originale ale fenomenelor vieții culturale a popoarelor; era reliefată în mod obligatoriu "influența benefică" a "superculturii" internaționaliste, identificate deseori cu noțiunea de cultură rusă, asupra altor culturi naționale. Referitor la datinile și folclorul "moldovenesc" (românesc) erau neapărat căutate "substraturile" lui slave, relevantă comunitatea "moldo-est-slavă", influențele rusești și ucrainene la cele mai diverse niveluri (texte integrale, subiecte, motive, imagini, artistice) etc.⁹

Autorul acestei lucrări a fost mult timp încadrat în sfera preocupărilor de folcloristică comparată, a studiat problema corelației tipologice, contactelor reciproce și interferențelor folclorului românesc cu cel al altor popoare¹⁰ din sud-estul Europei, în special cu poezia slavilor de est, având astfel posibilitatea să se convingă "din interior" de caracterul unilateral, schematic și exclusivist al principiilor metodologice și ideologice impuse în plan oficial.

Investigațiile etnofolclorice efectuate pe teren în câteva decenii (1960-1997) cu precădere în zonele limitrofe (nordul Bucovinei, ținutul Herței, nordul Basarabiei, raioanele de pe Nistru, Transcarpatia, regiunea Odesa, Kirovograd ș.a.) ne-au impus necesitatea elaborării unor noi concepte și procedee ale studierii comparate a folclorului românesc. Am încercat să recurgem la o analiză diferențiată pe zone etnofolclorice în funcție de caracterul proceselor demografice și contactelor interetnice, a sistemelor (anume a sistemelor, ci nu a elementelor dispartate) de datini, motive și formule poetice ale folclorului ritualic, baladelor, liricii populare la români într-un context amplu al creației poetice orale a altor popoare mai apropiate sau mai îndepărtate (în plan geografic, etno-istoric și lingvistic): ucraineni, ruși (din zonele limitrofe ale arealului carpato-nistrean și de dincolo de aceste zone), dar și italieni, apoi bieloruși, bulgari, sârbi, polonezi, lituanieni, letoni ș.a. Reconstituirea și apoi confruntarea prin suprapunere a ciclurilor de datini și formule poetice în mai multe repertorii naționale cu tradiții culturale deosebite, inclusiv în zonele limitrofe (difuzionale), scoate în evidență fondul ancestral și original al constantelor structurale (motive, limbaj artistic) ale poeziei obiceiurilor, doinei, baladei ș.a., unele – "locuri comune" ("loci communes") de convergență, precum și

elemente suprapuse (de împrumut). Aceste fenomene (interferențe, împrumuturi reciproce) sunt și ele diferențiate în funcție de gradul de asimilare și creativitate al receptorilor, precum și de aria lor de circulație: (locală, ocazională, regională etc.). A se vedea: "Preliminarii" la cap. "Lirica populară (încercări de analiză sistematică)".

În centrul atenției se află, desigur, problema identității și persistenței tradițiilor etnofolclorice românești în spațiul carpato-nistrean, ceea ce impune și necesitatea unor investigații în domeniul poezicii și stilisticii comparate. Or, numai prin confruntarea sistematică și consecutivă a unui număr suficient de texte (variante, versiuni) cu o circulație mai amplă și mai intensă și cu o frecvență mai mare a constantelor poetice se poate determina cu mai multă siguranță coeficientul de originalitate, gradul de evoluție artistică și funcționalitate a folclorului nostru în raport cu cel al altor popoare din spațiul cercetat (inclusiv din diverse zone și localități)¹¹.

În lucrare, deci, se insistă asupra unui aspect, oarecum neglijat mult timp, al studiului comparat asupra folclorului nostru din zonele limitrofe cu populație eterogenă de la nord-est de Carpați; pe fundalul paralelismelor, fenomenelor de convergență culturală, de tip comun, polietnic sau local (zonal) vom încerca să relevăm în mod sistematic:

- unele ansambluri (serii) de caracteristici distinctive (ale identității artistice) a poeziei noastre populare din spațiul carpato-nistrean;
- viabilitatea, persistența, precum și puterea de iradiere a tradițiilor folclorice românești asupra altor repertorii naționale (în aspect zonal și local);
- ponderea elementelor alogene/ a eventualelor influențe slave și ucrainene/ în sistemul de datini și poezie populară românească din spațiul cercetat.

În aspect comparativ ne referim și la alte zone limitrofe din Transcarpatia, sudul Basarabiei (Bugeac), de pe Nistru, având drept puncte de reper modelele reprezentative ale folclorului românesc de pretutindeni.

În primul rând, considerăm necesară o cercetare a straturilor ancestrale ale culturii populare (ritualurile calendaristice, de trecere, nucleele semantice ale liricii etc.) sub aspectele corelațiilor tipologice, interferențelor, împrumuturilor est-slave (exagerate mult timp) pentru a pune în lumină anume elementele și chiar nuanțele distinctive, a ne regăsi, în consecință, semnele identității artistice îndeosebi în sfera discutabilă a paralelismelor interzonale multiple, de natură tipologică (ce exprimă esența realității comune) sau contactologică.

Trebuie să ținem cont și de faptul ca, după cum scria **L. Blaga**, "originalitatea unui popor nu se manifestă numai la creațiile ce îi aparțin exclusiv, ci și în modul cum asimilează motivele de largă circulație"¹².

Precum se va vedea mai încolo, zonele de frontieră de la nord-est de Carpați sunt cât se poate de edificatoare în acest sens.

NOTE:

1. **V. Jirmunski**, Narodnâi gheroiceskii epos. Sravnitelino-istoriceskie oçerki, Moskva-Leningrad, 1962.
2. **V. Gațac**, *Problemî izucenia concretno-naționalinogo i obsçego v foliclora*, în volumul "Natzionalinoie i internatzionalinoie v literature, foliclora i iazâke", Chișinev, 1971, p.186-195. În domeniul folclorului românesc, vezi monografia lui **V. Gațac**: Vostocino-romanskii gheroiceskii epos. Issledovania i textî, Moskva, 1967.
3. **B.Putilov**, *Metodologhia sravnitelino-istoricescogo izucenia foliclora*, Moskva, 1975.
4. **E.M. Meletinski**, *Proisbojdenie gheroiceskogo eposa*, Moskva, 1963; Vezi și **Nicolae Roșianu**, *Eseuri despre folclor*, București, 1981, p.204.
5. **A. Veselovski**, *Istoriceskaia poetica*, Sub.îngr. lui **V.I.Propp**, Leningrad, 1940.
6. **V. Gațac**, *Istoriceskaia poetica i foliclora*, în vol. "Istoriceskaia poetica. Itoghi i perspectivî izucenia", Moskva, 1986, p. 292-305.
7. Ne referim în primul rând la studiul prof. **I.G. Neupokoeva** din volumul "Vzaimosveazi i vzaimodeistvia naționalinâh literatur", Moskva, 1961, p.13-52.
8. **V. Gațac**, *Problemî izucenia concretno-naționalinogo i obsçego v foliclora*, p. 186-195.
9. A se vedea: **Gr. Bostan**, *Pentru o istorie autentică a spiritualității românești în spațiul carpato-nistrean* (aspectul etnofolcloric al problemei), în "Academica", 1997, nr.3, p.11-12, **M. Cimpoi**, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Ed. ARC, Chișinău, 1997, p.290.
10. **G.C. Bostan**, *Tipologhiceskoie sootnoșenie i vzaimosveazi moldavskogo, rŭsko-gogo i ucraïnskogo foliclora*, Chișinău, Ed. Știința, 1985 ș.a.
11. A se vedea în acest sens: **Adrian Fochi**, *Paralele folclorice. Coordonatele culturii carpatice*, Ed. Minerva, București, 1984.
12. **Lucian Blaga**, *Trilogia culturii*, II. Spațiul mioritic, Ed. Humanitas, București, 1994, p.104.

Aspecte comparate ale poeziei ritualurilor calendaristice

Preliminarii

Începând cu primele apariții editoriale de la mijlocul secolului trecut¹, acest domeniu vast al folclorului nostru (și al altor popoare din sud-estul Europei) s-a aflat în permanență în atenția cercetătorilor comparatiști-etnografi, folcloriști, istorici, lingviști ș.a. În multiple lucrări apărute atât la noi (România, Moldova), cât și peste hotare (Rusia, Ucraina, Bulgaria, Serbia, Polonia etc.) au fost relevate aspecte similare și comunități în sistemul de subiecte și motive constante, dar și mobile ale colindelor, cântecelor de stea și ale altor specii din repertoriul sărbătorilor de iarnă ale calendarului creștin la diverse popoare. Însă, chiar de la bun început, investigațiile de teren erau unilaterale și, pe alocuri, superficiale, ele fiind efectuate de către unii “specialiști” puțin versați în materie de creație poetică orală, deși nelipsiți de ambiția de a absolutiza multe observații de ordin particular.

Avem în vedere, în primul rând, lucrarea lui **A. Zaschiuk** “Materiale pentru geografia și statistica Rusiei. Regiunea Basarabiei” (1862)², schiță etnografică de referință pentru mulți cercetători din Moldova. Într-un compartiment special despre “Sărbătoarea Crăciunului și Anului Nou”, în baza unor informații foarte sumare privind “locurile comune” ale datinilor, precum și a reluării de către moldovenii (românii) din regiunile Podolia și Cherson a câtorva elemente din obiceiurile ucrainene într-un număr limitat de localități cu populație mixtă, se ajunge la concluzia aberantă despre lipsa unui ciclu (de iarnă) dezvoltat de tradiții populare la moldoveni (români).

Nu rămâne prea mult în urmă de **A. Zaschiuk** nici **P. Syrcu (Syrsov)**, când (la 1874) afirmă că “aproape toate sărbătorile populare ale moldovenilor (românilor – n.n.) corespund celor ale slavilor - sărbătorile de iarnă, de vară, de primăvară, de toamnă. Cine vrea să știe trecutul moldovenilor, trebuie să-l studieze pe cel al slavilor (!), și începând cercetările, poate fi sigur că va ajunge la rezultatele dorite (sic!); în caz contrar, el va înțelege puțin sau nu va înțelege nimic” (!)³. Aici ca și în alte cazuri concluziile privind comunitatea relativă a obiceiurilor la români și slavi sunt făcute în lipsa unei analize concrete și detaliate a textelor ce se integrează în datinile cercetate (colinde, plugușoare, sorcova, semănatul); nu se ține cont nici măcar de aspectele locale, diferențiate ale fenomenelor etnofolclorice. Mai mult decât atât, se pornește de la un prejudiciu ridicat mereu până în zilele noastre la rangul de postulat, potrivit

căruia contactele multisekulare cu slavii de est au determinat în mod preponderent evoluția procesului de constituire a datinilor noastre agrare. Astfel, în numele acestei "colaborări de veacuri" se neglijează substratul autohton (daco-roman) al tradițiilor noastre etnofolclorice, se neagă, ce-i drept "parțial", geniul poporului nostru - mare creator de valori materiale și spirituale.

Nu credem că e necesar să insistăm asupra unor lucrări mai neînsemnate, ce urmează "tradițiile" lui **A. Zasčiuk** și **P. Syrcu**¹; ne vom referi la acele studii fundamentale care au elaborat principii teoretice și metodologii demne de a fi valorificate (cel puțin parțial) și în prezent. Avem în vedere, înainte de toate, investigațiile reputatului savant rus **AL. Veselovski**, în special studiul său "Colindele românești, slave și cele grecești (1883)"⁵ și monografia profesorului **A. Potebnea** "Explicații pe marginea cântecelor maloruse și celor înrudite (cu acestea)" (1883-1887)⁶."

Pe calea unor ample cercetări, celebrul comparativist **A. Veselovski** relevă nu numai unele coincidențe ale datinilor de iarnă la români, slavi și la alte popoare (colindatul, plugul - "plugușorul", jocul zoomorfic "Capra" ș.a., Sorcova - "Survakanie" - bulg. etc.), ci și similitudini ale unor tipuri de colinde ("doi meri la vârf împreunați"; "vânătorul și cerbul - feciorul blestemat de mamă se transformă în animal (cerb)", "voinicul și mugurul (calul) său" ș.a. Comunitatea interetnică de ordin general a obiceiurilor este explicată în mare parte prin existența unui substrat vechi - cultura greco-romană (dionisiacele, saturnaliile), deși savantul admite și posibilitatea "conlucrării" altor factori decisivi: elementul cultural - bisericesc bizantin (simbolurile creștine atât de numeroase în colinde) ce constituie a doua etapă a influențelor masive din sud, precum și viziunea naturalistă și mitologică asemănătoare sau chiar comună ("edinstvo naturalisticeskih predstavlenii", "obscie profeșsi mifologhiceskoi mîsli")⁷ la popoarele vechi din sud-estul Europei. În anumite momente **A. Veselovski** lasă să se înțeleagă că ar fi putut exista puternice tradiții locale atât pe teritoriul populat de strămoșii românilor, cât și la slavi (motivele agrare ale colindelor și "plugușorului"). Or, cercetătorul evită explicațiile categorice și rectilinii ceea ce, credem, nu ne dă dreptul să-l considerăm (cum s-a obișnuit în folcloristica sovietică de mai înainte)⁸ doar un adept convins al teoriei migraționiste (greco-latine, bizantine).

Referindu-se la paralelismele etnofolclorice consemnate de către **A. Veselovski**, prof. **A. Potebnea** contestă (în lucrarea pomenită mai sus) posibilitatea migrațiilor "în masă" de subiecte și motive. "Desigur, - scrie savantul, - ținând cont de faptul că românii se situează între pământurile sud-slave și Rusia de sud, a priori se poate considera că - la sud (în **Ungaria** și **Bucovina** - specificat de **A. Potebnea**) și la sud-est (pe Nistru) - aceștia (românii) au putut transmite Rusiei motivele sud-slave și grecești, însă pentru a ajunge la o asemenea concluzie trebuie ca în cântecele, în care se bănuiesc asemenea

influențe, să fie găsite unele reminiscențe românești. Or, în colindele, la care se referă **A. Veselovski**, atare nuanțe lexicale nu pot fi identificate” (e vorba de cazuri particulare – motivele de colindă “Voinicul vrea să-și vândă calul”; “Voinicul se laudă cu murgul său”; “Cearța calului cu șoimul” ș.a)⁹. Credem, însă, că argumentele sau mai bine zis “contraargumentele” lui **A. Potebnea** nu pot fi considerate suficient de plauzibile, doar în multe cazuri reminiscențele lexicale ale influențelor sau interpătrunderilor pot fi asimilate și adaptate (prin echivalență) la repertoriul național într-o măsură atât de mare, încât este aproape imposibil să le “depistăm” cu certitudine sau să demonstrăm că ele țin de împrumutul inițial ori au survenit cu mult mai târziu, în mod incidental și sporadic. Referitor, însă, la tipul de colinde (variantele cercetate de **A. Veselovski** și **A. Potebnea** (“Voinicul și calul său”) e necesar să se țină cont de faptul că tema respectivă (bărbatul cu cal și șoim de vânătoare) este de origine foarte veche în arta populară, ea fiind cunoscută încă la geto-daci¹⁰. Motivul există și la popoarele mai îndepărtate (bunăoară, în basmele chirghize), precum și la slavii de sud și de est (în bîlinele rusești despre Ilia Muromet). La români acest tip de colindă a fost răspândit pe tot întinsul țării în numeroase variante¹¹.

Cel mai important studiu comparat în domeniul folclorului obiceiurilor de iarnă, în special al colindelor, rămâne până azi ampla monografie a lui **Petru Caraman** “Colindatul la români, slavi și la alte popoare” apărută în prima ediție în limba polonă la 1933¹² și reeditată în limba română în 1983, cu substanțiale revizuirii și completări de texte¹³. Spre deosebire de predecesorii, precum și de contemporanii săi, (**I. Sventițki**)¹⁴, **P. Caraman** cuprinde în aria studiilor comparative întreg (sau aproape întreg) repertoriul tipurilor principale de colinde la mai multe popoare (români, greci, sârbi, bulgari, ucraineni, ruși, bieloruși, poloni, lituanieni, letoni). Cercetătorul, pentru prima dată, relevă, în contextul paralelismelor de ordin funcțional-tematic; o seamă de aspecte particulare ale colindelor noastre. După cum observă el, la unele popoare (români, bulgari, parțial sârbi) predomină tipul epic al colindelor, iar la altele (ucraineni, mai puțin poloni) - cel plastic - descriptiv (deși, după cum vom vedea mai încolo, modalitatea epică, de mare amploare a subiectului, specifică colindelor noastre, presupune și expresivitate plastică, deseori inegalabilă). Printre motivele românești ale colindelor pe un loc de frunte se plasează cele păstorești, cu multiple variante și versiuni în zona Carpaților și, după cum vom demonstra la locul său - cu unele ecouri la huțuli și ucraineni în zona subcarpatică, alte tipuri (Leul, Ciuta proroacă). **P. Caraman**, ca și alți savanți, care au pornit în investigațiile lor de la un bogat material faptologic consideră că la baza tipului “internațional” (mai amplu la români, bulgari și ucraineni) de “colinde agrare” (de urare a belșugului și prosperității) se află elemente greco-romane amplificate substanțial în urma contactului și simbiozei cu stratul local al diferitelor

obiceiuri (inclusiv cele legate de cultul solar, cultul morților ș.a), peste care s-au suprapus elemente creștine.

După cum va constata și **M. Brătulescu** într-un studiu sistematic asupra colindei românești: "Prezența unor tipuri arhaice originale ca și bogăția și diversificarea repertoriului românesc, ne îndreptățesc să presupunem că pe teritoriul țării noastre procesul de geneză al colindei s-a dezvoltat în parte autonom și a cunoscut forme deosebit de active"¹⁵.

Care sunt aspectele (nuanțele) distinctive ale colindei noastre? Cum s-a păstrat și a evoluat această specie ca structură poetică în spațiul carpato-nistrean? - iată două probleme importante care necesită precizări și concretizări suplimentare referitoare, mai cu seamă, la zonele cu populație eterogenă de la nord-estul masivului etno-cultural românesc.

Cofinda

Pentru a reliefa trăsăturile ce deosebesc colinda românească (inclusiv cea din zona cercetată) de colindele asemănătoare (ca funcție și tipologie tematică) la alte popoare din spațiul carpato-nistrean și din afara lui, am cercetat în plan comparativ peste cincizeci de tipuri (cu subtipuri și versiuni), ținând cont de atestările pe teren mai vechi, din secolul trecut, și de cele mai noi, efectuate după 1944 în nordul Bucovinei, ținutul Herței, în Basarabia, Trancarpatia, Bugeac. Ca obiect de analiză ne-au servit, în primul rând, textele mai frecvente în zonele limitrofe de la nord-est de Carpați care constituie cam a patra parte din tipurile incluse în "Index"-ul întocmit de **M. Brătulescu** ce cuprinde 217 de tipuri cunoscute în întreg arealul daco-român.

În scopuri ilustrative prezentăm, mai întâi, în serie unele dintre cele mai frecvente tipuri de subiecte, motive și constante poetice ale colindelor noastre atestate în spațiul carpato-nistrean (nordul Bucovinei - Herța - Hotin) în sec. XIX și XX (perioada postbelică), semnalând concomitent prezența lor în alte zone folclorice românești (a se vedea Index-ul tipologic și bibliografic al colindelor alc. de **Monica Brătulescu** - cu indicarea numărului respectiv, precum și alte surse de informație:

1. Gazdele sunt trezite pentru a se pregăti de primirea colindătorilor - "Sculați, sculați, boieri mari,/ Florile dalbe, flori de măr./ Că nu-i vremea de dormit,/ Ci-i vremea de-mpodobit ... / Și sculați și slugile/ Să măture curțile/ Să deschidă porțile ... În afară de texte din col. lui **I.G. Sbiera. E. Niculiță-Voronca** ș.a. a se vedea și FȚF, p.59."

Ind. - C 1,5 - trezirea gazdelor, deschiderea porților.

2. Gazdele (cei din casă) sunt gata să primească colindătorii - "Noi demult că Ne-am sculat,/ Curțile am măturat,/ Masă mare am gătat. - **Sbierea**, Colinde, Nr.5.
Ind. - C 2,3 - precum și PPOC, p.56 - Masă mândră dreasă.
- 2a. Crăciun cel bătrân/ Ajun cu Crăciun, stăpânul casei/ șed la masa cea de brad și se jelesc "de amar greu": "Mă dor mâinile, mă dor spatele ... / De juncani tineri juguiți/ De colaci mândri-mpletți" - motiv contaminat cu cel precedent (a se vedea textele din AF, 3, f. 3-15 - înr. între 1975-1985 în s. Sinăuții de Jos - Herța Oprigei - Hliboca ș.a.)
3. Albina se pregătește de Crăciun, strângând ceară pentru făclii. - "Albina strângea din flori./ Ceară pentru sărbători./ Florile dalbe/ Ceara se făcea făclii/ Să le-o dea Sfintei Marii - AF. 3, f. 21-22, 24-25. FÎF, p.57 - Crasnoilsc - Storojineț, Herța ș.a.
Ind. - C 4 - Albina și Crăciunul.
4. Gazda (gazdele) nu e acasă, fiind plecată la vânătoare: "A plecat la vânătoare/ Să vâneze căprioare./ Căprioare n-au vânat,/ Ci-au vânat un iepuraș .. Să facă din blana lui/ Veșmânt frumos Domunului ... FÎF. p. 58 - Dinăuți, Noua Suliță", Voloca pe Derelui lângă Cernăuți.
Ind. - C 7 - Gazda plecată la vânătoare.
5. Se descrie o casă mândră (curți) - contaminat cu alte tipuri - "A cui sunt aceste curți/ Așa nalte luminate" - A se vedea AF, 3, f.23-34, Boian, Mahala, Molodia, Valea Cosminului, Voloca pe Derelui, înr. în 1977-1991.
Ind. - C 16 - Casă mândră
6. Dinaintea curților sunt "Doi meri, doi peri" (tot acolo)
7. Sub cel măr, sub cel păr este un pat mândru-ncheiat .. - Dar în pat ce-i așternut?/ Covor verde de mătase ... / Dar în pat cine-i culcat?/ Domnul nostru cel de casă/ Cu drăguța jupâneasă. (tot acolo).
Ind. C - 121, - Soț și soție în pat mândru; PPOC, p. 59.
8. Gazdele sunt trezite de porumbei care îi stropesc cu apă (motiv contaminat cu cele precedente - 5,6,7) - "Când mai bine-au adormit,/ Doi porumbei că mi-au venit / Și din somn mi i-au trezit ... / Hulubașii au zburat/ Jos la mare s-au lăsat/ Apă-n gură au luat ... (tot acolo).
Ind. - C 10 - Gazda și porumbeii
9. Rândunelele aduc gazdelor vești despre înmulțirea vitelor: "Cântă-n luncă turturele./ La ferestre rândunele... / Câte pietre sus în munte,/ Tot atâtea oi în curte./ Câte nuiete-s în gard/ Tot atâtea vaci în gard ... (AF. 3, f.17 - Broscăuții Vechi - Storojineț).
Ind. - C 17 - Lauda belșugului
10. Copiii gazdelor se compară cu astrele: "Boierul ședea/ Cu dominița sa/ Și cu feciorele/ Ca și niște stele/ Și cu fecioarei/ Ca luceferi (AF. - f.3, f. 105-106; PPOC, p.69).

- Ind. - C.27 - Două stele, două surori
11. Trei raze vestesc sosirea zorilor - "Întâia rază unde-mi rază?/ Rază-n vârful munților ... (a se vedea AF. 3, f. 40-41 (Boian, Toporăuți - Noua Suliță).
Ind. - C 28 - Zorile
12. Dumnezeu se întrebă: "Ce-i mai bun pe-acest pământ? - Ce-i mai bun ca boul bun?/ Merge pe-ogor rumegând/ Brazdă neagră răsturnând. (cal bun, oaie bună...). (Voloca distr. Cernăuților – **Marian**, Sărbătorile, I, 1994, p.20-21).
Ind. - C 150 - Ce-i mai bun pe lume.
13. Luându-se la întrecere pentru iuțea, calul învinge șoimul: "Voinicul Andrei/ Bun cal mi-l hrănește/ Dar cu ce-l hrănește?/ Tot cu orz pisat... / Șoimul sus pe vânt/ Mai pe sus zburând... / Murgul pe pământ/ Brazde aruncând,/ Murgul l-a aprins .../ Voinicul Andrei/ Paloș a luat ... / Murgul l-a zărit,/ Din gură-a grăit,/ Drag stăpân al meu/ Dat de Dumnezeu./ Nu sluți șoimanul/ El și-a trebui ... / La tine-or veni/ Tot musafiri mari/ Și-ți va șede bine ... / Pe Murgu călare/ În câmp la plimbare/ Cu acel șoim pe spinare." (Movila, Culiceni - Herța, 1994, AF 3, f. 200-202).
Ind. - C 71 - Întrecere între cal și șoim.
14. Voinicul înfruntă leul (reminiscențe): "Luai urma leului/ Colo-n vârful munților/ Găsi leul adormit/ Și pe loc că l-am trezit/ La pământ l-am doborât (A se vedea mai încolo textul cules în jud. Hotin).
Ind. - C 55 - Leul
15. Un pușcaș (9 pușcași) vrea să împuște cerbul. Acesta se roagă să nu-l ucidă, fiindcă nu-i "fiară de munte", ci un tânăr blestemat de maică-sa ... "Strigă cerbu-n sus la munte". A se vedea mai încolo precum și AF, 3, f. 61-64 (texte culese în 1965-69 în Bucovina și Transcarpatia).
Ind. - C 68 B- Vânătorul și personajul metamorfozat.
16. Ionel Făt-Frumos își plimbă calul cel alb în fața fetelor. -"Pe cel-cal l-a înfrânat/ Pe la fete l-a plimbat." (Dinăuți - Noua Suliță, FTF, p.60).
17. Cerbul poartă în coarne un brad și o stea: "Leru-i Ler de domn./ Cerbuțul păștea/ În ramuri purta/ Un mic de bărduț/ Cu stea în creștet. (fragment, - Igești - Ciudei - Storojineț, AF. 3, f.16 a, 1964-1968).
18. Trei flăcăi cer fetei pe care o surprind la fântână diverse gajuri de dragoste (un măr, un inel, o cunună). (A se vedea mai încolo: "La fântâna stoborâtă" Crasnoilsc - Pătrăuții de Sus. – AF, 3, f. 47).
Ind. - C 105 - Trei pretendenți
19. Fata "șede la gherghef și coase". Contaminat cu motivul sosirii peștorilor care cer zestre multă: "Nu mai pot scăpa de ei!" (**Sbiera**, p.11-12).
Ind. - C 80 - Leagăn de mătase (așteptarea peștorilor)
20. O fată așezată în leagăn verde de mătase coase haine tatălui, fratelui ...
Ind. C. 80 - "Leagăn de mătase", PPOC, p. 181.
- 20a. Fata stă în brațele unui flăcău și coase (FTF, p.60).

21. "O fată (sau "lelița cea frumoasă") șade "la o masă de mătasă" și "coasă sau descoase" (**E. Niculiță-Voronca**, Datinile, 1903, p.68; înr. în Mahala lângă Cernăuți).
22. Păstorul își poartă turmele de la munte până la mare. "Vara le vara/ Tot pe vârful de munte./ Iarna le mâna/ De a le iarna/ Pe țârmuri de mare / AF. 3, f. 10a. - Ropcea - Storjineț - Iordănești-Hliboca.
Ind. - C 45 - Ciobanul și marea.
23. Trei păstori culeg flori pentru a împleti o cunună lui Isus Hristos - "Trei păstori se întâlniră / Și oară / Căntă / Raza / Căntă / Și / Haideți, fraților, să mergem / Floricele să culegem... / Și să facem o cunună / S-o împletim cu voie bună" (CVS, p. 14-15. Cupca Iordănești, Carapciu pe Siret - Hliboca, înr. în 1990-94).
24. Colindătorii (păstori), umblând cu "Steaua", vestesc pe la case nașterea lui Hristos și închinarea magilor.
 - a) "Steaua sus răsare -/ Ca o taină mare,/ Steaua strălucește/ Și-n lume vestește:/ Astăzi precurata/ Fecioara Maria/ Naște pe Mesia". (AF. 4, f. 2 – Marșinți - Noua Suliță); b) "O ce veste minunată/ Lângă Vifleem s-arată ... (CVS, p.7).
Ind. - C 167 - Vestirea nașterii.
25. Irod poruncește ca toți pruncii să fie uciși. Doar Isus scapă de la măcel: "În Betleem a intrat/ Mulți coconi mici a tăiat/ De doi ani și mai în jos/ Ca să piardă pe Hristos,/ Dar pe el nu l-a aflat,/ Căci domnul l-a apărât" ("Zorile Bucovinei", 1992, 24 dec. - Ostrița, Mahala, Horbova, ș.a).
Ind. - C 172, - Uciderea pruncilor.
26. Dumnezeu și Sfântul Petru coboară pe pământ să vadă credința oamenilor: "Coborât-a coborât/ Sara de Crăciun,/ Din rai pe acest pământ/ Sara de Crăciun". (CVS, p.23-24).
27. Stăpâna casei citește carte sfântă: "Nu știu coase ori descoase,/ Ori citește carte Sfântă/ Cine carte a citi/ Din păcate a ieși" (Colincăuți - Hotin; F[F, P.63).
28. Feciorul o roagă pe maica sa să-i scoată șarpele din sân: Mama răspunde: "Da eu mâna n-oi băga/ Că mă tem că m-a mușca/ Dar i-oi da lacrimi cu rouă/ Ș-a crăpa șarpele-n două" (Crasna - Storjineț. AF. 3, f.186, 1970); motiv de baladă - "proba dragostei" (iubirii de mamă, soră, frate ...).
29. Miorița – oaia năzdrăvană, colind. (PPOC, p. 137, comentarii, p. 372).
Ind. - C 36 - Miorița, oaia năzdrăvană.
- 30-31. Două tipuri de colinde ale "Mălăncii" (Vezi "Malanca").
32. Colinda-cântec "În grădina lui Ion" (**E. Niculiță-Voronca**, Datinile, p.105, s. Camina lângă Cernăuți – 1903 - "În pomătul lui Ion".
Ind. - C 203 - În grădina lui Ion.
33. Colinde-glume. - Colindă, colindă/ Bagă iapa-n tindă/ Și-i dă fân să roadă/ Și-o pupă sub coadă/ (se interpretează uneori ca formulă inițială. Pătrăuții de Sus, Ropcea ș.a. AF. 4, f. 204-206, var. PPOC, p.224.

Firește repertoriul colindei românești în spațiul cercetat nici pe departe nu se reduce la cele 33 de tipuri (35 motive) prezentate mai sus. Deosebit de variate sunt la etapa actuală subiectele colindelor biblice și apocrife "conservate" în memorie în epoca postbelică. (Ind. - C 166 - Adam, C - 168 - Maica Domnului, ostilitatea și bunăvoința pomilor și dobitoacelor, C - 173 - Botezul, C - 184 - Vânzarea lui Iuda (Iuda iubitor de bani: I-a vândut I-ai săi "dușmani"), 186 - Răstignirea lui Isus ș.a. (CVS, p.3-15) ș.a.

Caracteristicile definitorii ale speciei se concentrează și se profilează în acest tipul ritualic de ordin general în "colinda protocolară" (**M. Brătulescu**), cunoscută la diferite popoare din Balcani până la Marea Baltică. Formulele poetice inițiale (A,B) și finale (C) ale acestei colinde sunt la români mai cu seamă următoarele (cu unele variante):

- A - *Sculați, boieri (mari), nu dormiți (somniți).*
 - A₁ - *Sculați, sculați, boieri mari.*
 - A₂ - *Scoală, scoală, ist (cest) domn bun,*
 - A₃ - *Bună vremea-n astă casă
La boieri ca dumneavoastră.*
 - B - *Că vă vin colindători.*
 - B₁ - *Că mi-au venit doi juni buni
(că ne vin doi juni buni,
junii buni colindători.)*
 - C - *Rămâi (să fii), gazdă, sănătoasă.*
 - C₁ - *O-nchinăm de sănătate.*
 - C₂ - *Și pe voi blagoslovim (texte liturgice)*
 - C₃ - *Să fii, domn bun, sănătos.*
- Motive poetice ca elemente structurale constante:*
- a - *Că nu-i vremea de dormit (somnat),
Ci curtea de-npodobit.*
 - a₁ - *Că-i vremea de colindat*
 - b - *... cu podoabe de argint
(cu aur și cu argint).*
 - c - *Și sculați și slugile (sculți, boieri, slugile)
să măture curțile,
(să deschidă porțile).*
 - d - *Noi demult că ne-am sculat
curțile am măturat
casă mare (mândră) am gătat.*
 - e - *Cu dulceața grâului,
Cu lacrima vinului,*
 - e₁ - *Cu-n colac de grâu curat.*

- f - *Și-am aprins făcliile
prin toate ungherele.*
- g - *Pe fața colacului -
plata colindatului.*
- g₁ - *De-asupra colacului
Plata colindatului.*

Prin confruntarea textelor înregistrate în spațiul carpato-nistrean (Bucovina, Basarabia) s-a stabilit suprapunerile acestor constante (combinatii) ale acestor constante. Una dintre variantele cele mai complete (mai bine conservate) a fost înregistrată între anii 1861 și 1871 în Bucovina și publicată în colecția lui **I.G. Sbiera**¹⁶ componentele ei sunt: A, a,b, c, d, e, f, c₁. Alte variante: A, B, a, b, c - Bucovina, 1898¹⁷, A, B, b,C, c, c (sau C₁) - Basarabia, 1928¹⁸. Coincidențe disparate în variantele ciclului respectiv din antologia "La luncile soarelui"¹⁹, capitolul I - "La fereastră" - A.a (p.9), B (p.9), C (p.12), g (p.15) ș.a. **P. Caraman** remarcă unele elemente asemănătoare în colindele bulgarilor și ucrainenilor²⁰. Comunitatea este, în primul rând, de ordin funcțional, ea fiind determinată de logica formulei inițiale de adresare gazdelor (bulg. - "staniene, gospodine" - scoală, gospodarule (de casă), rom. - sculați, sculați, boieri mari) și de modalitatea artistică a colindei în genere (idealizarea gazdelor - "boier" - "pan" (ucr.) - "bolarin" (bulg.)). De fapt, pentru colindele ucrainene formulele de adresare ("Ustani, ustani ... " sau "O, vstavai, vstavai, slaven gospodar" - "Scoală, scoală, preaslăvite gospodar"), nu sunt atât de frecvente ca în colindele românești și cele bulgare sau sârbe. Dacă urmărim textele inserate în cele mai ample colecții de colinde ucrainene²¹, ne dăm seama că aceste stereotipuri sunt prezente mai cu seamă în variantele înregistrate în zona subcarpatică (Galiția) și Transcarpatică. **P. Caraman** citează un text atestat anume în Galiția în 1876²².

O tangență mai mare cu tipul dat de colindă românească o are o variantă ucraineană descoperită de noi în 1967 în satul Starâie Kutî din raionul Kosov reg. Ivano-Francovsk (Galiția Subcarpatică): "Oi ustanite, panove, ustanite,/ Oi ustanite sviciki zapaliaite/Sviciki zapaliaite, stolî zastelaite,/ Stolî zastelaite, dvorî vâmitaite,/ Dvorî vâmitaite, gostei primayte/ Bo iduti do vas molodi gosteniki./ Koleadniceniki"²³ - "Sculați, boieri, sculați./ Sculați și aprindeți lumânările./ Aprindeți lumânările, așterneți mesele/ Așterneți mesele, măturați curțile./ Măturați curțile, primiți oaspeții/ Căci vă vin oaspeți tineri/ Oaspeții tineri sunt colindătorii/ Să vă fie de sănătate".

* Aici și în continuare traducerea aparțin autorului.

În cazul de față distingem câteva coincidențe ale stereotipurilor poetice remarcate mai sus care, însă, au altă structură în comparație cu cele din colinda românească /A₁ -f - c- B/. Celelalte secvențe constante indicate pentru colinda noastră nu apar în sistemul imagistic tradițional al colindelor ucrainene, deși unele (colacul și vinul pe masă) figurează pe alocuri în colindele pentru gospodar (după cum se va vedea mai încolo). Faptul că există o asemănare mai mare între colindele românești și cele ucrainene anume din zona subcarpatică ni se pare deosebit de elocvent; el denotă (dacă vom ține cont și de alte exemple) existența unui substrat mai bogat și mai stabil al speciei în imediata vecinătate cu masivul etnic românesc - în Bucovina și Transcarpatia. S-ar putea, cu toată probabilitatea, admite o concentrare a unor forme mai vechi de colindă la strămoșii noștri din Carpați și din localitățile învecinate.

Paralelismele româno-bulgare în cadrul acestui tip de colindă de asemenea se limitează doar la unele momente ce țin de modelul schematic (logic) al textelor, ci nu de mesajul lor poetic concret. Spre exemplu: Stanenine, gospodine, Gospodine, boliari^{ne}, Koladele moi (se repetă după fiecare vers), Zaspal li si, Probudi se/ P^lian li si, trezven budi, Ta otvirai cemșir-porti, Cemșire portî, stara vrata, Ce tî(vî) iduti dobrî gosti, Dobrî gosti, Koledarci²¹. Identificăm aici doar câteva elemente comune sau care au puncte de tangență cu elemente structurale ale colindei românești (A, A₁, c, B). La sârbi colindele de tip general (protocolare) sunt mai puțin cunoscute; ele au fost "asimilate" de către alte tipuri (colindă pentru gospodar, pentru flăcău - cu subiecte epice ș.a).

Observăm, deci, că pe fundalul unor analogii de ansamblu se "proiectează" (inclusiv în spațiul cercetat) multiple aspecte și nuanțe specifice colindei românești de tip general (introdactiv) - A₃, d, e, ș.a. pe care nu le-am relevat mai sus, ele fiind foarte variate ca realizare concretă (textuală) a tiparului ritualic: casa gazdei se împodobește cu "mirozna câmpului", se mătură cu "mătură de floricele", masa se gătește cu "dulceața grâului", cu "lacrima vinului", gospodarul întinde masă și "peste masă grâu revarsă", colindătorii sunt numiți "feți-frumoși", formula finală este și ea mult mai variată decât secvențele menționate mai sus (C, C₁, C₂, C₃) - "Streșină de busuioc/ Rămâi, gazdă, cu noroc. Foaie verde maghiran/ S-ajungem de-amu-ntr-un an" ș.a. Subiectul sau complexul de motive apare de cele mai multe ori în forme pe alocuri mai dezvoltate decât în colindele altor popoare nu numai datorită varietății nuanțelor descriptive (a casei gospodarului, gazdelor), ci și semnificațiilor alegorice ale personajului specific Moș Crăciun ("din sânbote tropotind/ Și din barbă scuturând"²⁵). Cu lux de amănunte, prin recurgerea la un sistem simbolic astral, sunt descrise veșmintele celui nou venit: "În veșmânt mohorât, Pe la margini mărgărit, Jur-prejur de mânecele/ Lucesc stele mărunțele, Între doi umeri ai săi/ Lucesc doi luceferei, Dar în față ce lucea? Soarele cu clădura/ Dar în dos ce mai lucea? Lucea luna cu lumina"²⁶.

Multe tipuri de colinde românești apar în forme sintetice (contaminate) pe baza comunității lor funcționale; de aceea vom purcede în aceste încercări de analiză comparată nu de la texte integrale, ci de la subiect, motive și formule poetice.

Colindele de tip general (protocolare) s-au integrat parțial în alte tipuri, dintre care unul dintre cele mai vechi și mai dezvoltate la noi (cu multe variante și versiuni) îl constituie ciclul de formule agrare de "laudă a belșugului" și "înmulțirii numărului vitelor" (**P. Caraman**); gazdei i se enumără cirezi, vaci, lei și surși mari (transpuse telegrafic în "leopardi" și "elefanți").

În linii mari colindele agrare sunt cunoscute la multe popoare, din Balcani până la Marea Baltică²⁷. Studiul comparat nu poate fi însă limitat la constatări de natură general-tipologică foarte puțin concludente, ci trebuie să înainteze pe calea concretizării în domeniul unor subtipuri zonale și caracteristici naționale. Cel mai "universal" motiv este, în mod firesc, cel care reflectă în termeni hiperbolici idealul omului de a-și spori gospodăria cu turme de oi, cirezi de vite, herghelii de cai, de a avea o casă ("curți") mai mare și mai frumoasă. La români această tematică (mai ales variantele cu nuanțe din practica oieritului) cu o întinsă arie de răspândire în zona montană (inclusiv bucovineană) se caracterizează printr-un sistem complex și bine cimentat de formule poetice cu o structură cumulativă constantă.

A -	<i>Ia sculați, sculați,
Voi, boieri bogati
De mi vă uitați.</i>
B -	<i>Pe-o gură de vale
Vouă vi se pare
Tot soare răsare.</i>
C -	<i>Soare mi răsare,</i>
D -	<i>Ci vouă vă vine.</i>
a. -	<i>Tot turme de oi...
Cu copite aurite
Cu codițe răsucite ...
tot în aur poleite.</i>
ABCD + b. -	<i>Tot cirezi de vaci
Cu codițe răsucite ...</i>
ABCD + c	<i>Herghelii de cai...</i>
ABCD + d	<i>Murgu-mpodobit
Cu șea de argint ...</i> ²⁸ .

În cazuri particulare colinda include și motive ce țin de cultivarea pământului, de plugărit (mai ales în variantele înregistrate în zonele de șes). Paralelisme slave, menționate de **P. Caraman** și de către cercetătoarea rusă **L.N.**

Vinogradova⁴⁹ sunt și în cazul de față de natură funcțional-tematică. La o analiză mai detaliată a textelor, observăm că există anumite "redacții" naționale ale tipului dat de colindă. În cele bulgare ("staneniški") și, în particular, în cele sârbe, ca și în multe formule verbale de ritual rusești, se recurge la enumerări simple ale formelor, idealizate, desigur, ale belșugului râvnit.

Bulg.: "Stanenine, gospodine/ Spi li, spi li, razbujdai se/ Dobor sme ti gosike došli/. Dobor sme ti glasi doneli: sve ti su se oŕce iziagnile/, Sve ti su se coze iskozile ./crave otelili...⁵⁰ - Trezește-te, stăpâne, scoală-te,/ Că ți-au venit oaspeți buni,/ Și ți-au adus vești bune (frumoase)-că toate oile (caprele, vacile) ți-au fătat /

Aproape identice cu cele bulgare sunt colindele sârbe: "Dobor vecer, caledo, domahine, ... caledo,/ Krave ti se istelile ... Ovŕce ti se iziadnile, sve ovŕce svilorune...⁵¹. Pe lângă constatările ("veștile") de ordin cantitativ (aceleași ca și la bulgari) apare și o nuanță calitativă "ovŕce svilorune" - "oi cu lână de mătase" care, însă, diferă ca treaptă a elaborării artistice de suita de epitete caracteristice pentru colindele românești (din mulțimea cărora am citat doar un exemplu).

În cântecele de ritual ucrainene numite "scedrivki" întâlnim aceleași componente și procedee ca în colindele sud-slave: "Vâidi, vâidi, gospodariu,/ Podâvâsea na koșari./" Tam oveciki pocotâlâsi,/ A iagneata narodâlâsi⁵² - "Ieși din casă, stăpâne (gospodarule)/ Și vezi în șură cum ți-au crescut turmele,/ cu mielușei... " Într-o singură variantă inserată în cea mai amplă antologie de colinde ucrainene, editată la Kiev în 1965 de către cunoscutului folclorist **O. Dei**, tabloul bunăstării apare în contururi de o coloratură asemănătoare întrucâtva cu cea din colindele noastre. "A toto stado, a sribloroghe,/ A sribloroghe, a zolotogrive/ Zolotogrive, sriblokopâte,/ A toto oveciki a sribloroghi,/ A sribloroghi, zolotovovni"⁵³ - Iar oițele aveau cornițe de argint,/ Aveau cornițe de argint și lână de aur/ Aveau lână de aur, copite de argint... E un pasaj aparte în repertoriul colindei ucrainene înregistrate în Galația. El se înscrie în tradiția motivelor păstorești de o mare amploare în special la români. Atrag atenția și unele tangențe de detaliu. În colindele noastre mioarele au codițele de argint, lână de aur, caii-coame-n aur poleite etc. Desigur aceste similitudini pot fi lesne explicate și în plan tipologic, căci țin de o tradițională "logică poetică" (bunăoară, lână de aur ș.a).

În numeroase variante ale tipului dat veștile bune sunt aduse de către păsările care trezesc gazdele. Formula simbolică ornitomorfică este caracteristică pentru colindele arhaice ale multor popoare ca un ecou/ ca și refrenul "florile dalbe" din colinda românească/ al timpurilor, când aceste cântece de ritual se interpretau primăvara. Desigur, există o anumită diferențiere a imaginilor și personajelor alegorice: la bulgari, sârbi, polonezi (mai rar) veștile bune sunt aduse de cuc; la ruși, bieloruși, ucraineni - de către rândunică. În colindele românești se conturează trei modalități artistice ce țin de simbolistica ornitomorfică: I. porumbelul sau un cârd de porumbei aduce apă și pietricele în cioc

(și trezește gazdele, gospodarul casei). Această formulă inițială introduce motivul străvechi al vânătorii de porumbei sau alte motive din colindele protocolare. II. - Se recurge la o dublare de imagini funcțional identice: florile dalbe sunt aduse de către porumbel, iar misiunea inițială, de prevestire a primăverii, trezire a gazdelor o îndeplinește rândunica. Iată un pasaj din colecția lui **G.D. Teodorescu**: "Cântă-n luncă turturele,/ La fereastră rândunele/ Și-un porumb frumos leit/ Despre apus a venit./ Floare albă a adus./ Și la căpătâi s-a pus"³⁴).

În multe variante bucovinene (1965, 1969) se păstrează doar un element original al cântecului - rândunica: "Cântă-n luncă turturele, la fereastră rândunele./ Noi vă zicem să trăiți/ Întru mulți ani fericiți./ Câte pietre pe munte / Atâtea oi în curte / Câte nuiiele în gard./ Atâtea vaci în graid / Câte pietre în fântână,/ Atâtea oale cu smântână"⁴⁵. S-a observat că această variantă, spre deosebire de celelalte, menționate mai sus, e mai apropiată de colindele ucrainene în care rândunica îl îndeamnă pe gospodar să iasă afară ori să privească prin geam "minunea ce s-a întâmplat" (**P. Caraman**): "Priletila lastivocika Sila sobi crai viconța/ Tai zaciala șcebetai/ Ustani, gazdo, vâidî z hatî/ Korivki sea polojâli... (înregistrată în 1962)⁴⁶. - (A venit rândunica/ S-a oprit pe marginea ferestrei/ Și a început să ciripească./ Scoală, stăpâne (gazdă), ieși afară din casă./ Toate vitele au de-acum viței...) Sau, în altă variantă, după primele patru versuri (care se repetă), intervine formula "guomodo" cu o serie de hiperbole, aidoma celor din colinda românească: "Skiliki v ploti kiločkiv, Stiliki vam korivocek ..."⁴⁷. - Câte nuiiele în gard,/ Atâtea vaci să aveți,/ Câte nuiiele-n gard,/ Atâtea oi să aveți în ocol". O colindă identică circulă și la ucrainenii veniți în sec. al XIX-lea în nordul Basarabiei⁴⁸. Multe texte similare (peste 20 de variante) sunt inserate în antologia - Koliadki ta scedrivki⁴⁹. Sunt evidente în cazul de față nu numai procedeele compoziționale comune, ci și unele coincidențe textuale, deși există și deosebiri esențiale; colinda românească conține o urare directă, iar cea ucraineană o constatare a faptului realizat (sporirea belșugului). Coincidența formulei inițiale nu e concludentă. Dacă imaginea păsării proroace (sau aducătoare de vești bune), și anume a rândunică⁵⁰ ar lipsi în colinde (și în alte specii folclorice cunoscute pe tot masivul etnic românesc sau pe cea mai mare parte a acestui masiv), atunci doar am putea admite că ea s-ar fi putut infiltra în colindele bucovinene în urma contactelor cu repertoriul ucrainean, în care asemenea motive de colindă sunt foarte frecvente (rândunica aduce vești bune). Or, materialul (var. **G. Dem. Teodorescu** ș.a.⁵⁰) nu ne permite să facem constatări de acest fel. Ce-i drept, mai există un indiciu al comunității - ciclizarea asemănătoare a construcției verbale de tipul "atât-cât" care, însă, nu poate fi considerată drept o trăsătură caracteristică sau chiar specifică numai poeziei slave, cum se pretinde în unele locuri⁵¹, deși poate fi întâlnită în texte legate de ritualurile agrare. Spre exemplu, în cântecele practicate de ruși la "Volocebnik" - "Skoliko dubocikov/ Stoliko

sânocikov, / Skoliko sveciek / Stoliko ovecek¹²; în colinda ucraineană: "Skiliki dubocek, stiliki-sânocikiv"¹³ - câți stejărei, atâți feciorași; În Slovenia la "socelnik" - (ajunul Crăciunului) se interpretau formule de felul celei ce urmează: Câți peri am pe cap, / Atâția pui să am în curte¹⁴; în colinda slovacă "Kol'ko lyziček, / Tol'ko gazdiny telček, / A kol'ko mate colov, / Tol'ko gazdovi volov"¹⁵ - Câte frunze pe copaci, / Atâtea junci (viței) să aibă gazda noastră / Și câți pari (în gard), / Atâția boi să aibă gazda (noastră); la bulgari - Kolko lăsike po gorato, / toliko zdrove ftaia koscia¹⁶ - Câte frunze pe deal, / Atâta sănătate-n casa Dvs.

Formule identice cu cele de mai sus (ce țin de magia verbală - "similis similibus") nu lipsesc nici în poezia obiectivă a calendărilor și de iarnă a altor popoare. Bunăoară, la francezi "Vă dorim atâția copii, câte pietre sunt pe câmp"¹⁷; la austrieci în timpul uratului (felicitării cu prilejul înnoirii anului) se zice: "Kommt der Sanct Mirt mit seiner Ruten, / Sovel als die Rute zweige hat" - câte frunze pe această creangă (de rută), atâtea vite să aveți în grajd¹⁸. La italieni în momentul interpretării cântecelor epifanice ("befanate profane" care se aseamănă foarte mult cu "descolindatul" nostru) pot fi auzite formule de tipul: "Câte pietre în acest acoperiș, / Atâtea bube pe piept (cap)"¹⁹ ș.a.

Ne putem, deci, da seama că nu există nici un temei de a căuta în colinda noastră bucovineană caracteristici alogene. Coincidențele relevate mai sus (la românii și la ucrainenii din Bucovina) sunt și ele de natură tipologică (de convergență) - ca ecou al unor credințe și practici arhaice comune la cele mai diferite popoare.

Pe fundalul paralelismelor de această natură se profilează multiple aspecte simbolico-alegorice originale ale colindei noastre: frecvența refrenului "florile dalbe", imaginile ornitomorfe plurivalente, în special cea a porumbelului aducător de vești bune, bogăția de nuanțe descriptive riguros structurate ș.a.

Într-un vast context tipologic se înscriu și colindele ce întrunesc (îmbină) următoarele elemente hiperbolice: casă mândră, curți dinafară argintate, dinăuntru aurite, sau porți aurite, "masă mândră, dreasă" cu colaci și vin lângă care șed gazdele-domnul și cu doamna - și pun la cale gospodăria ori se lamentază, spunând că n-o pot scoate la capăt ("că li dor mânila") cu atât amar de vite și cu alte treburi ale "casei mândre". Aceste și alte elemente constitutive ale textelor marchează o treaptă superioară la care a ajuns colinda românească în evoluția ei artistică. Ea include și alte momente ritualice mai vechi consemnate în tipul analizat mai înainte, dar prevalează subiectele mai desfășurate cu variate simboluri ale măreției, splendorii și belșugului. Unele dintre cele mai stabile componente ale colindei românești ce țin de această categorie tematică sunt următoarele:

- a - *A cui sunt aceste curți*
- a₁ - *Așa nante lunate
cu ușile (porțile) ferecate
dinafară argintate,
dinăuntru aurite?*
- c - *Dar la masă (mese) cine șade?*
- c₁ - *Șade domnul și cu doamna.*
- c₂ - *Șade Crăciun cel bătrân.*
- c₃ - *Sade Ajun și Crăciun*
- c₄ - *Stă stăpânul ist de casă.*
- e - *De amar greu se jeleşte (jelesc)*
- f - *Mă dor mânilor, mă dor spatelor
De cai tineri, bănuinchi-i
(De jucanți tineri juguiți)*

Urmează c sau c₁ e+f

- Apoi:
- f₁ - *De colaci mândri-mplețiți.*
 - g - *Cei mai mari de botigiuni,
Cei mai mici de cununii.⁵⁰*

Sau:

- a₂ - *La poartă un hulibaș,*
- b - *Da-n mijlocul istor curți
Este-o masă mândră-dreasă (aleasă)*
- b₁ - *Dară oare ce-i pe masă?*
- b₂ - *E colac de grâu curat,
... Cu colaci mândri-mplețiți,
Vas cu vin vechi strecurat
Cu păhare-mpăbărat.*
- d - *Și cinstește și mărește (și cinstesc și măresc).*
- d₁ - *Cu ploșcă de vin în mână.*

Câteva motive asemănătoare cu cele din colinda românească reproduse în mod schematic pot fi identificate și în repertoriul folcloric al sărbătorilor de iarnă la alte popoare. Vom porni, cercetările de la cele mai apropiate în plan geografic. În antologia "Koleadki ta šcedrivki" găsim opt variante de colinde ce parțial pot fi raportate la tipul dat⁵¹. De la bun început ținem să subliniem ca majoritatea lor au fost înregistrate în sec. al XIX-lea în Ucraina de apus, cu precădere în zona subcarpatică⁵². În primul rând, observăm că referitor la secvența "a" din colinda românească pot fi semnalate coincidențe în formulele inițiale ale colindei vest-ucrainene: "V sego nașogo pana gospodarea/ Na dvori

ionu nova svitlonica./ Z mramor camenea - "La domnul nostru gazdă - ("stăpân") în curte s-a-nălțat o casă nouă,/ Din marmoră (piatră de marmoră)"; pentru "a," Sălbni vorota, bīle zaldvica: "cu porți de argint, uși albe"; pentru "c," - "Gospodari sāditi colo hliba pšenicinogo, vina zelenogo"⁵⁶ - "Stăpânul stă lângă pâinea de grâu, lângă vinul cel verde" ... sau: "Na tăh scaterteah kruti/Kalaci/kruti kalaci, vino zelene"⁵⁷. - "Pe fețele de mese stau colaci mândri, vin verde." Asemănările, după cum vedem, sunt de ordin mai mult structural, atingând doar unele momente generale sau parțiale ce vizează câteva modalități la care se recurge pentru a prezenta în mod idealizat "casa mândră" a gospodarului, a familiei fericite. Aceste modalități sunt tipice pentru colindele "de casă" la mai multe popoare, cu excepția episodului "b₂" (colacul) ce apare ca simbol al belșugului atât la noi cât și în colindele ucrainene din Bucovina. Observăm ca în variantele ucrainene mai îndepărtate de zonele de contact cu tradițiile românești figurează constant "hlib pšenicinai" (pâinea de grâu și nu colacul).

În colindele rusești nucleul simbolic îl constituie figura idealizată a stăpânului casei ("jvanov dvor") cu sâlpni aurii la vârf. Însă prin realizarea subiectului ele se deosebesc de colindele românești; stăpânul de obicei nu este găsit acasă de către colindători, el fiind dus la târgul cel mare să cumpere cadouri scumpe⁵⁵. Firește, că datina colindatului în forma ei avansată presupune idealizarea casei (curții) gazdelor în aspecte relativ asemănătoare la diverse popoare din sud-estul Europei și chiar dincolo de acest spațiu al colindei. La letoni, bunăoară, se interpretau colinde despre "casa cea nouă, cu ușile de fier, cu dușumeaua de aramă, cu pervazul de argint"⁵⁶; la bulgari - "Serebreani dvorī ... zlatī stolove"⁵⁷ - Porțile de argint, mese aurite (de aur); la sârbi: "Vrata su vi zlatna"⁵⁸ - Ci porți de aur. Edificatoare este și absența unor asemenea descrieri hiperbolizate ale casei în formulele magice pe care le practicau multe popoare din apusul Europei, unde tradițiile folclorice de tipul colindei sud-est europene nu s-au dezvoltat ca specie aparte a creației poetice orale. În spațiul vest-european, cultura livrescă a exercitat o influență covârșitoare asupra tradițiilor populare, de aceea motivele străvechi legate de reînnoirea anului s-au conservat în stadiul inițial, adică, de fapt, - la nivelul formulilor verbale care erau interpretate la "calendele ianuarii". ("Gaudeam et laetitia/ Sit in hoc domo./ Tot filii,/ tot porcelli,/ tot agni,/ et de omnibus bonis optant at antequam sol oriatur, comedunt vel favum mellis vel aliquid dulce"⁵⁹) sau în stadiul atins de "coronisma" grecească, ce-i drept, mai desfășurată ca text decât formulele latine⁶⁰. Însă la greci pe lângă colindele propriu-zise răspândite mai mult în nordul țării (Greciei)⁶¹, existau în număr destul de considerabil și formule mai laconice ("Să vă fie de bun augur începutul acesta de lună, Să aveți cât mai mulți miei, ezi, copii"⁶², asemănătoare cu cele albaneze ("Să vă fie de bine în astă casă - cu multe oi, capre, vaci, copii, și cu toate cele bune"⁶⁴/ sau cu un cântec-colindă din Galisia (Portugalia); "Estas portas son de

papel/ligui vive don Manoel/ Dios ele dea tantas vacas/ Como no currel nai lapas"⁶¹. (Acestea sunt uși de hârtie: Aici locuiește domnul Manuel/ Să-i dea domnul cât mai multe vaci, Să nu încapă nici într-un ocol). Texte asemănătoare însoțeau tradiționalele felicitări și urări de Anul Nou și la nemți, francezi, suedezi etc⁶⁵.

Nu ne vom grăbi, în urma acestor confruntări, să facem constatări de ansamblu cu privire la specificul colindei noastre; vom releva, deocamdată, doar amploarea sistemului (complexului) lor de motive polistadiale contaminate, bogăția de imagini plurivalente (dintre care unele apar și în alte repertorii naționale, dar în forme deosebite). De fapt, în colindele slave "casa mândră" este elogiată mai mult prin descrierea hiperbolizată a exteriorului ei (porți, uși, pereți, stâlpi, prag), iar în colindele noastre, pe lângă tabloul exterior, apare în numeroase nuanțe metamorfice și partea "dinăuntru": "la ferești flori domnești, la icoane rugi în floare", iar la ușă - flori de ruță⁶⁶, pe podele-turturele, pe pereți - porumbi verzi⁶⁷. Dar și exteriorul se deosebește printr-un spectru variat de culori și nuanțe. Curțile, porțile, ușile nu sunt numai de aur, argint sau aurite și "argintate", ci "cu vârfurile până în cer date", ele au la streășină busuioc (doar la sârbi există un detaliu asemănător - "iskicena bosâliom" - împodobită cu busuioc⁶⁸); la poartă-un hulubaș, la porțiță - o hulubiță, la ușori-mănunchi de flori etc.

Elogiul casei (căminului conjugal), familiei, în special al gospodarului ("ad personam"), gospodinei, dar și al copiilor constituie un ciclu unitar de motive ale colindelor noastre. În raioanele de nord și centru ale Moldovei (Basarabiei) și în nordul Bucovinei o verigă centrală de legături între elementele tematice ale variantelor acestor colinde sunt în permanență imaginile "patului mândru încheiat", și "pomului mare rotat". Ne vom referi doar la o seamă de fragmente mai specifice pentru grupul tematic "stăpânul casei și familia lui"; "pat mândru încheiat - stăpânul și stăpâna casei".

- a - *Dinaintea cestor curți*
- a₁ - *Sunt doi meri și doi peri (prasăzi):*
- a₂ - *La doi meri, la doi peri.*
- a₃ - *La doi brazii mândri rotați*
- a₁ a₂ a₃ - *La trupină (tulpină) -ndepărtați*
La vârfuri împreunați
- b - *Sub cel măr, sub cel păr*
(la umbra brazilor)
Este un pat mândru rotat (încheiat)
- c - *Da în pat ce-i aștermit (aruncat)?*
- c₁ - *Coror verde (roșu) de mătase.*
- d - *Ce îi pus la căpătâi?*

- d₁ - Perini moi si alămăi.*
d₂ - La mijloace-brebnoace,
d₃ - La picioare-miensoare (mintă-n floare)
d₄ - Sus la ușă-flori de rujă.
d₅ - Jos la prag-flori de mac.
d₆ - Dar prin casă - iarbă aleasă.
d₇ - Pe pereți - nilubi verzi (stele verzi),
d₈ - Pe podele - viorele,
i - Dar în tîmbi - flori de mîntă
d₁₀ - Pe afară - flori de vară.
d₁₁ - La portită - bulubită (porumbită).
e - Dar în pat cine-i culcat?
c₁ - Domnul nostru cel de casă
Cu drăguța (dalbă) jupânceasă.
f - Când mai bine-au adormit.
Doi porumbi că mi-au venit
Și din somn mi i-au trezit.

Urmează secvențele A sau A₁ și c₁ din colindele de tip general (protocolare).

- Sau: *f₁ - Hulubașii au zburat (s-au ridicat),*
Jos la mare s-au lăsat.
f₂ - Apă-n gusă au luat (adînat),
f₃ - Ploaie mare au vărsat (a plouat)
g - Mari boieri s-au deșteptat.

În unele variante figurează un sistem de elemente consttate (vezi colindele cu Moș Crăciun) ale simbolicii astrale menite să releve ideea de splendoare, de frumusețe⁶⁹ a casei (familiei) și gazdelor colindate.

Câteva elemente constitutive (secvențe ale colindei românești) își găsesc unele analogii parțiale (relative) în colindele ucrainene din ciclul tematic "Rodlâna, iac pâșne derevo" ("Familia ca un copac mândru")⁷⁰. Ne referim mai întâi de toate la paralelismul: "Doi meri - doi peri soțul și soția, - "o imagine de care ne amintește întrucâtva, fără a se suprapune structural, acel măr din mijlocul curții - cu multe rămurele - din colindele ucrainene înregistrate în Transcarpatia și Galiția: "Stoiala iablonea posered dvora/ Na toi iabloni zolotaia cora,/ Zolotaia cora-to iogo jona,/ A šcio vitociki, to iogo ditociĭ"⁷¹. Stătea (creștea) un măr în mijlocul curții/ Și mărul acesta avea coajă de aur/ Coaja de aur era nevastă-sa/ Iar crengile - copiii lui (ai stăpânului casei).

În colinda românească ("pereche fericită") o funcție similară (elogiul familiei și buneii înțelegeri între soți) o îndeplinesc două elemente metaforice:

a) "doi meri, doi peri la vârf împreunați" și b) "patul mândru încheiat" sau "leagănul de mătase" (imagini specifice colindei noastre).

Metafora pomului (arborelui) nu intervine și în colindele bulgare cu motive din cântecele de nuntă: "drevo stolovato,/ stolovato, granvato/ granki mica do nebesa,/ A korenea - suto zemea,/ Granki ma sea mili snohi./ A korena sânovete./ A versiki - mili vnuți"⁷² ("Arbore cu tulpina groasă./ Cu tulpina groasă și rămurcoasă/ Cu ramuri până-n cer-/ Și cu rădăcini în fundul pământului/ Crengile-s nuronile dragi/ Rădăcinile - feciorii/ Vârfurile - nepoții dragi"). Poe-

imaginea unui arbore semnifică persoanele colindate.

Observăm că în exemplele citate (colindele românești, ucrainene, bulgare) "există" două straturi ale simbolurilor integrate în poezia obiceiurilor calendarice și de familie. Primul, de rang universal, păstrează reminiscențe ale credințelor legate de arborele ("pomul vieții", "arborele ceresc") - "înalt până în slăvi". La români bradul leagă două lumi-în cântecele funerare ale bradului (pinului) și în bocete. În colinde acest mare simbol specific poeziei noastre populare (vezi și bradul de nuntă) se înrevede alături de frecventul paralelism "doi meri, doi peri" - "la tulpina bradului, / Divanu-mpăratului"⁷³. În poezia populară bulgară, inclusiv în colinda reprodușă mai sus, figurează în mod frecvent "arborele cu crengi până la pământ".

Cercetările mai recente vin să demonstreze că "arborii cosmici", tipici la români sunt, în afară de brad, - mărul și paltinul, aceștia din urmă fiind bine reprezentați în folclorul nostru mitic. Paltinul, însă apare mai des în "colindele pentru morți", atestate în Carpați.⁷⁴

Revenind la colindele cercetate în plan comparativ distingem în structura lor și alt (al doilea) "strat" metaforic cu funcții descriptive, acesta fiind foarte variat mai ales la români: gazdele - "doi meri, doi peri", brazi (ca o reevaluare a semnificației mitice), prăsați, casă mândră - (vezi suita de attribute simbolice "d₂", până la d₁₁ ș.a.) neidentificate în colindele altor popoare din spațiul carpato-nistean și din întreaga arie de răspândire a speciei date.

Elogiul prosperității și frumuseții, ca funcție ritualică de bază și nu doar ca motiv auxiliar⁷⁵, presupune multiple forme de expresie artistică, bogăția cărora în numeroase variante ale colindei românești e surprinzătoare. În cea mai veche colecție de folclor al obiceiurilor de iarnă editată de **At. Marian Marinescu** în 1859 reține atenția un text atestat în Carpați, ce întrunește motive din trei tipuri mari de colinde: a) "înmulțirea vitelor" gospodarului - cu aspecte detalizate și foarte plastice, b) "casă-mândră", (curți înalte), c) elogiul frumuseții gazdelor tinere; la acestea se mai adaugă motive păstorești și agrare.

A - *Ista-i donn bun.*

a - *El s-o lăudat*

- Cum că n-a aflat
 Sus colea în munți
 Ca și q lui curți
 Cu ttrm pân la soare
 Și vârș de cicoare ...
- C - Las-să-i fie bine
 Că i se ciuine
- b - Arătura-n câmp ...
 Sufără ca și un vânt
 Și brazda o-ntoarce
 Grâul de mi-l coace.
- b₁ - Boii surișori
 Ca cerbi sprintetori
 Duc grâul acasă.
- b₂ - Fac colaci pe masă
- d - Turma-i pe câmpie
 Numără ș-o mie
 Berbecii îi zburdă,
 Oile-i dau urdă.
- e - Are-atâtea cășuri
 Că stau ca și stoguri.
- Cf A săi călușei
 Sunt ca niște zmei.
 Ai săi mânzelei
 Ca și niște lei.
- g - Roi în stupină
 De-atâta albină
 Nori au ridicat
 Soare-au întunecat...
- h - Boierul ședea
 Cu domnița sa
 Și cu feciorele
 Ca și niște stele
 Cu-ai săi feciorei
 Ca luceferei.
- i - La mese întinse,
 La lumini aprinse
- C
- C₁ - O-nchin de sănătate...⁷⁶.

Mai încolo vom avea prilejul să revenim la tematica agrară și păstorească în colindele noastre; deocamdată, în contextul cercetat, ținem să ne oprim asupra secvenței "h", deoarece elemente ale simbolurilor astrale pot fi întâlnite și în colindele altor popoare. La ucraineni: "Šcio na nebi molodik, Da to sam ciolovik,/ Šcio na nebi zoria,/ Da to iogo jona,/ Šcio na nebi zirociki/ Da to iogo ditociki/ - "Luna nouă (crai nou) pe cer/ Acela-i însuși bărbatul,/ Steaua din cer,/ Aceasta-i soția sa./ Stele mai mici./ Aceștia-s copilașii săi". Sau se recurge la un paralelism negativ. Colindătorii vin la casa cu trei ferestre - în prima ferestruță stăpânul ("iasnî mîsentî"), în a doua apare soarele stăpînului ("iasne sonțe"), în a treia - stelele lucitoare ("iasnî zori"), dar nu e luna, nici soarele, nici stelele, ci domnul (gospodarul casei), soția lui, copiii⁷⁸.

În unul dintre cele mai frecvente tipuri de colinde rusești ("vinogradie") sunt descrise trei foișoare spoite cu aur: "... vo pervom teremu-svetel mieseaț,/ Vo vtorom - crasno solnâțsko,/ V tretiem teremu - ciasți zvezdociki/ Svetel mieseaț to hoziaîn vo domu/ crasno solnâțsko to hoziaiușka"⁷⁹. Textul e identic cu cel al colindei ucrainene, cu excepția că aici personajele alegorice sunt plasate într-un cadru specific pentru folclorul rus și parțial bielorus - foișorul - "tân"). Paralelisme simbolice astrale se întâlnesc și în colindele bulgare: "Ne sa bile tri zvedîzi,/ Am sa bile tri sestriçi"⁸⁰ "Nu erau trei stele / Ci erau trei surori. Diferențierea modalităților de expresie în cadrul acestui motiv e determinată de particularitățile stilistice ale limbilor și de specificul sistemelor de versificație; la români - fecioarele ca niște stele, "fecioarei-luceferei", ceea ce, unelocuri, presupune, implicit, și existența simbolurilor astrale ale părinților. În colindele carpatice (buciovinene) apare stăpânul casei cu fața ca soarele (la ruși, ucraineni, bieloruși stăpânul e comparat cu luna- "meseaț" - gen. masc.); el poartă pe umeri două stele care sunt copii săi⁸¹."

Desigur, simbolurile astrale din colinde reflectă într-un grad mai mare sau mai mic o viziune străveche și universală - mitologizarea, antropomorfizarea fenomenelor cosmice. Întrevedem în unele variante reminiscențe ale temelor teogonice: Dumnezeu îmbrăcat într-un veșmânt împodobit cu astre se alătură cetei de colindători sau se întâlnește ce ceata⁸². Într-o colindă înregistrată în raionul Reni din sudul Basarabiei, Moș Crăciun apare îmbrăcat în veșminte "lungi până la pământ; jur-împrejur de mânecele lucesc stele", "iar în față lucea soare"⁸³ în colindele pentru flăcău - pe umerii tânărului lucesc luceferi⁸¹.

Am ținut să subliniem anume forma specifică a procedurii (comparația, sau chiar identificarea tânărului cu luceafărul, luceafărul ca o podoabă a bărbatului), deoarece **A. Veselovski** în studiul despre colindele românești, slave și grecești remarcă afinități ale colindelor noastre de flăcău (tânărul se întoarce acasă de la vânat sau de la război) cu bălănele rusești despre Diuk (Stefanovici). Într-adevăr, hainele eroilor în colindele la care se referă cercetătorul rus se aseamănă întrucâtva cu cele ale eroului din colindele românești; la noi

lânărul poartă veșminte pe care sunt zugrăvite "câmpul cu florile" "marea tulbure". luceferi; Diuk poartă haină înflorite ("țvetastoie platie"). În rest, detaliile diferă totuși; Diuk are în frunte luna, în plete stele, iar hainele lui sunt pur rusești: căciulă de sobol ("șapca sobolinnai"), cizme de marochin - "sapojki safiannâie" etc.

Însuși procedeul artistic al caracterizării eroului prin imagini cosmice (astrale) ține de legile generale, de tradițiile universale ale epicii eroice; este un fel de "moldi epici"⁸⁵ și, deci, nu poate servi drept un factor concludent de ordin contactologic, cum își dă se înțelege **A. Veselovski**. Colindele epice rusești și eposul eroului propriu-zis ca și cele românești, sârbe, ucrainene ș.a. ilustrează doar o evoluție artistică asemănătoare a colindei în direcția eroizării personajului, dezvoltării elementelor de coloratură distinctă ce reliefează pregnant trăsăturile sublimale ale acestuia. Cele mai adecvate în sensul dat pot fi imaginile cosmice de o mare amploare și strălucire.

Analizând un număr impunător de colinde, **M. Brătulescu** constată că "majoritatea tipurilor, contrar opiniei curente care atribuie textelor ceremoniale o formă relativ fixă - prezintă o mare variabilitate"⁸⁶. Studiul comparat n-a prea ținut cont de diversitatea aspectelor naționale și locale ale tipurilor "inter-naționale" și nici de existența multor subtipuri autohtone.

În cadrul colindelor cosmogonice românești distingem unele variante ale "Ziorilor" ("Zorile de zi") atestate pe teren mai ales în zona carpatică (pe ambele versante ale munților noștri) și necunoscute la ucraineni, bulgari, sârbi și alte popoare învecinate (cel puțin în formele identificate la noi). **M. Brătulescu** include în "Index" patru subtipuri ale acestei colinde, dintre care unul - 28 B - a fost atestat și în nordul Bucovinei (s. Boian): "Sculăți, boieri, nu dormiți,/ Că cucoșii mi-au cântat"/ De trei ori până în zori ... / Întâia rază unde-mi rază?/ Rază-n vârful munților,/ Munților cărunți, iar a doua rază?/ Rază-n șes la grâne verzi./ Și a treia rază unde-mi rază?/ La fereastră-n astă casă./ Să fii gazdă sănătoasă"⁸⁷. Comparând această piesă cu alte variante ale colindelor cosmogonice observăm că ea constituie doar un crâmpei din textul în care se dezvoltă o semnificație străveche a cosmogenezei ce se produce în noaptea de Crăciun: "De-astă-seară-i seară mare,/ Seară mare a lui Ajun,/ Toma-n noaptea lui Crăciun/ Pământul s-a mprennoit,/ Prennoit s-a ridicat/ Patru colțuri de pământ,/ Pe patru stâlpi de argint/ Frumos cer s-a mpodobit,/ Tot cu stele mărunțele,/ Printre ele mai mărele,/ Luce luna cu lumina,/ Și soarele și căldura"⁸⁸. Urmează un pasaj asemănător celui din colinda bucovineană. Soarele cu șase raze (nu trei), dă viață câte unui colț al naturii: "târlelor mieilor", "podgoriei cu vii", "grânelor aurii" (Bucovina, -"grânelor verzi"), "livezilor verzi" și întregii gospodării a gazdelor"⁸⁹. Exemplul citat ca și alte mostre ale colindei românești ne stă drept mărturie a faptului că originalitatea poeziei noastre populare de acest gen este o însușire de temelie, de substrat ritualic arhetipic, de viziune mitologică inițială. Teza lui **A. Potebnea**, potrivit căreia cu cât

ne îndepărtăm de prezent, cu atât mai mult descoperim "locuri comune" în poezia ritualurilor agrare nu poate fi acceptată fără mari rezerve; ea rămâne să fie verificată în permanență pe calea analizei detaliate a textelor. Nu pot fi identificate în aspect artistic (sau cel puțin ca idee) la popoarele învecinate nici alte motive cosmogonice: "merele căpătate de la soare" (trei femei - zâne, îngeri, sfinți - culeg mere; întrebate de lună (Maica Domnului, Sf. Petre), de unde au merele, femeile răspund că le-au primit de la soare⁹⁰). (Dumnezeu, Sf. Ion, colindătorii dau gazdelor mana câmpului, ceea ce e de fapt o aluzie la funcția inițială a colindelor⁹¹; roding pomilor peste un an (Dumnezeu reamintește Sfântului Ilie să aducă ploi în postul Crăciunului; de Crăciun pomii rodesc-motiv cunoscut și la alte popoare⁹², dar tratat în mod particular în colindele noastre și contaminat cu alte motive ("înmulțirea vitelor", "lauda belșugului" etc.).

O pondere deosebită în repertoriul colindelor noastre o are tematica păstorească ce domină plenar nu numai multiple variante ale tipului mioritic⁹⁴, ci apare și în alte ipostase (uciderea ciobanului este prezentată ca o pedeapsă aplicată pentru neglijarea îndatoririlor ciobănești⁹⁵; nașterea unui miel miraculos cu coarne de aur⁹⁵; ciobanul care și-a pierdut oile (caprele) - motiv frecvent în nordul Bucovinei și nordul Basarabiei⁹⁶; cioban sătul de ciobănie⁹⁷ ș.a. **P. Caraman** constată prezența motivelor păstorești și în colindele altor popoare din spațiul Balcano-Carpatic. Însă, după cum lesne putem observa, tangențele se limitează doar la un simplu procedeu - antiteza metaforică stereotipică (la români, bulgari, ucraineni) - negură deasă /ceață) - pe vâlcea, dar nu e negură deasă (ceață), e o turmă de oi⁹⁸, ce în fond constituie o formulă mobilă, întâlnită și în alte categorii de colinde. Bunăoară, în tipul "Voinicul și Murgul" atestat în nordul Basarabiei: "Prin văi, prin vâlcele/ Pică-și negure./ Și nu-s negurele/ Da-s oștiri grele⁹⁹."

La o confruntare detaliată a textelor putem determina și alte aspecte comune: migrarea turmelor (transhumația), spațiile necuprinse - imense și libere de-la munte până la mare. Cităm dintr-o variantă a colindei românești "Păcurarul și marea", înregistrată în nordul Bucovinei: Vara le vâra (turmele)/ Tot pe vârf de munte,/ Iarna le mâna,/ De a le iarna./ Pe țărături de mare,/ Marea se vărsa,/ Dar el o porni/ Sus pe munte, sus ...¹⁰⁰. În colinda ucraineană din Carpați despre "spațiul păstoriei" "vorbește buciumpul" ("trubocica", "trembita"), sunetul căruia trece, peste câmp și ajunge până la mare, încât se bucură și peștele: "ta vradunetisea vsia râba v mori"¹⁰¹.

În colinda bulgară păstorul Neico se întrece cu norii pe munte¹⁰². După cum vedem, există o mare deosebire de interpretare poetică a noțiunii de spațiu păstoresc în colindele românești, bulgare și ucrainene, diferență ce se află în funcție directă de tradițiile naționale și locale.

Unii cercetători (în special **O. Buhociu**) susțin că în domeniul poeziei păstorești nu s-a ajuns la nici un schimb cultural în zona carpatică¹⁰³, deoarece

acest gen de viață a fost ignorat cum s-a întâmplat la unguri sau bulgari. Cercetările de teren confirmă această aserțiune doar parțial (dacă e vorba anume de schimbu, nu de o reluare de opere sau motive etc.). Ucrainenii (și, local, rușii), din zona subcarpatică răsăriteană (reg. Cernăuți) au însușit unele motive păstorești, intercalându-le în repertoriul național (vezi: Reminiscențe și reflexe ale poeziei populare românești la ucrainenii și ruși).

O latură distinctivă a repertoriului colindelor românești (în afară de amploarea și varietatea motivului mioritic, incomparabil ca mesaj artistic în plan universal, precum și a altor teme păstorești) este ponderea deosebită a elementului epic care la noi "apare mai puternic ca oriunde" (**P. Caraman**)¹⁰⁴. Se are în vedere, în primul rând, ciclul de colinde de fecior ("voinic demn de înșurătoare") cu numeroase subiecte eroice: lupta voinicului cu leul, Dulful mării, cu oșii vrăjmașe, vânătoarea de cerbi, lei și alte animale - toate servind drept modalitate artistică de afirmare a calităților extraordinare ale flăcăului. În spațiul carpato-nistean au mai putut fi atestate pe teren până nu demult variante străvechi ale colindelor cinegetice, despre lupta voinicului cu leul, vânătoarea de ciute (colinda-cerb) ș.a. Reproducem un text "simplificat" din nordul Basarabiei, jud. Hotin: Luai urma leului./ Colo-n vârful munților ./ Găsi leul adormit./ Și pe loc că l-am trezit./ La pământ l-am doborât./ Și-l legai cu curea neagră./ Și că mi-l scoteai în țară./ Tot la fața fetelor/ În cinstea părinților¹⁰⁵.

Variantele clasice ale subiectului ne amintesc de simbolurile baroce ale redacțiilor bizantine ale unor cărți populare; se pot întrevădea, înainte de toate, tangențe ale colindei românești (la alte popoare ea este mai puțin cunoscută) cu pasaje din "Fiziologul" venit din Egiptul elenistic în sec. al IV-lea, prin filieră bizantină, ca manual popular de zoologie și morală. Elemente ale faunei exotice din "Fiziolog" în versiune anume bizantină (tradus din vechea slavonă în limba română prin sec. al XVIII-lea) au fost reluate în folclorul nostru (Unii cercetători mai susțin că leul a putut fi sugerat ca animal mitic de zodiac sau că prezența leului în colinde poate descinde din simbolismul iconografic al leului în creștinism - leu înaripat - simbolul evanghelistului Marcu, Leul reprezentând pe Isus, lupta lui Solomon cu Leul, prezența leului la judecata de apoi, etc.)¹⁰⁶.

Romulus Vulcănescu în monumentală sa "Mitologie română" aduce o serie de probe demne de a fi luate în seamă, potrivit cărora substratul paleozoologic al leului mitic se află în trecutul faunei locale, carpatice¹⁰⁷. Savantul își sprijină argumentele pe investigațiile interdisciplinare ale lui **Gheorghe Iza** care arată că aria de răspândire a motivului leului în colindele românești coincide geografic cu aria de răspândire paleozoologică a leului de peșteră în România (dispărut până la era noastră)¹⁰⁸. Într-adevăr, despre existența leului preistoric în spațiul carpatic ne mărturisesc surse antice. **Paul Veye** descrie "personificarea Daciei" în insigna legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum

printr-o femeie cu bonetă dacă ținând o mână pe capul unui leu¹⁰⁹. În ansamblul tezaurului de la Craiova nu lipsește Leul (Leu Apica). E posibilă însă (ceea ce admite și **R. Vulcănescu**) o amplificare a substratului mitologic carpatic (dacic) pe baza tradițiilor culturale venite din sudul Europei, îndeosebi de la greci și romani. Motivul leului a fost supus, inevitabil, unei "influențe imagologice și iconografice și prin cărțile de circulație medievală în popor, și influențele bizantine fără ca toate acestea să estompeze fondul imagologic ancestral"¹¹⁰. Totodată aceste stratificări fac posibilă și extinderea ariei de răspândire a motivului în colinde, ei fiind atestați nu numai într-o zonă restrânsă, după cum arată cartograma lui Gh. Iza, ci și la răsărit de Carpați. În Bucovina, Transcarpatia și Basarabia au fost înregistrate câteva texte ale colindului Leului.

*Leul când s-a lăudat
Către Aliman d-împărat
Că i-a paște țarinile
Aliman s-a-nspătmântat
În gura mare a strigat:
Ce voinic se află-n lume
Capul Leului să-l taie
Oi da fiica după dânsul¹¹¹
(Var. "Filimon-împărat").*

În variantele hunedorene care țin de "epicentrul" ariei de răspândire a motivului, lipsesc aceste stratificări onomastice și atributele de coloratură barocă (bizantină) ale personajului care: -cu haine scumpe s-a îmbrăcat,/ Arme dalbe și-a-narmat¹¹². Nu pot fi întâlnite în variantele hunedorene, mai vechi, nici toponime orientale (ca în colindele basarabene, unde eroului i se făgăduiește pentru uciderea leului "împărăția-n jumătate, Țarigradu-a treia parte"¹¹³. În colindele din zona Hunedoarei junele pleacă-n codri vechi neîmblați, "găsește leul adormit" "colo-n vârful munților"¹¹⁴. (în var. de șes - "la poartă la leu s-a dus"). Stratul arhaic "neînflorat" și nealterat ulterior apare, după cum ne putem da seama, și în textul descoperit în satul Criva, fosatul județ Hotin, deși aici lipsesc episoadele pregătirii flăcăului de luptă, dialogul între voinic și leu.

Unele aspecte locale ale motivului "lupta voinicului cu leul" au fost relevate și în colindele ucrainene din zona de vest (subcarpatică), care, nefiind atestate în alte părți ale Ucrainei, pot fi calificate drept niște ecouri ale colindei carpatice de acest tip (practice, probabil, într-o anumită formă elementară, de către băștinașii de pe aceste locuri. În versiunile ucrainene "boierul (pan) stă la capăt de masă ("na kineți stola") în haină ("șuba") de blană de leu. Însă nu e reprodusă, ca în colindele noastre, lupta cu leul, ci doar efectul acțiunii (vânătorii de leu). De fapt, "șuba de leu" - "șuba livova" în colindele

înregistrate de **P. Nesterovski** (1905) la ucrainenii din nordul Basarabiei (fostul județ Hotin) înlocuiește detaliile mai caracteristice pentru colindele atestate în alte regiuni, mai îndepărtate ale Ucrainei: "șuba liuba" - șubă (blană) mândră, "șuba soboliova" - șubă (blană) de sobol - "Săditii je vin kineți stola/ Ana, ionu șuba liuba" ("stă el la capătul mesei, îmbrăcat în blana mândră"¹¹⁵) sau "Na nim șuba soboliova,/ A șapca koroliova"¹¹⁶ - El poartă blană de sobol/ Și căciula de parcă-i rege": În varianta basarabeană de nord ce ține de zona de contact cu românii: "Na nim șuba livova/ Ta i șapca koroliova"¹¹⁷. Putem afirma că aceasta e un caz clar de difuzie a unui element mai semnificativ din colindele noastre atât de specifice zonei Carpaților și de infiltrare a lui în sistemul de imagini al colindei ucrainene într-o zonă limitrofă. Ori, dacă ținem cont de faptul că tradițiile populației traco-dacice și rămâne de la nord-est de Carpați s-au perpetuat în timp și au supraviețuit în cultura populară contemporană, apoi ne putem mai lesne explica această și alte coincidențe interetnice zonale la sud și la nord-est de Carpați.

O răspândire mai mare în plan interetic a avut-o "colinda-cerb" sau "vânătoarea cerbului" cunoscută din Balcani până la Marea Baltică (P. Caraman)¹¹⁸. La bulgari cerbul se laudă că nu poate fi vânat, însă, totuși, ucis de flăcău, este împărțit la fete, numai uneia nu-i ajunge, dar voinicul se vrea răsplata ei¹¹⁹. La ucrainenii, ca și la bulgari, slugile dau veste stăpânului lor că s-a ivit în pădure o fiară minunată¹²⁰. E descrisă pregătirea de vânătoare; fiind urmărit, cerbul se întoarce către tânărul vânător și se laudă că nu va putea fi vânat sau, dacă eroul ar reuși totuși, aceasta ar fi pentru el un mare noroc¹²¹. În unele variante ucrainene cerbul îl sfătuiește pe voinic să nu-și mai trudească ogarii sau să-și murdărească hainele că singur (cerbul) se va preda. Sau cerbul se roagă să fie lăsat să trăiască¹²². La români și ucrainenii e frecvent motivul: un animal pe care vânătorul se pregătește să-lucidă (mai caracteristică pentru folclorul ucrainean este, de fapt, vulpea, în zona subcarpatică - bourul -"tur") se roagă să-l cruțe, făgăduindu-i diferite servicii în schimb¹²³. La români și la bulgari e comună tema "lauda cerbului". Pretutindeni e scoasă în evidență calitatea de bun vânător a flăcăului. **P. Caraman** relevă și particularități originale, care, am zice, țin de universul mioritic al repertoriului românesc; turma de ciute paște în pădure fără grijă, numai una tânără năzdrăvană "Iarba nu păștea/ nici apa nu bea", stând îngrijorată, deoarece se așteaptă un vânător vestit, însoțit de ogari și șoim care le va vâna în număr așa de mare, că peste râu se va face "pod de oase"¹²⁴.

Constatând, însă, o oarecare continuitate tematică, trebuie în același timp, să ținem cont pe de o parte de circulația subiectului în afara ariei cercetate, iar pe de alta - de aspectele lui la diverse popoare. Motive arhaice care țin de mitologia cinegetică sunt cunoscute în folclorul universal¹²⁵.

La români (ca și în colindele cu leul, Dulful mării ș.a.) subiectul arhaic este subordonat formulei colindei de flăcău (elogiul voinicului, iscusinței lui), precum și ceremonialului căsătoriei. Cerbul este vânat pentru a sărbători nunta: "Din cărnita lui/ Nunta și-o nuntiră/ Din pelcica lui/ Curți dalbe-nveliră"¹²⁶. O aluzie la atare legătură a cântecului cu ritualul nupțial se întrezărește și într-o colindă ucraineană înregistrată în 1830 în satul Iaseni, reg. Stanislav (act. Ivano - Francovsk) - în imediată apropiere de Bucovina: "Probieși rojeniki v novii svitlonji"¹²⁷. "Vei atârna coranele în casa cea nouă", unde vor locui tinerii după nuntă. În general, trebuie de menționat în acest context, că în repertoriul ucrainean colinda cerbului nu are acea răspândire pe care o are tipul dat la români și bulgari. În cea mai amplă antologie de colinde ucrainene¹²⁸ a fost inserat un singur text (cel descoperit în s. Iaseni). În partea de nord a Ceremușului, la huțuli, a mai fost atestată o colindă, în care fata trimite frații la vânat cerbul sur cu nouă cornițe, și încă un corn ce ține un palat de ducați și cu pânzeturi de mătase. iar pe ele o fată mândră care coase cu iuțelă mare", subiect pe care **O. Buhociu**, nu fără temei (după cum vom vedea mai încolo) îl consideră drept o reluare sumară a colindelor noastre¹²⁹. Mai cunoscute la ucraineni (după cum am notat mai sus) sunt colindele în care figurează alte specimene ale faunei locale (bourul, vulpea). Or, aceste colinde ucrainene păstrează în linii mari stereotipul subiectului: expedițiile vânătoarești - lauda de sine a fiarei (că nu va putea fi vânată); ele însă diferă întrucâtva de colindele românești și bulgare¹³⁰. Textul lor (al colind. ucr.) este mai puțin desfășurat (mai puțin evoluat artistic), decât la români, unde el apare în forme de mare amploare ce se apropie de baladă sau poem eroic, atât prin proporțiile lor (unele texte ajungând la 150 de versuri), cât și prin dezvoltarea treptată a subiectului (prin dialogul între vânător și fiara codrului - de o distinctă tensiune dramatică¹³¹).

În repertoriul nostru colinda cerbului apare în forme contaminate cu motive ale subiectelor: Lupta voinicului cu Leul, Dulful mării., ș.a. Merită să fie reținut și faptul că la bulgari tipul "vânătoarea cerbului" nu este cunoscut în aceeași măsură pe întreg teritoriul țării, ci mai cu seamă în partea de nord, unde a existat și mai există o populație românească¹³². Deci, ținând cont și de factorul geografic și de gradul de elaborare a subiectului, putem admite cu certitudine că, firește, zona Carpaților cu populație preponderent românească, a fost "leagănul" colindei date¹³³, de unde ea, "s-a ramificat" - spre sud, nord și est. Anume la români pot fi atestate cele mai numeroase și mai avansate (mai dezvoltate) texte ale colindei cerbului (ajungându-se la o mare varietate a lor). Pe lângă cele publicate, mai semnalăm ca specifice pentru localitățile românești din Transcarpatia (raionul Teceu pe Tusa) și nordul Bucovinei unele variante ale subiectului: cerbul pe care vânătorul se pregătește să-l săgeteze, mărturisesc că este un personaj uman metamorfozat, ca urmare a blestemului matern.¹³⁴: "Strigă cerbu-n sus la munte- Nime-n lume nu-l aude,/ Numai doamna cea din

curte ... / Doamne iute a strigat./ Nouă înși, nouă pușcași/ Cu cerbul să-l împuște./ Cerbul iute a strigat: "Stați, inși, nu mă pușcați./ Eu n-ăs fiară de pădure/ Maica-mea m-a biestemat. Sa fiu fiara de pădure / Nouă ani, nouă zile"¹³⁵.

În genere, după cum demonstrează **R. Vulcănescu**, cerbul deține un loc foarte important în mitologia română. El nu lipsește între figurile zoomorfe descoperite pentru neolitic pe teritoriul României: "Cultul cerbului în antichitate, - scrie etnograful - are o dublă origine la daco-români, o origine locală - carpatică și una celtică, reștată din componenta celtică inițială în etnogeneza noastră. În perioada de influență orientală prin literatura populară de colportare, a unor legende și povești cu teme cervideice"¹³⁶. **R. Vulcănescu** relevă o formă foarte veche și inedită (splendidă ca mesaj artistic a colindului cerbului în care fiara de codru poartă un brad între coarne - simbolul carpatic al arborelui cosmic (al vieții): "Ler-ii ler de Domna/ .. Cerbușul păștea.. În ramuri purta/ Un mic de bărduș/ Cu stea în creștet./ Cerbul de păștea/ Brădușul creștea/ Mare și fălos/ Într-un brad frumos/ În brad ciripea/ Stol de păsărele/ Licurici de stele/. Pe unde călca,/ Noaptea lumina/ Ceru-ntunecat/ Cerbul îmbrădat"¹³⁷. Această adevărată capodoperă a speciei denotă un foarte avansat grad de evoluție artistică a poeziei ritualice - poezie de o genială sinteză și expresie a unei viziuni populare legate de simbolurile bradului și al cerbului nostru carpatin, purtător de profunde semnificații etnogonice.

La fel de originale (neatestat la popoarele vecine) sunt și alte motive carpatice: cerbul poartă între coarne un leagăn de mătase, în care o plimbă pe Ileana Cosânzeana peste ape, peste lunci, prin păduri adânci, prin nori până-n cer, sau cerbul leagănă în herbul său chiar pe Isus mititel (mic-înlășătel)¹³⁸.

Pe fundalul schemei generale cunoscute la alte popoare (vânătorul se laudă că va dormi pe pielea animalului vânat, dar fiara fugе etc.)¹³⁹ se conturează motive și componente textuale care determină fizionomia națională a subiectului. Un exemplu elocvent întâlnim în colecția lui **V. Alecsandri**: Vânătorul vrea să-l săgeteze pe cerb, acesta se roagă să-l lase în viață că-i va ajuta să treacă peste toate greutățile ca să ajungă la iubita sa (motiv universal de basm). În continuare aceste "loci communes" evoluează artistic în mod original: "Tu mi-te aruncă/ Între coarneau mele/ În leagăn de mătase/ Împletit în șase,/ Și eu te voi duce/ Unde nu-i răscruce,/ Ape fără punți,/ Peste munți cărunți/, Unde mândra ta,/ Zace-nt-o argea,/ Țese cu suspin/, Pentru-un zmeu hain./ Mândra ta frumoasă/ Cu costiță groasă/ Cu ochi lăcrimați/ De dor înecați"¹⁴⁰, cuvinte după care vânătorul îl lasă pe cerb să-și urmeze calea în codru.

Paralelisme interetnice în colinde au fost de multe ori exagerate prin extinderea unor procedee comune sau omogene asupra întregii structuri a operii. S-a observat, bunăoară, că pe alocuri coincid formulele poetice inițiale mai ales în textele de factură epică (cu subiectele vânatului eroic, plecarea flăcăului la luptă crâncenă cu o armată enormă), legate, de obicei, cu motivul peștitului

eroic. Iată unele figuri de stil stereotipe: De din jos de răsărit/ Mândru soare-a răsărit (s-a ivit),/ ori e soare răsărit,/ Ori a X. împodobit/ Cu podoabe de argint ... / Badea murgul a-nșeuat,/ Și ca șoimul a zburat...¹¹. La ucrainenii din satul Volcineț, pe Nistru formula metaforei negate e aproape identică cu cea din colinda românească: "Ci to sonțe sjae,/ Ci to molodeți/ Socolom litae./ To ne sonțe sjae,/ To molodeți/ Socolom litaje"¹² - "Nu știu soarele strălucește/ ori flăcucul ... / Zboară ca șoimul/, Nu strălucește soarele/ Acesta-i voinicul./ El zboară ca șoimul". În rest colindele diferă esențial, flăcucul nostru (mire împodobit) intră în horă sau pleacă la luptă, iar cel ucrainean se laudă că nimănui nu dispune de asemenea arme ca ale lui. Coincidențele inițiale nu constituie, deci, o mărturie certă a împrumutului (interferențelor), deși nu putem nega nici această posibilitate, ținând cont de zona de contact, unde au fost atestate textele și de suprapunerea unor elemente textuale. Totuși cercetările au arătat că "loci communes" de tipul menționat sunt caracteristice pentru poezia mai multor popoare după cum a demonstrat cu lux de exemple **A. Veselovski** în celebra sa "Poetica istorică"¹³. Același procedeu a putut, în mod firesc, să îmbrace și haine mătoforice similare, fapt determinat de un arhetip poetic universal - asocierea tânărului viteaz, înveșmântat în haine splendide, cu soarele sau alt astru strălucitor. În colindă imaginea mai apare și la bulgarii din Timoc care au conlocuit cu românii: Coledo le/ Zazori se iasna zveda (zora, sunșe) Niz ubava/ Vlașca zemea,/ Ne e bila iasna zora/ A e bilo dobor innak,/ Dobor iunak z dobra konea"¹⁴ - "Răsare o stea strălucitoare (un soare)/ Din partea frumosului pământ valah (refrenul: "Koledo le "care se repetă după fiecare vers"), Dar nu e stea strălucitoare,/ Ci-i un viteaz bun (frumos),/ Un viteaz bun cu un cal bun/ Idem - colinda sârbă"¹⁵.

Mai rămâne să explicăm suprapunerile de comparații: "ca șoimul a zburat" și "Socolom litae", (ucr.) - "zboară ca șoimul" (în același context) pe baza exemplurilor din colindele ucrainene, ce au asimilat subiecte epice (inclusiv de basm), **A. Veselovski** constată că "simbolul poetic al șoimului" ca expresie poetică a noțiunii de vitează extraordinară e caracteristic pentru toată poezia est-slavă de cele mai diverse genuri, ceea ce ar însemna că savantul rus e tentat să considere acest simbol drept un element specific mai cu seamă folclorului rusesc (băline), bielorus, ucrainean și, eventual, sud-slav (sârb, bulgar)¹⁶.

Un simbol cu funcții similare celor din colindele ucrainene **A. Veselovski** găsește în două colinde din colecția lui **G.D. Teodorescu**: 1) Tânărul viteaz se înfățișează călare pe cal cu șoimul pe umăr și se ia la întrecere cu însuși Dumnezeu; 2) tânărul Manole îi hrănește și îi adapă pe cal și pe șoim. Șoimul îl muștră pe cal pentru faptul că acesta "în zadar mănâncă fân și bea apă", deoarece nu se poate lua cu el (șoimul) la întrecere, să vadă cine aleargă (zboară) mai repede. Murgul se plânge stăpânului. Acesta îi scoate în câmp, la întrecere. Ambii se arată a fi vrednici și Manole îi ia cu sine la drum. **M. Brătulescu**

descrie șase versiuni ale colinei. Pe lângă aceasta semnalăm circulația ei în Basarabia, Bucovina, dar cu precădere în Bugeac și în raioanele de pe Nistru¹⁷. Mai răspândit la români, inclusiv în nordul Bucovinei este următorul motiv semnalat de **M. Brătulescu** "luându-se la întrecere pentru iuțeală, calul învinge șoimul". La rugămintea calului, stăpânul renunță la intenția de a ucide șoimul învins¹⁸.

Șoimul ca o întruchipare a sublimului (nu numai a vitezei) apare și în "paralelismul negativ" (Roman Iacobson)¹⁹ din cântecele noastre:

*Pe sub soare, pe sub lună
Vine-un șoim cu-n șarpe-n gură
Și mi-i șoim cu șarpe-n gură,
Ci-i bădăța Ionel
Care m-am iubit cu el*⁵⁰.

Colindele la care se referă **A. Veselovski** sunt mai edificatoare în ce privește particularitățile originale (naționale), decât din punctul de vedere al paralelismelor interetnice. În afară de stereotipul poetic - comparația iuțelii cu care se deplasează eroul cu zborul șoimului și motivul "lauda calului bun" - celelalte aspecte ale colindelor noastre se deosebesc în mod esențial de cele ucrainene. În acestea imaginea șoimului intervine ca element comparativ - "socolom litae" - "zboară ca șoimul", sau în colindele agrare de tipul "plugușorului": "Scio v poli, poli blizco doroghi/ Oi tam x orlami ore/ Orlami ore, strilkoiu sie"⁵¹ - "Acolo în câmp, în câmp lângă drum/ Ară (X) cu șoimii/ Cu șoimii ară, cu sulita seamănă". După cum remarcă **P. Caraman**, în colindele ucrainene de tipul dat predomină elementul descriptiv (imaginea calului, mai puțin a șoimului), pe când la români, ca și la bulgari, nu sunt descrise, ci expuse anumite fapte⁵². Calul este arătat în deplină acțiune - se ia la întrecere cu șoimul (iar la bulgari - cu soarele).

Există premise istorico-etnografice care ne fac să credem că subiectul de colindă "bărbatul cu cal și șoim la vânătoare", așa cum se conturează, are rădăcini străvechi în civilizația traco-geto-dacică, unde apare ca motiv decorativ⁵³. Desigur, el s-a dezvoltat datorită preocupărilor cinegetice ale populației din zona carpatică, care practica și dresarea șoimilor de vânătoare.

O diferențiere etnică se observă și în cazul altor motive și subiecte de natură epico-eroică ce sunt axate pe unele teme comune. **P. Caraman** distinge în linii mari un tip general al subiectului "asediul cetății de către erou" - tipul bulgar-ucrainean-bielorus-polon, care diferă esențial de tipul românesc al colindei. La români fata singură zidește o cetate, pe care nici turcii, nici frâncii nu pot s-o cucerească. Fata mândră de țăria cetății, provoacă pe voinici să-și încerce puterile, trimițând veste în lume ... Când flăcăul începe asediul

(sparge cetatea) fata se roagă să oprească distrugerea zidului, și văzându-l atât de viteaz, îl invită la masă să fie domn cetății¹⁵⁴. Există și alte tipuri de colindă în care tânărul apare în fața cetății fetei de măritat: “el își joacă murgul în fața cetății, regele îl observă, vine la el cu propunerea de a-i schimba caii, însă tânărul refuză; el o dorește chiar pe fiica regelui¹⁵⁵. Confruntând în mod detaliat o serie de texte românești și ucrainene, **Ivan Rebușapca** relevă unele deosebiri mari între ele. “Colindele românești cu această temă, - scrie el - doar prin semnificația lor generală ne amintesc de cele ucrainene. În primul rând, în ele lipsește triplarea acțiunii (la ucr. tânărul atacă de trei ori cetatea. în colinda românească cetatea e asaltată de turci, frânci, apoi de N. În mod deosebit este descifrat sensul simbolic al colindei; lipsesc darurile; voinicul devine stăpân al cetății¹⁵⁶. În colinda ucraineană tânărul încetează asediul din moment când apare fata în veșminte de nuntă. Deosebirea, credem, se explică prin faptul că tipul românesc se înscrie aproape plenar în tematica voinicească (eroică), tema căsătoriei fiind legată de cea a peștelui eroic, pe când în colindele ucrainene prevalează motive și simboluri nupțiale care au estompat semnificația eroică a operci. La bulgari, subiectul se aseamănă cu cel ucrainean: flăcăul asediază cetatea Gheorgheograd și i se aduc daruri diferite, pe care nu le primește, la urmă - fata cea frumoasă. Doar în puține momente colinda bulgară se apropie de cea românească (cel ce va dărâma cetatea, o va lua pe fată de soție, textul sugerând ideea că cetatea se asociază cu fecioria)¹⁵⁷.

Analiza textelor publicate până acum (inclusiv a celor bucovinene) pune sub semnul întrebării constatarea lui **P. Caraman** că motivul “asedierea cetății” la ucraineni e mai cultivat ca oriunde¹⁵⁸, căci, în primul rând, e vorba de o interpretare originală a subiectului (tipul românesc) cu semnificație eroică, iar, în al doilea rând, având în față indexul tipologic și bibliografic al colindei noastre (alcătuit de **M. Brătulescu**) ne putem da seama de multitudinea relativă a variantelor și localităților în care a fost atestată colinda dată (tip 98 - “cetatea fetei”). Ea apare la noi atât în colindul de flăcău, cât și în colindul de fată.

Reținem, totuși, ca mult mai plauzibilă constatarea lui **P. Caraman**, că în cadrul tematicii eroice e greu de aflat motive comune. Chiar dacă la origine au fost motive comune, ele au fost supuse unor modificări esențiale. În vremuri mai târzii la fiecare popor în parte s-au format noi subiecte eroice în colindă, care s-au alipit celor timpurii, uneori chiar înlocuindu-le.¹⁵⁹ Îndicăm doar unele dintre acestea la români: eroul se duce la horă și se prinde lângă fata care îi va deveni mireasă (după cum am arătat mai sus, se suprapun numai paralelismele negative axate uneori - inclusiv în spațiul carpato-nistrean - pe metafore identice ca tip comun; eroul vrea să se însoare cu sora soarelui-subiect cunoscut în plan universal¹⁶⁰, dar tratat original în colindele noastre: un voinic ostenit se odihnește în brațele unei femei (motiv cunoscut și la alte popoare, dar nu ca element de colindă); calul spune unei fete, unde se află voinicul; acesta o

așteaptă sub un copac¹⁶¹, diverse variante ale subiectului: lupta voinicului cu Dulful mării, peștele de mare ș.a.”

În spațiul carpato-nistrean cele mai multe colinde de fată (și nevastă tânără) se concentrează în jurul unor aspecte tematice din viața conjugală, introducând în structura lor și motive ale colindelor protocolare, de tip general. Distingem două situații de subiect: I- curți înalte, luminate - pat mândru rotat - covor de mătase, țesut de tânăra nevastă sau de fata care “șade la gherghef și coase”; sau fata coase și varsă lacrimi, căci o așteaptă despărțirea de părinți: ... cuprinsă ultima oară de coase, fratelui cămașă¹⁶². II - parțial se repetă varianta I, dar aici intervine imaginea “leagănelui de mătase” foarte frecventă în colinda românească. Fata de obicei așteaptă pețitori sau e cuprinsă de dor de ai săi; leagănel e suspendat de creanga unui copac, e purtat de un cerb, de un bou, plutește pe ape¹⁶³. Colinda a cunoscut o răspândire largă și în Bucovina, fiind înregistrată prima oară între 1861-1871 de către **I.G. Sbiera**¹⁶⁴.

Prima dintre aceste două situații de subiect tradiționale e caracteristică și pentru colindele de fată ale altor popoare. Spre exemplu, în versurile inițiale ale colindei bulgare din Timok: “Ubava Jana v gradini ședi na ladovini/ Pod biela loza na gherghef șie/ Sareni polî i siolzî roni¹⁶⁵”, - “Frumoasa Jana șade-n grădină/ Șade-n grădină pe laviță/ Sub o lozie albă, ea coase la gherghef/ Coase mândre haine și varsă lacrimi”. În continuare e dezvoltat un motiv de baladă istorică: fata cea frumoasă se teme că vor veni s-o răpească (turcii sau tătarii) de lângă părinți.

În colinda ucraineană: “V tim luzi terem stoiti,/ A v tim teremu krasna panna,/ Tonko priala dzvinco tcala,/ Svoiomu baticovi na rubașcu/ Sobi molo-denikii ... / na podarki ...¹⁶⁶” - “Acolo-n luncă se află-un foișor,/ Iar în foișor - domnișoara cea frumoasă./ Ea toarce fuior subțire, țese de parcă cântă/ Tatălui său pentru cămașă ... / Și pentru sine să aibă zestre”; în colinda poloneză fată e întrebată ce-a făcut (sau): “Coz bede robila?” și ea răspunde că a țesut (spălat) pânza: “Bedzis chusty prala”¹⁶⁷. În această și în alte colinde poloneze fata toarce sau țese pânză “pe gheață” - “na liodu”, lângă fântâna îngrădită, și bea vin. Rând pe rând vin tatăl, mama, iubitul ei și cer câte o bucată de pânză. Fata îi satisface cerința doar iubitului (ceea ce este, în fond, un ecou al subiectului de baladă - “proba iubirii”).

Colinda românească se aseamănă cu cea poloneză doar parțial (prin locul acțiunii) - fata spală la fântână (var. - la râu, pârâu etc.) darurile pentru părinți și mire: “Cura-mi, cura-mi, apă, cură/ Jos repede, pe lepede și (cutare) fată mare/ Își spală darurile ... Cam pe vale, pe sub soare,/ Tare-mi vine un junel./ Și din fuga calului/ Mâna dreaptă-și aruncară/ Pe (cutare) mi-o luară/ Jos mai jos că se lăsară/ La curți-nalte minunate/ La case nemăturate/ Ea, măre, le-ar mătura,/ Cu cornul șovanului¹⁶⁸. În Carpații bucovineni și pe Nistru acest motiv e mai puțin cunoscut¹⁶⁹. Ne-am referit la el pentru a demonstra că în colindele

de fată, la prima vedere asemănătoare la români, ucraineni, polonezi, bulgari ș.a., interpretarea artistică a temei (pregătirea darurilor de nuntă sau, mai bine zis, pregătirea fetei de nuntă) este foarte diferită. Pot să coincidă în mod firesc (logic) doar modurile în care se realizează tema (fata țese pânză, coase haine, spală pânza la fântână (la români - mai des la râu, pârâu).

În nordul Bucovinei prima situație de subiect - "fata tristă în preajma căsătoriei, în toiul pregătirilor de nuntă" - a cunoscut o largă desfășurare lirico-epică, concentrând numeroase motive nupțiale dezvoltate pe baza realităților locale (sau ocazionale). Ca și la bulgari, ea "Șade la gherghef și coase" (bulg. "na gherghef șie" însă dincolo de acest detaliu ce semnalează o coincidență de ordin pragmatic, determinată de condiții de mediu identice, colinda noastră evoluează în mod deosebit și în forme originale. Reproducem un text mai vechi și mai complex din colecția lui I.G. Sbiera:

- a. *Ferici, doamne, ferici, dragă
O Lerum și flori de măr
(refrenul se repetă după fiecare vers).*
- a₁ - *Ferice de-această casă
Mult cinstită, mult aleasă
Că are o fată mare
Ține casa ca o floare!*
- a₂ - *Dar pe dânsa cum o cheamă?
Cuconița (ciutare),*
- b - *Șede la gherghef și coase
Tot cu fire de mătase
Năframe frățâne-său,
Brânețe iătăne-său.*
- c - *Nu știi coase ori discoase,
Știi că lacrimile varsă
Lacrimile le varsă
Și din gură ciwânta,
- Spune-mi, mamă, draga mea,
Cum de bate vântul lin
Când e cerul mai senin?*
- d - *Fata mea, nu-i vântul lin
Ce șișie prin senin,
Ci sunt tineri frumușei
Nu mai pot scăpa de ei
Că tot vin - te cer pe tine,
Dar cer prea mult de la mine,
Îmi cer turma cea de oi,
Și ciobanii amândoi,*

*Cîreada de vaci, cu boi
Și văcarii amândoi,
Hergbelia cea de cai
Și cu dânsa doi locai,
Casele cu curțile,
Grădina cu florile.*

- e - *Dragii mei, părinții mei,
Vai de loc nu vă-ntristați
Și m-dărâți să-i înturnați
Că de loc nu-mbătrânesc
Și mi-i drag să mai fetesc
Până-n dalba primăvară,
Când florile-s mai în pară
Că mi-oi face-o grădiniță
Colo-n sus lângă porțiță,
Flori frumoase-oi semăna,
Cu ele moi împreuna
Pe la ochi, pa la sprâncene ...
Pe la buze, pe la sân
Să-mi fie voia deplin
Și la jocuri mă voi duce
Și-or sta junții să m-apuce,
Să mă joace, învârtească
Și-or da ca să mă iubească.
Și-or vedea ochiții mei,
Și-or uita de boiții,
Și-or vedea buzele mele
Și-or uita oile tale,
Și-or vedea bijorii mei,
Și-or uita de caii tăi,
Și-or vedea florile mele
Și-or uita curțile tale.*
- f - *Iar noi în acea grădină
Am dat peste o fântână,
În fântână-i busuioc
Ce-alină boala pe loc.*
- g - *Busuiocul l-am luat
Dumneavoastră v-am urat*
- h - *O-nchinăm de sănătate
Că-i mai bună decât toate¹⁷⁰.*

Alte variante (mai recente) au fost înregistrate de **El. Niculiță-Voronca** în s. Mahala, lângă Cernăuți și în Siret. În forme mai reduse tipul de colindă e atestat și în Bugeac¹⁷¹.

Dintre toate secvențele textului reprodus integral doar segmentul "b" reprezintă în mod sintetic un "loc comun". La ucraineni și plonezi motivul e mai detaliat, dar nu apare numai ca punct de plecare ca în colinda noastră, ci constituie însuși cântecul de ritual (mult mai laconic decât colinda românească). La bulgari, după cum am văzut deja, el evoluează pe alt făgaș. Firește că nu lipsesc definiții ale genului frumoașei/fetei de mătase, cum "blăgăna - frumoasă" - "o față frumoasă" "iak roja" - "a înflorit ca o rujă (trandafir)", "iak kalina" - parcă e o călină, bulg. - Ubava Jana" - "Frumoasa Jana" s.a. La români intervine un motiv poetic de o deosebită ingeniozitate - linerii văzând ochii, buzele, bujorii, florile fetei numaidecât vor uita chiar și de zestre ...

A doua situație, despre care am pomenit mai sus, include imaginea "leagă-nului de mătase" - constantă simbolică de o mare frecvență în colindele românești de diverse tipuri ("ad personam"), însă mai cu seamă în cele de față. Un element simbolic asemănător celui din colinda noastră poate fi identificat - ce-i drept foarte sporadic - și în colindele ucrainene din regiunile subcarpatice. **P. Ciubinski** publică în 1873 o colindă în care figurează un leagăn suspendat ("Kolâbilica na șnurku") ce se clatină, iar în el stă tânărul Ivanko și se roagă să fie legănat mai tare ca să vadă mai departe, până unde se plimbă Mariuhina; el mănâncă mere de aur¹⁷². În alte colinde din zona montană e vorba nu de un simplu leagăn, ci de unul de argint: "Na gori sosna zolotoriasna, / Pid toiu sosnoiu sribna koliska / Kolâșase v nei grecinaia pana¹⁷³ - Pe munte se vede un pin / Iar sub pinul acela-un leagăn de argint / În care se leagănă doamna". Însă, după cum a observat cercetătoarea rusă **L.N. Vinogradova**, imaginea leagă-nului este substituită de un element simbolic mai caracteristic pentru folclorul est-slav - foisorul alb - "belâi terem" (rus, belorus, ucr.)¹⁷⁴. Semnalăm deci, o coincidență mai mult zonală și parțială de simboluri: rom. "leagăn de mătase", ucr. "leagăn de argint"; am zis coincidență parțială, fiindcă ea nu include în contextul ei și calificativele metaforice. Probabil, unele colinde de față (și flăcău - la ucraineni) au conservat în mod independent ecouri ale obiceiului de a logodi copii la o vârstă fragedă - încă din leagăn¹⁷⁵. În colecția lui **G.Dem. Teodorescu** întâlnim mostre edificatoare în acest sens. Fata cântă de jale spunând: "Ci cânt pentru dorul meu / Logodită sunt de mică / Și azi-măine nunta-mi pică / Și m-or lua din aceste curți / Și m-or duce peste munți / Peste munți la alți părinți¹⁷⁶". Obiceiul comun putea să determine apariția în colinde (în plan zonal) a unor atare "coduri alegorice"; la români însă "leagă-nul de mătase" și "patul mândru rotat" semnifică nu pur și simplu o datină, ci se prezintă mai ales ca un semn codificat al lăcașului matern, căci simbolurile aceas-tea apar cu regularitate în foarte multe variante de pretutindeni ale colindelor

cu motivele “casă mândră”, “elogiul prosperității și frumuseții tinerei familii” ș.a. Evident rămâne faptul că în repertoriul nostru ponderea numerică a imaginilor respective este mai mare, decât în alte repertorii¹⁷⁷.

Cât privește colindele ucrainene în care figurează imaginea leagănului de argint (detaliu, de altfel, deosebit ca nuanță poetică de cel din colindele noastre), apoi și în cazul de față ele țin de o zonă învecinată cu noi (Galiția) fiind puține la număr¹⁷⁸ și cunoscând, deci, o mult mai redusă variabilitate artistică în raport cu repertoriul nostru.

În categoria dată de colinde cu o interpretare artistică originală a temei căsătoriei se încadrează și alte subtipuri naționale: o fată așzată în leagăn de mătase și purtată de către cerb (bour) amenință pe acesta cu frații ei vânători¹⁷⁹; un flăcău interpelează o fată așezată în leagăn. În unele cazuri flăcăul se adresează animalului care poartă leagănul în coarne¹⁸⁰.

Conform investigațiilor lui **P. Caraman, I. Reboșapca** și ale altor cercetători, unul dintre “locurile comune” mai evidente în colindele de față românești și ucrainene este motivul “fată cu trei pețitori” - cu o întinsă arie de răspândire în repertoriul nostru¹⁸¹. Motivul în linii generale este cunoscut și în basmele multor popoare¹⁸². În colinda românească de o circulație mai intensă “trei flăcăi cer fetei pe care o surprind la fântână diverse gajuri de dragoste, de obicei, un măr, un inel, o cunună. Se mai specifică profesiile (îndeletnicirile) “alese” ale celor trei pretendenți: argintar, aurar, sulțar. Pentru a ne da seama în ce măsură se apropie (dar și diferă) colinda românească de cea ucraineană vom recurge mai întâi la o prezentare a materialului. În varianta oltenească “Ioana dă dimineață se sculară/ Juneliloru!/ Pe ochi negri se spălară/ Vadra-n cap că mi-o luară,/ La fântână că-mi plecară/ La fântână ce-mi găsiră/ Găsi fântâna stoborâtă/. Dar de cine-i stoborâtă?/ De trei juni,/ Ca trei păuni,/ Câte trei sunt meșteri buni./ Unu - sulțița-mi strujește/, Altu doi șoimi arănește/ Și altu șele-mi poliește,/ Ăl dă sulțița-mi strujește/ Ceru Ioanei măr din sân/ Ea cu foc mi-l blesteară:/ Ce să faci cu măr din sân?/ Putreze-ai ca mărul!/ Ăl dă doi șoimi arănește,/ Ceru Ioanei inelul./ Mai cu foc mi-l blesteară/ Petrecete-ai prin dânsul!/ Printr-însul cu degetul!/ Al de șei îmi poliește./ Ceru Ioanei cununa,/ Ea cu foc mi-l blestema/ Ce să fac cu cununa? / Cununate-voi cu dânsa/ Cu dânsa, stăpână-sa”¹⁸³.

În altă variantă fata doar la întoarcere de la fântână , după ce și-a luat apă, se întâlnește cu trei juni (“cu trei juni, cu trei păuni”). Se repetă cerințele și blestemul fetei¹⁸¹. Varianta bucovineană e mai “actualizată”:

*Ia (numele) vadră-n mână,
Cummă cu vinețele (se repetă după fiecare vers)
Și apucară prin grădină,
Prin grădină, la fântână,*

*La fântâna stoborâtă
 De trei meșteri mari lucrată
 Trei meșteri, ca trei păuni.
 Umul sulița strujește.
 Umul șoimul netezește.
 Umul cărți dalbe citește.
 Cel de sulița strujește
 Îi cerură ineliș,
 ineliș cu degetiș,
 Cel de șoiman netezește
 Îi cerură merișorul,
 Merișor din sânișor.
 Suiu bine că-i copușor.
 Cel de cărți dalbe citește
 Îi cerură cuminia.
 ... Ea o da și blestema
 De la ușă pân la masă
 Numai valuri de mătase
 Dar în valuri cine-mi coase?
 tot (numele) cea frumoasă¹⁸⁵.*

“În colindele ucrainene - notează **I. Reboșapca**, - circulă formule poetice cu asemenea structură și conținut care se deosebesc prin elementele lor constitutive: “lângă fântâna ce se află în pădure fata așteaptă oaspeți (pețitori). Vin trei pețitori. Ei nu cer daruri, însă fata singură le aduce (le scoate) - “V liscu, v liscu ... Stoiti kernicika murovanaia./ Nad tov kernicikiv stoiti pannocika ... / Umâvaetsea, ubiraetsa./ Troilh gostenkih spadivaetsa./ Oi prâihali troie jenihi: ... Vâvela 1) Konika v sâdli; 2) ... șabeliku v srebli; 3) vâișla sama ... ”¹⁸⁶.

“ În pădure, în pădure, pe nisipul galben/ Se află o fântână unsă (pietruită),/ Deasupra fântânii stă o domniță/ Se spală, se gătește,/ Așteaptă trei oaspeți/ Iată că au sosit cei trei pețitori/ Celui care s-a oprit în grădina de vișini,/ I-a scos calul înșeuat,/ Celui care s-a oprit la poartă/ I-a scos afară sabia spoită cu argint,/ Celui care s-a oprit cu calul lângă tindă,/ I-a ieșit singură./ Tânăra domniță ca un mac în floare.

Probabil, **I. Reboșapca** n-a observat că acest text nu este axat pe un motiv independent, deși a menționat în treacăt că darurile fetei sunt aceleași ca în colinda de tipul “asediul cetății”. De aici provine și o confuzie de natură semantică, iarăși neobservată de cercetător: fata se află la fântână, iar apoi iese din casă (!) la “chemarea tânărului ce s-a oprit lângă tindă”. Colinda românească a evoluat ca tip aparte, care, totuși, se deosebește esențial de cea

ucraineană prin mai multe elemente structurale și nuanțe semantice: a) fata se duce la fântână în mod obișnuit fără a aștepta pețitori (în colinda ucraineană ea se pregătește de nuntă, știind că vor veni s-o pețescă, de aceea își aduce și daruri); b) fata găsește fântâna stoborâtă de trei juni neobișnuiți care își demonstrează în fața ei aleasa iscusință în îndeletniciri rare, menite să atragă atenția asupra lor (în colinda ucraineană caracterizarea tinerilor lipsește cu desăvârșire); c) junii singuri (ca răsplată) cer daruri de la fata surprinsă de prezența lor; darurile sunt obișnuite, dar totodată simbolice - măr din sân, cununa (în colinda ucraineană darurile sunt pregătite de mult înainte pentru răscumpărare - calul, șaua, lipsește metafora fecioriei (la rom. - cununa).

Așadar, atunci când vorbim de "structuri asemănătoare" trebuie să recurgem neapărat la o analiză detaliată a textelor, deoarece uneori pot fi absolutizate comunități tipologice foarte arbitrare, care nu vizează mesajul propriu al operei. În textele reproduse mai sus (românesc și ucrainean) unele și aceleași sunt doar punctele de plecare: fata vine (e chemată) la fântână, aici se află trei tineri, în rest nu mai putem vorbi în sens artistic de anumite comunități.

Dacă, însă, n-am ținut cont de paralelisme și locuri comune în colindele popoarelor sud-est europene am comite o eroare tot de ordin estetic, cu alte cuvinte, n-am vedea în colindă un fenomen artistic specific, o poezie ocazională ce își are legile proprii de dezvoltare determinate de funcția (sau funcțiile) ei.

Evoluția de la formulele verbale simple de felicitare și urare de belșug, fericire (aidoma celor de la "calendae ianuarii" romane, inițial cu funcții magice), spre opere lirico-epice de proporții însemnate, adesea cu un mesaj simbolic, presupune, implicit, negarea situației reale în favoarea celei ideale, hiperbolizate: nu o simplă casă țărănească - ci curți înalte, luminate, dinafară argintate, dinăuntru aurite etc.; nu un simplu țăran (plugar, păstor), ci un "boier" bogat, un mare gospodar, proprietar de vite multe și acareturi cum nu s-a mai pomenit la alții; nu un simplu flăcău (obișnuit), ci un voinic fără seamăn, care poate fi nespus de mândru de calul său, de șoimul său, de vitejia sa probată în luptă cu leul, Dulful mării și alte ființe mitologice, cu noianul de dușmani ai țării etc.; nu o fată obișnuită, ci o fiică de împărat, boier mare, căreia tatăl ei îi dăruiește curți de aur etc. Anume aceste principii estetice comune ale speciei au determinat (prin convergență) dezvoltarea ei la diverse popoare într-o albie anumită, omogenă întrucâtva sub aspect tematic - funcțional și într-o măsură mult mai mică - poetic.

Totuși numai factorul pur tipologic nu poate explica sistemul zonal de paralelisme (de ce acestea țin de un spațiu anumit - Carpații, peninsula Balcanică și teritoriile învecinate?). Evident, nu poate fi evitată (cum s-a procedat în ultimul timp) problema unor premise etnogenetice ale speciei. Indiscutabil, cultura antică (romană) a servit drept catalizator puternic pentru tradițiile autohtone în spațiul respectiv. Acest "superstrat", ca și cultura creștină (bizantină)

de mai târziu, a regiementat întrucâtva tradițiile locale; avem în vedere atât termenul general ce provine de la "calendele" române, precum și unde tipare inițiale și finale ce coincid în mare măsură cu cele practice în timpul calendelor lui ianuarie, și alte momente.

Cu toate străduințele unor cercetători de prestigiu ca **A.N. Veselovski**, **P. Caraman** ș.a, nu s-a ajuns la o concluzie anunită asupra contribuției cutărui sau cutărui popor (sau zone culturale) din sud-estul Europei la dezvoltarea fondului relativ comun de colinde. Unii etnografi și folcloriști contemporani susțin în mod categoric că "românii și ungurii au împrumutat multe obiceiuri de la slavi printre care și colindatul, denumirea sărbătorii Crăciunului (de vechii slavi -"korociun" - solștiu de iarnă¹⁸⁷).

Mai puțin categoric pare a fi **Gheorghe Vrăbie**, când constată, că "frumoasele și interesantele colinde cu caracter de odă, ce preamăresc viața insului, nu le aveau nici romanii și nici vechii greci, după cum ne le au nici italienii, moștenitorii direcți ai celor dintâi, și nici grecii de astăzi, ca și francezii, spaniolii și alte popoare ale continentului nostru. Le au, în schimb, afară de români, multe dintre popoarele slave-polonezii, bulgarii și sârbii, îndeosebi, ca și ucrainenii (malorușii, huțulii). S-a arătat că această poezie ar fi o moștenire de la vechii slavi ceea ce e foarte posibil, ținând seama de strânsele raporturi ale populației din vechea Dacie cu grupurile de slavi, încă de prin secolul al VI-lea. Ne gândim, însă, că înșiși geto-dacii, care se întindeau cam pe același spațiu al colindei, trăind din munca ogorului și creșterea animalelor, vor fi avut practici deosebite de ale romanilor. Izvorând dintr-un același mod de viață pastoral-agrar, ele vor fi continuat să supraviețuiască ca și cele ale colonizatorilor - în viața noilor popoare ce s-au născut prin numeroasele încrucișări¹⁸⁸.

Din acest extras dintr-o lucrare de proporții a reputatului folclorist vedem cât de nesigure sunt ipotezele privind geneza colindei. În primul rând, se susține că grecii de azi (ca și italienii sau francezii) nu cunosc fenomenul folcloric asemănător cu cel al colindului nostru și al altor popoare din sud-estul Europei. Trecând peste studiul lui **A. Veselovski** despre colindele românești, slave și grecești, vom mai aminti de existența așa numitei "coronisme" grecești, care întrunește elementele cele mai esențiale ale colindei propriu-zise de tip general: omagierea gazdelor (a casei lor), caracterizarea personajelor (stăpân, stăpâna casei, copii etc.) prin hiperbolă, cererea cadourilor¹⁸⁹.

Reminiscențe ale colindelor străvechi s-au păstrat până astăzi la greci (mai cu seamă în Tracia, ca și la alte popoare din sudul continentului (albanezi); ce-i drept ele n-au cunoscut o evoluție atât de intensă ca la români și slavii învecinați cu românii în zonele subcarpatică, carpatică și în Balcani. La bulgari, după cum s-a observat, unele tipuri de colinde străvechi cu tematică cinegetică sunt mai dezvoltate în imediata vecinătate cu românii¹⁹⁰. La ucrainenii peste 80%

din textele inserate în ampla antologie "Koleadki ta scedrivki" au fost înregistrate în Galiția, Bucovina și Transcarpatia. Observăm, că în aceste zone limitrofe (de contact cu românii) s-au conservat anume motivele mai vechi de colind (cele agrare, cosmogonice ș.a.). Colindele de flăcău și de fată au fost cunoscute în număr ceva mai mare și în alte regiuni ale Ucrainei (mai îndepărate de spațiul etnic românesc).

Revenind la studiul lui **Gh. Vrabie**, remarcăm mențiunea savantului că geto-dacii se întindeau cam pe același spațiu al colindei. Atât la sud, cât și la nord și este aparenț inițială, ale aparenț au fost atestate în special în aria de expansiune culturală a tracilor (geto-dacilor, ilirilor și altor triburi înrudite cu acestea) care au ajuns în sud până la Marea Adriatică, iar în nord-vest până aproape de Marea Baltică), masivul central sau, mai bine zis, leagănul colindei fiind nord-estul peninsulei Balcanice, Carpații și zona subcarpatică de est (inclusiv Bucovina, nordul Basarabiei etc.).

Concluzia e confirmată și de observațiile unor cercetători ai colindei la popoarele slave. Astfel, folclorista rusă **L. Vinogradova** constată, bunăoară, că zona principală de circulație intensă a colindei o constituie raioanele Carpaților, la intersecția granițelor etnice ale multor popoare¹⁹¹. Desigur, în prezent doar prin investigații complexe, interdisciplinare (etnografice, de arheologie folclorică, etnomuzicologice, lingvistice ș.a) ar fi posibilă o determinare a gradului în care s-a păstrat formele străvechi ale acestui gen de poezie la diverse popoare, cum a evoluat fondul inițial pe parcurs de milenii^{191a}. Cert este faptul că în colinda românească ce a cunoscut o evoluție deosebită (inclusiv cea din Bucovina), trebuie să fie căutate (deși nu în mod excepțional) unele arhetipuri ale formulelor arhaice ale colindelor carpato-balcanice, ținându-se, firește, cont și de fenomenele artistice asemănătoare (dar și deosebite, în mare măsură), atestate la popoarele învecinate.

Merită o atenție aparte investigațiile terminologice ale unor lingviști-balcaniști, conform cărora termenul arhaic "Crăciun" nu este de origine slavonă și nici latină ("Creation"), ci e moștenit din idiomul iliric sau din vechea albaneză și reluat de populația est-romanică în prima jumătate a mileniului întâi, iar apoi transmis limbilor slave nu numai în sensul actual din limba noastră, ci și în sensul de colindă (bunăoară, la ucrainenii din Galiția)¹⁹².

Diferențierea tipurilor inițiale (arhetipurilor) de colindă (moștenite, probabil, în bună parte de la geto-daci și alte etnii înrudite, precum și de la romani) s-a produs pe parcurs de secole și s-a aprofundat în permanență, deși, fără îndoială, n-a lipsit contribuția populației slave și interferențele mai ales în zonele limitrofe, inclusiv din spațiul carpato-nistrean. Aceste conexiuni (mai târzii) româno-slave (bulgară, sârbă - la sud, româno-ucrainene - la nord-est) n-au atins straturile esențiale ale sistemului etno-folcloric românesc, ele (influențele) menținându-se mai mult la periferie - ca elemente suprapuse¹⁹³.

Aspectele originale ale colindelor noastre sunt relevante la nivelul subiectelor și mai cu seamă la nivelul motivelor și procedeele artistice (fapt demonstrat mai sus).

În spațiul cercetat au fost atestate pe teren tipuri de colinde necunoscute sau puțin frecvente la alte popoare: "Trei păcurari la munte", "Vestirea zorilor" (de către cele trei raze), "voinicul și leul", colinda cerbului, cerbul purtând în coarne un brad și o stea, păstorul și marea, "albina și Crăciunul", Trei păstori culeg flori pentru a împleti o cunună lui Iisus Hristos, "Miorița" - colind, alte subiecte de baladă. (proba iubirii) colindelor noastre.

Cercetările de teren din ultimii ani în cadrul expedițiilor folclorice ale catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți în zonele limitate ale spațiului etnic românesc de la nord-est de Căușeni, Transcarpatia, sudul Basarabiei și raioanele de pe Valea Nistrului de jos au relevat, prin valorificarea unui material bogat, viabilitatea tradițiilor noastre în aceste locuri. La românii de pe Tisa (actualele raioane Raahău și Teceu din reg. Transcarpatia) au fost înregistrate în număr mare colinde păstorești (variante ale temei "trei păcurări la munte", colinde pentru vânător (Leul, Cerbul la munte ș.a.) care se prezintă ca un important compartiment prin excelență original în contextul colindelor sud-est europene¹⁹¹. Aceeași tendință de concentrare și conservare a elementelor specifice ale poeziei obiceiurilor calendaristice se observă și în altă zonă laterală - la populația românească din actuala regiune Odesa, deși în această zonă contactele interetnice au cunoscut o mare intensitate în secolele XIX-XX, când multe localități au fost populate masiv de ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi ș.a. Aici s-au păstrat aproape intacte colindele mitologice despre lupta voinicului cu Dulful mării, subiectul "vitezul-slugă la stăpânul mării" ș.a. Influențele slave n-au străbătut și n-au deformat structura poetică a colindelor noastre, ele s-au manifestat doar la suprafață, la nivelul lexicului. Bunăoară, într-o colindă publicată de **N. Băieșu** cuvântul "se sfătuiesc" este înlocuit de cuvântul "se domoesc" (ucr. "domovâta-sea" a se înțelege, a se sfătui): "Beu și cinstesc și se domoesc"¹⁹⁵. Același fenomen poate fi urmărit și în unele colinde românești din Transcarpatia.

În informațiile sale geografice și etnografice despre partea de sud a județului Balta, dateate din 1848 și rămase în manuscris (se păstrează în Arhivele Societății geografice din Sanct-Peterburg)¹⁹⁶. **L. Smerecinski** citează un fragment de colindă cosmogonică: "În susul hatei (casei),/ N-ai văzut tot lună și soare,/ Siela nu-i luna și soare,/ Da-s doi bătrâni". O asemenea colindă a fost înregistrată și în anul 1936 de către lingvistul **M. Serghievski** în satul Tocilovo din raionul Ananiev, regiunea Odesa¹⁹⁷.

Pe cursul de jos al Nistrului (mai jos de Tiraspol) repertoriul colindelor noastre a fost supus unor anumite metamorfoze; aici au pătruns și colinde ucrainene¹⁹⁸. Investigațiile de teren efectuate de **P. Ștefănuță** și **B. Malski**¹⁹⁹ în anii

30 ai secolului nostru ne arată că în câteva sate cu populație mixtă (română și ucraineană - Chițcani, Copanca, Leuntrea, Corcmaz, Tudora, Palanca, Olănești) se colinda pe atunci în două limbi - română și ucraineană, deși fără interferențe textuale. În satul Tudora, bunăoară, pe la 1900, odată cu pătrunderea elementului etnic ucrainean, au început să circule și colinde ucrainene²⁰¹. Prin 1937 unul dintre locuitorii mai în etate ai satului își amintea că, fiind copil "cânta colinde în limba moldovenească, iar când a devenit om matur, a început să colinde rusește"²⁰¹. Grăitoare sunt informațiile lui **T. Burada** care, descriind în 1895 credințele și datinile moldovenilor din satul din gubernământul Cherson, sublinia că "Plugușorul" și colindele de Crăciun "florile dalbe", înregistrate aici, sunt aceleași ca și în Moldova²⁰². Schimbările în repertoriul de colinde în unele localități de pe Nistru, inclusiv în fostul raion Baltă, au survenit mai ales în secolul al XX-lea, când a început să crească în mod considerabil numărul populației ucrainene și rusești din această zonă. Pe de altă parte, după cum menționează același **P. Ștefănuță**, populația romanizată din satele Copanca, Corcmaz și-a însușit și datinile noastre cele mai frumoase²⁰³.

În nordul Bucovinei colinda noastră doar în foarte rare cazuri a asimilat și unele nuanțe lexicale ucrainene infiltrate în mod incidental în structura tradițională. Poate fi vorba numai de elemente de suprafață cum sunt cele din rândurile ce urmează (atestată de **E. Niculiță-Vorona**): "Scoală, dragă, nu dormi/ Și deschide porțile/ Că îți vin colezile/ Și-aprinde făcliile/ Și așterne mescioarele/ Ș-așează osloanele/. Scoală, dragă nu dormi/ Că nu-i vremea de dormit/ Da-i vremea de-mpodobit. Cu podoaba târgului/ Cu florile câmpului/ Cu roadele pomilor/ Cu mireasma florilor ..."²⁰⁴. Influența ucraineană se limitează la două cuvinte "colezi" - "coleadă" - și "oslon" - laviță - cuvânt intrat în graiul unor localități cu populație mixtă²⁰⁵.

O constatare de principiu care se impune să fie reaccentuată la capătul cercetării comparate a colindei noastre este aceea că o serie de teme generale ce cunosc o funcționalitate mai mare sau mai mică la diverse popoare (ucraineni, bulgari, ruși, polonezi ș.a.) în spațiul carpato-nistruian (la românii din nordul Bucovinei - Herța - Hotin ș.a.) continuă să-și păstreze aspectele lor distincte. La drept vorbind, nici nu există colinde comune în plan internațional (româno-slave), ci există doar o serie de redacții naționale (românești, ucrainene, bulgare etc.), zonale și locale, ale unor modele tipologice ale speciei date.

Plugușorul

Aratul ritualic cu plugul și urătura (orația) care îl însoțește constituie la români un ansamblu etnofolcloric de proporții nemaîntâlnite la alte popoare, deși obiceiuri cu funcții similare există în o seamă de repertorii naționale.

P. Caraman a încercat să determine și unele caracteristici naționale ale lui însoțitorul plugului, menționând însă sursa în discuție ca fiind comună la români, dar și funcționarea unor practici agrare și cântece asemănătoare la ucraineni ("scedrivki"), bieloruși ("volocelnâie pesni"), mai sporadic - la ruși ("chomani plugului"), slovaci, polonezi, cehi, moravi, bulgari (la aceștia din urmă unele acte magico-simbolice asemănătoare cu "plugușorul nostru" se încadrează în ansamblul ritualic al "kukerilor"), greci și alte popoare din Europa²⁰⁶. Însă, ca și în cazul altor specii, nu s-a ajuns la o analiză detaliată a trăsăturilor zonale și locale ale fenomenelor etnofolclorice asemănătoare ce țin de aceste practici străvechi ale imitării aratului și semănatului.

Datini legate de magia agrară și creații poetice corespunzătoare erau cunoscute într-o formă sau alta la toate popoarele sau grupurile etnice de agricultori. De aceea **N. Băieșu**, nu fără destul temei, compară plugușorul nostru cu pasaje din poemul lui **Hesiod** "Munci și zile", cu "Georgicele" lui **Virgiliu** și "Odele" lui **Horățiu**²⁰⁷. E cunoscut faptul că aceste opere reflectă vechile tradiții agrare ale popoarelor antice. Însă cercetătorul chișinăuean constată doar afinități de ordin tematic. În asemenea plan tipologic pot fi amintite și multe alte opere: cântecele de muncă carelo-lino²⁰⁸, cântecele aratului de primăvară la georgieni numite "gutnuri"²⁰⁹, cântecele plugarului la armeni²¹⁰ ș.a.

Ceea ce apropie sub unghi tematic operele amintite este imitarea simbolică a aratului și semănatului. Scriitorul din Grecia antică **Xenofon** (V-IV î.e.n.) ne-a lăsat informații valoroase despre jocul pantomimic al plugului practicat de tribul geto-dacic al carpilor ("Carpea", "Carpaia")²¹¹. În complexul de acte magice ale acestui ritual sincretic în afară de imitarea aratului și semănatului se mai încadrau și motive legate de lupta pentru apărarea pământului natal de dușmani. După cum susțin etnograful **E. Zlatkovskaia**²¹², **I. Popovici**²¹³, precum și folcloristul bulgar **M. Arnaudov**²¹⁴, cele mai stabile componente ale ritualului la populația veche din spațiul Balcano-Carpatic (traco-geto-daci ș.a.) au fost moștenite parțial de către popoarele contemporane - la bulgari și într-o măsură oarecare la sârbi ("kukerii"), la români - "plugușorul - ca datină, la ucraineni - scoaterea plugului și imitarea aratului"²¹⁵.

Datini asemănătoare ale aratului simbolic au fost cunoscute și în alte zone istorico-etnografice, spre exemplu, în Peninsula Iberică, ("fiesta del arado" - sârbătoarea aratului²¹⁶). Rămâne însă, evident faptul că în spațiul Bal-

cano-Carpatic și la nord-est de Carpați acest obicei constituie un anumit “continuum” etnofolcloric tradițional, iar în Occident datina se practica în mod sporadic. La români, ucrainenii (Ucraina de vest) și parțial la bulgari (“oraci ore rovno pole” - “plugarul ară neted pământul”); obiceiul este însoțit de piese folclorice: orații - la români, cântece - la ucrainenii, bieloruși ș.a. Un catalog tipologic de genul celui elaborat de **I. Cuceu** și **M. Cuceu** pentru ritualul Paparudei (“Vechi obiceiuri agrare românești”, 1988) ar aduce o contribuție necesară în studierea comparată a Plugușorului).

Plugușorucke (cânturile) mai tipice pentru zona subcarpatică de la nord-est (nordul Bucovinei, Nordul Basarabiei) sunt cele publicate de **S.FL. Marian** în 1971 în foaia Societății “Românismul”²¹⁷ și tipul Alecsandri (1866), atestate pe teren până în zilele noastre. Variantele, colectate în fostul județ Hotin nu diferă cu mult de tipul bucovinean²¹⁸. Reproducem mai întâi secvențele mai stabile ale variantelor, pentru a recurge apoi la o analiză comparată a lor:

- A- *S-a sculat mai an
Bădica Traian (Troian)
Și-a încălecat
Pe un cal învâțat.*
- B - *Ziua toată a lucrat,
Brazdă neagră-a răsturnat,
Și prin brazde a semănat
Grâu mărunt și grâu de vară
Dee domnu să răsară.
Să răsară până-n sară.*
- C - *La luna, la săptămâna
Era-n spic ca vrabia,
Era-n pai ca trestia!*
- D - *La Tîghina a plecat
Și oțel a cumpărat
Ca să facă seceri mari
Pentru secerători tari.
Și să facă seceri mici
Pentru copilași voinici,
Ș-altele mai mărunțele
Cu mănușchi de floricele
Pentru fete tinerele
A strâns fine și tucine...
Și vro trei babe bătrâne
Care știu rîndul la pâine.*

- E - *Snopuri nalte aduna.
Și clăi mândre ridică ...*
- F - *Apoi carele-ncărea
Și pe toate le căra ...*
- G - *Iară hoala cea de moară
Când văzu alăteu care
Încărcate cu povară,
A pus coada pe spinare
Și-a tulit-o-n lunca mare
(Idem: **V. Alecsandri**, 1866)*
- A₁ - *La o margine de sat
A ieșit badea Vasile la urat...*
- B₁ - *Brazdă neagră-a răsturnat,
Grâu de vară revărsat,
Grâu de vară cu secară
Până-n sară să răsară*
- C₁ - *Grâul cel negrăpat
Era mândru și curat.
Nici prea mare, nici prea mic,
Cum îi mai frumos la spic.*
- C₂ - *Era-n pai ca trestia,
În spic ca vrabia,
În grăunte ca mazărea...*
- D₁ - *Alegea un cal trestin
Care știe drumul la Hotin
Și fă seceri mărinițele
Pentru fete tinerele,
Și fă seceri mai zîmtoase
Pentru babe mai vârtose
(Idem: 1948, **P. Zadnipru**)*
- E₁ - *Au stat snopii ca și dropii,
Clăile ca stelele.*
- F₁ - *Împlea pumnii, împlea poale
Și turna în harabale*
- F₂ - *Și găti 12 care ...*
- G₁ - *Iar morișca când
A văzut venind
Carele scârțâind,
A pus coada pe spinare
Și porni în lunca mare
(Idem: **Marian**, 1871)*

Ne oprim la aceste câteva pasaje constante "comparabile" întrucâtva cu unele momente asemănătoare din cântecul agrar ucrainean și din folclorul altor popoare.²¹⁹ Dar pentru a explica tangențele vom prezenta la început câteva variante ale cântecului ucrainean pornind de la cele mai îndepărtate (în plan geografic) și apropiindu-ne treptat de zona limitrofă subcarpatică.

- I. Varianta înregistrată în regiunea Cernigov e redusă ca text "Șcio v poli-pol, blizko dunchi / Oj tam Ivan voluni / Celișni oho, stellkoŭ sie, / Strilkoiu sie, lucikom volociti, / Lucikom volociti dai boga prosâti. / I urodi, boje jiro gustee, volosistee... / Postavili ientiv simsot molodțiv, / Najnemo kipok, iak na nebi zirok, / Postavili stojok / Zolotenikii verșok"²²⁰ - "În câmp, în câmp lângă drum, / Acolo Ivan ară cu șoimii / Cu șoimii ară, cu sulițele seamănă, / Cu sulița seamănă, cu arcul întoarce (grâul), secara" / Cu arcul întoarce și se roagă lui Dumnezeu, / Dă, Doamne, roadă, secară deasă, mare în spic. / Au adus secerători, șapte sute de feciori. / Vom secera (strânge) atâtea clăi / Câte stele sunt pe cer, / Vom ridica un stog / Cu vârful de aur".
- II. Altă variantă din reg. Cernigov include detalii noi - secara e deasă, are paiul de aur, spicul de argint. Hiperbola recoltei e aceeași: "A nastavili kipok, iak na nebi zirok" - "Au ridicat clăi / Câte stele sunt pe cer." Apare în final și un motiv din colindele cinegetice: pe stog se așează un șoim și îl roagă pe Vasile să nu-l săgeteze (împuște) că ia fi de mare ajutor²²¹.

Celelalte cântece de ritual ucrainene ("scedrivki") au fost atestate în Galiția și Bucovina. Reproducem o variantă galițiană (III), înregistrată în anii 30 ai secolului al XIX-lea. În afară de episoadele ce figurează în variantele din reg. Cernigov (formula inițială, imaginea recoltei bogate) aici se mai reliefează și următoarele nuanțe: "Zberemo jențiv-divki-panianki / A nosilniki-hlopti-molodți- / A viazalinâciki-seredni liude, / A poradniciki-starți liude. / Zberemo vozți na tri obozi"²²² - vom aduna secerători- fete frumoase, / Vor căra roada flăcăi voinice, / Secerători vor fi oameni între două vârste, / Povățuitori vor fi oameni bătrâni, / Vom aduna trei șiruri de care". Urmează episodul final cunoscut din colindele vânătoarești.

În alte variante care au circulat în actuala regiune Ivano - Frankovsk sunt mai detalizate etapa de pregătire către seceriș ("Narobim serpiv sami zolotâh - vom face seceri numai de aur") și imaginea recoltei: "Najnemo snopiv, iak droben doscih"²²³ - "Vom secera snopi cât ploaia mărunță". În varianta bucovineană (IV) înregistrată în 1880 de poetul Fedkovici e semnificativ pasajul, în care feciorul e îndemnat de tatăl său să are munții și văile, toate dealurile și să semene "grâu-secară" ("jitom, - pșenițeu" iar apoi să cheme sute de secerători și să așeze snopi, cât e lumea de largă ("Iak zemlea vșirșki"²²⁴.)

În fine reproducem, varianta a cincea a orăției plugului, atestată la ucraineni între 1965-1970 în două localități din ruioanele de frontieră actuală a Ucrainei (Podvirnoie, r-nul Noua Suliță, reg. Cernăuți și Medveja din raionul Briceni al Basarabiei):

- a - *Scio v poli-poli
blizko doroghi
Oî, tam Vasâli volami ore*
- b - *Ori j mi sâncu
dribneniko niuu*
- c - *Ta i posiemo iaru pșenița.*
- d - *Ta i vrodâtâsea pșenicine zerno,*
- d₁ - *Ta i vrodâtâsea do vecioru
(s. Medveja)*
- d₂ - *Ta i vrodâtâsea pșeniția
Colossia, iak plîtea
(în Podvirnoie)*
- d₃ - *Ta i vâroste pșenițea,
Iak taia trostâtea
(s. Medjeva)*
- e - *Ta i zbermo jeņțiv
Simsot molodțiv,
A viazancocek -
krasnâh divocek*
- f - *Naclademo kipok,
Iak na nebi zirok*
- g - *Ta i zaidemo
șistini volami,
Sistini volami,
trioma vozami ...²²⁵⁾*
- a - *În câmp, în câmp
lângă drum
Acolo Vasile ară cu boii*
- b - *Ară, fiule, mai mări în pământul*
- c - *Și vom semăna grâu de primăvară,*
- d - *Și va rodi sămânța de grâu*
- d₁ - *Și va rodi până în seară,*
- d₂ - *Și va rodi grâul*
- d₃ - *Grăuntele cât pasărea.
Și va crește grâul cât trestia.*

- e - *Și vom adăma secerători -
Șapte suie de feciori.
Iar la legea slopă
fete frumușele.*
- f - *Vom ridica clăi
Câte stele pe cer ...*
- g - *Și vom intra
cu șase boi,
cu șase boi,
cu trei care ...*

Se împune chiar de la bun început o prezolare: în suete medivești și locu-
măntoase acest text e numit "Pluick" - adică "plugușor"; el nu se cântă conform
tradiției ucrainene, ci se recită în maniera plugușorului nostru.

Ultima din cele cinci variante ucrainene prezentate mai sus conține și cele
mai multe puncte de tangență textuara cu plugușorul nostru. Astfel: secvența
a₁ echivalează cu A₁ (se ară cu boi, pe rând în celelalte variante ucr. cu șoi-
mul), cu B₁ (grâu de primăvară, grâu de vară); d₁=B₁ hiperbolele se suprapun;
d₂, d₃ = C (consecutivitatea comparațiilor simbolice e alta, dar ca atare ele
coincid); f=E₁ (coincidențe totale); g=F₁F₂.

În celelalte variante ucrainene lipsesc secvențele d₁, d₂, d₃, care sunt con-
stante în plugușoarele noastre (B, C) și constituie unele dintre componentele
lor specifice. Notăm, însă, că în cealaltă variantă din reg. Cernăuți înreg. de
Iuri Fedkovici mai intervine un detaliu caracteristic "plugușorului" - pământul
se ară cu boii, nu cu șoimii. În afară de aceasta atragem atenția și asupra fap-
tului că secvența d₃ ("pșenița, iak tua troștița") - ("va crește grâul cât trestia") a
mai fost fixată într-o variantă ucraineană, înregistrată în satul Goliscev lângă
Juravin pe Nistru²²⁶. Avem, deci, probe suficiente pentru a conchide că în zona
limitrofă de pe Nistru "scedrovka" (var.V) s-a îmbogățit cu elemente simbolice
semnificative în urma contactului cu "Plugușorul" nostru atât de răspândit pre-
tutindeni la români. Din urătura românească au fost însușite cele mai elocvente
imagini și modalități artistice de descriere a recoltei bogate.

Ce-i drept, stereotipul foarte asemănător cu cel din "plugușor" - în spic ca
vrabia, în pai ca trestia "poate fi identificat și în poezia ritualurilor agrare ale po-
poarelor foarte îndepărtate de zona cercetată, spre exemplu, la osetini²²⁷. De
aceia folcloristul chișinăuean **V. Cîrîmpei** e tentat să considere aceste formule
drept niște relicve (arhetipuri, chiar) ale poeziei agrare a strămoșilor popoarelor
indo-europene, din spațiul Balcano-Carpatic și teritoriul din partea de nord a
Mării Negre. Ipoteza e cât se poate de ademenitoare și merită toată atenția, dar
totuși, ea nu poate exclude o întrebare persistentă: de ce formulele respective
n-au fost "moștenite" și de către alte variante ale poeziei ucrainene (I-IV) ? În

plus, vom constata că acest mod de comparație ("kolosea iak plîtea" - "grăunțele cât pasărea") are un sens nedefinit și nu poate fi considerată drept o constantă arhetipală (ce fel de pasăre? cât de mare?) de valența semantică a celei din colinda noastră ("în spic ca vrabia") ceea ce ne dă temei să considerăm că detaliul poetic respectiv a apărut în colinda ucraineană în urma contactelor cu plugușorul nostru. Un argument în plus este și modul de interpretare (recitativ) al textului discutat. Mai mult decât atât, numai în vecinătatea spațiului etnic românesc au fost înregistrate urături ucrainene de tipul "uratul cu boii", care însoțea "Malanca". "Flăcăii, - serie folcloristul Bievčan **A. De:** inurau in case cu plugul, imitând aratul pământului și semănatul grăunțelor"²²⁸ Cercetătorul mai adaugă că obiceiul e cunoscut într-un șir de sate din toată Ucraina, însă reproduce numai variante bucovinene, basarabene și galițiene²²⁹ cu formulă (interjecție) de refren aidoma celei din plugușor: "Pani, gospodar, hei, hei/ Pozvoliși colo hați sieatî, oratî, hei, hei./ Vași volî-nași volî, hei, hei"²³⁰ - "Domnule gospodar, hăi, hăi/ Ne dai voie să semănăm și să arăm alături de casă, hăi, hăi./ Boii voștri sunt și ai noștri, hăi, hăi./ Plugul vostru e și al nostru, hăi, hăi!". N-au fost înregistrate în afara zonei limitrofe bucovinene nici variante ale urăturii (asemănătoare cu pasajele inițiale ale plugușorului), ca în varianta ce urmează: "Poza stolove sâdiati panove,/ Sâdiati panove ta i radu rodiati, Za sviatu vesnu, Za sâvî volî,/ Za sâvî volî, za sribli plughi,/ Sivii volî v plugî vpriagatî,/ V plugî vpriagatî, lanî orati,/ Jito pșenițiu ta i zasâvatî"²³¹ - "Stau boierii lângă mese,/ Stau boierii și se sfătuiesc,/ Vorbesc despre primăvară, despre boii suri,/ Despre boii suri, despre plugurile de argint/ Boii suri să-i înjuge,/ Să-i lege la plug, să are lanurile,/ Să samene grâu-secară". Textul acesta se înscrie în contextul unor tradiții folclorice ucrainene; în multe colinde gospodarul (boierul) sau alte personaje "stau la masă" și "se sfătuiesc" - "radu radiati", "sudî sudiati", cum să se pregătească de luptă sau de alte acțiuni de mare răspundere²³². Totuși frecvența mai mare a "plugulușii" de Anul Nou (Sfântul Vasile) în urăturile și cântecele de ritual agrar al ucrainenilor din localitățile subcarpatice (în raport cu alte regiuni - Cernigov, Kiev etc.) poate fi explicată, înainte de toate, în plan istorico-genetic; printr-o continuitate a tradițiilor arhaice ale populației autohtone de geto-daci (carpi), tradiții asimilate parțial și de slavi (și, desigur, dezvoltate pe baza culturii populare slave, îndeosebi ucrainene, cu practici asemănătoare); în al doilea rând, constatăm, pentru timpurile mai noi, o influență de superstrat a plugușorului asupra cântecelor ucrainene (în plan local). Zicem, de superstrat având în vedere unele fenomene concrete (urătura ucraineană atestată în satele Medveja și Podvirnoie). Or, slavii aveau din vechime datini asemănătoare, fapt despre care ne vorbește "voločebnicul" bielorus și "chemarea plugului" la ruși ("klicanie pluga"), aceasta din urmă atestată în secolul al XVII-lea într-un "ucaz" (poruncă-interdicție) a țarului moscovit Alexei Mihailovici²³³. Probabil, o anumită simbioză a obiceiului vechi slav cu

tradițiile autohtone ale populației romanizate a stimulat evoluția mai intensă a cântecelor plugului la slavii (ucrainenii) subcarpatici.

Comunitățile mai evidente sau mai puțin evidente (în funcție de factori istorico-tipologici și de contactele interetnice locale) pun în lumină și valențele profund originale ale plugușorului nostru. Spre deosebire de fenomenele omogene (ca funcție și tipologie tematică) la slavi, orația românească se prezintă ca o adevărată epopee a muncii plugarului (variantea bucovineană, publicată de **S.FL. Marian**, ajunge până la 500 de versuri, în care se reliefează personajele monumentale (eroii culturali) ca în străvechile poeme (Traian Vasile) ce reflectă lupta (sau munca) poporului nostru pentru afirmare în plan etnic; apar și personificări memorabile (moara fermecată), simboluri și hiperbole de o distinctă coloratură epică cu ecouri din basme (grâul crește peste zi), pâinea (colacul) coaptă din noua recoltă (simbol al belșugului râvnit) ajunge pentru toți care au muncit.

Plugușorul nostru și-a acumulat pe parcurs de multe secole diverse motive de baladă, poem epic, funcții noi (pe lângă cele inițiale), aspecte satirico-umoristice. E specifică și maniera recitativă de interpretare a plugușorului. Structura lui ritmico-melodică ne amintește de cântecele străvechi letone de natură magică numite "ligo"²⁴. Aceste cântece nu erau cântate, ci "zise", fiind împărțite în secvențe "rotunjite" ca și plugușorul.

În linii mari evoluția plugușorului spre forme monumentale plene (spre deosebire de colindele agrare la slavi care sunt mult mai laconice și reflectă doar crâmpiele din munca agricultorului) poate fi explicată prin funcțiile multiple ale textului ce marchează trecerea de la agricultura preponderent extensivă (de cultivare a meiului la cea intensivă - de cultivare a grâului (secării) însoțită de la romani de către populația nord-dunăreană (R. Vulcănescu). Această revoluție material-culturală a strămoșilor noștri se asociază cu figura împăratului Traian (înlocuit mai târziu pe alocuri cu numele creștin Vasile).

Desigur, faptul că de la formule simple s-a ajuns la o mare amploare și varietate a modalităților poetice nu poate fi explicat prin acțiunea altor factori mai puternici, mai decisivi decât geniul creator al poporului nostru.

NOTE:

1. *Poezii populare ale românilor* adunate și întocmite de **Vasile Alecsandri**, București, 1866.
2. **A. Zaschiuk**, *Materiali dlea gheografii i statistiki Rossii, Besarabskaja oblast*, SPb. 1862.
3. **P. Syrcu** (Sârcov), *Sveatocinâie obâceai i pesni u bessarabskih moldavan na Rojdestvo i Novâi God*, în: *Chișinievskie Eparhialinâie vedomosti*, 1874, V, 1-15 martie; p. 207-220.

A se vedea: **B. Chiroșco**, Interesul cercetătorilor ruși **A. Filatov**, **A. Zasčiuk** și **A. Arseniev** pentru folclorului moldovenesc, în: "Družba narodov, otrajennaja v folclore, Chișinev, 1961, p.105-116; **N.V. Popovici**, Moldavskii folclor na sraznizah russkoi presy XIX v., Chișinev, Ed. Știința, 1982. E curios faptul că în enciclopedia "Literatura și Arta Moldovei", Chișinău, 1985-1986, se trec cu vederea concepțiile antiștiințifice ale generalului-maior **A. Zasčiuk** (v.I., P.244) și slavistului **P. Syrcu (Sârcov)**, vol.II.

A.N. Veselovski, Rumânskie, slavianskie i gresceskie koleadî, în "Sb. russk. iazâca i slov. AN, t. 32, Nr.4, SP.b., 1883, p.79-291.

A. A. Potebneva, Russkii i moldavskii i slovanii narodnii pesen, t. 1-2, Varșovia, 1883, 1887.

A. Veselovski, p.103 p.224

V.I. Propp, Russkie agrarnâie prazdniki: opât istoriko-etnograficescogo issledovania, Leningrad, 1963, **I.V. Popovici**, Moldavskie novogodnie prazdniki, Chișinău, 1965, p.13, Schițe de folclor moldovenesc, Chișinău, CM, 1965, p.13 ș.a.

A. Potebneva, II, p.682.

D. Berciu, Arta traco-getă, București, Ed. Acad. R.S.R., 1969, p.112, 117.

M. Brătulescu, Colinda românească. The romanian colinda, București, Ed. Minerva, 1981, vezi: Index tipologic și bibliografic al colindei, tip. 70-71.

P. Caraman, Obrzed Koledowania *Slovianu Rumunov: Stud. porow., Krakowie: Polska Acad., 1933, 630 p.

P. Caraman, Colindatul la români, slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat, București, Ed. Minerva, 1983. A se vedea și **P. Caraman**; Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi, Iași, 1931.

I. Sventițki, Rizdvo Hristove v pohodi vikiv. Istoria literaturnoi temî i formî, Liviv, 1933.

M. Brătulescu, p.71.

I.G. Sbiera, Colinde, cântece de stea și urări la nunți, Cernăuți, 1888, p.7, nr.5.

S.FL. Marian, Sărbătorile la români: Studiu etnografic, București, V.I, Cămilegile, 1898, p.10.

Poezia populară a obiceiurilor calendarice. Alc. art. introductiv și comentarii de **N. M. Băieșu**, Chișinău, Ed. Știința, 1975, p.54-55.

La luncile soarelui. Antologie de colinde laice. Ediție îngrijită și prefață de **Monica Brătulescu**, București, EPL, 1964, p.9-15.

P. Caraman, Obrzed Koledowania, p.28-31.

Vezi: Koliadki ta scedsivki, Kiev, 1965 (volum îngrijit și prefațat de **A.I. Dei**), 804p.

P. Caraman, Obrzed, p.30.

Informator(i) - Kuzik Grîgorii, în etate de 83 de ani (în 1967), s. Starâie Kutî (azi Kutî).

24. **P. Caraman**, Obrzed, p.26; vezi și: Bolgarski narodni pesni ot iztocina i zapadna Trachia. Notirani i zapisani ot **Vasil Stoin**, Sofia, 1939, p.175, nr. 410, ș.a.
25. Doar la hușului din Carpați s-a mai păstrat în colinde acest personaj arhaic (Korociun), fapt foarte elocvent și demn de a fi reținut.
26. La luncile soarelui, p.9 - Bucovina - un sistem de imagini mai simplificat.
27. Vezi: **P. Caraman**, Obrzed Koledowania, p.41-65.
28. **T. Pamfile**, Cântece de stea, vicleime, sorcove și plugușoare întocmite pentru folosul tineretului, București, f.a., 15, f.1.
29. **L.N. Vinogradova**, Zimneia kalendamaia poezia zapadnâh i voscocinâh slavian. Genezis i tipologhia koledovania, Moskva, 1982, p.92; "Ă se vedea și "Narodni pesni ot Timok do Vita, Red. Vas. Stîdn, Sofia, 1928, p.22, ș.a.
30. Narodni pesni od zapadnite pokrainimi ... Sofia, 1959, p.191, Nr. 432.
31. Srpske narodne pjesme. Skupio ih i na sviet izd. Vuk. Stef. Karadžić, B. 9 T, Biograd, T.I, 1981, p.120, Nr. 18.
32. Koliadki ta șcedrivki, p.73.
33. *Ibidem*, p.61.
34. **G. Dem Teodorescu**, Poezii populare române, București, Tip. modernă, 1985, p.264, Idem: p.356, 394; Florile dalbe de măr, Ant.. bibl., glosar posfați de **Sabina Ispas**, București, 1987, p.17.
35. AF (Arhiva de folclor a catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți) I, F (fila) 120.
36. Bukovinski narodni pisni, Kiev, 1963, p.45.
37. AF. 2, f, 108, înreg. în 1967.
38. **P. Nesterovski**, Bessarabskie rusinî: Istoriko - etnograficeskii ocerk, Varșovia, 1905, p.131.
39. Koliadki ta șcedrivki, p.61, 63, 69 – 73 ș.a.
40. **M. Brătulescu**, Op.cit. p.168, Nr. II - trezirea lui Dumnezeu. Comp: Motif - Index, A 2231.
41. Vezi: **L.Z. Kruti**, Veliceannea i pobajannea v obreadovii poezii slovian, în: "Rozvitok i vzajemovidnoșennea janriv slovianskogo folcloru", Kiev, 1973, p.100.
42. Poezia krestianskih prazdnikov, Leningrad, 1970, p.126.
43. Koleadki ta șcedrivki, p.56.
44. Kalendarnâie obâceai i obreadi v stranah Zapadnoi Evropi: zimnie prazdniki, Moskva, 1973, p.223.
45. **A. Melicheriç**, Slovensky folclor. Chrestomatia, Bratislava, 1959, p.71.
46. Narodni pesni ot Timok do Vita., p.4, Nr. 20.
47. **J. Tieressaut**, Istoria narodnoi pesni vo Franții, Moskva, 1975, p.175, (text trad. în l.rusă).
48. Kalendarnâie obâceai i obreadi, p.162.
49. **P. Toschi**, Invito al folcloro italiano, Roma, 1963, p.248-250.
50. Vezi: Poezia populară a obiceiurilor calendarice, 1975, p.56-58 ș.a; Nordul Bucovinei, 1970; Sudul Bucovinei, 1937, Cherson, 1883, reg. Odesa, 1967.
51. Koleadki ta șcedrivki, p.61-65.

52. Extrase mai ales din colecția: "Narodnâie pesni Galitkoi i Ugorskoi Rusi, sobr. **I.F. Golovatzki**, Moskva, 1878, 3 volume.
53. Bucovina (Kotmani, Zastavna), Pocuția, Podolia - Koleadki ta šcedrivki, p.63.
54. *Ibidem*, p.64.
55. AF 2, f 114, informație de teren în satul Fântâna Albă din Bucovina (cu populație de lipoveni sosiți aici la sfârșitul sec. al XVIII-și în sec. al XIX-lea.
56. Vezi: **J. Darbiniețe**, Janrovaia spetiŭica latășskih narodnâh obreadovâh pesen v svete sravnitelinogo analiza, în cartea: "Folclor i etnografia: Obreadi i obreadovâi folclor", Leningrad, 1974, p.97.
57. Bolgarsko narodno tvorcestvo v 12 t., în: Obreadni pesni. Cibrni i red, prof. **M. Arnaudov i Hr. Vakarelski**, Sofia, 1962, p.25.
58. Srpske narodne pjesme. Izd. Vuk Stef. Karadžić, IV, 1805, p.123.
59. *Apud Gh. Vrabie*, Folclorul: obiect - principii-metodă-categorii, București, Ed. Acad. R.S.R., 1970, p.221.
60. **A.N. Rozov**, Drevnegreceskaia koronisma i russkie koleadki, în "Ruskii folklor"; t. XIV, Leningrad, 1978, p.101-108.
61. La greci e cunoscut după cum arată **A. Veselovski** și **P. Caraman** (în lucrările citate), tipul de colinde protocolare și cel agrar (lauda belșugului), precum și numeroase subiecte religioase de origine bizantină (vezi: **I. Sventițki**, op.cit.).
62. Kalendarnâie obăceai i obreadi, p.325.
63. *Ibidem*, p.303.
64. Actas de Congresso Internacional de Etnografia, Lisab., 1965, p.575.
65. Kalendarnâie obăceai i obreadi, p.55, 157, 185.
66. Poezia populară a obiceiurilor calendarice ... , p.58, ș.a.
67. *Ibidem*, p.51.
68. Srpske narodne pjesme, V, p.123.
69. Vezi multiple variante în: Poezia populară a obiceiurilor calendarice – Bucovina, înreg. în 1861-1871, p.67; nordul Basarabiei, 1906, p.61,ș.a., AF 3, f, 190-197.
70. Koleadki ta šcedrivki, p.53-55.
71. *Ibidem*, p.53.
72. **P. Caraman**, Obrzed Koledowanżia, p.108.
73. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.69.
74. **Andrei Oișteanu**, Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească, București, Ed. Minerva, 1989, p.137-139.
75. Vezi Indexul tipologic și bibliografic al colindei românești alcătuit de **M. Brătulescu**, Colinda românească, Nr. 18.
76. Poezia populară. Colinde de **At. Marian Marienescu**, Pesta, 1859, p.149-151, majoritatea textelor sunt înregistrate în zona Carpaților, Idem, AF 3, f. 10
77. Koleadki ta šcedrivki, p.51.
78. *Ibidem*, p.50.
79. Narodnâie liriceskie pesni, Vst. st., podg. text **V.I. Proppa**, Leningrad, 1961, p.36, nr. 176
80. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.36, nr. 146.

81. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.69.
82. **M. Brătulescu**, Index, Nr. 26 B.
83. AF. 3, f.62.
84. **G. Dem. Teodorescu**, p.97.
85. **V.M. Jirmunski**, Narodnâi gheroiceskii epos: Sravnitelino - istoriceskie ocerki. M-L., 1962.
86. **M. Brătulescu**, p.127.
87. Informație de teren, s. Ropcea, r-nul Storojineț, reg. Cernăuți, AF. 3, f. 4b; var.: Boian - La luncile soarelui. p.11-12.
88. **C. Mohanu**, Fatntana dorului, poezii populare din țara Loviștei, București, Ed. Minerva, 1975, p.13.
89. **Andrei Oișteanu**, Motive și semnificații mitico-simbolice ... , p.53.
90. **M. Brătulescu**, Nr. 29, var.păstrată în Transcarpatia (s. Slatina pe Tisa; AF 4, f.31).
91. **M. Brătulescu**, Nr. 30 (tip neatestat în spațiul carpato-nistrean, dar cunoscut în Maramureș).
92. Mouf-index, F. 971. 5.I (fructul apărut iama datorită forței divine).
93. **M. Brătulescu**, Nr. 36, A.B.ș.a.
94. *Ibidem*, Nr. 36 D.
95. *Ibidem*, 37.
96. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.134-138.
97. *Ibidem*, p.81.
98. **P. Caraman**, Obrzed Koledowania, p.114-115.
99. Poezia populară a obiceiurilor ... , p.144.
100. Informație de teren, text înreg. în 1962 în s. Ciudei din raionul Stotojineț, reg. Cernăuți, inf. Maria Burla de 78 ani (la vremea înregistrării materialului).
101. Koleadki ta šcedrivki ... , p.154.
102. Bolgarsko narodno tvorcestvo..., v. 12 t, T.I, p.152.
103. **Octavian Buhociu**, Folclorul de iarnă: ziorile de zi și poezia păstorească, București, Ed. Minerva, 1979, p.433.
104. **P. Caraman**, Colindatul ... , p.129.
105. Înreg. în 1969 în s. Criva, r-nul Briceni, Moldova; AF. 3, f.128.
106. **Adrian Fochi**, Colindul Leului, moștenire clasică și creație românească, în "Limba și literatură", XXVI, 1970, p.104; **Romulus Vulcănescu**, Mitologie română, București, Ed. Acad. R.S.R., 1985, p.519-521.
107. **R. Vulcănescu**, p.520.
108. **Gh. Iza**, Leul în colindele românești, în "Samos", II, 1978, p.127-136.
109. **R. Vulcănescu**, Mitologia română, p.520.
110. *Ibidem*, p.521.
111. Poezia populară a obiceiurilor, p.80. Numele Aliman denotă o filieră orientală. Vezi și în basmul "Aliman" -Aa-Th.531+513, reprodus în colecția de "Povești fantastice". Alc., art. într. și coment. de **Gr. Botezatu**, Chișinău, 1976, p.205 - după "Două variante basarabene la basmul "Harap Alb" al lui **I. Creangă**:"

Chişinău, 1937, p.11-18. **St. Thompson** în "Folktale" (p.54) susţine că basmul despre tovarăşii năzdrăvani se găseşte în vechea literatură budistă şi că el ar fi venit din India în Europa, unde este uniform distribuit, apoi în China, Indonezia şi America.

112. *Ibidem*, p.89.
113. *Ibidem*, p.92.
114. La luncile soarelui, p.69-77.
115. Koleadki ta şcedrivki, reg. Cherson, p.56.
116. *Ibidem*, p.57, înreg. în Basarabia.
117. **F. Nesterovski**, Bessarabskie rusini, p.58.
118. **P. Caraman**, Colindatul, p.60.
119. *Ibidem*, p.60.
120. *Ibidem*, p.61.
121. *Ibidem*, p.63.
122. *Ibidem*.
123. Koleadki ta şcedrivki, p.164.
124. **G.Dem. Teodorescu**, Op. cit., p.58-61.
125. Motif-index, B. 620, B 211 ş.a.
126. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.110.
127. Koliadki ta şcedrivki, p.164.
128. *Ibidem*.
129. **O. Buhociu**, Folclorul de iarnă, p.129-130.
130. **P. Caraman**, Colindatul, p.63.
131. La luncile soarelui, p.99-102 - "Pe munţi de piatră", p.102-104 - "Cerbul Runcului" - colindă cunoscută şi în s. Crasna din Bucovina - Poezia populară a obiceiurilor ... , p.99-107, 109-113 - "Cerb s-o lăudat"ş.a.
132. **O. Buhociu**, op. cit., p.130.
133. Anume al colindei, căci în alte specii folclorice (basm - epos eroic) motive asemănătoare sunt cunoscute la diverse popoare din Europa şi Asia.
134. Vezi: Motif-index, D. 525, **M. Brătulescu**, Nr. 68 B.
135. Înreg. în s. Valea Scraidei r-nul Teceu, Transcarpatia în 1974, inf. Popovici Iurie, 87 a. Idem: Crasna-Bucovina -AF 2, f.11-14.
136. **R. Vulcănescu**, Mitologie română, p.509.
137. *Ibidem*, p.510 (text atestat în judeţul Argeş), var. bucov. AF 2, f.17.
138. *Ibidem*, p.510. Variante bucovinene multiple au fost înregistrate în zona Carpaţilor (s. Crasna, Pătrăuţi, Ciudei, Cireş ş.a.) - vezi AF 3, f. 1-14.
139. Vezi: **E. Meletinski**, Proishojdenie gheroiceskogo eposa, Rannie formî, Moskva, 1963, p.134ş.a. Motivul e frecvent în străvechiul epos eroic carelofin (vânătoarea elanului). Vânătoarea cosmică a Cerbului sfânt este prezentă şi în folclorul altor popoare nordice, bunăoară la evenci. (**E. Meletinski**, Op. cit.p.102) ş.a
140. **V. Alecsandri**, Opere.V.I., Bucureşti, 1982, p.62.
141. Înreg. pe teren în 1966 în s. Sauca din r-nul Donduşeni (Hotin-Basarabia), Inform. Ion Pădure în etate de 60 ani. Vezi şi **M. Brătulescu**, Nr. 70 - "Voinic

- chipeș călare” - voinicul călare e comparat frecvent cu soarele răsărit. A se vedea și **Lucia Cîreș**, Colinde din Moldova, Iași, 1984, LVIII.
142. Înreg. pe teren în 1979 în satul Volcineț, fostul județ Hotin (azi Briceni-Basarbabia). Inf. Romaniuc Efrim, în etate de 75 a.
143. **A.N. Veselovski**, Istoriceskaia poetica, Moskva, 1940.
144. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.8. Nr.39.
145. Srpske narodne pjesme, V, p.126.
146. **A. Veselovski**, Rumânskie, slaveanskie i greceskie coleadî, p.275-279.
147. Vezi: Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.369. (jud. Hotin).
148. **M. Brătulescu**, Index-C, Nr. 71.
149. Studii de poetică și stilistică, București, 1966. p.83.
150. **T. Pamîle**, Cantece de țară, București, 1913, p.202.
151. Koliadki i šcedrivki, zibr **Volodimir Hnatiuk**, T.I, II. “Etnogr. zbirnik”, T. XXXV, XXX VI. Livov, 1914, p.138.
152. **P. Caraman**, Colindatul, p.56.
153. Vezi: **D. Berciu**, Op. cit., p.112, p.117.
154. **P. Caraman**, Colindatul, p.58.
155. **Victor Alexiu**, Colinde din Ardeal, București, 1914, Nr.20.
156. **I. Reboșapka**, Narodjennea simvolu: Aspectî vzaïmodii obreadu ta obrôdovoi poezii, Buharest, Ed. Kriterion, 1975, p.192-193. Vezi: și **G.Dem. Teodorescu**, p.53.
157. **P. Caraman**, Colindatul, p.56.
158. *Ibidem*.
159. *Ibidem*, p.65.
160. **M. Brătulescu**, Nr.70.
161. *Ibidem*, Nr.79, ș.a.
162. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.183.
163. **M. Brătulescu**, Nr.80.
164. Vezi tema: “Fată frumoasă” în colecția lui **Ion G. Sbiera**, Colinde, cântece de stea și urări la nunți, Cernăuți, 1888, p.11-12.
165. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.107, nr.456.
166. Koleadki ta šcedrivki, p.333.
167. **I. Reboșapka**, op.cit., p.52.
168. **N. Păsculescu**, Literatura populară română, București, 1970, Nr.72.
169. Vezi: Poezia populară a obiceiurilor calendarice... , FTF, p.57-72.
170. **I.G. Sbiera**, Colinde, p.11-12.
171. **E. Niculiță-Voronca**, Datînile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică, Cernăuți, 1903, p.105; vezi și “Zorile Bucovinei”, 1967, 17 decembrie (“colindă pentru fată mare”; Poezia obiceiurilor calendarice, p.388.
172. **P. Ciubinski**, Trudî etnograficesko-statisticeskoi expediții v zapadno-russkii crai, T.IV, SPb, 1873, Nr.46.

173. Koliadki ta šcedrivki, p.317.
174. **L. Vinogradova**, Op. cit., p.165.
175. **I. Reboșapca**, Op.cit., p.42-44
176. **G.Dem. Teodorescu**, Op. cit., p.82-83.
177. **M. Brătulescu**, Index-C, Nr.80, p.223-226 - peste o sută de surse documentare ce cuprind aproape întreaga arie etnică românească. Pentru Bucovina și Basarabia vezi: Poezia populară a obiceiurilor calendarice, ciclurile de colinde, "ad personam" (pentru gospodina casei, fata de măritat).
178. Vezi: Koleadki ta šcedrivki, p.317.
179. **M. Brătulescu**, 80 B.
180. *Ibidem*, 80 D.
181. *Ibidem*, 104, 104a.
182. Motif-index, tip. 35.I. (Întâlnire la fântână).
183. La luncile soarelui, p. 212-213.
184. *Ibidem*, p.213-214 (Sibiu).
185. **T. Pamfile**, 1914, p.89-90, Nr. 82 ("Fata pețită") - text cules până la 1914 în s. Capoteșu lângă Putna, în imediata vecinătate cu zona cercetată; Crasna - AF 2, f. 149.
186. Koleadki ta šcedrivki, p.441.
187. **S.A. Tokarev**, Zakliucenie, în: "Kalendarnâie obreadi v stranah zarubejnoi Evropi", p.337.
188. **Gheorghe Vrabie**, Folclorul. Obiect - principii-metodă-categorii, București, Ed. Acad. R.S.R., 1970, p.221-222.
189. Vezi: **A.N. Rozov**, Op.cit.
190. **O. Buhociu**, Op.cit., p.130, ș.a.
191. **L.N. Vinogradova**, Sravnitelinâi analiz slavianskih koleadnâh pesen Karpatskogo reghiona, în "Karpatskii sbornik", Moskva, 1976, p.102-105.
- 191a. Merită o deosebită atenție originalul studiu de "arheologie folclorică" al **Sabinei Ispas** "Calendae, calendar, colindat" în care se aduc argumente foarte solide întru susținerea ideii că datina colindatului și semnificațiile ei sunt mai vechi la români decât la populațiile slave din jur. "El (colindatul) provine din tradiția paleo-creștină a Imperiului Roman de Răsărit de limbă latină" (Revista de etnografie și folclor, Tom 40, 1995, nr.4, p.406). În acest sens este cât se poate de edificatoare și marea varietate a repertoriului colindelor religioase la români (a se vedea și: Colinde. Culegere de **G. Breazul**, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1993 ș.a.).
192. Razvitie etniceskogo samosoznania slavianskih narodov v epohu rannego srednevekovia, Moskva, 1982, p.43.
193. Vezi: "Malanca" la românii din Bucovina și nordul Basarabiei ș.a. interferențe locale - **G. Bostan**, Tipologhiceskoe sootnoșenie i vzaimosveazi moldavskogo, russkogo i ukrainskogo foliklora, Chișinău, 1985.
194. Cât îi Maramureșul. Alc., note, com. de **N. Băieșu**, **Gr. Botezatu**, **LBuruiană**, **V. Ci-rimpei**, **N.Demcenco**, **Iu. Filip**, **A.Hâncu**, **E.Junghietu**, **S. Moraru**, Cuv.în. de **M.Pop**, desc. melodiilor de **A.Tamazlăcaru**, Ed. Știința, Chișinău, 1993, p.28-34.

195. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.58.
196. Arhiv Gheografičeskogo Obsčestva SSSR, Razread 30, op.4; Nr. 32, p.71.
197. Arhiva de folclor a Academiei de Științe din Moldova, 178, f.7.
198. **P. Ștefănuță**, Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de jos, în "Anuarul Arhivei de folclor", IV, 1937, p.57-58.
199. **B. Malski**, Olănești. Monografia sociologică a unui sat de pe Nistru, Cetatea Albă, 1939.
200. **P. Ștefănuță**, Op.cit., p.56-58.
201. *Ibidem* p.58.
202. **Tudor Burada**, O calatorie in satele moldoveneșu in gubernia Cherson (Rusia), Iași, 1893, p.14-15.
203. **P. Ștefănuță**, p.43, 67.
204. **E. Niculiță-Voronca**, Datinile și credințele poporului român, p.65.
205. *Ibidem*, p.105-106. Vezi și **E. Niculiță-Voronca**, studii în folclor, voi.I, București, 1908, p.27-29 (Obiceiului colindatului în jurul Cernățiului).
206. **P. Caraman**, Colindatul la români, slavi și alte popoare, p.514-523.
207. **N. Băieșu**, Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou, Chișinău, Ed. Știința, 1972, p.79-80.
208. Kareliiskoie narodnoie tvorcestvo, Leningrad, 1981, p.129.
209. Gruzinskoie narodnoie poeticeskoie tvorcestvo, Tbilisi, 1972, p.121.
210. **V. Cîrimpei**, Din stăfundul mileniilor, în "Literatura și arta", 1984, Nr.52.
211. Xenofon, Anabasis, Moskva - Leningrad, 1951, p.159, 280.
212. **T.D. Zlatkovskaia**, O proishojdenii necotorâh elementov kukerskovo obreda u bolgar, în "Sovietskaia etnografia", 1967, N.3, p.39-40. Conform însă, altor investigații etnografice jocul "Caștea" e de origine grecească (fiind adus din Tesalia), cuvântul "carpos" însemnând în grecește "fruct". Vezi comentariile cercetătoarei **M. Maximova** la ediția rusească a cărții lui **Xenofon** "Anabasis" (1951); oricum rămâne cert faptul că jocul acesta ritualic se practică pe teritoriul populat de strămoșii noștri cu mult timp înainte de era noastră și de contactul cu slavii coborâți de la nord abia prin secolul VI al erei creștine.
213. **I.V. Popovici**, Moldovskie novogodnie prazdniki, p.90.
214. **M.A. Arnaudov**, Bolgarski narodni pradnizi, Sofia, 1943; Același autor: "Kukeri i rusalii. Sb. za narodni umotvorenaia i narodopis, kn. XXXIV, Sofia, 1920, p.16.
215. Vezi: **G. Bostan**, Tipologhiceskoie sootnoșenie ... , p.35 ș.a.
216. Kalendarnâie obâceai i obreadi v stranah zarubejnoi Evropi, p.60.
217. **S.FL Marian**, Sărbătorile la români. Studiu etnografic, V.I. București, 1898 (cu titlul "Urătura", Bucovina). Text publicat anterior ("Plugușor"). Colindă de Anul Nou - "Foaia Societății" Românișmul", 1871, p.475-481.
218. Arhiva de folclor a Academiei de Științe din Moldova, 1948, 27, f.21-29 - "hăitură", culeasă de poetul **P. Zadnîpru** în satul natal Sauca r-nul Dondușeni. Reprodus de **N. Băieșu** în antologia "Poezia populară a obiceiurilor calendarice", p.248-256 cu multiple variante: Vezi comentariile la colecția dată, p.397.

219. Moara personificată intervine, bunăoară, în runele eposului carelofin "Kalevala" ("Sampo"), dar aici ea este răpită din țara belșugului și fericirii. În "Edda" scandinavă moara fermecată poartă numele he Grotti ceea ce înseamnă "moara fericirii": un personaj identic intervine și în basmele multor popoare. Vezi: Aa – Th, Nr. 565; **S. Thompson**, Motif-Index, D. 1263 ("moara fermecată"), **I. Bolte - G. Polivka**, Anmerkungen. II., N 103; **K. Krohn**, Kalevala Studien. I-VI Helsinki, 1924-1928, I, p.71.
220. Koleadki ta šcedrivki, p.84, "Narodni perlinî. Upor.vst.st. **N. Corsiuk**, Buc., Ed. Kriterion, 1986, p.50-68.
221. *Ibidem*, p.158.
222. *Ibidem*, p.84.
223. Variantă culeasă în 1964 în s. Snetin din raionul Kolomeia, de la Ghudzie Nicolai în etate de 80 de ani. Se păstrează în arhiva de folclor a Universității din Cernauți (catedra de literatură ucraineană).
224. Narodni pisni Bucovîni v zapisah lu. Fedkovicea, Kiev, 1968, p.32.
225. AF 3, f.224.
226. Koleadki ta šcedrivki, p.67.
227. **V. Cirimpei**, Op.cit.
228. Koleadki ta šcedrivki, p.598.
229. *Ibidem*.
230. *Ibidem*, p.599.
231. *Ibidem*, p.82, text înregistrat în s. Revna din Bucovina.
232. *Ibidem*, p.45-86-87 ș.a.
233. **A.A. Potebnea**, Obiesnenie maloruskih i srodnâh narodnâh pesen, II, p.21.
234. **I. Darbiniețe**, Op.cit., p.96.

“Maľanca” (substrat autohton, procese interetnice)

În spațiul carpato-nistrean și mai cu seamă în Bucovina și nordul Basarabiei, dar cu apariții sporadice și la sud, în Bugeac și pe Valea Nistrului de jos, s-a produs pe parcurs de secole o concentrare, o grupare a manifestărilor dramatice ce țin de diverse stadii istorice de dezvoltare a datinilor și poeziei sărbătorilor de iarnă. Acest complex etno-poetic pentru unele localități mai păstrat în sine sau într-un conglomerat dramatic este denumit în mai multe feluri: “bandă” (benzi în sens de cază - atunci, când alte forme ale teatrului (jocul zoomorfic - scenele din viața cotidiană sunt subordonate dramelor haiducești, istorice, voinicești etc.; “capra” - atunci când acest joc “deschide” spectacolul; “Maľanca” sau “Iurta” - atunci când fac corp comun jocul zoomorfic, episoade ale “Măľancii” și drame propriu-zise (cu subiect dezvoltat): fantastice (“Fat-Frumos”), mitologice (“Mărtișorul”), liturgice (“Irozii”, “Trei crai de la răsărit”), istorice (“Brâncovenii” - răspândită mai ales în Bucovina), voinicești (“Gruia lui Novac”, “Novăcيا”), haiducești (“Codrenii”, “Banda lui Bujor”, “Jienii”, “Păunașii codrilor”) - toate aflându-se și astăzi în repertoriul activ al satelor nord-bucovinene.

Componentele de bază ale “Măľancii”, de o vechime diferită, țin și de izoglose etno-culturale diferite. Masca zoomorfică a caprei/și jocul respectiv/ e cunoscută la foarte multe popoare în locurile unde s-au păstrat ritualurile păgâne cu atribute zoomitologice: la slavi (bieloruși, ucraineni, polonezi, parțial la ruși, slovaci etc.) la scandinavi, în Sicilia, Armenia ș.a. Însă dacă la sud reminiscențele ritualurilor totemice au evoluat în formele “clasice” ale “dionisiacelor” și “saturnaliilor”, apoi la nord ele nu intrat în albia ritualurilor agrare din ciclul inițial - de pregătire a recoltei și belșugului. Urme ale funcției magice (principiul “similia similibus”) s-au păstrat la ruși: “unde capra atinge cu coarneau, Acolo se adună stogul cu fân” - “Cuda koza rogom, tam jito stogom”¹, la ucraineni și bieloruși: “unde umblă capra, acolo rodește secara” - “De koza hedăti, tam jito rodăti”², la polonezi “Dzie kza chodi, tam zyto rodzi”³; la românii din Bucovina (local): “Dacă vreți ogoarele să vă rodească/ Să aveți pâine în casă/ Primiți capra”⁴, formulă deformată ce nu poate fi considerată drept o urmă de influență slavă, în Biczaz: “Undi capra joacă/ Pământul răstoacă,/ Unde tropotește/ Oarzele înflorește”⁵.

Comunitatea relativă, a formulei verbale, e determinată de funcția magică, agrară a jocului dramatizat al caprei (șapului) ca personificare demonologică a prolifcării zoologice și fertilității telurice.

Unul dintre cele mai stabile episoade ale jocului “caprei” - moartea și învierea sau îmbolnăvirea și vindecarea animalului - ține de credința într-o eventuală moarte (sau plecare în altă lume, în împărăția subterană) și învierea

(sau reîntoarcerea) zoototemului sau daimonului protector al naturii. Unii cercetători întrevăd o legătură directă între aceste acte (precum și alte momente ale jocului zoomorfic) și cultul orgiastic cu ofrandă sacră adusă zeului - Dionysos sau Bacchus⁶. Realmente, scenele de tip carnavalesc cu cântece și dansuri, măștile de animal (capră, țap, urs, păsări ș.a) la dionisiace și saturnalii ne amintesc, în mare parte, de spectacolele sincretice ale popoarelor contemporane (sec.XIX-XX). Vom avea însă de constatat în mod firesc faptul că aceste legături genetice (cultul lui Dionysos fiind răspândit în toată lumea antică) în diferite zone etnografice s-au manifestat în mod diferențiat în funcție de tradițiile locale. La români intervin - ca elemente distinctive - bocete și descântece de boli sau de deochi (textele diferă de la o localitate la alta). Nucleul ritualic (moartea-învierea animalului) este completat cu un mare număr de măști antropomorfe, dintre care unele țin de o tipologie universală - moartea, dracul, doctorul (vraciul), vânzătorul, evreul ș.a. În multe variante din localitățile est-carpatice pe lângă Babă, Moșneag, Urs (din episoadele dramatice "Moșii, "Babele") figurează și Malanca - o fată harnică și frumoasă. Moșii (moșneagul, baba, ca tipuri dramatice) sunt cunoscuți și în Bulgaria de nord-vest ("Stareț i baba"), precum și la huțuli, în Carpați, unde V. Sucheșci a înregistrat la sfârșitul sec. al XIX-lea începutul sec. al XX-lea 24 de denumiri de jocuri în care momentul central este înmormântarea moșneagului și bocetul babei⁷.

Atestările frecvente pe teren marchează masivul, unde la ucraineni s-au localizat inițial cele mai multe dramatizări populare numite generic "Malanca" - nordul Basarabiei (Otaci, Ocnița) și mai cu seamă raionul Moghilev-Podolski de pe Nistru. Despre această localizare ne mărturisesc și colindele ucrainene ale "Mălăncii" ("Malanca noastră a fost la Nistru" - "Nașa Malanca v Dnestre bula" (1897), "Malanca" de pe Nistru "Malanca - podnistreanca", "Malanca a luat apă din Nistru" - "V Dnestri vodu brala", 1950, satul Belicin la frontieră cu Moldova⁸, precum și cele basarabene - "Mălăncuța din Hârlău/ Se plimba prin Movilău (Mojilău)"⁹.

Aproape toate cântecelele ucrainene ale Mălăncii (peste 20 de variante) inserate în antologia "Koliadki ta šcedrivki" au fost înregistrate pe Nistru, la frontieră cu Moldova, în Podolia, sau în localități apropiate de acestea (actuala reg. Ivano-Frankovsk, mai rar în Transcarpatia și aproape de loc - în Ucraina de stepă).

Cu toate acestea, în mod tradițional, se consideră că "Malanca", indiferent dacă este vorba de mască, alai sau colindă trebuie raportată la spațiul ucrainean și rutean¹⁰. În favoarea acestei considerațiuni probează, la prima vedere, mai multe circumstanțe printre care: 1) răspândirea zonală a personajului Mălăncii (în afară de localitățile menționate a mai fost atestată în sudul Bucovinei în cadrul conglomeratului enorm de măști, peste 30, numit "Hurta" și doar pe alocuri "Malanca", ca la ucraineni); 2) frecvența mai mare a personajului în localitățile limitrofe din nordul Bucovinei; 3) interpretarea de către românii din unele loca-

lități bucovinene a unor cântece (colinde) ale "Mălâncii" în limba ucraineană, fapt semnalat de către **E. Niculiță-Voronca** în 1903.¹¹

Argumentele enumerate ne par însă departe de a fi suficiente pentru a vorbi (chiar și ipotetic) despre un masiv împrumut ucrainean în teatrul nostru popular. În primul rând, observăm că în "Malanca" bucovineană (cu excepția Mălâncii) lipsesc personaje și replici stabile cu totul deosebite (ce ar fi putut veni de la ucraineni) în comparație cu alte jocuri și alaiuri populare ("Capra", "Ursul", "Căluțul", "Moșnegii", "Babele"), cu dramele propriu-zise (haiducești și zăinicești). În al doilea rând, apariția, pe alocuri, a măștii de cazac ne măturăsește mai curând despre popularitatea acestui personaj într-o anumită perioadă decât despre o anumită reluare din folclorul vecinilor. Cercetătoarea rusă **N.I. Savușkina** surprinde o particularitate tradițională a teatrului popular în genere - tendința de a introduce în repertoriul național "chipuri" de persoane ale altor naționalități, de obicei ale etniilor conlocuitoare sau învecinate (evreu, țigan, rus etc.)¹². În sudul Bucovinei un negustor poartă turban turcesc sau haine grecești; alături de aceste personaje rareori apare și un cazac¹³. În al treilea rând, în conglomeratul "Mălâncii" bucovinene și nord-basarabene aproape pretutindeni locul central îl dețin scenele istorice autohtone: episoade din viața haiducilor și de luptă împotriva invaziilor străine, scene la care se adaugă deseori motive recruțești ș.a.

Rămâne, deci, sub semnul întrebării numai personajul localizat al Mălâncii și un tip de colindă semnalat de **E. Niculiță-Voronca**. "În Mahala, remarcă cercetătoarea, în apropiere de Cernăuți și de Moldova "Malanca" se cântă la fereastră "rusește" (ucrainește-n.n.), deși e satul românesc. Abia în ultimul timp, (adică la finele sec. al XIX-lea-n.n.) cărturarilor au introdus cuvinte românești. Nu e o traducere din rusește, ci o compoziție proprie de prin aceste părți"¹⁴.

E vorba de tipul de colindă: A - "Gospodarilor de casă,/ Sloboziți Malanca-n casă/ A₁ = C-afară plouă de varsă/ B - Și straiete ne-a strica/ B₁ - Straie mândre-mpărătești. C - Nu ești vrednic să le plătești,/ D - Că Malanca chef va face,/ Și Malanca va jucare,/ D₁ - Focu-n vatră v-ațâțare/D₂ - Și casa vă măturare/ D₃ - Și blidele va spălare (idem) Se omite un fragment reluat dintr-un cântec de dragoste: "Prin pomătul lui Ion/ Toate păsările dorm,/ Numai una n-are somn/ Și zboară din pom în pom/ Și zboară din creangă-n creangă / Și strigă: "Ioane, dragă" (s. Camina, înr. până la 1903).

Fragmente ale textului "introdus de cărturari" (în locul celui ucrainean) au mai fost atestate sporadic și în alte localități bucovinene. În s. Budeniț după versurile: "Și blidele va spălare" se adaugă câteva rânduri: "Că Malanca-i gospodină/ La covata cu făina/ Și la podul cu slănină/ Ea cuptorul vi l-a unge/ Și vitele vi le-a mulge¹⁵". La sud de Carpați personajul Mălâncii a pătruns pe alocuri fără a aduce cu sine și colinda respectivă (var. integrală ce se bănuiește a fi venită de la ucraineni).

Dacă se presupune o reluare de către românii din unele sate bucovinene și o transpunere a unei colinde ucrainene, atunci e necesar să fie căutat și identificat "prototipul" pentru a se vedea în ce măsură a fost însușit acesta. În antologia "Koleadki ta šcedrivki" distingem - printre cele peste 20 de variante ale "Malăncii" - trei texte mai mult sau mai puțin apropiate de colinda românească din Bucovina: "Gospodariu, gospodariciku,/ Pustăti do hați nașu Malanociku/ Nașa Malanocika vmie robăti: Iak poșăti, tak pomăti,/ Nașa Malanka kaciura pasla/ Aș zaki iasna zoria ne zgasla."¹⁶ "Gospodarule, gospodarule,/ Lasă Malanca să intre în casă./ Malanca noastră e harnică (poate lucra),/ Ea știe să coase și să spele/ Malanca noastră a păscut găștele,/ Până când a apis soarele".

II. ... Prăimi nașu Malanociku,/ Nașa Malanka - gospodănea/ Iak pomastăti, tak pomăie/... Nașa Malanka - zadnistreanka/ Na kemeni noghi mâla,/ Tonchii hvartuh zamocila"¹⁷ - "Primește Malanca noastră/ Malanca noastră-i bună gospodină./ Știe a unge casa și a spăla/ Malanca noastră vine de dincolo de Nistru,/ Și-a spălat picioarele pe pietre/ Șorțul subțire și la udat ... "

III. Pustăti do hați Malanku troški,/ Nașa Malanka bude măschi mătii,/ A did bude iușku pătii,/ Malanka bude hatu mesti,/ A did bude smitea nestii,/ Malanka bude pripici mastăti,/ A did bude glinu misătii"¹⁸ - "Lăsați Malanka să intre puțin în casă,/ Malanca va spăla blidele,/ Iar moșneagul va scoate gunoiul afară,/ Malanka va mătura prin casă,/ Iar moșneagul va frământa lutul ... /"

Sunt evidente punctele de tangență și chiar coincidențele textuale ale versiunii românești înregistrate de **E. Niculiță-Voronca** în s. Camina de lângă Cernăuți și atestate mai târziu în câteva sate bucovinene cu cele trei (mai ales cu a trei) variante ucrainene. Incontestabil, în plan local s-a produs un impact și, în consecință, o reluare de elemente de conținut într-o localitate cu populație mixtă cum a fost la finele sec. al XIX-lea și începutul secolului nostru satul Kamina din județul Storoginiet (în prezent satul e complectamente ucrainizat). Probabil, într-adevăr colinda ucraineană "titulară" a "Malăncii" a fost adusă în acest sat de către lingurari, după cum notează însăși **E. Niculiță-Voronca**¹⁹, însă mediul românesc cu puternice rădăcini autohtone a "dezolvat-o" în scurt timp și a îndreptat-o în albia tradițiilor sale. Se crează de fapt o nouă colindă ceea ce îi dă folcloristei temei și să o considere drept "o compoziție proprie populară de prin aceste părți", care, vom adăuga noi, îmbină constante poetice și forme verbale românești, axându-le pe ideea de hărnicie și iscusință în ale casei a fetei de măritat.

În variantele ucrainene, reproduse mai sus, lipsesc, bunăoară, tangențele textuale cu secvențele A₁, B,C, D(centrale) din colinda noastră (deși la prima vedere textele par a fi asemănătoare în detaliu. Doar secvențele D₂, D₃ pot fi identificate în variața a treia a colindei ucrainene înregistrate în nordul Basarabiei. La fel și în varianta atestată în s. Budeniț "locul comun" se limitează la două versuri:

“Că Mălanca-i gospodină (vezi ucr. “Naša Malanocika – gospodănea” /și - Ea cuptorul vi l-a unge) (var.II “Pripici mastâți”).

În câteva variante ale Mălâncii - colind românești înregistrate în raionul Noua Suliță și în unele sate din fostul județ Hotin al Basarabiei se păstrează, deși modificate esențial, numai versurile introductive ale tipului colindei atestate de **E. Niculiță-Voronca**. În rest, versurile sunt înlocuite cu texte de colinde tradiționale pentru fată de măritat (în special se introduc fragmente de tipul celor publicate de **I.G. Sbiera** (“fericită-i astă casă”).

Mălâncii este caracteristic pentru aceste localități și pentru costumele naționale. Ulbicea și Hertza este alt tip de colinde în care se indică și locul, unde “se plimbă” Mălanca: “Mălăncuța din Hârlău/ Se plimba prin Movilău/ În papuci și în rochiță/ Parcă-i dalbă hulubiță/ Mălăncuța-i fată mare (var.: Busuioc verde-n cărare/ Semănat de-o fată mare,/ Pată mare de mpărat/ S-a cerut la măritat,/ Dar părinții n-au lăsat-o (var.; A ceut-o gineraru,/ Gineraru, boier mare/ Dar părinții n-au lăsat-o,/ A luat-o un blestemat/ De mănâncă nespălat,/ Și se culcă ne-nchinat/ se repetă: “Busuioc verde-n cărare/ Semănat de-o fată mare/ S-a năimit de l-a plivit/ Ca să fie dăruit/ La flăcăi fără de musteață/ De se-nvață-a strânge-n brață/ Poftim, boieri marti, la masă/ Pofțiți Mălăncuța-n casă/ C-afară ploaie de varsă/ Și din streșină ne pică/ Măndre haine pe noi strică/ Las să ploaie nici nu-mi pasă/ Noi avem Malanca-n casă/ Poftim, boieri mari, la masă/ Boieri să vă fie/ La mulți anu cu bucurie”²⁰.

Am prezentat aproape integral tipul de colindă care nici de cum nu poate fi apropiat de colinda ucraineană, el fiind axat pe un simbol neaș-busuiocul (frecvent și în orațiile noastre de nuntă) și pe o situație de subiect alegoric, dar cu “ieșire” spre motive cunoscute în lirica noastră erotică cu implicații didactice. Doar locul acțiunii indicat în colindă e același (sau aproape același) ca în textele ucrainene, în care se spune că Malanca și-a spălat picioarele în Nistru sau că fata vine de peste Nistru, din Podolia, adică tot din Movilău (azi Moghilev-Podolski). Fenomenul prezintă un deosebit interes în sensul co-existenței și interferențelor tradițiilor naționale într-un punct de intersecție a lor.

Pe de o parte, unele elemente din colinda ucraineană au ajuns să fie cunoscute în plan local la români (deși foarte curând au fost înlocuite de motive cu funcții similare din folclorul nostru) iar pe de altă parte, circulația “Mălâncii” ucrainene anume pe Nistru și în localitățile apropiate de Moldova (Movilău), posibil, a fost stimulată nu numai de tradițiile proprii, ci și de mediul folcloric (arta dramatică) a românilor de aici. Altminteri cum putem explica “localizarea” datinei ăi ucraineni (anume pe Nistru)?

Așadar în ansamblu, “Malanca” la românii din nordul Basarabiei și Bucovinei nu poate fi considerată drept un masiv împrumut de la vecini; ca spectacol ritualic ea s-a dezvoltat pe baza tradițiilor mai vechi, existente la noi ca și la alte popoare din timpurile îndepărtate (jocuri zoomorfe, scene din

viața cotidiană de tipul “Moșnegilor”, “Baba și moșneagul”) care includeau și “masca” unei fete tinere, mireasa însoțită de mire, iar ca text-motive de colinde de fată și cântece de nuntă. Edificatoare este și structura ritmico-melodică a colindei românești: 8=4+4 - Gos-po-da-rul/ Cel-de-ca-să/ N-a pri-mi-Ma//lan-ca-n ca-să. Acest tipar e specific pentru cântecele noastre de nuntă. Plângi mi-rea-să, //și sus-pi-nă²¹.

Colinda ucraineană e constituită conform altul model: 9=4+5; 10=5+6; Gos-po-da-riu// Gos-po-da-roci-ku.

Mai rămâne, totuși, un important element comun - numele personajului principal - Malanca, ce apare într-o zonă de difuzie și interferențe culturale. Se consideră aproape unanim că el ne-a parvenit de la ucraineni, însă dacă acest cuvânt este pus în raport cu sînta Melania²², atunci nu înțelegem de ce el n-a putut fi “reluat” din calendarul creștin în mod independent de către ucraineni și români într-o anumită zonă cu populație eterogenă (sau de ce numai-decît el a fost valorificat mai întâi de ucraineni și apoi de români (ci nu, posibil, în comun?). **B.M. Iațimirski** într-un studiu publicat în 1914 abordează și altă problemă la care nu găsește răspuns plauzibil: de ce anume sf. Melania (ultima zi a anului după calendarul ortodox) a servit de pretext pentru a fi personificată în travestire populară? Mai reținem pe lângă aceasta faptul că la noi ca și la ucraineni Malanca este fără excepție o ființă tânără, nu o “martiră” (conform calendarului).

Merită, credem, atenție și ipoteza folcloristului chișinăuean **Victor Cîrimpei**, potrivit căreia “moldovenescul” Malanca este un lexem autohton, o relicvă arhaică. După cum constată cercetătorul, în limba afgană “malanda” înseamnă “luare de răs” zeflemire, malandei-măscărici, bufon, om glumeț, iar malang - fachir, cerșetor și om fără căpătâi. La români ca patronime sunt cunoscute: Malanca (Bucovina). Malancu, Malancioiu, Malană - în zonele nord-vestice, unde nu este cunoscut alaiul “Mălăncii”. Deci, conchide **V. Cîrimpei**, numele de familie respective nu pot fi interpretate ca o consecință târzie de după “înnobilarea” creștină cu o sfântă Melanie, a datinei în discuție. Este posibil ca moldovenescul “malancă”, lexem autohton, să fie de o străveche înrudire tocmai cu corespondențele afgane²³.

Ipoteza nu ne va părea prea “deplasată”, dacă vom mai ține cont de faptul că în zona Carpaților s-au păstrat și alți termeni străvechi cu unele corespondențe orientale: “daina” - avesticul, “daena”, la ucr. “dana-dana” (formulă de refren): idem la polonezi, unguri (împr.), iar mai departe la lituanieni și letoni - termeni considerați de către unii cercetători de prestigiu²⁴ drept reminiscențe indo-europene păstrate în fondul autohton și perpetuate până în zilele noastre.

Versiuni ucrainene ale dramelor haiducești

Popularitatea de care se bucură drama noastră haiducească și voinicească în Bucovina și nordul Basarabiei ca fenomen folcloric remarcabil prin bogăția de subiecte și modalități scenice a determinat un proces activ de penetrare a unor motive ale ei în repertoriul folclorului ucrainean al obiceiurilor de iarnă. Cercetările de teren efectuate în ultimele două-trei decenii în raioanele de frontieră între actuala reg. Cernăuți și partea de nord a Basarabiei (fostul județ Hotin) s-au soldat cu unele descoperiri de texte inedite ce pot fi calificate drept niște versiuni ucrainene ale dramelor noastre haiducești și voinicești. Interpretarea lor într-o localitate (satul Podvirovka din raionul Celmenți) a fost urmărită pe parcurs de 5 ani (1976-1980)²⁵. Maniera jocului, recuzitele au fost de asemenea împrumutate de la românii din vecinătate.

Urme ale circulației dramei noastre haiducești au fost descoperite și în alte sate cu populație ucraineană: Medveja din nordul Basarabiei²⁶, Zelionaiia²⁷ din raionul Celmenți, reg. Cernăuți ș.a. Unelocuri dramele noastre sunt cunoscute cu denumirea generică de "Malanca", introducând în structura lor și elemente din jocul zoomorfic, scene din viața cotidiană, precum și episoade din dramele haiducești și voinicești. Cea mai amplă adaptare a pieselor populare românești la repertoriul ucrainean s-a efectuat în a. 70-80 ai sec. XX, în satele Podvirovka și Medveja. Ele constituie o sinteză artistică a multor variante ale dramelor noastre mai răspândite în aceste localități, precum și a unor componente din repertoriul receptor (al ucrainenilor). Reproducem versiunea ucraineană a dramei "Ceata lui Bujor" (s. Podvirovka) și, alături, sursele ei românești, identificate în diverse colecții și manuscrise (Teatru popular, Chișinău, 1991; G. Spataru, Drama populară moldovenească, Chișinău, 1975 ș.a.):

- 1¹. *Osi ia Novâi rik, prișov,
Usi mene cecaiuti.
Dni i noci ia ne spav,
Usi mene bajaiuti
Svit liudsikâi pocistiv ia
Vid hvorob zaraznâh.*
/Eu sunt Anul nou sosit,
De toată lumea dorit,
Zile-nopti n-am poposit,
Lumea toată-am curățit,*

¹ Traducem numai vers. ucr. ce diferă de sursele românești:

1 - Ultimile două versuri diferă: "Am curățit lumea de boli molipsitoare".

*De ciuime și de holere,
De nevoi și de durere./*

Anul nou se adresează Anului vechi, care îl ține de mână pe haiduc sau cioban:

2². *A tu starâi, hto takii,
Scio iobo tremaeși.
Ciobana za rucu vziav,
Domov ne puskaieși?
/Iar tu ghioambână bătrână
Cine ești de-l ții de mână
Pe stăpâmul plaiului,
De la stâna baciului?/*

3³. *Anul Vechi:
Ia e Starâi rik, iakii
Zaraz pomârâiu.
Posâvila boroda,
Oci zacrâvâiu...
A tî, silinâi, molodâi,
Zi mnoiu jartueși
Smiisea, smiisea, țe ne grib,
Sam takii sce budeși!*

*/Eu sunt Anul Vechi trecut
Care mult am suferit
Și de câte-am suferit
Barba mi s-a însurit.
Iar tu, mândră tinerețe,
Mi te râzi de bătrânețe?
Râde, râde, cât îi vrea
Că-i călca pe urma mea./*

Haiducul se apropie de Anul nou și-i întinde mâna:

4. *O, Vladâce, Novâi rik,
Zbavi tî nas vid zla ljudskoho*

2

2 - Vers. 3,4 – Pe cioban l-ai prins de mână/Și nu-i dai drumul acasă.

3

3 - Acum sunt pe moarte – Închid ochii (vers II)

*Mî cecaemo vsiei dîușoiu,
Mî cecaemo dnea tacogo!
/O, stăpânul nostru An,
Așteptăm a ta venire
Pentru a noastră izbăvire./*

Își face apariția un necunoscut (păstor). Țiganul (personaj din "Malancă") îl întreabă:

5'. *Hto takii, ceobo guleaeși,
Ciobo pobano spivaeși?
/Haide, spune-mi cine ești,
Cu ce nume te numești?/*

Păstorul îi răspunde țiganului (sau altui personaj):

6. *Arap, î neliusikii,
Tri dnea ne vmâvavsea ...
/Toți cântă: Arap spurcat,
De trei zile nespălat... /*

7⁵. *Svit ne baciv sce takobo,
Ciobane, ciobane.
Tî ne dbaeși ni pro kobo,
Ciobane, ciobane.
/Păstorul cântă: Măi ciobane de la oi,
Măi ciobane, măi,
Tu n-ai grijă, nici nevoi,
Măi ciobane, măi./*

8. *Dbaii pro svoib drijkiti,
Pro oveț i baraniu...
/Toți cântă: Ba am grijă, frățioare,
De berbeci și de mioare ... /*

9⁶ *Tî, cioban, ne zrozumiu'
Ciobane, ciobane,
Vceora do divok hodiu,*

⁴ 5. De ce cânti atât de prost? (vers II)

⁵ 7 - vers. III, Tu n-ai grijă de nimeni.

⁶ 9 - *Măi, ciobane, Tu ai uitat ... / ciobane, ciobane/ Scara la fete ai umblat/ ciobane, ciobane/ La fete, la vădinvă/ ciobane, ciobane/ Și n-ai dat apă la oi/ Ciobane, ciobane*

*Ciobane, ciobane.
Do divok ai do vdovî,
Ciobane, ciobane.
A viușeam ne dav vodî
Ciobane, ciobane.*

*/Păstorul cântă:
La oi, la oi, măi băietete,
Nu la fete sub perete
Că-ți mor oile de sete ... /*

10⁷. *Osi take jittea moe,
Vsi mene karaiiti
I nikolî ne veze,
Pro mene ne dbaiuti.*

*/Șede-în ciobănaș sărac
Și roagă ploile
Să nu-l ploaie c-a rămas,
A rămas orfan de mamă ... /*

Sau:

Toți cântă:

11^B. *Ab bidnâi, bidnâi cioban.
Iomu tak zaujdî dano,
Golodnâm hode iak sarman
Jalizmo iobo.*

*/N-are tată, n-are mamă...
Of, sârmanul ciobănaș ...
N-are brânză, n-are caș ... /*

Își face apariția Bujor și Căpitanul puterii. Ultimul îl întreabă pe Bujor:

12. *Tî hto tachii?
/Spune-mi cine ești?*

⁷ 10 - *Iată așa e traiul meu./ Toți mă pedepsesc./ Și nici când eu n-am noroc, Nimeni n-are grijă de mine./ Îndur frig și ploaie - Așa-i soarta mea.*

^B 11 - *Vai de sârmanul cioban/ Așa i-a fost dat să trăiască/ Îmblă flămând, ca un om sârman/ Ni-i milă de el.*

- Cu ce nume te numești?!*
- Bujor: 13. *Ia e Bujor.
/Sunt Bujor (Radu) cel vestit,
Eu sunt Șoldan iteazul/*
- Sau: *Nu știi că eu sunt Bujor?...*
- Căpitanul: 14. *Iak tî mojeși dokazati.
Scio Bujorom tebe zvati?*
- /Cu ce-mi dovedești
Că Bujor te numești?!*
- Bujor: 15. *Iak meni virit ne hocesi,
Idi v lis i tam pobaciși,
Gde kustî stoiati gnili,
Tam lejati tvoi drujki,
A de molodi, zeleni,
Tam stoiati moi bvaleni.*
- /Dacă poate nu mă crezi,
Mergi în codru ș-ai să vezi:
Unde-s tușele mai mari,
Zac ai voștri boieri mari
Unde-s tușele mai mici,
Stau ascunși ai mei voinici./*
- Primul soldat (vânător):
- 16⁹ *Tî Bujor, vorog țariu,
Șcio bahato duș ubiv,
Chinceai po lisam blucati
I bogatâh grabivatî,
Dougo ne budem prosâti
A pricajem tebe vbâti.*

⁹

16. - Tu, Bujor, dușman al împăraților (I. vers).

*/Măi Codrene-ngrozitor,
Tu adesea faci omor
Ori te lași de haiducie,
Ori te dau în pușcărie.
Ori te lași și de prădat,
Ori te dau chiar împușcat./*

17¹⁰. *Nicioho meni brihaî,
Pravdu budu vam kazalî,
Bogaciv ia zustriceav,
V lisi vsih ia navbivav
A iak bidni prâhodâli,
Z nimi groși mî dilâli,
Jali meni, scaju, odnako,
Scio ne vbiv, teľ, sobaka.*

*/Fie soarta cum o fi,
De minciuni ne vom feri:
Cât prin codru-am haiducit,
Mulți boieri am omorât.
... De mă întâlnea săracul,
Eu îmi ascundeam baltagul
Și-i dam bani de cheltuială,
Și baine de primeneală.
Ehe-be, câine turbat,
De ce nu te-am împușcat?/*

Al doilea soldat (vânător):

18¹¹. *O. Bujor, poganâi, liutâi,
Iak tî smieși tak kazalî
Ia u niogo e sluga,
Zastriliu tebe iak psa!
/Stai, Jiene (Bujor) îngrozitor,
Nu fă pradă și omor,
Că eu sunt frate cu el
Și te omor ca pe un miel./*

¹⁰ 17 - *Intervin unele cuvinte rusești ("odnako" ș.a.)*

¹¹ 18 - *vers.IV. Te împușc ca pe un câine ...*

Primul soldat (vânător):

19. *Ia hocin știob vidpoviv,
De svoie bogatstvo div?*

*/Haide, măi Bujor, răspunde,
Unde ți-s baiducii, unde?/*

Bujor:

20. *Zahovav iogo v kustî
Șciob bidnâm dopomogî.*

*/Ștefănele, Bujorele,
Cui îi lași averile?
Eu le las pe sub copaci
Pentru oamenii săraci ... /*

Căpitanul:

- 21¹². *Zaviajit iogo, trimaite,
Pisnii smerti zaspivaite!*

*/Lanțul, lanțul, vânător,
Să-l legăm pe acest Bujor
Câte doi în rând să stați,
Cântul morții să-l cântați!//*

Potera cântă:

22. *Piat' rokiu mî polițivalî
I narești vot spuimalî.*

Voichița:

- 23¹³. *Capitane, capitane,
Ne siluisea, poțecai,*

¹² 21 - *Legați-l băieți, legați./ Cântul morții să-i cântați.*

¹³ 23 - *Capitane, capitane/ Nu te grăbi mai așteaptă/ Și sloboade-l pe Bujor/ Am cunoscut de mică ce-i necazul/ Și l-am îngrădit pe Bujor.*

*I Bujoru voliu dai.
Z malâb lit ta gore znala
I Bujora tje kobala.*

*/Căpitane, căpitane,
De nu te vei îndura
Pe Bujor de-l vei scăpa,
Mii de oameni din izvoare,
În bucăți te-or sfârteca!'*

Sau :

*Căpitane, căpitane,
Mi-a venit un gândișor
Să-ți dau punga mea cu poli,
Pe Bujor să-l dezlegați
Și din lanțuri să-l scăpați,
Căci îl caut hăt demult,
Ochii negri să-i sărut.*

Căpitanul:

24¹⁴. *A tî iogo tut șucaieși
Ci prodatî nas bajaieși?*

Voichița:

25¹⁵. *Ia ne hociu vas prodatî,
A z sobov Bujora vziatî.*

Căpitanul se adresează fetei:

26¹⁶. *Navâșġio tobi, Bujor,
Sân pogamâi Iudî?
Budi kobanoiu moeiu
I tî vâidiși v liudi.
/Știi tu ceva, drăgă?
De vrei să-mi fii mireasă
Și-n puține zile -
Chiar căpitâneasă?'*

Voichița:

14 24 - Dar tu îl cauți pe el/ Sau vrei să ne vinzi pe noi?

15 25 - Eu nu vreau să vă vând pe voi. Dar să-l iau cu mine pe Bujor:

16 26 - Ce ți-i bun acest Bujor, Fiul lui Iuda? Fii iubita mea. Și-ai să trăiești bine.

27¹⁷ *Ne hocii z tobov guleati,
Liş yogo ia maiu,
Ne hocii tebe ia znati,
Bujora kobaju ...*

*/Chiar şi căpităneasă
Pot eu ca să fiu,
Altuia mireasă
Eu nu voi să fiu.
Nu, nu voi cu tine
Să mănânc din talger.
Eu nu-mi las iubitul,
Bujorel ce-l ager ..¹⁸*

Bujor cântă din închisoare:

28¹⁹. *Oi lisok molodenikii,
Ciogo rozspuŭiv lâst zelenenikii,
Bo Bujor zavorojennâi
I do smerti prigovorennâi.*

Fata îi răspinde tot prin cuvintele unui cântec:

29²⁰. *Oi, Bujore ia spivaiu,
Bujore, Bujore
Pro to şcio tebe kobaiu,
Pro toiuu pobanu doliu
I ciogo tî ne zi mnoiu.
/Gândeşte-te la mine
Căci te iubesc.
Şi după tine mă prăpădesc,*

¹⁷ 27 - Nu vreau să fiu iubita ta/ Îl am numai pe el/ Pe tine nu vreau să te ştiu/ Îl iubesc numai pe Bujor.

¹⁸ Prototipul este şi el o creaţie pseudofolclorică, incidentală; în variantele clasice fata îi aduce baiducului o pungă cu bani şi acesta îi răscumpără libertatea.

¹⁹ 28 - Tânăra pădure. / Ce ți-ai aplecat frunza verde./ Că Bujor e blestemat (vrăjit)şi condamnat la moarte.

²⁰ 29 - Măi Bujore eu cânt./ Bujoare, Bujoare (se repetă după fiecare vers)./ Despre dragostea mea,/ Despre soarta ta vitregă, Despre despărţirea noastră.

*Cui îi lași tu codrii
Și-ai tăi haiduci?*

Apoi adresându-se către capitan:

30²¹. *Capitan, ți groși liubiși,
Niciogo scrâvat:
Dai pobaciti Bujora
Legce pomârat'.
/Știi ceva, capitane?
Îți dau o pungă cu poli,
Pe Bujor să-l dezlegați
Și din lanțuri să-l scăpați./*

Căpitanul:

31²². *Privezâti siuda Bujora
Lâși na mâti edinu,
Hai pobace vin kobanu
Na odnu huâlânu.*

Soldații (poterașii) îl aduc pe Bujor:

Bujor:

32²³. *Lâși odne bajannia maiu
Ruku vidviazatî,
Prânesit pero meni.
Lâsta napâsatî.
Napâsatî materi,
Sciobî ne cecala,
Sciob u hati, v temnu nici
Spochiino dremala.²⁴*

²¹ 30 - vers. III, IV (*După ce îi propune bani*) - *Lasă-mă să-l văd pe Bujor./ Voi muri mai ușor.*

²² 31 - *Aduceți-l aici pe Bujor/ Pe-o singură clipă/ Lasă-și vadă iubita/ O singură clipă.*

²³ 32 - *Am o singură dorință/ Să-mi dezlegați mâna/ Aduceți-mi o pandă/ Să scriu o scrisoare.*

²⁴ *Să-i scriu mamei/ Să nu mă aștepte/ Să doarmă noaptea în liniște.*

Vânătorii:

33. *Iak groși nam daeși,
Mî rozviajemo iomu ricu.*

*/Eu aș vrea,
Numai punga de mi-ar da./*

Voichița îi dă căpitanului o pungă. Potera îi dezlegă lui Bujor mâinile. Acesta îi spune lui Cristanda(r):

34²⁵. *Ab tî poganâi, liutâi,
Zustrinu, ubiu zloiū smertiu,
Iak rozgnivav tî mene!*

35²⁶. *Scedrâi vecir, dobrâi vecir,
Dobre liudeam na vesi vecir.
Z Novâm rocom vas vitaem,
Șgiastia - radosti bajaem.*

Am prezentat integral versiunea ucraineană a pieselor noastre populare din mai multe considerente. În primul rând, pentru a demonstra că ea este în cea mai mare parte o transpunere a textelor românești.

Din 35 de secvențe (replici versificate), doar cinci nu pot fi identificate în repertoriul teatrului nostru popular (35, 34, 32, 28); altele câteva dispun de corespondențe (surse) în piesele noastre; în al doilea rând, pentru a arăta în ce măsură sunt cunoscute cântecele și dramele noastre haiducești la ucrainenii din raioanele limitrofe nord-basarabene.

Din confruntările de texte vedem că versiunea ucraineană a "Cetei lui Bujor" (în. ucr. poartă denumirile "Gaiduki" ("Haiducii") sau "Malanka") nu descinde dintr-o singură dramă haiducească; ea este creată prin contaminarea multor episoade ale diferitelor piese: "Jienii" "Codreanul", "Haiducii" ș.a precum și a cântecelor lirice și epice despre haiduci. Pasajele 1-5 pot fi identificate parțial în piesa "Ceata de haiduci", publicată în antologia "Drama populară moldovenească"²⁸, 6 – parțial (figura Arapului) în piesa "Nunta țării"²⁹ și în "Armăuții"³⁰, precum și în alte

²⁵ 34 - *Te voi întâlni, spurcatule, răule și te voi ucide, Vei muri de moarte năprasnică.*

²⁶ 35 - *În locul formulelor tradiționale de urare, de obicei la români piesa se încheie cu urarea: "Mulți ani trăiască/ Familia Dumneavoastră" sau: "Rămâneți cu bine/ Mulți ani fericiți/ S-avem bucurie/ Să ne mai primiți ... " În versiunea ucraineană intervin versuri din "șčedrivcă": Seară bogată (mănoasă), seară bună/ Oamenilor buni pe toată seara (noaptea)/ Vă felicităm cu prilejul Anului Nou,/ Vă urăm fericire și bucurie.*

drame; 7- în cunoscutul cântec păstoresc publicat în colecția "Poezia lirică populară"⁴¹; 9-10 - parțial în aceeași colecție⁴²; 12-14- în piesa "Bujoreni"⁴³, 15 - în piesa "Bujor"⁴⁴, 16 - în "Codrenii"⁴⁵, 17 - în piesele "Codrenii" și "Bujoreni"⁴⁶, 18 - "Jienii"⁴⁷; 19-20 - "Codreanu"⁴⁸; 21, 22, 23 - în "Codrenii", "Bujoreni", "Bujor" (varianta bucovineană)⁴⁹, 26 - parțial în "Bujor"⁴⁰, 32 - parțial în poemul eroic "Codreanu".

Așadar, vedem, că multe piese și cântece haiducești sunt cunoscute ucrainenilor din fostul județ Hotin; unele, desigur, din cărți, însă cele mai multe au ajuns la ei pe cale orală așa cum s-a întâmplat și cu multe basme atât din opera lui **Ion Creangă**, cât și din repertoriul satelor românești învecinate⁴¹

În al treilea rând, putem observa că dramele noastre populare au fost parțial valorificate (nu pur și simplu reluate integral). Unele pasaje denotă o anumită creativitate, adică o pătrundere mai adâncă în semnificația textelor. Vedem, că se apelează și la tradițiile naționale pentru a se găsi echivalențe replicilor din piesele noastre (urături apropiate ca funcție interpretativă și mesaj, formule poetice din lirica ucraineană ("lisok molodenikii", "list zelenenikii"ș.a). Însă toate aceste elemente eterogene sunt axate pe subiectul și actele principale ale pieselor noastre care în Bucovina și nordul Basarabiei continuă să dețină un loc de seamă între manifestările artistice legate de sărbătorile de iarnă. Procesul de valorificare a surselor românești și al expunerii lor în limba ucraineană a parcurs mai multe etape: traducerea ad-literam, abaterile stilistice de la textul (sau textele) de origine (modificări), amplificarea unor replici (pasaje), înlocuirea unora dintre ele cu elemente din repertoriul național, completarea (neesențială) a unor acte dramatice mai ales în partea finală a versiunii ucrainene.)

În același context al penetrațiilor valorilor artei noastre populare se înscrie și fenomenul despre care vom relata în continuare. În ultimul timp s-a atras atenția asupra unor afinități între dramele noastre haiducești și piesa rusească "Lodka" ("Barca, "Banda de războinici" - "Şaika razboinikov"). E vorba nu atât de mesajul operelor, care exprimă ideea de luptă pentru echitate socială, ci mai mult de faptul că se recurge la procedee identice; în drăma "Lodka" acțiunea căreia se desfășoară pe Volga, ca și în piesele noastre haiducești, își face apariția un "Necunoscut" care, prin monologul său, scoate în evidență cauzele revoltei sale împotriva stăpânirii. După cum a stabilit cercetătorul rus N.P. Bercov⁴² la baza monologului acesta (în "Lodka") se află un pasaj din poemul "Frații haiduci" ("Bratia razboiniki") - scris de **A.S. Pușkin** în timpul aflării sale în Basarabia și inspirat din folclorul nostru haiducesc. Faptul e remarcat de însuși **A.S. Pușkin** în subtitlul uneia dintre variantele inițiale ale poemului "Bratia razboiniki" - "Moldavskaiia pesnea" - "cântec moldovenesc". În opera pușkiniană unul dintre frații haiduci se lamentează: "Uj mî znali nujdî glas/ Snosili gorikoje prezrenie/ Ne ostavalosi u sirot,/ Ni bednoi hijinî ni pole" - "Noi am văzut mizeria în față/ Am îndurat umilința amară,/ Nu le-a rămas orfa-

nilor/ Nici colibă săracă, nici pământ...". În "Lodka", după aceste cuvinte necunoscutul zice: "Eu nu-mi cunosc rudele nici neamul/ La libertate am ieșit doar nu demult/ Mi s-a urât de soarta amară/ Am vrut să mă bucur de libertate,/ Am luat noi, cu fratele, un cuțit ascuțit/ Și am ieșit la prădat/ Apare luna între nouri/ Noi plecăm în pădurea întunecoasă/ Ne ascundem și așteptăm/ Privind spre drumul mare/ Dacă nu vine vreun boier pântecos/ Pe toți îi batem/ Și le luăm averile"¹³."

În dramele noastre haiducești și în poemele care au fost ulterior dramatizate necunoscutul care se dovedește a fi u țaran (păstor) sărman, venind în fața căpeteniei de haiduci, își destainuie durerea în teiul următor: "Proaie verde măr domnesc/ Pe ce cale să pășesc/ Copilașii să-i hrănesc/ C-am îmblat în lung și-n lat/ Și dreptate n-am aiat ... / De-oi întâini vreun diocoi/ Șapte piei o să-i iupoi ș.a."¹⁴."

Analiza variantelor (manuscriselor) poemului "Frații haiduci" de **A.S Pușkin** reconstituie versurile din care reiese că frații au fost mai înainte lucrători cu sapa: "Naskucia barscoiu sohoi/ Zabău robotu polevuiu /Poșli na storone ciujoi/ Ispâtăvati sudibu inuiu"¹⁵ - "Uitând de munca câmpului,/ Am plecat în părți străine,/ Să ne încercăm norocul". Firește că motive asemănătoare nu lipsesc în poezia populară rusească de revoltă socială, însă A.S. Pușkin menționează că drept sursă de inspirație i-a servit "cântecul moldovenesc" ("Moldavskaia pesnea") de haiducie cu puternice note protestatare care s-au păstrat și în varianta finală a poemului "Frații haiduci" (valorificată parțial din surse livești în drama populară de pe Volga "Lodka".)

Se mai întrevăd și alte tangențe ale piesei rusești cu dramele noastre haiducești (inclusiv variantele nord-basarabene). În ambele creații folclorice este descrisă staniștea haiducilor (războinicilor). Spre exemplu, în "Ceata lui Bujor" se cântă: "În pădurea de la strungă/ Măi Bujoare, măi/ Stau haiduci cu cușma lungă..." iar în "Lodka" replicile sunt completate de cântece: "Sredi lesov dremucih/ Razboiniki iduti"¹⁶. "Ptin păduri neumblate/ Trec războinicii" . Aproape identice sunt și întrebările adresate necunoscutului. În "Ceata lui Bujor" - "Spune-mi cine ești,/ Cu ce nume te numești?" în "Lodka" - "Razkaji nam, ciego tî rodu-plemeni" "Spune-mi cine ești/ De ce neam ești?") ș.a. E clar de la sine că unele "locuri comune" sunt determinate de factori de ordin tipologic, tematica omogenă, logica subiectului în opere de acest gen (aparitia necunoscutului, staniștea haiducilor). Dar nu poate fi neglijat faptul că anume "Frații haiduci" de **A. Pușkin** (operă inspirată, în particular, din folclorul nostru) a ajuns să fie o verigă de lăgătură între folclorul haiducesc și drama rusească "Lodka". Mai bine zis, prin intermediul operei pușkiniene anumite motive din poezia noastră haiducească au pătruns în piesa folclorică (cu esențiale izvoare livești) rusească, interpretată în secolul al XIX-lea pe Volga. Sau, cu o mai mare siguranță, putem afirma că folclorul nostru haiducesc a servit (deși în mod indirect) drept imbold pentru crearea unor

elemente compoziționale/monologuri în care se dezvoltă cauza socială a luptei haiducilor/ ale dramei rusești¹⁷.

În ceea ce privește dramele în absnambul - cea românească "Ceata lui Bujor" și cea rusească "Lodka" - considerăm că e inutilă o confruntare de texte cu scopul de a demonstra deosebirile esențiale între ele. În genere, drama noastră populară propriu-zisă (fantastică, istorică, haiducească, voinicească) se prezintă ca un fenomen folcloric unic în felul său atât prin amploarea repertoriului, cât și prin diversitatea ei tematică și scenică. Excepție face drama liturgică medievală ("Irozii", "Viclemul") cunoscută (deși în aspecte concrete deosebite) la multe popoare (italieni, nemți, spanioli, parțial francezi, polonezi ș.a.).

Note:

1. Poezia krestianskih prazdnikov, Leningrad, 1970, p.126.
2. Koleadki ta šcedrivki, p.560.
3. Kalendarnâie obâžeai i obreadi, p.226.
4. Af 6, f. 26, s. Molodia, r-nul Adâncata, înreg. în a.1961.
5. **R. Vulcănescu**, op.cit., p.518
6. **G. Vrabie**, Folclorul, p. 463, **Mihai Coman**, Bestiarul mitologic românesc. Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 47.
7. Hutzulisšina, Napisav prof. **Volodimir Ţuchevici**, Livov, p.III, 1905, p.IV; 1908, III, p.241-250.
8. Koleadki ta šcedrivki, p.581, ș.cl.
9. Poezia populară a obiceiurilor calendarice, p.213 (trei variante: Ocnîța-Dondușeni, Grincăuți-Edineț, Drepcăuți-Briceni).
10. Vezi comentariile lui **N. Băieșu** la textele incluse în antologia "Poezia populară a obiceiurilor calendarice", p.389. Autorul mizează pe lucrările unor cercetători din sec. al XIX-lea ca **S. Bogoslavski** (Opat istorico-statisticeskogo opisania ţerkvi i prihoda nasada Sabi Akkermanskogo uezda, în "Chișineovskie Eparhialnâie vedomosti"), 1872 Nr. 24, p.817; **A.Z.C. Arbore**, Basarabia în secolul XIX, București, 1898, p. 232 ș.a.

Există însă și unele puncte de vedere mai complexe asupra fenomenului folcloric discutat. Spre ex., **Horia Barbu Oprișan** în cartea sa "Teatrul popular românesc" (Ed. Meridiane, București, 1987) consideră că la geneză "Malanca" a fost un colind. "Cu mult înainte de 1900, menționează cercetătorul, "Malanca era simplă ... ca "Brezaia" sau "Ţurca". Colindatul (ucrainean?) cu o circulație restrânsă - (n.n.), a fost apoi părăsit. Figurația a căpatat proporții. Își face apariția "Capra" și "Ursul". Cu timpul numărul personajelor din alai sporește ajungând până la 30-40 de măști, printre care un rol mai "serios" îl îndeplinește Mirele, Mireasa, Baba, Moșneagul (din alaiul "Nuntă") ș.a. (p.263-264).

Așadar, astăzi nu mai poate fi vorba de persistența vreunui împrumut

ucrainean, ocazional; amprentele acestuia (avem în vedere doar o colindă a Mălăncii) păstrându-se, în aspect textual (fragmentar), numai în câteva sate din partea de nord a Bucovinei și, foarte sporadic, în sudul provinciei. Pe de altă parte, după cum am menționat mai sus, "Malanca" nu e pur și simplu o "denumire de proveniență ucraineană a caprei bucovinene" cum se considera mai înainte (a se vedea: Istoria teatrului în România, V.I., De la începuturi până la 1948, Ed. Academiei Române, București, 1965, p.69).

11. **E. Niculița-Voronca**, *Datinile*, p.105.
12. **Н. I. Savușkina** Voprosi poetiki narodnoi dramy v sravnitel'nom izucenii... VIII Mejdunarodnâi siezd Slavistov, Moskva, 1987.
13. **N. Jula, V. Mănăstireanu**, Tradiții și obiceiuri românești de Anul nou în Moldova și Bucovina, București, EPL. 1968, p.13, 18 ș.a.
14. **E. Niculița-Voronca**, *Op. cit.*, p.105.
15. Înreg. în 1961 în s. Budeniț, r-nul Storojineț, reg. Cernăuți. Inf. Cozaciuc Ilie, 83".
16. Koleadki ta šcedrivki, p.593-594 (Podolia, s. Voievodin).
17. *Ibidem*, p. 596 (Galiția).
18. **P. Nesterovski**, Bessarabskie rusinî, p.129. (jud. Hotin - Basarabia, înreg. până la 1900).
19. **E. Niculița-Voronca**, *Datinile ...*, p.105.
20. Poezia populară a obiceiurilor, p.213 ș.a., AF 3, f.13-17, 1971-76, Bahrinești - Harbova, Târnauca, Stănești ș.a.
21. Căntece și melodii de jocuri populare moldovenești, Chișinău, 1975, p.197.
22. **Vasile Bogrea**, "Malanca", în "Dacoromania", IV, 1924-26, p.896.
23. **V.A. Cîrîmpei**, Urme folclorico-mitologice moldovenești de vechime proto-indo-europeană. În cartea: "Speciile folclorice și realitatea istorică", Chișinău, Ed. Știința, 1985, p.25-26,
24. **B. P. Hașdeu** a comparat termenul și formele lui dialectale românești cu lituanianul și letonul "daina", (cântec popular), cu avesticul "daena" - "lege în versuri", "cântec", cu persanul "danah" - "voce de femeie", cu irlandezul "dan" - "cântec, poemă" și cu derivatele lor. Vezi: **B.P. Hașdeu**, "Doina" răstoamă pe **Rössler**, în "Columna lui Traian" 1882, Nr. 10, p.529-536. Originea autohtonă a cuvântului a fost susținută de acad. **A. Rosetti**, prof. **S. Semcinski** (Kiev) ș.a.
25. Investigațiile de teren au fost efectuate în 1976-1980 de către licențiatul catedrei de filologie română a Universității din Cernăuți **Sergiu Tabarcea**.

Informații de teren în s. Podvirovca, furnizate de către Bezborodico Grighore, 53 de ani și Grimalski Alexandr, 65 a.

26. Inf. Romanenco Ivan, 75 a. (1980).
27. Inf. Siabco Anatolii, 50 a. (1979).
28. **G. Spătaru**, Drama populară moldovenească (antologie), Chișinău, Ed. Știința, 1978, p. 154-156.

29. *Ibidem*, p.198.
30. *Ibidem*, p. 203.
31. Poezia lirică populară, Alc.de **I.D. Clobanu**. Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1975, p.58.
32. *Ibidem*, p.59-61.
33. **G. Spătaru**, op.cit., p.176.
34. Teatru popular. Alc., art.într. şi comentarii de **I. Filip** şi **G.I. Spătaru**, Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1987, p.176.
35. **G. Spătaru**, p.190-191.
36. *Ibidem*, p.190-191.
37. Teatru popular, p.183.
38. *Ibidem*, p.204.
39. **G. Spătaru**, p.175, 179, 191 ş.a.
40. Teatru popular, p.177 (1957, Văleni-Hliboca- Cernăuţi).
41. Vezi: **G. Bostan**, C probleme izucenia folioklornâie contactov .. (ustnaia proza). În "Moldavsko-russko-ukrainskie folioklornâie vzaimosveazi", Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1981, p.34-51.
42. Vezi: Russkaia norodnaia drama XVII-XX vv. Textî pies i opisania predstavlenii, Vst.st.i.comm. **N.P. Berkova**, Moskva, 1963.
43. *Ibidem*, p.147.
44. Vezi: Teatru popular, p.197-198.
45. **E.M. Dvoicenko - Marcova**, Puşkin v Moldavii i Valahii, Moskva, 1979, p.99.
46. Russkaia norodnaia drama, p.146.
47. Despre interesul pe care l-a manifestat **A. Puşkin** pentru folclorul nostru haiduceşc şi, în genere, pentru mişcarea haiducească din Moldova ne mărturiseşte faptul că, după cum scrie **A.L Iaţimirski**, la rugămintea poetului a fost transcris dosarul în multe file ale haiducului basarbean Ursul; Vezi: **E.M. Dvoicenko-Markova**, p.98.

Din Poezia ritualurilor de trecere: "loci communes" și particularități distinctive

Prefinarii

Studiul comparativ al ritualurilor și poeziei de nuntă, mai cu seamă, pornind de la fenomene paruculare, locale a ajuns de cele mai multe ori sfera generală umană fără să "coboare" din nou la aspecte specifice naționale sau unice în felul lor. Schema metodologică, acceptată în mare parte de folcloristica și etnografia sovietică, în acest caz a fost elaborată sumar de **Paul Lafargue** în "Schite din istoria culturii" cu un capitol special despre cântecele și obiceiurile de nuntă la diferite popoare.¹ Deși nelipsită de constatări judicioase cu privire la "caracterul local", în principiu, al cântecului legat de cele mai importante momente din viața omului, lucrarea totuși e orientată mai mult spre laturile generale, "internaționale" ale obiceiurilor de nuntă, determinate de factori sociali și istorici comuni, și mai puțin spre aspectele lor particulare la diverse comunități etnice. "Obiceiurile de nuntă, scrie **P. Lafargue**, sunt scene diferite ale uneia și aceleași piese în care se schimbă unul cu altul - cântecul și dansul, veselia și tristețea... piese compuse și reprezentate de toate popoarele lumii. Tema pretutindeni e aceeași, numai episoadele diferă".²

Urmează o descriere foarte sumară (în linii mari) a acestui ceremonial dramatic: I - "tocmeala" nunții; II - "cumpărarea-vânzarea" fetei; III - alaiul nupțial cu unele peripeții; IV - intrarea în casa mirelui, cu alte cuvinte, în "iadul patriarhal". **P. Lafargue** mai "atrage atenția cititorului" și asupra comunității "internaționale" de sentimente exprimate de cântecele de nuntă (tonalitatea lor minoră) și determinate de condițiile de viață patriarhală, de "despotismul soareci", de dorul de casă etc.

Desigur, că, privit în plan atât de general, ca macrostructură, ceremonialul nunții pare același în cele mai diferite părți ale globului.

Trecem peste unele încercări (toate fără sorți de izbândă) de a "crea" ritualuri contemporane ce ar avea la temelie lor anume fondul "internațional" al obiceiurilor de nuntă³ pentru a ne opri la studii comparate mai consistente. În "Schite ale obiceiurilor populare moldovenești"⁴, precum și în alte lucrări⁵ etnograful **V. Zelenciuk** recurge la o diferențiere a ritualurilor de nuntă în patru cicluri: a) un substrat de ritualuri arhaice comune la mai multe popoare din Europa, Asia ș.a.: cumpărarea-vânzarea miresei, unele acte magice (udatul cu

apă, presăratul cu boabe de grâu, secară, fructe ș.a.); b) obiceiuri survenite de la romani (și răspândite la popoarele din Sud-Estul Europei) - practici legate de semnificația ritualică a pâinii de grâu, secară, a mierii cu atribute magico-simbolice de urare a belșugului, despletitul miresei, legatul mâinilor ș.a.; c) obiceiuri caracteristice pentru ceremonialul nunții moldovenești (românești) și a celei est-slave, în special, ucrainene: logodna (de la ucr. "lagodâti" - a pune la cale), ziua cernutului - "prosâneți", "pripoiul" ("la pahar dulce"), "bradul" ("ghilițe") ș.a;

d) unele aspecte particulare (specifice) ale nunții "moldovenești" (sau acte mai frecvente la moldoveni) - schimbul de colaci, ruperea colacului deasupra capului mirei, împărțirea lui între oaspeți, "formule de felicitare" ce constituie, de fapt, unele acte ale nunții; pocloanele, "conăcăriia" și alte orații.

Pe V.Zelenciuk îl preocupă, însă, mai cu seamă, "comunitatea moldo-est-slavă (ucraineană)" pentru a demonstra că în "stadiul inițial de formare a poporului moldovenesc" prin sec. XII-XIV "s-a desfășurat un proces unic de constituire a tradițiilor" la aceste etnii. Anume în acea epocă, conchide el, "au putut avea loc împrumuturi ale unor tradiții slave și invers". "Un rol mare în acest proces unic pentru slavii de răsărit și popoarele est-romane de constituire a ritualurilor l-a jucat comunitatea premiselor social-economice și contactele strânse de bună vecinătate pe parcurs de multe secole".⁷

Nu avem intenția să negăm procesul activ (sau, în unele zone, mai puțin activ) al interacțiunilor și interferențelor mai ales în localitățile limitrofe, dar suntem în drept să cerem probe mai concludente în acest sens, deoarece reluarea vreunui termen ("pripoi", "logodnă") nu întotdeauna presupune reluarea obiceiului respectiv, care există la multe popoare romanice și neromanice din vremurile cele mai îndepărtate⁸. Chiar și în satele cu populație mixtă din Bucovina și nordul Basarabiei sunt folosiți și alți termeni pentru a desemna actele "pripoiului" - "masa mare", "pahar dulce"; "logodnei" - "încredințare" ș.a. În ce privește "pomul de nuntă" eroarea e și mai gravă atunci când se constată o "comunitate" "moldo-est-slavă"; or, acest atribut simbolic descinde la multe popoare din miticul "pom al vieții"; la români - bradul carpatic atât de frecvent în colinde, cântece funerare și alte specii folclorice; la ucraineni, ruși - alți arbori și mai puțin bradul (după cum se va vedea mai încolo). În fine, de ce nu se poate admite că ritualurile noastre de familie au putut fi constituite atât la sud cât și la nord-est de Carpați în cea mai mare parte până la contactul strămoșilor noștri cu slavii de est (sec. XII-XIV) pe baza tradițiilor autohtone geto-dace și a celor romane, chiar până la primele migrațiuni spre sud ale slavilor, sec. VI? Cuvintele de origine slavă în sistemul terminologic al datinilor nupțiale, la care se face referință de cele mai multe ori ("vornic", regionalismele "vătăjel" "drușcă" ș.a.) pentru a susține ideea "comunității" și "influențelor primare est-slave" în acest sens nu sunt edificatoare, or termenii ce țin de temelia acestui sistem sunt de origine autohtonă: mire, mireasă - alb, mire,

bun, frumos; nuntă - lat. *nuptiae*; soacră, socru - lat. *socra*, nun, nună - lat. *nunus*; pețitor - de la verb lat. *petere* - a peți. Doar mult mai târziu, în orânduirea feudală, asupra obiceiurilor noastre de nuntă se extinde termenul "vornic" (dimin. "vornicel" - sl. "dvornicu", venit din administrația timpului (dvornic - vornic era numit marele dregător de la curtea domnească, cuvântul fiind de origine livrească). Termenii "vătăjel" (bulg. "batal", ucr. *vataga*) drușcă (ucr. "drujka"), logodnă - (ucr. *lagodâti*), sunt doar niște variante regionale suprapuse (alți termeni: "socăcițe" - orig. necunoscută; "încredințare" - în creștină, lat. "credentia"). La fel și cuvântul "staroste" (slav. "starosta") a dublat termenul de origine latină "pețitor" atestat de **D. Cantemir** în "Descriptio Moldaviae" (starostele era unul dintre pețitorii, căruii i se încredința conducerea ceremonialului)⁹.

Într-un studiu special cercetătorul chișinăucan **A. Hâncu** recurge la o statistică bazată pe seriile aproape complete de noțiuni principale (intrate în fondul lexical de bază), statistică ce în plan etimologic se prezintă în felul următor:

I. Obiceiurile de naștere: termenii de origine latină - 30, slavă - 10, neogr. - 3, alb (autohtonă) - 1, turc., - 1.

II. Ritualul nunții: - latină - 100; slavă - 40; neogr. - 3; alb - 2; turc. - 6, franceză - 7.

III. Înmormântarea: lat. - 30, sl. - 12, neogr. - 2, alb. - 3, maghiară - 2, franc. - 2.

În total: lat - 160, slavă-62; neogr. - 8, alb - 6, turc. - 7, maghiară - 2, franc.-9.

Aceste date (în favoarea originii romanice, autohtone, a terminologiei datinilor noastre de familie) se completează cu altele și mai importante: "termenii de bază ce marchează acțiunile de bază (agenții principali în ritual) sunt aproape peste tot de origine latină... moldovenii au avut de la strămoșii lor autohtoni geto-dacii (tracii nordici), un ritual de familie străvechi ce s-a romanizat (a fost influențat etnografic, folcloric, lingvistic)"¹⁰.

Parametrii reali și variabili ai paralelismelor vor putea fi determinați numai dacă se va ține cont de aspectele locale ale datinilor și de componentele lor folclorice care diferă de la o localitate la alta. În lucrările cele mai recente s-a recurs la asemenea încercări de a delimita teritorial câteva "versiuni" ale ritualului nunții. Într-o notă¹¹ privind tipologia ceremonialului **A. Hâncu** distinge în "varietatea elementelor topografice ale nunții", următoarele "subversiuni": a) clasică "moldovenească" centrală cu răspândire în Moldova centrală și cu "pătrunderi laterale" în unele raioane, sate din reg. Cernăuți, Bugeac, raioanele transnistrene ale Moldovei; b) "moldo-ucraineană" din Bucovina (reg. Cernăuți); c) moldo-bulgaro-turcică (găgăuză) într-o zonă mai restrânsă a reg. Odesa ș.a. Toate împreună alcătuiesc "versiunea moldovenească". "Subversiunea" bucovineană are la bază ritualul vechi "moldovenesc" (românesc) -

toate treptele nunții clasice, dar "cu modificări uneori substanțiale - în ritual, în terminologia lui în repertoriul poeziei nuptiale".¹² Drept exemple concludente de "modificare substanțială" sub influența ucrâineană sunt considerate "institutul svaștelor" (din ucr. "Cbaxa" "svaște" - femeile care însoțesc darurile miresei, cântă la nuntă etc.), termenii "pripoi", "vătăjel", ponderea mai mare a cântecului în raport cu orația de nuntă etc.

Informațiile de teren obținute de noi în ultimii ani ne duc, însă, la concluzia că nu există o așa numită "subdiviziune moldo-ucraineană", în Bucovina, ci există un ceremonial clasic românesc, păstrat în mare parte (până în zilele noastre) în formele descrise de **S.Fl. Marian**, în 1890¹³, de **S. Rusceac** în 1926¹⁴, **A. Bilețchi-Oprișanu** în 1930¹⁵ ș.a.; un ceremonial pe care parțial îl reconstituie și **A. Hâncu** în corpusul de texte ale volumului respectiv din seria "Creația populară moldovenească"¹⁶; înregistrări din zilele noastre vezi în "Folclor din Țara Fagilor", Chișinău, 1993, p.152-168, 168-188.

Influența ucraineană poartă un caracter sporadic și local, după cum am demonstrat în alte lucrări,¹⁷ se limitează în fond la un cântec al cununii de brebenoc atestat în câteva sate cu populație mixtă din raionul Adâncata (Hliboca) și la reluarea câtorva termeni (ci nu noțiuni, cum consideră **A. Hâncu**). Institutul svaștelor, de care pomenește cercetătorul, nu vine de la ucraineni; de la ei vine doar denumirea personajelor ritualului; în nunta clasică românească funcțiile respective sunt îndeplinite de "socăcițe" sau alte femei și fete ce ajută la pregătirea nunții.

Așadar, se impune necesitatea unei analize comparative mai detaliate a sistemului de datini, cât și creații poetice ale nunții în vederea reliefării unor ierarhii de paralelisme (reale sau aparente) de natură istorico - tipologică și contactologică, precum și mai cu seamă, pentru a releva particularitățile specifice ale ansamblului etnofolcloric al nunții la români în spațiul carpato-nistrean.

Poezia nunții

Intenționând să analizăm în mod consecutiv componentele principale ale ceremonialului, ne vom opri, în primul rând, la formulele (orațiile) peșitului (starostiei). Precum se știe, au existat mai multe modalități de exprimare a mesajului acestui act. Una dintre cele mai vechi și cea mai răspândită la multe popoare a fost formula "cumpărarea-vânzarea" miresei. Conform mărturiilor lui **Herodot**, obiceiul era practicat de către tracii și grecii antici.¹⁸ Altă formulă frecventă mai ales în sud-estul Europei era "Vânatul miresei". La români "vânătorii" (peșitorii) sau vânătorul (mirele) urmăreau o căprioară, ciută.¹⁹ La slavii de est animalul urmărit era de cele mai multe ori nevăstuica, jderul (ucr. "Kunâțea")²⁰.

În afară de reminiscențe ale acestor formule în spațiul carpațo-nistrean au fost atestate și alte orații alegorice despre “căutarea miresei”. Fata este comparată cu o stea care strălucește și apoi dispare.

Peștorii:

- *Bună seara, cinstiți gospodari!*

Părinții fetei:

- *Ce umblați, ce căutați?*

Peștorii:

- *Noi ce umblăm, ce căutăm?...*

... Noi am venit pe stelele cerului,

Pe semnele pământului,

Pe aburii vântului...

Așa am intrat la Dumnezeuastră în casă

C-am văzut o stea verde unde se lasă...

... Ori steaua ne-o arătați

Ori răspunsul ni-l dați (înreg. până la 1888)²¹

O formulă poetică similară e cunoscută și de către populația românească din Valea Nistrului de jos: “Ne-a trimis tânăruț împărat pe lumina stelelor... S-o lăsat o stea luminoasă deasupra curților dumneavoastră. Noi după steaua cea ne-am ohotit (rusism: “ohotitisea” a - vâna). S-a auzit că aveți o zână Catarâni²²”.

Orația noastră atât de răspândită la nord de Carpați a fost reluată și de ucrainenii din raioanele Vijnița și Storodjineț ale actualei reg. Cernăuți:

Ci tut zironica vpała,

Ci tut divka sî shovala

Abo zironiku pocažati,

Abo divoniku nam dadati (I-129, 142)

/Ori steaua a căzut aici,

Ori fata s-a ascuns în această casă?

Ori steaua ne-o arătați,

Ori răspunsul ni-l dați./

Astfel de formule nu sunt cunoscute ucrainenilor dincolo de zona bucovineană. Textul reprodus se prezintă ca o sinteză poetică a orației noastre, din care au fost “extrase” cele mai semnificative elemente (compararea fetei cu o stea ce se ascunde de ochii peștorilor). Se cere menționat faptul că la baza acestei formule

alegorice din poezia noastră populară din Carpați se află conceptele astrologice străvechi, potrivit cărora pețitorul trebuie să plece, pentru a-și îndeplini misiunea, "pe semnele cerului", când configurația lor prezice succesul. Un astfel de obicei s-a păstrat și la alte popoare, bunăoară la francezi în regiunile muntoase ale peninsulei Bretagne.²³

Unul dintre cele mai dramatice și mai solemne acte ale etapei inițiale a ceremonialului nunții- pregătirea miresei de cununie - concentrează motive întrucâtva asemănătoare la diverse popoare, deoarece ele îndeplinesc un rol interpretativ comun, comentând acțiunile rituale ale împletitului cununii, zilei cernutului etc. De cele mai multe ori cântecele cununii sunt axate pe unele simboluri ale plantelor cu miros atractiv considerate în credințele populare drept stimulente ale sentimentelor tinerilor. La grecii antici, spre exemplu, arborele dragostei (al lui Apolo) era palmierul, la italieni, ca și la români - busuiocul (vezi și în lirica de dragoste). La fel și la bulgari - "bosiliok", mai rar trandafirul ("trandafil"), la sârbi - "grano bosâlikovo" ("ramura de busuioc), la ucraineni - "ruta" și în Bucovina mai ales brebenocul (ucr. "barvinok").²⁴ În unele cântece românești din Bucovina simbolurile se dublează; alături de busuioc, iasomie, mirtă creață se află "brebenocul". Fenomenul a fost fixat în variantele cele mai recente ale unui cântec, "când se împletește cununa", înregistrat de **G. Tomoioagă** spre finele secolului trecut în satul Mahala de lângă Cernăuți și în anii '60 ai secolului nostru în s. Ostrița:

*Pe din jos de Ostrița,
Paște boii bădița,
Boii pasc și iarba crește,
Mirele întinerește;
Boii pasc la iarbă verde,
Mirele-nzadar mi șede,
El cu mâna flori adună
Ileuții de cumină,
Cumină de busuioc
Să i-o punem în^{alt} noroc...^{24*}
... Cumină de iasomie
S-o pornească-n cuminie,
Cumină de mirtă creață,
Să i-o slobozim pe față;
Cumină de brebenoc
În două cu busuioc
Să i-o punem de noroc.*

* Text publ. de **S. Fl. Marian** (NR., II)

Mărioară, îți cântăm, (I-54)
Mândră cumină-ți gătam
Și pe cap că ți-o punem,
Pe gene și pe sprâncene,
Pe codița ochiului
Să fie dragă mirelui,
Mirelui și socrilor
Soacrei și cumnatelor,
Tuturor neamurilor
Cum ai fost părinților (NR., II 209)
Căroră cu plecăciune
Le ceri astăzi iertăciune
Și cu această cumină
Îți iei la ei ziua bună. (I-54)

Ca o creație populară locală, cântecul reprodus reflectă și un obicei românesc din Bucovina - de a împleti cununa pentru mireasă din mai multe plante, printre care "nimerește" și brebenocul. (La ucrainenii cununa e împletită numai din brebenoc, mai puțin - din brebenoc și rută). Textul ca atare nu ține de vreo tradiție folclorico-etnografică a vecinilor; el se menține integral în stilul poeziei noastre populare, fapt care apare în mod evident (fără a mai fi nevoie de probe suplimentare ce ar confirma această aserțiune).

Există însă și unele excepții atestate recent în câteva localități cu populație mixtă (în sec. XIX-XX). Astfel, în arhiva folclorică a catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți se păstrează un text înregistrat în anii 60 ai sec. nostru, în satul Valea Cosminului, text inedit ce poate suscita discuții în ce privește sursa lui autohtonă, deși unele versuri, precum și tiparul ritmico-melodic, pot fi identificate în cântecele noastre.

Iată acest cântec de inițiere ("cum se coase cununa"):

Frunză verde de mătase,
Poftim, măicuță, la masă,
Luați acul din perete
Cu-n fir de mătase verde,
Luați acul din fereastră
Și-ncepeți cununa-a coasă
Cumină de brebenoc
Ca să-i fie de noroc.²⁵

Correspondențe textuale există în cântecele de nuntă ale ucrainenilor. Spre exemplu:

*Do nas, mamocico, do nas,
 Bo v nas teper ise barazd
 U nas skripki râgravañiti,
 Zolot vinok zacinañiti
 Z zelenogo barvinociku
 Molodii na holivociku
 Na subotu, na hodânu,
 Na nedilii na vsiu dnânu.
 Beriti, mamko, golku-golku,
 Ta i cervomu nitku-šovku,
 Dva listocika barvinociku
 Molodâi na vinociku. (1-128, 143)²⁷*

*Veniți, măicuță, spre noi,
 Că la noi aici e bine,
 La noi cântă riorile
 Și încep a împleti cunună de aur,
 Din brebenoc verde.
 Fetei (miresei) s-o poarte pe cap
 Sâmbătă o singură oră,
 Duminică ziua-ntreagă.
 Ia, mamă, acul
 Și-un fir de mătase roșie
 Două frunze de brebenoc
 Fetei (tinerei) pentru cunună.*

Variante ale acestei formule de adresare mamei sunt cunoscute și în partea centrală a Ucrainei: "Da daite meni golku: I nitociku șovku Prășiti kvitociku Z zelenogu barvinociku"²⁷ - Dați-mi acul/ Și ață de mătase Să cos o floare din brebenoc verde". La fel de laconice sunt și variantele galițiene²⁸, precum și cele de pe Nistru. ("Daite, mamko, golku: Ta i nitociku șovku"²⁹ - Dați-mi, mamă, acul/ Și ață de mătase...).

Observăm că cea mai dezvoltată ca text este varianta bucovineană înregistrată într-o localitate, unde vin în contact direct repertoriile naționale - cel românesc și cel ucrainean (r-nul Adâncata și Storojineț). Cântecul românesc "Frunză verde de mătase" descoperit în s. Valea Cosminului descinde, probabil, doar parțial din formula ucraineană (versurile care descriu ritualul de inițiere) în rest ele au evoluat în mod independent pe baza resurselor poetice ale folclorului nostru (simbolul "frunză verde", "cunună de busuioc" (înlocuit cu brebenocul "ca să-i fie de noroc... " etc.).

Confruntarea atentă a textelor denotă însă și o anumită influență românească în acest cântec ucrainean din Bucovina. Or, numai varianta analizată,

spre deosebire de altele mai îndepărtate teritorial, se supune structurii ritmice și tonicii cântecului nostru de nuntă: “Plângi-mi-rea-să// și sus-pi-nă. vezi “Be-riti, main-ko gol-ku, gol-ku” ca și în textul înregistrat în Valea Cosminului “Lu-ați a-cul// din pe-re-te”. (A se compara, bunăoară, cu variantele ucrainene din Poltava) - “Da dai-te/ me-ni gol-ku/ i ni-toci ku șov-ku (6) sau chiar cu alte texte atestate în Bucovina: “Dai, mam-ko, gol-ku (5).⁴⁰

La români, ca și la multe alte popoare, un amplu ciclu de cântece omogene prin tonalitatea lor minoră se concentrează în jurul actelor dramatice ale nuntii: a) “cântecul de însoțirea miresei” în vâltoarea fetei și a surorii ei, “cântecul miresei” prevalează, de obicei, două motive legate indisolubil unul de altul: a) “alea despărțirii de casa părintească, de mamă, tată, frați, surori și “de grădina cu flori” ce simbolizează lumea fecioriei libere și b) “controversele” între mamă și soacra, tată și socru, frate și soț...

E de la sine înțeles faptul că tematica aceasta face parte din categoria “locurilor comune” în poezia ceremonialului nunții. Unele deosebiri zonale se observă în modalitățile de relevare a contrastelor între casa părintească (locul natal) și casa străină (locul străin). Se pare că în poezia nupțială din occidentul Europei această antiteză poartă un caracter mai generalizator, mai puțin detaliat; se subliniază, de obicei, că pe față o așteaptă nu trandafirii (fecioriei), ci lacrimile; nu florile, ci grijile casei; nu dansurile, ci chinurile etc. Spre exemplu, în catrenul francez se spune: “Du-te de aici, biată femeie/Tu părăsești trandafirii/și îți alegi lacrimile⁴¹, în cel nemțesc “tu nu vei ieși mai mult la dansuri”, Tu vei sta acasă și-ți vei legăna pruncul...⁴² sau în versurile unei poezii atestate în Gascogne: “Fată frumoasă, Lasă florile,/Pregătește-te de grijile ce te așteaptă.⁴³ **T. Papahagi** aduce de asemenea câteva exemple elocvente de “manifestare similară a momentelor de despărțire” a fetei de casa părintească în lirica populară franceză din Hante-Bretagne, la albanezi și daco-români, subliniind că “tema există și la slavii sud-dunăreni”⁴⁴. La popoarele din sud-estul Europei, unde s-a păstrat până-n timpurile nu prea îndepărtate familia patriarhală cu legile și nescrise, contrastul dintre casa părintească și locurile străine a evoluat în forme mai pregnante: mai frecvent apare conflictul între reprezentanții celor două “tabere adverse” prin moravurile și interesele lor. În cântecul românesc al miresei, publicat de **S. FL. Marian** (“Când se împletește părul”) și mai puțin și în varianta înr. în 1976 “intră în bătaie” cu “străinii” mai multe rude apropiate ale fetei:

*Copilă din doi părinți,
La ce focul te măriți?
Știi că socrul nu ți-i nene
Să gândești că-i este jele,
Și soacra ta nu ți-i mamă,
Să-ți fie cuvântu-n samă,*

*Și bărbatul nu ți-i frate
Să gândești că nu te-a bate.
Că mihuță de la nene,
Făguraș dulce de miere
Și mihuță de la mamă,
Struțișor dulce de poamă,
Și milă de la surori,
Struțișor verde de flori.
Da mila de la cumnați.
Frunză de molizi uscați,
Și milă da la bărbat
Ca frunza de păr uscat.
Când te bagi să te umbrești
Și mai tare te-negrești.⁴⁵*

varianta 1976:

*Copilă din doi părinți,
La ce dracu te măriți.
sau: Nu știu la ce te măriți.
Că bărbatul nu ți-i frate
Nu gândi că nu te-a bate.
Știi că soacra nu ți-i mamă,
Nu gândi că nu-l-ndeamnă.
Că mila de la bărbat
Îi ca mărul cel uscat.⁴⁶*

Formula poetică mai stabilă se repetă și în cântecele "De trei ori pe lângă casă" (masă) sau în "jalea miresei": "Plângi, mireasă, și suspină Că intri pe uși străine... .. Că bărbatul nu ți-i frate/Nu gândi că nu te-a bate, /Iară soacra nu ți-i mamă, /Nu gândi că nu-l-ndeamnă"⁴⁷.

Antiteza cu subtext oximoronic "soacra nu ți-i mamă" intervine și în cântecele ucrainene, înregistrate în Bucovina, ("Bo svecuha ne mamocica, Ne zbudie Lășeni pide do susidiv tai posude" - "Că soacra nu ți-i mamă, ea nu te-a trezi, dar se va duce la vecini și te va vorbi de rău"⁴⁸).

Interesant ne pare faptul că tiparul poetic "soacra nu ți-i mamă" a putut fi întâlnit mai mult la ucrainenii, doar într-o zonă de contact cu românii (nordul Bucovinei) - "bo svecuha ne mamociko". Avem în vedere anume constanta poetică și stilistică, ci nu frecvența personajului în poezia de nuntă. Or, la acest nivel (al imaginii generale a soacrei) paralelismele sunt infinite. Aducem doar câteva exemple. În "Kalevala" mama îi zice fiicei: "Acum pleci în altă casă, te va întâmpina altă mamă și porțile triste, vor scârțâi"⁴⁹; cântecul rusesc e axat aproape integral pe imaginea "lumii străine" ("ciujaja storonușca") unde se află "mama străină

și rea” (“u ciujoi materi liutoi”), acolo câmpurile “sunt semănite cu amar (jale)” - “polea gorem zaseleni” “sunt udate cu lacrimi fierbinți”¹⁰; în cântecul leton cuvintele de rămas bun de la părinți includ și versuri despre soacră: “Kū tī rassi, ū, muosena,/Nūguojuse tautenuos?/ Rassi svešu muomulenu, Dizan borgu volūden - Ce vei găsi, surioaro,/ Când te vei mărita?/ Vei găsi o mamă străină/Cu o limbă rea.”¹¹; la bulgari e frecventă comparația soacrei cu un șarpe veninos (“Svecorva mi liuta zmia”¹²; în cântecul carelofin: Bătrânul socru are căătura de lup, iar soacră de ursoaică”¹³.

Iată, deci, mai multe variații ale aceleiași teme. Prin ce se distinge în plan estetic cântecul nostru popular în acest vast context (care eventual poate fi extins) al liricii nuptiale la multe popoare ale lumii? Problema nu este atât de simplă și orice concluzii în acest sens riscă a fi puse la îndoială. Dacă ne limităm la masivul cercetat (carpato-nistrean), aspectele originale ale poeziei noastre populare în cazul de față (cântecul miresei “când se împletește părul” sau “când se încunună”) apar mai evidente anume în comparație cu opere ce îndeplinesc aceleași funcții în ritualul ucrainean. Putem vorbi cu certitudine de o amplitudine poetică mai mare în cântecul românesc a motivului despărțirii fetei de casa părintească, de lumea liberă a fecioriei:

*Frunză verde mărăcină,
E-ți, mireasă, ziua bună
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
De la strat cu busuioc,
De la feciorii din joc,
De la strat de floricele
Și neamuri și vericele,
De la frunza cea de brad,
De la puinul cel lăsat.”¹⁴*

Var. “De la soare, de la lună”

*De la cetina de brad.
De la frunza cea de mic
Rămâi, maică, eu mă duc.”¹⁵*

În unele cântece ucrainene din Bucovina fata își ia rămas bun de la mamă, de la tata prin adresări directe fără ca versurile să avanseze până la unele simboluri ale fecioriei echivalente cu cele din cântecul nostru (strat de busuioc, grădina cu flori, frunza de brad etc.) - “Budi zdorova, mama, (tatu...). “Rămâi sănătoasă, mamă,/ Rămâi sănător, tată”. În Transcarpatia cântecul

ucrainean conține o scenă mai amplă a momentului despărțirii fetei de viața de mai înainte: "Buvaite zdoorovi, moi tovariški,/Ne budu hodâti/Z vami po goriški/Ani po goriški, ani po iagodi. Buvaite zdoorovi/Vi moi poroghi, Kudî prohodâli moi bilî noli./ Buvaite zdoorovi/Gorî i dolâni,/Bo ia odijdaiu./Od svoeii rodânî"¹⁷ - "Rămâneți cu bine/Voi surioarelor (prietenelor),/nu voi mai merge cu voi la mazăre,/nici la mazăre,/nici la poame (cireșe etc.)... /Rămâneți cu bine/Voi praguri ale casei mele/Pe care au călcat/Picioarele mele albe/Rămâneți cu bine/Voi dealuri și văi/Căci eu plec/De la casa părintească". La nivelul unor generalizări poetice și noțiuni simbolice se ridică și cântecele subcarpatice (galițiene); fata își ia rămas bun de la pragurile casei, de la geamurile prin care a văzut mereu răsăritul soarelui...¹⁸. Vedem, însă, că nuanțele metaforice se deosebesc, totuși, de cele din cântecul românesc în care fata se desparte pentru totdeauna de soare și de lună, de grădina cu flori, ceea ce crează nu numai o atmosferă de mare tensiune dramatică, ci și un substrat existențial distinct la fel ca și în doină. Acest substrat se exteriorizează treptat prin gradația ascendentă de antiteze oximoronice: Socrul nu ți-i nene (tată), soacra nu ți-i mamă, bărbatul nu ți-i frate... Or, după cum am demonstrat mai sus, un segment identic (soacra nu ți-i mamă) apare în mod excepțional (posibil ca o reminiscență a cântecului nostru) într-un text înregistrat la ucrainenii din Bucovina.

Cea mai mare parte dintre componentele folclorice ale ceremonialului nunții la români se prezintă ca fenomene artistice cu totul deosebite în context polietnic. Acestea sunt orațiile adesea dramatizate (mai ales "schimburile" "bradul", "iertăciunea", precum și reprezentațiile dramatice legate de "zestrea miresei" ș.a.), Conșcăriile conțin unele "reminiscențe ale formulelor de pețit" vânători - căprioară (ciută) și elemente mai târzii legate de ritualul (cunoscut la romanii antici)¹⁹ închinării colacului de la mire (vorniceilor miresei). În linii mari aceste momente sunt asemănătoare la mai multe popoare din sud-estul Europei care în mod direct sau indirect au intrat în aria de influență a Romei antice. "Obiceiul schimbului de colaci și împărțirea bucăților de colac celor prezenți își are originea în epoca antică" - scrie etnograful chișinăuean **V. Zelenciuk**. În nunta romană veche exista obiceiul ofrandelor nupțiale. Celor prezenți li se ofereau bucăți de carne, înlocuite mai apoi cu pâine; mai târziu aceste ritualuri au pătruns la toate popoarele slave⁵¹. Or, asemănările, "locurile comune" țin mai mult de actele tradiționale, de macrostructură, decât de textele folclorice care le însoțesc.

La români "interpretarea verbală" a obiceiului e specifică (ca și la alte popoare); "conșcăria" clasică se prezintă de cele mai multe ori în forme foarte dezvoltate, de cronica epică, axată pe câteva episoade "rotunjite" despre "peripețiile" mirelui ("tânărului împărat"), plecat cu oastea sa în căutarea miresei. Variantele de proporții mai mari (peste 200 de versuri) conțin și foarte multe șpisoade și mo-

mente comice suprapuse, adesea improvizate la fața locului precum și imagini sintetice (simbolice) ale mirelui (“tânărul împărat”) și mai ales ale miresei (“domniță”, “floare aleasă”, “stea luminoasă”, “zână”, “pasăre măiastră” etc.). Tipul bucovinean (de nord) al “conăcării” din ultimele 3-4 decenii e ceva mai laconic; totuși el își mai păstrează în mod concentrat substratul metaforic și alegoric tradițional (deși e puțin “actualizat”):

- I. *Bună vremea, cinstiți gospodari,
Bine v-am găsit sănătoși
Și vroși
Ca niște trandafiri frumoși,
Bună vremea și duminică, mireasă,
Ce șezi în capul de masă.
Drumul pe care te-ai pornit
Să-ți fie în veci fericit
Să nu vă fie cu bănat,
Că pe la duminică am intrat,
Că noi de trei zile îmblăm
(var.: De trei ani îmblăm)
Și pe duminică te căutăm,
Mireasă oacheșă și frumoasă,
Frumoasă și plăcută (versurile apar incidental)
Ca prin inel trecut,
Cu sprâncene subțirele,
Ochi albaștri-vioarele.*

(var.: “Cu ochi negri ca de mure Crescute vara în pădure”)

- Gura - buze rumenele
Să se dezmerde mirele cu ele.*
- II *Noi suntem de departe,
De peste orașe și sate,
Munți și mări am trecut,
Mulle drumuri am bătut,
Drumuri mari și drumuri mici
Până ce-am ajuns aici,
La a duminică casa
Mare și luminoasă...*
- III. *Și acum ascultați
Și vă minunați...
Tânărul nostru împărat
Duminică s-a sculat,
Pe ochi negri s-a spălat,*

*Părul și l-a pieptănat,
Straie noi a îmbrăcat,
Și apoi
Ne-a chemat pe noi
Și pe la răsărit de soare
Am plecat la vânătoare,
Și tot am îmblat
Și am tot vânat
Cerul cu stelele,
Șesul cu vâlcelele,
Brădetul cu cetina
Tușișul cu cătina
Codrii cu fiarele
Dumbrăvile cu izvoarele
Munții cu pietrele
Satele cu fetele...*

IV *Și am dat de o urmă de zână,
Să-i fie mirelui nostru cunună,
Și-am dat peste o floare aleasă,
Să-i fie mirelui nostru mireasă,
Și-am dat de o urmă de căprioară
Să-i fie mirelui nostru soțioară,
Și am dat de-o pasăre măiastră,
Să-i fie mirelui nostru nevastă.⁵¹*

Acest text în mare parte inedit/ prin sistemul dens de imagini și prin mesajul exprimat în mod concentrat deși evident bazat pe elementele clasice ale "conăcării" ca și alte variante,/ infirmă concluzia unor cercetători referitoare la speciile oratorice, care, chipurile, "în satele din Bucovina (partea de nord - n.n.) sunt pe cale de dispariție"⁵². Cercetările de teren efectuate în ultimii ani de către secția de filologie română a Universității din Cernăuți ne-au completat arhiva folclorică cu noi variante ale orațiilor de nuntă unele mai mult sau mai puțin modificate, altele în aspectele lor tradiționale⁵³. În ce măsură s-au păstrat formulele poetice originale constituite pe parcurs de secole vom vedea în urma confruntării unor fragmente bucovinene publicate de **S. Fl. Marian** în 1890 - a) cu cele înregistrate în ultimii ani - b).

a) *Bună dimineața,
cinstiți socri mari,
... C-al nostru tânăr împărat
Pe aici a mai îmblat,
Bine sama că și-o dat
O floricea și-a-nsemnat...*

*Tânărul nostru-mpărat
 ... Grea oaste și-a ridicat...
 Oastea cum și-a ridicat...
 ... Și poruncă că i-a dat
 Ca să plece la vânat.
 Și nimica n-au aflat.
 ... Și-au vânat Țara de sus
 Până colo spre apus...
 ... Ajungând într-o poiană
 A dat de-o urmă de fiară...
 - Să fie urmă de fiară
 Sau poate de zânișoară?
 ... Din oști că ne-au ales
 și-nainte ne-au trimes...
 Pe lumina stelelor,
 Pe mireasma florilor,
 Pe crângul cerului,
 Pe arborele vântului,
 Pe fața pământului
 Căprioara să-i prindem...
 ... La această casă
 Mândră și frumoasă
 Steaua ni se lasă.
 Urma fiarei intră-n casă...
 Nouă răspuns să ne iasă,
 ... Noi avem firman de la împărăție
 cu pecete
 C-a nostru răspuns este așa,
 Cine dorește a-l afla -
 Un colac de grâu dospit
 În șase împletit... ⁵¹*

(1890) (peste 300 de versuri)

- b) *Bună dimineața, socru mare,
 Jupânul nostru mire,
 Sosindu-i vremea de-nsurat,
 În zori de zi s-au sculat,
 Apoi flintă-au încărcat,
 Din buciuri au buciurnat...
 Mulți voinci au adunat...
 Și spre răsărit de soare
 Au plecat la vânătoare...*

*Și-au vânat Țara de jos
 Fără de nici un folos.
 ... Au văzut lângă o floare
 O urmă de căprioară.
 Pe cai au încălecat
 Și pe drum au plecat.
 Pe vârtejul vântului
 Pe fața pământului
 La această casă când am ajuns...
 Am văzut floricea pe fereastră
 Unde s-a ascuns...
 Acum ori floricea ne dați.
 Ori de noi nu scăpați.
 Noi avem și înlărire
 De la jupâmul nostru mire
 cu pecete împărătească... ,
 ... Că avem un colac de schimbat...⁵⁵
 (1972) (95 de versuri)*

Am reprodus doar locurile relativ comune ce constituie momentele-cheie ale orațiilor pentru a demonstra permanența lor într-o formă sau alta (în funcție de localitate și de interpreți). Vedem că majoritatea formulelor tipice n-au fost omise în linii mari; mai mult decât atât, ele au evoluat în forme poetice originale (păstrându-se caracteristicile tipologice ale speciei date). "Influența" cântecului ucrainean despre care vorbesc unii cercetători nu atinge laturile esențiale ale poeziei ritualului nostru de nuntă. Ea (aceasta influență) e de natură periferică și, după cum vom vedea mai încolo, se observă doar în unele localități cu populație mixtă, ci nu în zonele etnice românești prin excelență.

Revenind la problema particularităților distinctive ale poeziei noastre legate de obiceiul respectiv (schimbul de colaci după orația conocarului), vom menționa doar că la popoarele slave învecinate cu noi ritualul; ("karavai") era însoțit de numeroase cântece (nu orații) și formule verbale lapidare (câteva replici) ce comentau în termeni alegorici (sau mai puțin alegorici) acțiunea ce se desfășura (ruperea colacului).

"Schimburile", "pocloanele", "corabia" ș.a. care se interpretează în timpul înmânării cadourilor (darurilor) miresei din partea mirelui, se disting, ca și alte orații, prin maniera interpretativă (ca monologuri recitate), prin conținutul lor (descrierea hiperbolizată, adesea cu nunațe comice, a călătoriei mirelui cu "alaiul său" la Țarigrad, Chișinău, Suceava, Cernăuți, Hotin, Mojiilău și alte centre comerciale, pentru a cumpăra daruri (cadouri) scumpe ce vor fi înmânate miresei), precum și prin funcția lor ritualică (ele constituiau anumite etape

importante ale ceremonialului nunții). Înmânarea cadourilor ocupă un loc însemnat și în ritualul nunții est-slave. Însă nu credem că e întâmplătoare răspândirea mai mare a cântecelor ucrainene despre înmânarea (închinarea) cadourilor (Ciobotî iz safianu - "cizme din marochin") miresei din partea mirelui - anume pe Nistru, în imediata vecinătate cu Moldova.⁵⁷ Avem în vedere nu o influență directă, textuală, a folclorului nunții românești asupra celei ucrainene, ci crearea unei atmosfere specifice, mai bine zis, a unei tradiții de comunitate ritualică datorită popularității (în localitățile mixte) a "pocloanelor" și a altor orații ale nunții noastre.

Or, "pocloanele" și "conocăriile" noastre erau cunoscute destul de bine de către ucraineni în unele localități cu populație bilingvă, fapt despre care ne mărturisește următorul monolog, interpretat timp de mai mulți ani (înreg. în 1965 - 82 în raionul Hliboca, reg. Cernăuți):

*Dobrâi deni, hospodari,
Mî dva bratî,
Koroliusiki sânî,
Prâșli vid boiarina jeniba
Vin armiiu velâcu zibrav
Za trioma moreami bur.
U Țarigradi zupâniusea,
Vse scio baci, cupiu:
Rușniki, sorociki, diamantî,
Ta dzercalițe
Sciob... ogleanilasi (AF, 12 f 149)
/Bună seara, gospodari,
Noi suntem doi frați,
Feciori de împărați.
Am venit de la jupânul mire,
El a adunat o armată mare,
A pornit peste trei mări,
S-a oprit la Tarigrad,
A cumpărat totul ce-a văzut
Prosoape, cămăși, diamante
Și o oglindă
Să se vadă-n ea... /*

Evident, acest text este o traducere rezumativă a orațiilor românești. Sursele lui sunt aproximativ următoarele - din conăcării:

*Noi suntem doi fii firești,
De la jușânul mire trimiși.
Că jușânul mire dimineața s-a sculat,
Din buciium a buciumat,
Multă oaste a adunat.⁵⁸*

Din "corabia" ("pocloane")

*Ș-a plecat
Peste trei mări și trei țări
În negre depărtări,
Prin Tarigrad s-a plimbat,
Huine scumpe (mândre) a cumpărat,
Și-a ales ce-a fost mai frumos
Ca să-ți fie de folos...⁵⁹*

Orațiile "bradului", "iertăciunii" (bлагословirea, luarea de rămas bun de la părinți), prin substratul lor ritualic străvechi, țin de genul unor practici cunoscute la multe popoare. Ca arbore cosmic bradul, însă este "modelul arboreicol care concentrează într-ânsul o bună parte din activitățile spirituale de ordin mitologic ale românului", scrie **R. Vulcănescu**. El prezintă în mitologia română trei ipostase arboreicole: 1) de arbore cosmic; 2) de arbore ceresc și 3) de arbore al vieții.⁶⁰ Orația bradului pare a le cuprinde pe toate trei (la care se mai adaugă și alte semnificații simbolice al arborelui): "Acest brad luminat/Din cer s-a lăsat" - "arborele cosmic și ceresc; "Să ridice bradul de pe masă/Numai cuconul mire și cucoana mireasă"⁶¹ - arbore fertilizator, întruchipare a vieții și a noii familii. Se pare că în aceste multiple sensuri bradul apare mai cu seamă în poezia noastră de nuntă. La bulgari, bunăoară, el întruchipează în plan alegoric familia de care se desparte mireasa: "Elha se vie-previva, moșa se s roda proșciava:/Prosciavai, rodo golemo,/Prostete, mamō i tate"⁶² - "Bradul se clatină,/Fata se desparte de familie./Rămâi cu bine, familie dragă,/Rămâneți cu bine, mamă și tată".⁶² Însă o funcție identică cu aceasta o îndeplinesc și alți arbori: "Cereșnița se od koren korneșe,/Devoika se od roda deleșe"⁶³ - "Cireșul se desparte de rădăcini/Fata se desparte de familie". În cântecul rusesc: "Stoi, stoi, berioza bez verha/Jivi, sudari batiuška, bez menea".⁶¹ - Stăi, mesteacăne, fără vârf, Trăiește, tată dragă, fără mine. La ucraineni îndeosebi în regiunile subcarpatice bradul de nuntă ("gilițe", "vilițe") e așezat pe masă în fața tinerilor, apoi el "intră în casa mirelui" simbolizând viața noii familii.⁶⁵

"Iertăciunea" e axată, de obicei, pe două motive: a) rugămintea adresată părinților de a-i ierta pe tineri ("copii") ("că nu este fiu să trăiască/și părinților să nu greșească") și b) blagoslovirea părinților. Unii cercetători consideră, că

aceste motive s-au dezvoltat datorită influenței creștine asupra obiceiurilor nunții la diferite popoare⁶⁶. Într-adevăr, unele orații românești de tipul acesta conțin subiecte biblice cu nuanțe moralizatoare (spre exemplu, despre păcatul inițial); la slavi în cântecele respective intervin “simbolurile credinței” (la ucraineni - sfânta troiță ș.a.m.d.) “Iertăciunea”, însă, în formele ei inițiale, ține de timpurile mai vechi, reflectând credința precreștină în forța magică a cuvântului părintesc menit să “întărească casa fiilor” (blestemul însă ar putea s-o dărâme). Cercetările de teren ne aduc multiple dovezi ale circulației actuale a formulelor iertăciunii în spațiul carpato-nistrean; ele s-au păstrat aici tot atât de bine ca și descântecelor, deși uneori în variante mai reduse:

*Priviți la acești copii
Ce și-au aplecat capetele
Și așteaptă să-i blagosloviți.
Blagoslovirea părinților
Întărește casa fiilor,
Iar blestemul părinților
Risipește casa lor.⁶⁷*

Circulă însă /ca și în sec. XIX/ și texte de proporții mai mari (peste 30 de versuri,⁶⁸ precum și cântece de iertăciune – “Frunză verde - amărăciune/ Ia-ți, copilă, iertăciune (NR, 1995, p.289).

Formula verbală ucraineană constituie un apel adresat (ca și la români) părinților mirelui și miresei cu rugămintea de a-i blagoslovi pe tineri într-un ceas bun “Pid țarsikim vincom stati” (“să stea sub cununa împărătească”) sau “Pid vineți stavati”; (“să îngenuncheze sub cunună”)⁶⁹. Lipsește motivarea detaliată a actului (prezent în “iertăciune”). La fel și în cântecul rusesc: “Ne proșu, kormileț batiușka/Ia ni zlata ni serebra,/Proșu ia, kormileț batiușka,/Cito velikoho blagoslovenița,/Blagoslovi, kormileț batiușka/Cito vo puti, to”⁷⁰ - “Nu-ți cer, părinte dragă, care m-ai crescut//nici aur și nici argint./Îți cer, părinte, care m-ai crescut,/Marea ta blagoslovire/Blagoslovește, părinte, care m-ai crescut/Să pot pleca pe drumul ales”. Motive similare întâlnim la bieloruși (“Sfinte Dumnezeu/Lasă-l pe tatăl meu/Să mă blagoslovească/Nu pentru o zi/Ci pentru o viață întregă”⁷¹;/ la letoni - “ce lī-s teteit (se repetă), dūd man pāradu”⁷²; sârbi⁷³.

În poezia de nuntă la slavi și la alte popoare motivul “iertării” greșelilor “copiilor” de către părinți se interpoлезă semantic în motivul blagoslovirii (blagoslovirea presupune, implicit, și iertarea greșelilor). “Iertăciunea” noastră, însă, pretutindeni accentuează atenția asupra rugii adresate părinților de a-i ierta pe tineri: “Ascultați aceste cuvinte/Căci unde s-a pomenit/așa mari fii să crească/Și înaintea părinților să nu greșească/Fiii dumneavoastră așteaptă/Ertarea noastră.⁷⁴

Unele formule similare (în proză), descoperite în câteva raioane din Ucraina de Vest, erau numite aici: "proscia" ("proșcea" - iertăciune). Astfel, în ceremonialul nunții din s. Lolin, jud. Strîi (Galiția) descris în 1886 de **Ivan Franko**, "proșcea" figurează ca un act important al ritualului. Unul dintre nunii mari se adresează către tatăl, mama și rudele apropiate ale tinerei perechi cu următoarele cuvinte: "Iak otih dvoe ditei stalo pered svoih vuicichiv, pered svoih nanasecichiv, moje voni koho sșio dignali, moje voni koho ne usluhali - proșu prostătî i blagoslovătî."⁷⁵ ... "Cum au venit acești doi copii în fața mamei, în fața tatei, în fața unchilor, în fața nănașilor, poate cândva i-au supărat cu ceva, poate le-au ieșit cândva din cuvânt, rog să-i iertați și să-i blagosloviți". Vom atrage atenția, înainte de toate, asupra termenului specific "nănaș" ("nanașcki"), pe care dialectologii ucraineni îl consideră drept un "moldovanism" (nanaș+suf.C)⁷⁶. În terminologia datinilor la ucraineni acest cuvânt este foarte frecvent mai ales în unele raioane (Rogatin) din Galiția (azi reg. Ivano-Frankovsk) și pe Nistru, în Podolia, precum și în graiurile ucrainene din Bucovina.⁷⁷ Răspândirea lui în sistemul ritualic al ucrainenilor din aceste zone a fost, probabil, determinată de factori etnici și demografici. E cunoscut faptul că pe aceste locuri încă în sec.XI-XIII s-au așezat "bolohovenii" (bolohii, volohii)⁷⁸. Un puternic curent de migrație înspre Galiția se constată istoricește, pe bază de documente care arată colonizări de sate românești în sec. XIV și XV⁷⁹. În 1377 cneazul polonez Vladislav Opolski, guvernatorul de atunci al Galiției, "i-a dăruit sate și pământuri în județul Sambor voievodului valah".

Atunci, consideră unii istorici ucraineni⁸⁰, au luat ființă așezări compacte de "volohi" fapt despre care ne mărturisesc și unele toponime (Vološki, Voloșino etc.). La începutul sec. al XVII-lea mulți români se așează cu traiul în Sneatin și alte localități din actuala reg. Ivano-Francovsk.⁸¹

Vom demonstra mai jos că nu numai unii termeni, ci, parțial, și formula "iertăciunii" (trad. ucr. "proscia" - iertăciune) s-a încetățenit la ucrainenii din această zonă datorită contactului interetnic în acele timpuri îndepărtate. Desigur, după cum am arătat mai sus, motivul blagoslovirii exista pretutindeni în ritualul nunții ucrainene, dar în o seamă de localități el s-a amplificat, s-a îmbogățit datorită asimilării unuia dintre momentele principale ale nunții românești - "iertăciunea". Pentru a explica fenomenul vom recurge la o serie de confruntări de texte (variante), înregistrate în diverse regiuni ale Ucrainei. În ceremonialul descris în 1877 de **P. Ciubinski** (Poltava), tatăl și mama îi blagosloveau pe tinerii întorși de la cununie: "Nehai vas big blagoslovătî dovgo v sviți jătî"⁸² - "Să vă blagoslovească Dumnezeu, să trăiți mult pe lumea asta"; în reg. Kiev (1903): "Blagoslovi, boje, i, oteți i matî, svoiomu dătati nizeniko claniatâsi"⁸³ Ucraina de Stepă, Volân ș.a.⁸¹

Situația se schimbă în zonele mai apropiate de arealul românesc. În s. Sloboda - Iarâsivska, raionul Moghilev - Podolski, reg. Vinița la frontiera cu

Basarabia “nuna cea mare” se numește “nanașa” (1963)⁸⁵. În această localitate (și în satele vecine) nunul mare îi blagoslovește pe tineri în felul următor: “Blagoslovleaiu scioștiam - zdoroviam v dobru hodânu. Na dovghii vik.⁸⁶ - “Vă blagoslovesc să fiți fericiți și sănătoși /Să vă meargă bine/ Într-un ceas bun/ La mulți ani” (ceea ce ne amintește de formele noastre tradiționale). Un text în stil de orăție (în proză) foarte apropiat de “iertăciunea” noastră a fost descoperit și în arhivele scriitoarei ucrainene **Eugenia Iaroșinskaia** care a descris în 1891 ritualul nunții în localitățile cu populație ucraineană de pe Nistru. Unul dintre oaspeți interpretează formula ce urmează. “I prosit ța dâtâna novozbranna prosciui... Vam si klanijae i prosit” vas proscenia i blagoslovenia... Sciob-ste ei vâreadâti v sciaslâvu hodânu, v daroghlu” - “Și se roagă acest copil de iertăciune. El se închină în fața dvs. și cere să-l iertați și să-l blagosloviți. Să l pregătiți de drum mare într-un ceas bun” Se impune o paralelă edificatoare cu textul “iertăciunii” răspândit în Bucovina și în nordul Basarabiei: “Uitați-vă la acești copii,/Cum au căzut cu frunțile la pământ/Și se roagă cu plecăciune/Să le dați iertăciune/și să-i blagosloviți”. Evident, ne apare faptul că “proscia” în unele localități ucrainene din zona subcarpatică și de pe Nistru s-a dezvoltat datorită influenței “iertăciunii” noastre.

La fel și în Bucovina ucrainenii improvizau în momentul respectiv al nunții diverse formule foarte asemănătoare cu “iertăciunea” noastră pe care le numeau “proscia” (“iertăciune”)⁸⁸.

În Basarabia (inclusiv în Bugeac) și Bucovina în cadrul ritualului nupțial s-a constituit un episod dramatic de proporții considerabile numit “zestrea miresei” ca o sinteză a momentului “cumpărării - vânzării” miresei și a zestrei ei. Una dintre cele mai ample dramatizări ale folclorului obiceiurilor de nuntă a fost înregistrat în s. Trestiana (azi Dimca) din raionul Adâncata reg. Cernăuți. Sora miresei îi invită pe vorniceii și ceilalți flăcăi în casă, să vadă și să admire mireasa “tânără ca o mlădiță/Frumoasă ca o puiculiță”. Vornicelul mai mare, intrând în casă, întreabă de zestre. Sora miresei (pe ladă), cere răscumpărare pentru mireasă și zestrea ei. “Druștele” o apără interpretând replici versificate adresate “flăcăuanilor”, “fără bani în buzunar”. Până la urmă se “face târgul”, vorniceii mirelui scot zestrea afară din casă, mireasa își ia rămas bun de la părinți și rude, moment în care intervin diverse motive lirice minore.⁸⁹

În ritualul nunții la ucraineni și ruși “vânzătorul” miresei este, de obicei, fratele ei mai mare, “târgul”, însă, se face în forme mai simple. La ucraineni ca și la bieloruși se interpretează un cântec despre fratele care își vinde sora mult prea ieftin (“Prodav sestrițu za darî”)⁹⁰; la ruși episodul cumpărării-vânzării miresei și zestrei e foarte laconic, fără să fie axat pe un conflict improvizat.⁹¹ Mai aproape de dramatizarea nunții bucovinene este ceremonialul nupțial la sloveni. Personajele principale: “mlady zat-stare isi-druzba neveste”-“nevesti-na matca” sunt, implicate într-un conflict dramatic ce ține de problema zestrei miresei. Mirele ironizează pe seama

miresei și zestrei ei; fetei îi iau apărarea vomiceii și mamă-sa, care îi amintesc mirelui de "sărăcia sa". Nunții mari împacă taberele adverse.⁹² Mesajul concret al replicilor improvizate și strigăturilor este foarte variat atât la români cât și la alte popoare, deși textele se aseamănă în plan general - tipologic, fiindcă însoțesc o datină comună legată de latura pragmatică a nunții (vezi și nunta la careli cu o dramatizare a ritualului dat)⁹³.

Ciclul de cântece adresat soacrei mari (la sosirea alaiului la mire) întrunește la românii din Bucovina și la cei din Basarabia multiple formule poetice de adresare către soacră;

- a) *Bucură-te, soacră mare,
Ai o noră ca o floare.*⁹⁴
- b) *Soacră mare, ieși în prag,
Ți-am adus ce ți-a fost drag.*⁹⁵
- c) *Eși, măicuță, la căruță
Și ia nora de mânuță.*⁹⁶
- d) *Eși afară, soacră mare,
Că-ți aduc pieptănătoare...*⁹⁷

Foarte variat este și portretul nurorii, adesea în ipostaze comice:

- a) *Ți-am adus o noră tare
Să-ți ajute la căldare...
Să-ți ajute la ciubăr
Și la scărmanat de păr.*⁹⁸
- b) *Când grăiește, miorlăiește,
Când bea apă se stropește.*⁹⁹
- c) *Asta-i mică și blajină,
Și-ar fi bună gospodină.*¹⁰⁰
- d) *Fața-albă ca păharul,
Gura dulce ca zăhăruț,
Ochii negri ca neghina,
Gura dulce ca smochina.*¹⁰¹ etc.

Tot atât de nuanțate și frecvente în structura folclorului de nuntă sunt și "caracteristicile" soacrei sau ale socrului mare, descrierea zestrei etc.

La ucrainenii din imediata vecinătate cu românii circulă cântece care păstrează reminiscențe lexicale și stilistice românești. Iată o variantă înregistrată în s. Volcineț din raionul Adâncata:

*Vâhodi mamko, z kalacem,
 Prâișla nevasta z panăcen,
 Ot voriti, mamku, lisku-lisku,
 Vezemo tobi nevistku
 Taku fainu iak dâtânu,
 A solodku, iak malânu.
 Prîvezli zestrîu,
 Prâvezli scrâniu,
 Prîvezli molodu gospodâniu.¹⁰²
 /Leși, maică, cu colacul
 Că u venit nora cu bărbatul
 Deschide, maică, poarta,
 Că îți aducem noră
 Frumoasă ca și călina,
 Tânăra ca un copil
 Și dulce ca zmeura.
 Am adus zestrea,
 Au adus lada (cu zestre).
 Au adus-o pe tânăra gospodină./*

Nu e cazul să vorbim aici de o reluare mai substanțială a cântecelor românești, deoarece tipul dat de poezie a nunții este cunoscut nu numai la ucraineni, ci și la bieloruși: "Adciâni, matuleiko, vorota/Vezem tebe nevestku iak zolota.¹⁰⁴ – Deschide, maică, porțile. Că îți aducem noră, ca aurul" (de frumoasă).

În plan comparativ se evidențiază varietatea tematică și expresivitatea cântecelor adresate soacrei la români. În primul rând, e vorba de formula generală (cunoscută - pretutindeni, atât, să zicem, în Oltenia¹⁰¹ cât și în Bucovina) de caracterizare metaforică a soacrei: "Frunză verde iarbă lată,/Soacră, soacră, poamă acră,/De te-ai coace-un an ș-o vară/Tot ești acră și amară.¹⁰⁵ Prin sugestivitatea (și laconismul) ei această constantă poetică nu are corespondențe în folclorul nupțial la alte popoare. Originale în context interetnic (spațiul cercetat) sunt și intervențiile ironice în cântecele soacrei la români (la adresa nurerii).

Mai sus am arătat că străvechile orații solemne constituie unele dintre cele mai distincte particularități etno-poetice ale nunții noastre. Cu timpul ele și-au imprimat diverse note umoristice care sunt mai puțin stabile și diferă de la o localitate la alta. La fel au evoluat și cântecele găinii, la "masa mare". **V. Zelenciuk** menționează, că "ofrande de acest fel erau caracteristice pentru ritualul nunții la romanii și grecii antici; de aceea trebuie să admitem că, "moldovenii" au preluat obiceiul de la aceștia"¹⁰⁶. Pe baza lui (a obiceiului greco-roman) la români s-a dezvoltat mai întâi o specie anumită - "cântecele găinii" (sau "chiotul găinii"), iar apoi s-a constituit și un episod dramatic numit "închinarea găinii".

În Transcarpatia (satele de pe Tisa), unde s-au conservat elemente arhaice ale ceremonialului nunții, au fost înregistrate variante de proporții foarte mari (până la 00 de versuri) ale acestor dramatizări. Ele crează o adevărată “expoziție” a “bucatelor” ritualice”, printre care locul central îl deține anume găina.¹⁰⁷

La românii din Bucovina au fost înregistrate texte mai laconice:

*Frunză verde clocotici,
Ian ghiciți ce am aici?
Ori găină, ori cucuș
Pentru acești părinți frumoși.
Săraca găină sură,
Cum îmbla pe după șură,
Cum îmbla pe după casă,
Dar acum doarme pe masă.¹⁰⁸
(sau “Cum scurmă după șură”).*

Sau

*Faceți-mi locul mai larg,
Să mă cobor de pe prag,
Să mă duc la nănașa
Ca să-i dau găinușa,
Săraca găină sură,
Aseară dormea în șură...
Găinușă porumbacă
N-aș schimba-o nici pe- vacă,
Vaca trebuiește mulsă,
Găina la masă dusă
Moșia trebe lucrată,
Găina la masă dată,
Moșia trebe cosită
Găina trebe-mpărțită.¹⁰⁹*

La ucrainenii din Bucovina a fost atestat în 1959 un cântec de nuntă ce are a fi legat de tradiția noastră:

*A naș batiko ciornobrâvâi,
A naș kobut sivocrâlâi,
Vciora gribsea na toku,
Tiei noci u gorșku,
Pered batikom v tareliu.
Nașa mamka ciornobrâva,*

*Naša kivrka sâvokrâla,
Vciora greblași na toku,
Ției noci u gorșku
Pered mamkoiu v tareliu.¹¹⁰
/Nimul nostru-i sprâncenat,
Iar cucosuș e cu pene sure.
Ieri scurma pe-afară.
Iar în noaptea-aceasta-i în oală.
Și-n farfuria din fața mimiului mare.
Nina noastră-i sprâncenată,
Iar găina-i cu pene sure.
Ieri scurma pe-afară,
Iar în noaptea aceasta-i în oală.
Și-n farfuria dinaintea munci mari.*

Textul acesta e unic în felul său în folclorul nupțial al ucrainenilor. Chiar și în Bucovina el s-a localizat doar în unele sate din raionul Vijnița. În localitățile de pe Nistru (r. Zastavna, reg. Cernăuți) în toiul “mesei mari” (“pripoiul”), după ce se închinox colacii, “svaștele” cântau despre “găina sură”. Însă aceste cântece se deosebeau în mod radical de textul descoperit în raionul Vijnița care, credem, s-a format datorită contactului cu folclorul nostru legat de actul respectiv. Se întrevăd și unele coincidențe textuale: “găina sură” - “găina cu pene sure”; “cum îmbla (scurma) pe după casă” - ieri “scurma pe afară” ș.a. Desigur că în cazul căsătorilor mixte obiceiul “găinii” se practica și de către ucrainenii, fiind apoi încetățenit de către aceștia în unele sate bucovinene. Vedem, însă că n-a fost reluat și modificat întrucâtva numai obiceiul ci și motivele centrale ale “cântecului găinii” (în unele sate românești aceste cântece sunt reduse ca text și se interpretează ca niște strigături).

Pe lângă: a) speciile retorice (oratorice, formulele-orații) de o mare amploare, care prevalează în ansamblul folcloric al nunții românești și b) dramatizările obiceiurilor (episodul “zestrea miresei” ș.a.) mai există o latură specifică a ceremonialului nunții la români (în contextul de paralelisme interetnice) – frecvența strigăturilor (speciilor dansante și cântate) cu un diapazon tematic foarte vast. Or, dacă acestea din urmă țin, într-adevăr, de microstructura ritualului și diferă de la o localitate la alta, apoi celelalte două aspecte naționale ale ceremonialului constituie însăși macrostructura lui originală. Aspectele universale, însă, nu pot fi diferențiate atât de lesne cum s-a procedat într-o serie de lucrări din ultimele decenii; avem în vedere, în special studiile lui **V. Zelenciuk**, **I.D. Ceban** ș.a. Ceea ce pare a fi “comunitate est-slav-est-romanică” de cele mai multe ori depășește această arie geografică (bunăoară închinarea colacilor, pâinii ș.a. se practică și la italienii.) Influențele slave (mai bine zis ucrainene) se limitează, de fapt, la reluarea în plan local a unor termeni (“pripoi”, “svaška”). Dar și în nunta ucraineană de pe Nistru (la

frontiera româno-ucraineană) și din localitățile mai îndepărtate (Galiția) întâlnim simboluri verbale și nuanțe terminologice românești (nanașă, zestre, vătăjel, etc.) sau termeni traduși ("proscia" - iertăciune). Cercetările de teren din ultimile patru decenii nu relevă o influență cât de cât apreciabilă a cântecului ucrainean asupra nunții la românii din Bucovina. Concluziile unor cercetători din Moldova în acest sens sunt lipsite de temei. Unele reluări ocazionale și sporadice de motive ale cântecelor ucrainene nu pot fi extinse asupra întregii zone (bucovinene). O circulație mai extinsă o au orașele noastre la ucraineni (în Bucovina), pe Nistru și chiar în Galiția. În genere, putem conchide că cele mai originale componente ale nunții românești s-au păstrat în mare măsură până în prezent (deși cu unele modificări neesențiale de text). Desigur, în anumite localități cu populație mixtă din Bucovina pot fi sesizate și deformări ale structurii ritualului românesc, dar, alături de ele, apar în toată plenitudinea lor formele clasice ale nunții noastre (s. Boian, Crasna, Voloca, Iordănești, Pătrăuți, Ciudei, Cireș, Ropcea ș.a. din Bucovina, multe localități din ținutul Herței; nordul Basarabiei) ș.a.

Cântecul funerar. Bocetul

Studiul lui I.C. Chițimia "Cântece populare funerare" din cartea sa "Folclorul românesc în perspectivă comparată"¹¹² ne scutește de o analiză inițială a bocetelor noastre pe fundalul multiplelor analogii tipologice în folclorul altor popoare învecinate. Pe această cale se relevă cele mai semnificative structuri poetice originale ale bocetelor la români. După cum constată cercetătorul, în rândul celor mai vechi cântece funerare autohtone se numără "cântecul bradului" care nu există la alte popoare și care ne poate ajuta, alături de alte elemente, la reconstituirea vechii culturi populare. Bradul apare ca o reprezentare locală animistică. Acest fapt se vede și din credința persistentă până azi (și în multe sate subcarpatice - Crasna, - Ciudei, Cireș din Bucovina - n.n.)¹¹³, că "atunci când flăcării merg să taie bradul ca să-l pună la capul mortului... cel care pune ochii pe un brad cu gândul tăierii trebuie să-l dea jos fiind că altfel bradul se va usca, iar tânărul va muri... Cântecul zorilor este, de asemenea, o capodoperă a poeziei ceremonialului de înmormântare la români".¹¹⁴

Colecțiile de poezie populară editate la Chișinău după 1940 nu atestă cântecul bradului în Basarabia și nici în zona nord-bucovineană, ceea ce nu exclude circulația lui în trecut în unele localități. În arhiva de folclor a Universității din Cernăuți se păstrează unele informații de teren și reminiscențe ale cântecului dat (răspândit mai cu seamă în zona Gorjului). Iată un fragment

înregistrat în 1961 în s. Cuciurul Mare (în prezent sat ucrainizat): "Bradule, Brăduțe/Ce mai faci, drăguțe/cine te-a adus/din munte de sus/și la cap te-a pus/Te-a adus prin huci/Să mi te usuci..."¹¹⁵ În textele din zona Gorjului "Bradule, bradule,/cin ți-a poruncit/de mi-ai coborât/de la loc pietros/La loc mlăștinos/de la loc de piatră/aicea la apă... În mijloc de câmp/Câinii să-i aud/a lătra pustiu/Și-a urla muțiu/Ploaia să mă ploaie,/Cetina să-mi moaie/Vântul să mă bată/Cetina să-mi cadă/Ninsoarea să ningă,/Cetina să-mi frângă,/Eu dacă știam/nu mai răsăream/Eu de-aș fi știut/N-aș mai fi crescut."¹¹⁶ Textul bucovinean (din Cuciurul Mare) este o reminiscență, o "reamintire" mai recentă despre obiceiul și cântecul bradului; primele două rînduri constituie, probabil, o parafrază după versurile eminesciene: "Codrule, codruțule, /Ce mai faci drăguțule"; în rest se recurge la o "comprimare" a formulei vechi, în mare parte uitată de interpret. Or, despre existența acestui fenomen etnofolcloric în Bucovina ne mărturisește și **S.FL. Marian** la sfârșitul sec. trecut fără a reproduce însă cântecul bradului; cercetătorul se limitează doar la descrierea obiceiului de a purta bradul: "Dacă în drumul lor feciorii trec cu brazii prin sate... fetele îi petrec cu cântecul bradului".¹¹⁷

Dintre improvizările elegiace cu formule poetice stabile la mai multe popoare se disting bocetele de fată mare (fiică, soră, verișoară), axate pe metafora nunții mortului. În bocetele (cu foarte numeroase versiuni și variante) înregistrate în Bucovina și Transcarpatia, pregătirea de înmormântare (a fetei) e descrisă în mod alegoric ca o pregătire de cununie (fata fiind îmbrăcată în veșminte de mireasă).

Datina ca atare este cunoscută la multe popoare.¹¹⁸ Cercetătoarea rusă **V. Sokolova** arată, într-o lucrare specială¹¹⁹, că similitudinea în cazul de față e de natură istorico-genetică. Metafora "moartea-nuntă" a luat naștere pe baza concepțiilor arhaice comune la popoarele slave (!), potrivit cărora moartea e un drum spre alte tărâmuri, de unde nu mai există cale întoarsă. Drept "bază psihologică" pentru antiteza moartea-nuntă a servit faptul că ea (moartea) era concepută ca o trecere la altă stare, ca un început al unei noi etape a vieții. Aceste asociații întipărite în mintea omului de pretutindeni au dat naștere la imagini asemănătoare la diverse popoare slave.

Explicația în fond pare a fi rezonabilă, însă nu pot fi acceptate limitele etnice ale fenomenului, marcate de autoare; în cazul acesta și balada "Miorița" ar intra în sfera influenței acestui "substrat slav". Or, metafora nunții mortului își are geneza sa în substratul autohton al folclorului nostru, ca și la alte popoare (slave și neslave). Însă poate nicăieri ea n-a cunoscut o evoluție artistică mai amplă decât în bocetul de fată și în balada noastră păstorească. Faptul este consemnat în linii generale de către **Gh. Vrabie**. "La ruși ori la greci și la alte popoare, scrie cercetătorul, se întâlnesc asemenea tablouri de înmormântare drept ceremonial de nuntă. La români ideea ia proporții mai mari și este transpusă în versuri pline de poezie mai cu seamă în ciclul tradițional ..." ¹²⁰

Modalitățile sau, mai bine zis, variațiile poetice ale motivului sunt multiple. În mai multe sate din Bucovina circulă următoarea formulă:

*Nuntă-n casă de trei zile
Mirele mi-i nicăierea.
Mireasa șade la masă,
Mirele nu intră-n casă.
Cum de nu ți-i cu bănat
Că departe te-ai măritat.
La căsuța mirelui,
În fundul pământului,
Unde vântul nu bate,
Nici soarele nu arde,
sau: Unde nu te bate vântul
Unde pasărea nu cântă.¹²¹*

Această variantă are unele corespondențe în folclorul altor popoare. Bunăoară la ucraineni: "Sestrița, mâla sestrița/lak tebe zibrālî faino/lak do șliubu tebe vâreadjali ... /Vstani tai podâvâsea/lak ia tebe zibrala/Sestricika moia, sestricika doroghaia/lak tebe bude smutno ta temno/V takii malenikii hațî/Tam ni dverei, ni viconțea,/Ani vitra, ani sonțea."¹²²

"Surioară, dragă surioară,/ Ce frumos te-ai îmbrăcat/ Parcă te-au înveșmântat de nuntă/ Scoală și te uită/ Cum te-am împodobit/ Surioara mea, surioară/ Cât de întuneric și urât ți-a fi/ Într-o căsuță atât de mică/ Acolo nu-s nici uși, nici ferești,/ Nici vânt, nici soare."

Am putea bănui o reluare, în cazul de față, a motivului românesc de către ucrainenii din Bucovina, dacă n-ar exista bocete aproape identice în alte regiuni ale Ucrainei, bunăoară, în Poltava¹²³, precum și la bieloruși¹²⁴, bulgari¹²⁵ și alte popoare.

Comunitatea mesajului poetic a fost cauzată atât de comunitatea obiceiului (moartea reprezentată ca nuntă), cât și de "logica" acestui moment dramatic și tragic al despărțirii de lumea aceasta și plecării în lumea cealaltă asociată cu o odaie (casă) mică (metafora constantă a sicriului, mormântului), în care nici vântul nu te bate, nici soarele nu te arde. Descrierea acestui nou lăcaș îngust nu poate să difere în mod substanțial atunci când se recurge la vreun detaliu sugestiv de concretizare a situației.

În primul rând, acest lăcaș va fi lipsit de soare, apoi nu va ajunge acolo nici bătaia vântului (ploaia însă va ajunge). Spre exemplu, bocetele mordvine numite "urnema" (înregistr. în 1969) conțin aproape aceleași constante poetice ca și cele românești, bulgare, ucrainene etc. "Te duci, porumbața noastră, la pieptul negrului pământ ... La casa fără ferești ... Unde nu se uită soarele/ Unde nu pătrund niciodată razele zilei"¹²⁶

Cu toate aceste similitudini tipologice de detaliu în bocetele multor popoare, cele românești se evidențiază, totuși, printr-o gamă specifică. În variantele bucovinene persistă metafora “casa mirelui din fundul pământului”, “unde loc de soare nu-i”. Imaginația interpretului popular nu se oprește însă aici; “casa de dincolo contrastează în mod pregnant cu cea de dincoace”:

“Bună casă ai avut/ Și ea nici că ți-a plăcut./ Acum alta ți-ai făcut./ Fără uși, fără ferestre/ În ea ca să viețuiești/ Fără pari, fără nuiiele./ Plină toată tot de jele. Nu are uși de ieșit,/ Nici fereastră de privit./ Nu-s nici flori de înflorit,/ Nici boboci de-mbobocit/ Numai loc de vestejit”. Remarcabilă este și formula poetică a metamorfozei defunctei și a trecerii ei în totul ce nu e floare, pământeană, nici codru verde, nici urmă de pământ: “Florile or înflori,/ Codrii toți or înverzi,/ Numai tu n-o să-nflorești,/ Ci mergi ca să putrezești, / Dragele mamei sprâncene,/ Cum s-or face buruiene. Dragii mamei ochișori, / Cum or crește bozișori,/ Dragele mamei mânuțe, / Cum n-or mai face trebuțe. (1 - 51) Sau într-un bocet publicat de S.Fl. Marian: “Dragii noștri ochișori,/ Cum s-ar face pomușori/ Din sprâncene vioarele.”¹²⁷ Dorul mamei de fiică capătă la fel o expresie incomparabilă: “Că mămuca când ar ști/ C-acest loc l-ai părăsi/ Și-napoi iar ai veni,/ Cărărușa ți-ar plivi/ De iarbă și de molhor/ Să știi că-i e tare dor.”¹²⁸

În satul Mahala din r-nul Noua Suliță, actuala reg. Cernăuți a fost atestată o variantă a bocetului de fată mare ce conține o admirabilă imagine a reîntâlnirii mamei cu fata plecată în altă lume. Mama o roagă pe fiică să-i trimită cămașa, să i-o spele, când aceasta se va înegri și să i-o pună la uscat pe-o creangă de liliac.

*Draga noastră ca o floare,
Ți-ai pus trupul la răcoare,
Când ți-a fi cămașa neagră,
S-o trimiți ca să ți-o spăl (lipsesc unele versuri)
Nici cu spumă de săpun,
Nici cu apă de izvor,
Cu lacrimioare de-ale mele,
Care le-oi umplea de jele.
Și oi pune-o la uscat
Pe-o creangă de liliac;
... Și le-oi strânge-n păturele
Să ai tu noroc de ele.¹²⁹*

Există și multe alte motive și constante poetice ale bocetelor la români (inclusiv în spațiul cercetat) care nu pot fi identificate în ansamblul de formule verbale stabile ale bocetelor la popoarele mai apropiate (ucrainieni, bulgari etc.) și mai îndepărtate. În genere, observăm că la ucraineni tipul analizat de bocete se prezintă mai mult ca o interpretare poetică a obiceiului (înveșmântarea tinerei răposate), pe când la români el depășește cu mult acest cadru inițial.

Unul dintre cele mai semnificative motive originale ale bocetului la românii din nordul Basarabiei este motivul celor două drumuri specific atât pentru cântecele elegiace de fată mare, cât și pentru cele de mamă (ale orfanilor): “Nu știu cum te-ai îndurat/Și te-ai dus și ne-ai lăsat/Îa seama pe unde-i merge/Că sunt două drumurile/Unul drumul somnului,/Altu-i drumul dorului/Că somn greu îi adormi/ Și-napoi nu-i mai veni/Du-te tu pe-al dorului/ Poate dorul te-a lăsa/Și-napoi te-i înturna.”¹³⁰

Relevăm și alte tipare poetice de o mare expresivitate a bocetelor de mamă. Formula inițială:

*Țintirime, țintirime,
Frumoasă gospodină-ți vine,
Dar nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească.*¹³¹

Personificarea morții e frecventă și în Bucovina, dar rar întâlnită în bocetele popoarelor învecinate:

*Moarte, moarte, rea mai ești,
Tu acolo năzuiești,
Unde nu mai trebuiești
Că ne-ai pus mâna pe grindă
Și ne-ai făcut larg în tindă,
Că ne-ai pus mâna pe scară
Și ne-ai făcut larg pe-afară.*¹³²

*Și-ai pus picioarele prag
Și-ai luat ce ne-a fost drag
Și-ai pus coatele-n fereastră
Și-ai lut mila din casă.*¹³³

Drumul pe care pleacă cel decedat este “necălcat, de rouă nescuturat”¹³⁴; bocitoarele îl sfătuiesc să nu se ieie după ape “că apele-s ducătoare/Și-napoi ne-ntorcătoare./Mai ia-mi-te după soare/Că soarele-i ducător/Și-napoi întorcător.”¹³⁵ Sunt specifice pentru bocetul nostru și notele de “reproș” (cu sens invers) la adresa celui plecat în altă lume: “Sub o țărnă de pământ/Este un bujor înflorit/Toată lumea l-a urât/Dumneata l-ai îndrăgit.”¹³⁶

În bocetele de fată motivul celor două drumuri e conceput în alte aspecte poetice: “Unul mi-i bătut cu spini/Care duce la străini/Altul mi-i bătut cu flori/Care duce la surori/Și la scumpii frațiori.”¹³⁷

O notă originală aduc și unele bocete culese în localitățile cu populație românească din reg. Nicolaev, izolate timp de multe decenii de tradițiile

naționale: "Mare negură s-a lăsat,/Și la noi în casă a intrat/Pe tăicuța l-a luat."¹³⁸

În bocetele pentru bărbat (soț) intervine într-o formă poetică cu totul aparte tema tradițională "fortuna labilis": "Toată vara mi-ai lucrat/Pentru trei scânduri de brad/Și tu mult mi-ai muncit/Pentru trei coți de pământ"¹³⁹. Iar în cântecele funerare pentru flăcăi, frați, feciori e subliniată prin imagini simple, dar foarte sugestive, ireversibilitatea morții: "Câte dealuri ai suit/Pe toate le-ai coborât,/Da pe ist care îl sui/Înapoi n-ai să-l cobori"¹⁴⁰. Într-un bocet bucovinean dorul de viață al omului redeșteaptă natura. Dacă tânărul reîntors la viață "ar trece prin ogradă", atunci "ar crește mândra otavă", dacă el "ar face urmă prin grădină/Ar crește, mândra, sulcină/Iar dacă ar face urme prin ocol,/Ar crește mândra mohor".¹⁴¹

Acestea sunt doar câteva motive și imagini constante ale bocetului românesc, cunoscut în spațiul cercetat, ce împreună cu multe altele crează structura lui poetică de o distinctă originalitate în contextul paralelismelor funcționale ale speciei la diverse popoare (vezi, în particular, "treniile" grecești, "neniile" romane ș.a.).

NOTE:

1. **Paul Lafargue**, Ocerki po istorii kulturî, Moskva - Leningrad, 1929, p.78;/ rom. - Cântece și obiceiuri la nunți. Stud. despre originea familiei, în "Contemporanul", an VI, Iași, 1887, nr.I, p.5-7/
2. *Ibidem*.
3. **V.S. Zelenciuc, I.V. Popovici**, L.D. Loscutova. Tradiții și contemporaneitate, Chișinău, 1977, p. 79-85 ș.a.
4. **V. Zelenciuk**, Ocerki moldavskoi narodnoi obreadnosti, Chișinău, 1959.
5. **V. Zelenciuk**, Shidnosloviansiki răsî u moldavskii vesilinii obreadovosti, în: "Narodna tvorcist ta etnografia", 1959, nr. 3, p. 57-65 ș.a.
6. **V. Zelenciuk**, Moldavsko-ukrainskie obcsinosti v traŭionnâh obâceiaih i foliclore semeinoi obreadnosti, în "Drujba narodov, otrajennaia v foliclore", Chișinău, 1961, p.74-80.
7. **V. Zelenciuk**, Shidnosloviansiki răsî, p. 64-65.
8. Vezi: Narodî zarubejnoi Evropî.Etnogr. ocerki, Moskva, 1965, p.53-54, 383, 386, 568, 571.
9. **D. Cantemir**, Descrierea Moldovei, Chișinău, ESM, 1957, p. 182.
10. **A.S. Hâncu**, Influențe slave în ritualurile și poezia de familie ale moldovenilor, în cartea: "Relații folclorice moldo-ruso-ucrainene", Chișinău, Ed. Știința, 1981, p. 82.
11. Folclorul obiceiurilor de familie. Alc. art. într. și comentariile de **A.S. Hâncu și V.S. Zelenciuc**, Chișinău, ed. Știința, 1979, p. 278.
12. *Ibidem*.

13. **S.Fl. Marian**, Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ, Ed. Academiei Române, București, 1890.
14. **S. Rusciac**, Nunta la români, Cernăuți, 1926.
15. **A. Bilețchi-Oprișanu**, Din comorile neamului nostru, Cernăuți, 1930.
16. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 85-230. Vezi "Corabia". "Pocloanele". "Straele" la mireasă și la mire. Var. din s. Crasnoilsc, r-nul Storojinet, înreg. în 1972, p. 108-110; "Conăcăriă", s. Cireș, 1972, p. 206-207; "cântece la iertăciunea miresei" - Crasnoilsc, 1972, p. 207 și multe altele.
17. **G.C. Bostan**, Tipologhiceskoie sootnoșenie, p. 55-72.
18. **Herodot**, Istorii, Leningrad, 1972, cartea V, p. 68.
19. **D. Cantemir**, Descrierea Moldovei, p. 182.
20. Družba Narodov, otrajennaja v folclore, p. 77-78.
21. **I.G. Sbiera**, Colinde, cântece de stea și urări la nunți, p. 98-99, Idem: Conăcări Red. - alcătuitor **Spiridon Vangheli**, Chișinău, CM, 1967, p. 12, 26, 28.
22. Înreg. până la 1937 în s. Talmaz. Vezi: **P. Ștefănuță**, Cercetări folclorice pe valea Nistrului de jos. în "Anuarul arhivei de folclor", IV, p. 123.
23. Vezi: Narodî Zarubejnoi Evropî, p. 383-386.
24. **S.Fl. Marian**, Nunta la români, 1890, p. 299, Ed. Nouă, p. 209.
25. AF 12, f. 143, var.: Oprișeni, Corovia, Stănești-Hlibora, 1982-1986.
26. A.F. 10, f. 223, înreg. în s. Volcineț, r-nul Adâncata (Hliboca) de la Drobco Maria a lui Nichifor, în etate de 72 ani (1968).
27. Vesillea, 2 kn, Kiev, 1970, cartea I, p. 101, text înreg. în 1977.
28. *Ibidem*, II, p. 184, 1890, Sneatin.
29. *Ibidem*, II, p. 215, p. 198.
30. Sbornik pesen bukovinskoho naroda, Sost. **A. Lonacevski**, Kiev, 1875, p. 189.
31. **P. Lafargue**, Op.cit., p. 65.
32. *Ibidem*, p. 59.
33. *Ibidem*, p. 84. Idem în "carmen nupțiale" la ital. - **A. de Guberantis**, Storia comparata degli usi nuziali in Italia e presso gli altri popoli indo-europei, Milano, 1869, 136-163.
34. **Tache Papahagi**, Poezia lirică populară, București, 1967 - vezi exemple la pag. 448-449 ș.a.
35. **S.Fl. Marian**, Nunta la români, 1890, p. 285 (Crasna, Boian, ed. II, p. 206; Bucovina); var.: 206-208 (Transilvania).
36. Vezi: AF 11, f. 3-10 - texte înreg. în s. Voloca, r-nul Adâncata (1972-1976).
37. Conăcării, red-alcătuitor **S. Vangheli**, Chișinău: 1967, p. 100-103 ș.a.
38. Bukovinski narodni pisni, Kiev, 1963, p. 68.
39. Vezi comentariile lui **Mac-Lennan** în "Primitive Marriage", Paris, 1875, p. 84, ș.a.
40. Velikoruss v svoiŭh pesnahl, obreadah, obăceiah, verovaniiah, Scazcalh, leghendahl i t.p. Materiali sobr. i privedennâe v poreadok **P.V. Seinom** T.I. vâp. I, SPb, 1898, p. 673. Asemenea cântece au fost înregistrate și în satele cu populație rusească (lipoveni) din fostul județ Hotin al Basarabiei. Davâdova Maria, 56 a., or. Edineț, 1967.

41. **Vezi:** Materialele fondurilor (arhivei) Institutului de limbă și literatură a republicii Letone, 1925, 1927, Nr. 207, f. 3947.
42. *Bolgarsko narodno tvorcestvo v 12 t*, T.I. Sofia, 1962, p. 479.
43. *Kareliskoie narodnoie poeticeskoie tvorcestvo*, Leningrad, 1981, p. 143.
44. **S.FL. Marian**, Nunta la români, 1890, p. 299, înreg. în Bucovina, *Apud G. Tomoioagă*, Moravuri și datine populare, în "Aurora Română", Cernăuți, an II, 1882, p. 53.
45. **Gheorghe Fira**, Nunta în jud. Vâlcea, București, 1928.
46. *Pisni Carpat*, Ujgorod, 1972, p. 15.
47. *Ibidem*, p. 87.
48. *Ibidem*, p. 88.
49. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 29.
50. **V. Zelenciuk**, *Ocerki*, 1959; Nota este reluată de către **A.S. Hâncu și V.S. Zelenciuk** în prefață la antologia "Folclorul obiceiurilor de familie", p. 29.
51. **Vezi câteva variante nord-bucovinene în colecția: În colhoz e sărbătoare**, Ujgorod, 1972, p. 86-88.
52. Poezia obiceiurilor de familie, p. 278.
53. *Ibidem*, p. 149-151 - **Vezi și variantele din nordul Basarabiei (Hotin) și din alte localități printre care și textul înregistrat în reg. Nicolaev, s. Alexandrovca, p. 151-153.**
54. **S.FL. Marian**, Nunta la români, 1890, p. 466-470; 1995, p. 332-334; 336-340, var. Boian, p. 531.
55. Variantă înreg. în 1972 în s. Cireș r-nul Storojineț, reg. Cernăuți. AF a Acad. de Științe din Moldova, 248, f. 174-177.
56. Poezia obiceiurilor de familie, p. 278.
57. **Vezi înreg. scriitoarei ucrainene E. Jaroșinskaia** din 1891, efectuate în imediata vecinătate cu jud. Hotin, *Vesillea*, kn. II, p. 220.
58. *Idem*: Poezia obiceiurilor de familie, p. 147.
59. *Ibidem*, p. 100, **Dugan-Opaiț, Valerian**, Vătăjelul sau orațiuni ținute la nunțile țărănești și doine culese din gura soldaților români, ed. II, Brașov, 1906, p.5-18.
60. **R. Vulcănescu**, *Mitologia română*, p. 485.
61. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 158.
62. *Bolgarsko narodno tvorcestvo*, V, 12 T, T I, p. 553.
63. *Ibidem*.
64. Inf. **Ivanova Varvara**, 64 a., s. Staria Necrosovka, r-nul Izmail, reg. Odesa (1964).
65. Aceeași semnificație simbolică avea bradul și în ritualurile nupțiale la polonezi, bieloruși, slovaci și alte popoare. **Vezi: A. V. Gura**, Opât arealinoi caracteristici slavianskogo svadebnogo obreda i ego terminologhii, în cartea: "Formirovanie ranne-feodalinh slavianschih narodnostei", Moskva, 1981, p. 261-273.
66. *Folclor baltschin narodov*, Riga, 1968, p. 94.

67. Informație de teren, înreg. în 1967 de la Silvia Ciobanu, s. Clocușna, Lipcani - Moldova.
68. Vezi: Folclorul obiceiurilor de familie, p. 161-163, Conăcării, p. 90-91 (vezi și varianta înreg. de **T. Burada** în satele românești din gubernia Cherson, 1893); NR, p. 279-290 (Crasna, Vama-Bucovina).
69. Vesillea, I, p. 427.
70. Inform. de teren în s. Egorovca, r-nul Edineț, inf. Dubovicova Nadejda, 59 a., 1974. Idem: Narodnâie liriceskie pesni, Leningrad, 1961, p. 238.
71. **M. Federovski**, Lud Bialoruski. Materialy do etnografii ... , 1887-1905, t.V, Piesni, Warszawa, 1958, p. 387, 449.
72. Materiale ale arhivei de folclor a AS a Letoniei, 1950, Nr. 8595.
73. Srpske narodne pjesme / V.S. Karadžić, T.I., p.55.
74. Inform de teren. Înreg. în s. Budineț, r-nul Storojineț, reg. Cernăuți de la Cozaciuc Ilie, 83 a., în 1962.
75. Vesillea, II, p. 84.
76. Structura ucrainskih govoriiv. Kiev, 1982, p. 126-128.
77. *Ibidem*.
78. **Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu**, Istoria românilor, I. Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor românești, București, ES, 1974, p. 224-225.
79. *Ibidem*.
80. Istoriceskie korni sviazei i drujbi ukrainskogo i moldavskogo narodov, Kiev, 1980, p. 53.
81. V.I. Naulko, Razvitie mejetniceskih sviazei na Ukraine, Kiev, 1975, p. 48.
82. Vesillea, I, p. 110.
83. *Ibidem*, p. 162.
84. Vesillea, I, p. 304, I, p. 427; II, p. 26 ș.a.
85. *Ibidem*, II, p. 251.
86. *Ibidem*, II, p. 262.
87. *Ibidem*, II, p. 221.
88. Vezi: Sbornik pesen bukovinskogo naroda. Sostavil A. Loncevski, Kiev, 1875, p. 224.
89. Vezi: Conăcării, 1967, p. 81-89.
90. **P. Nesterovski**, p. 116
91. Velicoruss v svoith pesneah ... , T. I, p. 524-525.
92. **Melichercic Andrej**, Slovensky folclor, p. 154.
93. Kareliiskoie narodnoie poeticeskoie tvorcestvo, Leningrad, 1981, p. 134-136.
94. S. Stănești, r-nul Hliboca (Adâncata) reg. Cernăuți, inf. Plantus A., 56 a., înreg. în 1973. (var. din alte zone: NR, p. 492).
95. Același informator, 1973.
96. S. Mahala, r-nul Noua Suliță, reg. Cernăuți, 1978, inf. Maria Maslovskaja, 32 a.
97. **S.Fl Marian**, Nunta la români, 1890, p. 63 (înreg. în s. Jlișești din sudul Bucovinei).

98. S. Pătrăuții de Sus, r-nul Storoiineț, reg. Cernăuți, inf. Tochița Dragoș, 32 a., înreg. în 1972.
99. Informație de teren, s. Crasnoilsc, r. Storoiineț, 1967, inf. Pojoga Gh., 83 a.
100. Informație de teren, s. Cireș, r-nul Storoiineț, Inf. Opaț Vicotira, 1978.
101. S. Voloca, r-nul Hliboca (Adâncata), Inf. Paulencu Elena, 34 a., 1978
102. Inf. Drobko Maria, 72 a., 1971.
103. **N.I. Kravțov**, Problemî slavianskogo foli-clora, Moskva, 1972, p. 75.
104. Nunta la români, București, Ed. Minerva, 1977, p. 113.
105. *Ibidem*.
106. **V. Zelenciuk**, Ocerki, p. 56.
107. Informație de teren, inf. Țiple Elizaveta, 82 a., 1964, s. Slatina.
108. AF 12, Inf. Cojocarua Ștefania, s. Bahrinești, Hliboca, 1970, var. - NR, p. 468 (Munții Apuseni),
109. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 206-207 (înreg. în s. Cireș - Storoiineț - Bucovina).
110. Bukovinski nadorni pisni, Kiev, 1963, p. 79-80.
111. **A. Hâncu**, Comentarii pe marginea materialului folcloric din volumul "Folclorul obiceiurilor de familie", p. 278 ș.a.
112. **I.C. Chițimia**, Folclorul românesc în perspectivă comparată, București, Ed. Minerva, 1971, p. 140-183.
113. Informație de teren, s. Crasna, reg. Cernăuți, de la poeta populară Veronica Solcan (1989).
114. Vezi: **C. Brăiloiu**, "Ale mortului" din Gorj, București, 1936, p. 109, vers. 52-163.
115. Informație de teren, s. Cuciuorul Mare, r-nul Adâncata (Hliboca), inf. Stratulat Ion, 83 a (1961). AF II, f. 101. Cunoscut și în Moldova - A se vedea: **Ion H. Ciubotaru**, Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova. În Caietele Arhivei de Folclor, VII, Iași, 1986, nr. 227.
116. **Ilarion Cocisiu**, Brade, brade, văruț, brade - *Apud*. I.C. Chițimia, Folclorul românesc în perspectivă comparată, p. 163-164.
117. **S.Fl. Marian**, În mormântarea la români, București, 1892, p. 101.
118. Vezi: **I.C. Chițimia**, op.cit., **G. Vrabie**, Folclorul, p. 254-255.
119. **V.K. Sokolova**, Ob istorico-etnograficeskom znaceniî narodnoi poeticeskoi obraznosti (obraz svadiba - smert v slavianskom foli-clore). în cartea "Folclor i etnografia", Moskva, 1977, p. 188-195.
120. **G. Vrabie**, Folclorul ... , p. 266. Vezi mai cu seamă: **I. Mușlea**, La mort - mariage, une particularité du folclor baltanique, în "Mélanges de l'école romaine en France", 1925, partie I, 32 p.; A se vedea și **Ion H. Ciubotaru**, Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova, p. 141, 154, 163 ș.a.
121. Idem - Folclorul obiceiurilor de familie, p. 258 ș.a.; **Petru Caraman**, Literatura populară. Caietele Arhivei de Folclor sub îngrijirea lui **Ion H. Ciubotaru**, Iași, 1982, p. 147-149 (Putna, Sucevița); AF 13, f. 124-151.
122. AF Nr. 10, f. 114 (nordul Bucovinei).

123. **V. Miloradovici**, Narodnâie obreadi i pesni Lubenskogo uezda, Harikov, 1897, p. 112.
124. **I.C. Chițimia**, op.cit., p. 159.
125. **V. Anghelov, M. Arnaudov**, Bolgarska narodna poezia, Sofia, F/a. p. 37.
126. Folclor i etnografia: obreadi i obreadovâi folclor, Leningrad, 1974, p. 272.
127. **S.Fl. Marian**, În mormântarea la români, 1892, p. 547; *Idem*, p. 370, în reg. în s. Mahala lângă Cernăuți.
128. Informație de teren, s. Bahrinești, r-nul Adâncata, reg. Cernăuți, în reg. de la Cojocar Ștefania, 58 a., 1970, Var. maramureșene, vezi "Folclor din Maramureș", ed. îngr. de **Vasile T. Doniga**, București, Ed. Minerva, 1980, p. 431-434 ș.a.
129. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 258.
130. Folclor basarabean, adunat din județul Soroca, Bălți, 1938, p. 45.
131. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 243.
132. Arhiva sector, de etnografie al AȘ din Rep. Moldova, s. Livădeni, r-nul Drochia, 1971; *Idem*: I-77 (Roșă-Cernăuți).
133. **S.Fl. Marian**, În mormântarea la români, p. 543-548 (var. s. Molodia).
134. *Ibidem*.
135. *Ibidem* (var. s. Crasna).
136. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 249 (Voloca).
137. **S.Fl. Marian**, În mormântarea la români, 1892, p. 502 (var. s. Boian).
138. În reg. în 1969 în s. Konstantinovka, r-nul Arbuzinst, reg. Nicolaev, inf. Andronache M.A., 76 a., AF a Academiei de Științe din Moldova, 201, f. 22-23 (col. **E. Junghietu**).
139. **S.Fl. Marian**, op.cit., p. 530, 532.
140. Folclorul obiceiurilor de familie, p. 257 (s. Mahala).
141. S. Mahala, reg. Cernăuți, inf. Hirghici Marin, 83 a., 1970.

Lirica populară (Încercări de analiză sistematică și comparată a constantelor poetice)

Preliminarii

Ceea ce în mod evident constituie o lacună a multor încercări de analiză comparată a liricii populare este, înainte de toate, lipsa unor criterii bine determinate de sistematizare a materiei (ținându-se cont atât de mesaj, cât și de modalități artistice). N-au fost căutate sau n-au fost găsite acele suporturi semantice și estetice, acele puncte de reper stabile (noțiuni-cheie), în jurul cărora gravitează anumite structuri poetice pe care timpul le-a diferențiat și le-a ierarhizat în funcție de semnificațiile lor majore.

Confruntările nesistemizate, bazate pe un număr redus de texte, motive sau imagini artistice disperate au condus la concluzii de ordin particular referitoare la anumite tangențe cu lirica altor popoare sau la aspectele originale ale doinei noastre.

Ne vom referi mai întâi la o lucrare a lui **B.P. Hașdeu** care, pe bună dreptate, poate fi considerat inițiatorul poeziei comparate în România. E vorba de studiul "Frunză verde" publicat în numărul 13 al revistei "Columna lui Traian" din 1873. După multiple confruntări edificatoare ale doinei cu texte din lirica altor popoare înrudite (italiană, spaniolă) **B.P. Hașdeu** conchide: "frunză verde s-a născut împreună cu naționalitatea română nu la Tibru sau la Guadalevivișci la noi acasă, acolo unde străbunii noștri s-au format și s-au dezvoltat în curs de veacuri, mai înainte de a se pogori din munte și a se răspândi pe câmpie. La noi ... ca la nimeni altul această prețioasă suveniră posedă și farmecul celei mai fericite creațiuni poetice. Zicem la noi ca la nimeni altul, deși tentative sporadice de a introduce un asemenea gen s-au putut manifesta și pe aiurea sub aceeași acțiune a naturii, dar n-au reușit nicăieri de a prinde rădăcină, de a deveni un model, o formulă."¹

Pentru a demonstra caracterul local (carpatic) al simbolului (frunză verde) **B.P. Hașdeu** recurge și la un paralelism româno-ucrainean. Savantul consideră că imaginea "iavir zelenenikii" "frasin verde" ("Acolo pe munte stă un frasin, un frasin verde") dintr-un cântec apărut în pădurile Galiției, oferă o mai remarcabilă asemănare cu inspirațiunea poporană a românilor decât tot ce s-ar găsi în Spania ... Vecinii noștri ruteni ar fi putut dară mai ales în regiunea est-carpatică a Galiției să formeze și dânsii genul poetic al frunzei verzi, ei s-au oprit, însă, la o încercare sau două, fără a fi mers înainte, pe când românul surprinse din capul locului toată frumusețea, toată bogăția viitoare a germenului, grăbindu-se a-i da o deplină dez-

voltare.² Aserțiunea (în fond justă) poate fi contestată de cineva în lipsa unui sistem de argumente care ar demonstra faptul că poezia populară ucraineană s-a dezvoltat mai mult în regiunile de stepă decât în cele montane sau submontane (subcarpatice, adică și în nordul Bucovinei); anume de aceea la ei “nu s-a format genul poetic al frunzei verzi” sau al codrului. Analiza sistematică a materialului (pe care îl vom reproduce în serie mai încolo) ne arată că, într-adevăr imaginile “frunzei verzi” - *lâstok zelenenikii*” sau “*frasinului verde*” (“*iavir zelenenikii*”) ca personificare a tânărului (tinerei), (ci nu ca simboluri plurivalente cum este “frunză verde” în poezia noastră) apar la ucraineni în mod sporadic (Transcarpatia. Galiția ș.a.).

Căutând suporturi metodologice pentru studierea comparată a poeziei liricii populare, ne-am reținut atenția și asupra unor pasaje din celebrul studiu de “Poetică istorică”³ a acad. **A. Veselovski**. În urma unor vaste investigații savantul rus ajunge, bunăoară, la o constatare importantă și anume că poezia populară din sud-estul Europei (greacă, română, slavă) a păstrat (în comparație cu Occidentul) aspecte ale unui “arhaism profund”, sincretism, legătura cu ritualurile populare străvechi, cu arta coregrafică, unele particularități specifice ale stilului. În capitolul “Din istoria epitetului” A. Veselovski reliefează caracteristicile diferențiale ale unor procedee artistice în poezia română și slavă, în special rusească: “imaginile tânărului trupez și chipeș (“*dobrâi molodeț*”) și ale lui Făt-Frumos (“*pareni-crasaveț*”) din folclorul românesc ce “aparțin unor generalizări artistice diferite”⁴

În alt capitol despre “Paralelismul psihologic și formele lui în aspectele stilului poetic” savantul rus observă că, spre deosebire de alte repertorii naționale (rus, ucrainean, bielorus), în poezia populară română paralelismele legate de universul florei se mențin la începutul cântecelor lirice, ca în Italia, și că la noi predomină imaginile frunzei verzi, ramului (crengii) verde, ci nu ale florilor⁵.

În lirica noastră paralelismul “frunză verde” se prezintă ca o cristalizare simbolică autonomă, funcționând în contexte diferite de cel în care a apărut și având valoare denominativă în fiecare context în care apare. Valoarea stilistică a imaginii “nu se tocește prin repetare, ci intervenind frecvent în creații diferite, capătă în permanență noi semnificații estetice”⁶.

În sfera investigațiilor de poetică mai mult sau mai puțin comparată a liricii populare sunt cuprinse și asemenea lucrări de referință ca “Poezia lirică populară” de **Tache Papahagi** ce include cursul litografiat de “Folclor român comparat (1929)”⁷.

“Lirica populară” de **G. Vrabie**⁸, Studii de poetică și stilistică⁹ ș.a.

Or, după cum menționează **T. Papahagi**, “pentru atari preocupări, e absolut necesar ca lirica acelor variate sau a cât mai multe popoare să fie cunoscută tot atât de bine pe cât e cunoscută și lirica maternă - ceea ce nouă ne lipsește”¹⁰. Din această cauză se apelează de cele mai multe ori la traduceri ceea ce limitează posibilitățile reale ale studiului. Totuși cercetătorul surprinde unele momente semnificative ale “expansiunii artistice” a motivelor cântecului nostru. Astfel, motivul “Casa

dorului” este semnalat de **T. Papahagi** într-un cântec bucovinean, care e cunoscut și poeziei populare ucrainene. Textul e reprodus din colecția lui **M. Friedwagner**: “Lasă, puiculiță, lasă/Că ne-om face și noi casă/Unde-o fi pădurea deasă/De-așternut ce ne-om așterne?/Dâmbuțu cu floricele ... /Dar sub cap ce ne-om pune?/Straturile de căpșune/Dar cu ce ne-om coperi?/Cu câmpu cu florili/Cu cerul cu stelili”¹¹. Precum observă **T. Papahagi**, acest cântec “circulă aproape identic și în poezia populară a Ucrainei, cu singura deosebire că cel ucrainean e mai dezvoltat; jumătatea a doua a lui nu figurează în cel bucovinean și că, în cel ucrainean, întrebările “Puiculiței” bucovinene le pune iubitul. Cântecul ucrainean e reprodus în traducere franceză liberă: “Dis-moi, jeune fille, ou dormirons - nous cette nuit? - Ià bas a l'ombre du sapin Mais sur guoi, ma belle, dormirons nous? Le duvet ondoyant du haut gazon sera notre mol le conche .”¹² Relevând “identitatea de fond” **T. Papahagi** sesizează totuși și unele deosebiri esențiale cum ar fi “ineleganța prozaică” a seducătorului din cântecul ucrainean (Va-t-en ou diable, maudit seducteur ...)” contrară delicatei și simpaticei atitudini a mândrei amăgite, ineleganță (în cântecul ucr.) ce “dăunează profund estetice și contrastează violent cu idilica armonie gingașă, luminoasă și de o sublimă simplitate clasică a cântecului bucovinean (românesc)”¹³. Întrebarea la care vrea să răspundă cercetătorul este: cui aparține ca geneză - acest cântec? este el rutean ori o creație a românului din Bucovina mai ales că aici intervine un factor special care e conviețuirea, conlocuirea româno-ruteană din nord-estul României? Oricare ar fi argumentarea ce s-ar putea aduce dintr-o parte sau din alta, niciodată nu se va putea preciza în mod absolut originea etno-geografică a unor atari probleme, a unor asemenea imagini ...!!¹⁴ conchide cercetătorul. Credem, însă, că o cunoaștere exhaustivă a repertoriului liricii populare ucrainene ar putea clarifica problema dacă nu “în mod absolut”, apoi cel puțin în plan ipotetic. Cercetarea sistematică a “planurilor” structurale ale cântecului românesc, ucrainean și ale altor popoare ar evidenția cu mai multă siguranță atât particularitățile generale (naționale), cât și cele zonale și locale ale liricii populare și ar stabili paternitatea etnică a unor motive, formule poetice ale cântecului respectiv etc.

O premisă importantă a studierii comparate a poeziei românești și celei slave o constituie lucrările în care (în mod direct sau indirect) se stabilesc anumite limite ale posibilităților unor eventuale influențe de dinafară. Astfel, credem, trebuie să fie înțeleasă exegeza întreprinsă de **M. Brătulescu** asupra “Tipurilor de metaforă în folclor”¹⁵. E vorba de așa numita “antiteză slavă”¹⁶, pe care **Roman Iacobson** o numește în mod adecvat “paralelism negativ”¹⁷. Din studiul cercetătoarei române, bazat pe multiple exemple, reiese că tipurile de metaforă pe care **P. Bogatârev** le consideră “slave” (fără a recurge la investigații ale poeziei populare neslave) sunt specifice și poeziei noastre în straturile ei cele mai vechi, dezvoltarea sau începutul dezvoltării cărora ține de perioada de până la contactele masive ale romanilor de est cu slavii.

Totuși, după cum am menționat mai sus, până în prezent studiul comparat al liricii noastre populare s-a limitat la unele texte, motive sau imagini disparate.

Pentru a releva permanența tradițiilor poetice românești în condițiile demografice din spațiul carpato-nistean (sec. XIX-XX, dar și de mai înainte) tangențele româno-slave de la nord-est de Carpați, a fost aplicat un sistem modern de procedee și modalități ale studierii comparate a limbajului artistic al liricii populare. Se recurge la o analiză diferențiată pe zone istorice (în funcție de caracterul relațiilor interetnice și metamorfozelor istorico-demografice) a sistemelor de sintagme cu valoare de constante poetice (eventual arhetipice) în lirica populară la români, ucraineni, ruși, precum și (în plan comparativ mai vast - la italieni, bulgari, sârbi și la alte popoare mai îndepărtate). Astfel sunt determinate amplitudinile caracteristicilor semantico-stilistice ale unor noțiuni contrastive de bază ale poeziei populare (frumosul-urâtul, bucurie-tristețe, locurile natale-străinătatea etc.). Confruntarea prin suprapunere a "blocurilor" de formule poetice în mai multe repertorii naționale, inclusiv în zonele limitrofe, scoate în relief fondul tradițional (original) al constantelor limbajului artistic al doinei, cântecului ș.a.). Desigur, principala condiție a studiului este acumularea suficientă de material în cadrul expedițiilor sistematice (staționare) în întreg spațiul carpato-nistean: nordul Bucovinei, ținutul Herței, nordul Basarabiei inclusiv fostul județ Hotin, raioanele de pe Nistru, din reg. Odesa, Bugeac, Transcarpatia (raioanele Teceu și Ralău) ș.a.

Frecvența constantelor poetice poate fi determinată pe parcursul unor anumite serii de nu mai puțin de 2000-3000 de versuri (cu texte de control de cel puțin 1000 de versuri din cele mai diverse localități ale zonelor respective). Același număr de texte și versuri formează și alte "blocuri naționale": ucrainean, rusesc, împărțite în zone; cântecul bulgar, sârb, italian, ș.a. (în același număr de versuri): e cercetat pe baza antologiilor naționale (ca și, parțial, cel românesc, ucrainean și rusesc). În continuare este reprodus modelul structural-tipologic al noțiunilor centrale ale liricii populare (ansamblul de imagini constante în repertoriile naționale și gradațiile lor zonale).

Printre componentele conotative (nuanțele semantico-simbolice ale noțiunilor - cheie) se diferențiază particularități generale (comune pentru toate repertoriile naționale), zonale (comune pentru două sau trei repertorii naționale), regionale (comune pentru repertoriile naționale ale unei regiuni, bunăoară, actuala reg. Cernăuți), locale (raion (sat), aspecte specifice unui popor întreg sau unui masiv etnic etc. Împărțim întru totul aserțiunea lui **Adrian Fochi** în ce privește perspectivele studiului comparat (deși savantul se referă la epica populară): "Ceea ce se poate detecta cu precizie și cu maximum de rigoare este originalitatea specifică a unui popor, exprimată nu numai în ecuații etno-psihologice, ci și în ecuații estetice, și aceasta trebuie să constituie

dobânda principală a cercetării: “În acest fel, constată cercetătorul, “putem ajunge la definirea “matricei stilistice” proprii spiritualității fiecărui popor”¹⁸.

Drept surse ale materialului documentar ne-au servit antologiile și colecțiile ce conțin texte mai reprezentative publicate pe parcurs de aproximativ 150 de ani, precum și înregistrări efectuate în Bucovina și Basarabia în ultimii 30-35 de ani¹⁹.

La un număr atât de considerabil de versuri (3000) e posibilă, în unele cazuri, o anumită deviere de la limitele cantitative stabilite prealabil. Principalul constă însă în determinarea frecvenței cutărei sau cutărei imaginii artistice, a locului ei în “blessul” poetic național sau zonal. De aceea indicii cantitativi sunt “rotunjiți” în felul următor: dacă frecvența lor e mai mare de 10 reluări la 3000 de versuri, atunci se indică cifra 10, dacă e mai mare de cinci (6-7), se indică cifra 5, dacă e mai mică de cinci unități, atunci se recurge la “serii de control” (încă 1000 de versuri).

Trei categorii semantice ale liricii populare

În cele ce urmează vom prezenta în serii constantele artistice prin care se reliefează pregnant noțiunile centrale ale liricii populare: I. Frumosul: (A - fată, femeie frumoasă), B - bărbat frumos; II. - fericire; III. - nefericire, “Durere la inimă” (dorul, jalea, urâtul, amarul etc.)

Din cântecul românesc: Nordul Bucovinei, Ț. Herța

Nr.	Formule poetice	Dominanta simbolică	Frecvență (la 3000 versuri)
1	2	3	4
a - astrală			
1.	Sunt stele tare multe/ Mari și mici și mai mărunte./ Dar ca luna nu-i nici una./ Mare, mândră, luminoasă./ Ca mândra mea de frumoasă (F 41)	luna între stele	10
2	Da tu ești în lume una Mai frumoasă decât luna (1-39) ²⁰	mai frumoasă decât luna	10
3.	La porțița dragei mele/ Răsărit-au două stele: /Una-i ea și una-s eu: - Dorul mei și dorul tău (1-11)	stea (fata cu dorul) tinerii cu dorul	10
4	Parcă ești ruptă din soare (1-48)	soare	10
b - florală			
5	După ochi ca murele/ am îmblat pădurile	mure (ochii fetei)	10

	(F, 420)		
6	Ti-am cerut o florece/ Tu mi-ai dat <u>floare</u> (gura letei)	gurița ta (F. 62)	10
7	Fir de grâu/ Spic de grâu curat (F. 66)	grâu (spic, fir)	10
8	Floricea, floare albastră (F, 10)	floare albastră	10
9	Pentru tine, rujă plină/ Aștept noaptea ca să vină (F, 412)	rujă (plină)	5
10	Și așa-s la ochișori/ Ca roua de pe bujori (F, 62)	bujori (în rouă)	5
11	Sunt garoafă din grădină Cine miroase, suspină (F, 477)	garoafă (în grădină)	4
12	Firicel de busuioc (I-75)	busuioc	4
13	Ca frunza de brebenoc (I-76)	brebenoc	2
14	Rumână ca și călină (F, 233)	călină	2
15	Roșie ca vișina (F, 276)	vișină roșie (fața)	2
16	Cosiți crețe ca macul (F, 62)	mac (creț) - părul	2
17	Naltă ca o trestioară (F, 473)	trestioară (înaltă)	2
18	Ochi de vioarele/ Trup de floricele (I-77) floare (corpul)		2
c – ornitomorfică			
19	Mândră, sprâncenele tale/ Pene-s de privighetoare (F, 206)	pene de privighetoare (sprâncenele)	4
20.	Albă ca o lebdioară/Albuță ca lebăda (F, 233)	lebdă	3
21.	Albă (mândră) ca o hulubiță, porumbiță (I-65)	porumbiță	3
22	Două rândunele: Una-s eu și una-i el (I-65)	rândunică	2
d – acvatică			
23	Ochișori/ Ca roua de pe bujori (I-66)	rouă (pe bujori) ochii	5
e – diversă			
24	Buze rumenele/ Ca doi faguri de miere (F, 103)	faguri de miere (buzele)	5
25	Iute ca o căprioară (F, 473)	căprioară (iute)	2
26	Buze moi ca și bumbacul (I-46)	bumbacul (buze moi)	2
27	Neagră, oacheșă la gene,/ Îmbinată la sprâncene (I-44)	oacheșă sprâncenată	2

Raioanele de nord ale Basarabiei (fostul județ Hotin)

1	2	3	4
a.			
1	Tu ești mândră-n lume una/ Mai frumoasă ca și luna (I-2)	lună (mai frumoasă)	10
2	Nu-i nici una dintre stele/ Ca ochii mândruței mele (I-8) decât stelele	stele (ochii) mai frumoși	10
3	Parcă ești ruptă din soare (I-8)	soare	10
4	Așa-i mândra mea la față/ ca soarele dimineața (I-4)	fața ca soarele	2
b.			
5	După ochi ca mura coaptă/ Am umblat pădurea toată (I-15)	mure (ochii)	10 -2 0
6	Fața-i ca un trandafir (I-3)	trandafir (fața)	5
7	Ca o rujă de frumoasă (I-19)	rujă	5
8	Florici, floare albastră (I-15)	floare albastră	5
9	Mândră, fir de busuioc (I-25)	busuioc	5
10	Așa-i la ochișori/ Ca și roua de pe flori (I-26)	floți în rouă (ochii)	4
11	De la cap până la brâu/ Parcă-ai fi în spic de grâu (I-27)	spic de grâu	4
12	Gura dulce ca mălina (I-4)	zmeură (gura)	4
13	Rumână ca și călina (FNM, 45)	călina	
c.			
14	Albă ca și lebăda (I-28)	lebăda	5
15	Mândră hulubiță (FNM, 150)	hulubiță, porumbiță	4
16	De la cap până la picioare/ Parcă ești privighetoare (FNM, 47)	privighetoare	4
17	Rotind ca o păuniță (FNM, 150)	păuniță	2
18	Nu știu neagră-i rândunea/ Ori îi ibovnica mea (I-2)	rândunică	2
d.			
19	Așa-i mândra mea la față/ Ca roua de dimineață (I-6)	roua (față)	5
20	Ileană cu ochii verzi (I-25)	ochii verzi	2
21	Neagră, oacheșă la gene/ Îmbinată la sprâncene (I-4)	sprâncenată	2
22	Fața albă ca bumbacul (FNM, 48)	bumbac (fața albă)	2

**Din cântecele ucrainene:
(satele cu populație ucraineană din nordul Bucovinei și Basarabia)**

a)		
1. Ca o stea pe cer ("Zirca", BP, 330)		5
2. Auroră (curată) ("Zorea", I-132)		5
3. Lună ("Misiacenco", I-135)		3
b)		
4. Trandafir/ ruja/ creț ("Rujo", BP, 28)		10
5. Călină roșie ("Cervona calina", BP, 67)		10
6. Vișină - cireașă ("Vișenica-cireșenica", PC, 132)		10
7. Floare albastră ("Sângha cvitã", PC, 46)		2
8. Iarba de mătase ("Șovcova trava", UP, 429)		5
9. Iarbă-verde ("Trava zelena", BP, 421)		4
10. Ochi ca brebenoul ("Barvinoc", I-168)		3
11. Ca o floare ("Kvitca", I-164)		2
12. Ca zmeura ("iac malina", I-161)		2
c)		
13. Porumbiță sură ("Golubca săvenica", BP, 339)		10
14. Rândunica ("Lastivoca", I-169)		2
15. Lebădă ("Lebidocica", I-169)		2
d)		
16. Ca apa din fântână ("Iac z crânâceniçi vodița", BP, 351)		5
17. Ca roua de pe iarbă ("iac z travâceniiki roșâtea", BP, 351)		5
18. Sprâncene negre ("Cernobrivca", PC, 28)		10
19. Rumenă la față ("Licico rumianoe", BP, 401)		10
20. Cosiță bălăioară ("Rusa cosa", I-165)		2
21. Ochi negri, părul creț ("Cerni oci i cuceri", I-166)	2	
22. Pește frumos ("Râbca faina", I-164)		2
23. Dragă dulce ("Liubco solodenico", I-163)		2
24. Busuioc ("Busuioace, busuioace, cvitca ti ciarivna", I-164)		1

Din cântecele rusești - Basarabia (județul Hotin) și Bucovina

1	2-3	4
a)		
1. Sunt la mama numai una/ Ca și soarele și luna ("Ia u mameniki odna/ Cac solnâșco, cac luna", I-123)		2

b)	
2. Salcie verde ("Ivușca zelionaia", I-141)	10
3. Mesteacăn alb ("Belaia berioza", I-115)	10
4. Ramură de poamă ("Vinograda vetca", RPM, 46)	5
5. Călină roșie ("Cervona calina", RPM, 3-6)	3
Calină-zmeură ("Calina-malina", I-119)	2
6. Măr de grădină, prăsadă dulce ("Iablonica sadovaia - I-123) grușița medovaia",	2
7. Ramură de stejar ("Jerdocica dubovaia", RPM, 128)	2
8. Trandafir, floare roză ("Rozovâi țvetoc", I-123)	2
c)	
9. Lebedă albă ("Lebedi belaia", RPM, 116)	10
10. Porumbiță albăstruie ("Sizaia golubca", RPM, 116)	10
11. Cuc (alături de privighetoare) - ("Solovei s Cucușecicoi", I-123)	3
12. Rândunică ("Lastușca", I-111)	2
e)	
13. Fată prefumoasă ("Crasna devocica", RPM, 81)	10
14. Coșite bălăioare ("Rosa cosa", I-112)	5
15. Sprâncenată, cu sprâncene negre/ - ("Cernobrovaia"- RPM, 128)	2

După cum vedem, noțiunea de frumos ("mândra") la români întrunește peste 20 de nuanțe (conotații) simbolice constante, dintre care unele fac parte din categoria "locurilor comune" ale liricii mai multor popoare; comparația ochilor cu stelele și, în genere, simbolica astrală, cu roua, a fetei - cu floarea ș.a., însă contextele poetice, ca regulă, diferă în toate cazurile.

În grupul "a" de simboluri (astrale) coincidențele relative sunt, la prima vedere, mai numeroase - comp. feței cu luna, stelele, soarele, seninul etc. Însă la o analiză textuală mai atentă a caracteristicilor vedem că structura și, eventual, valențele lor semantice și stilistice diferă de la un repertoriu național la altul. Spre exemplu, la români: 1) Nu știu luna-i luminoasă, ori e puica mea frumoasă; 2) tu ești mândră-n lume una, mai frumoasă decât luna; 3) Ca și luna între stele (Index-L, E. 385) mai frumoasă decât luna (Index-L, E 410); 4) Sunt stele multe?... Dar ca luna nu-i nici una, mare, mândră, luminoasă, ca mândra mea de frumoasă (Index-L, 384); 5) sunt la mama numai una/ ca și soarele și luna (var. Index-L, 381, 382). La ucraineni: Răsaî, lună, luminoasă ca roata morii/ Vîno, vîno

* *A se vedea ex. din folcl. ucrainean, 21-23, rus. 24-26, bulgar. 27-29, sârb. 30, italian. 31; în note suplimentare la cap. de fată.*

inimioara mea (fata),/ Strălucește, lună,/ Eși, fată dragă. La ruși, (Fântâna Albă), nordul Bucovinei: "Sunt la mama numai una ca și soarele și luna (împrumut evident din folclorul românesc); la bulgari fata e comparată cu luna luminoasă ("Iasna mesiacina"); la sârbi - "ca luna între stele"; la italieni: "ca și luna între stele" ("Come la louna in miezo de li stele").

Evident, comparațiile fetei cu luna în fiecare repertoriu național sunt diferite (deși pretutindeni sunt axate pe același element simbolic). Coincid întrucâtva, în aspect general, doar stereotipurile "ca luna între stele" (români, italieni, sârbi).

Și mai frecventă în toate repertoriile naționale ale liricii erotice e simbolica stelară. La români pretutindeni: "nu-i nici una dintre stele ca ochii mândruții mele" (var. Index -L, E. 410); 2) ca o stea din cer lăsată; 3) frumușica ca o stea; 4) o stea mare luminoasă; 5) ca steluța luminoasă; 6) la porțița mândrii mele/ răsărit-au două stele: una-i ea și una-s eu dorul meu și dorul tău (Bucovina) și în alte zone; 7) are ochi ca două stele-pretutindeni; la ucraineni: 1) stea de seară, stea albă; 2) ca o stea de pe cer; la ruși - Pe unde aș umbla,/ Aș tot străluci ca și o stea; la bulgari - nu era o stea strălucitoare, ci era (numele); la sârbi - fata se laudă că e mai frumoasă decât luna, soarele, stelele; la italieni - "bine-i stă cerului cu stelele ca fetei cu perle, (coincidența cu rom.: Bine-i stă la cer cu stele, ca mândruței cu mărgelile?) În exemplele de mai sus corespondențele se limitează la un caz general-compararea fetei cu steaua. O coincidență structurală și textulă de ordin particular semnalăm doar în cântecul românesc și cel italian (nr.2).

În sistemul de simboluri ornitomorfice o pondere mai mare o are paralelismul: fata-hulubiță (porumbiță). La români (inclusiv zonele cercetate) - Albă hulubiță, mândră ca o hulubiță, tinerii "ca doi hulubași la pene", la ucraineni - ca o hulubiță sură, la ruși - porumbiță cenușie cu pene de aur; la bulgari - porumbiță albă, la sârbi - porumbiță; la italieni - porumbița mea. Unele tangențe ale transferelor metaforice nu țin de anumite zone limitrofe, ci de aspectele exterioare ale paralelismului; or, chiar și aceste aspecte predominante se manifestă în diferite feluri. Mai mult decât atât, pe fundalul comunităților se "proiectează" tipare pur românești, bunăoară: și la ochi și la sprâncene ca doi hulubași la pene" (Index-L, C 30) – Imagine care nu este echivalentă cu "dvi golubi v paru" (o pereche de porumbei) din lirica ucraineană, fiindcă aceasta din urmă nu conține o descriere calitativă nuanțată a personajelor (ca în tipul românesc)."

Din categoria formulelor poetice românești "incomparabile" în plan sud-est european și local am putea distinge următoarele constante cu o frecvență mai mare sau mai mică în nordul Bucovinei, nordul Basarabiei și alte zone românești:

a) În sistemul de simboluri astrale:

*Nu-i nici una dintre stele ca ochii
mândriții mele;/ var. Index-L e 410/
Parcă-ar fi ruptă din soare;
Ochi albaștri ca seninul;
Așa-i mândra mea la față;/ ca soarele dimineța.*

b) În sistemul de nuanțe simbolice florale:

410/

După ochi ca murele. Ocolii pădurile;/ var. Index-L, E.

531/

După ochi ca mura coaptă/ Ocolii pădurea toată/ Index-L, E

Mai frumoasă ca bujorul;/ var. Index-L, E. 720/

Ochii, strugurei cu poamă/ Index-L, E 437.2/

De la cap până la brâu, parcă ești un spic de grâu...

Fir de grâu curat./ Index-L, P 63/

*Mândră fir de busuioc... (ultimul element se mai întâlnește
la italieni - în altă ipostază).*

c) În sistemul de simboluri ornitomorfice:

... Sprâncenele tale/ Pene-s de privighetoare;

... Două rândunele... Una-s eu și una-i el.

*Ca doi huhubași la pene ... (nuanțe deosebite de cele
din lirica ucr. "ca o pereche de hulubi")/ Index-L, C. 30)*

d) În sistemul de simboluri acvatice (roua, izvorul etc.):

*Așa-i mândra mea la față, ca roua de dimineță (de iarbă) creată/
Index-L, E 402, E 360/*

*Așa-i mândra mea la ochi/ ca roua pe busuioc/ Așa-i mândra
uneori/ Ca și roua de pe flori. Index-L, E 408/*

Așa-s la ochișori/ ca roua de pe bujori...

Și la ochi și la sprâncene ca roua pe viorele/ Index-L, E 43./

e) Diverse:

Buze rumenele ca doi faguri de miere/ Index-L, E 436/

Cota elementelor pur locale sau zonale este foarte redusă. Astfel, în nordul Bucovinei și în nordul Basarabiei a fost atestată doar comparația "rumenă ca și călina", cu valoare de constantă poetică relativ frecventă - mai puțin la noi decât în folclorul ucrainean și rus (detaliu ce lipsește în Index-L).

Unele detalii simbolice românești și-au extins zona de circulație, fiind

reluete de către ucraineni și ruși. Astfel, în satul Zelionaiia din r-nul Briceni (nordul Basarabiei) am înregistrat în 1969 un cântec ucrainean în care intervine ca element simbolic "busuiocul": "Busuoace, busuoace, cvitca ti ciarivna"/ (Busuoace, busuoace, floare fermecată/ Cine oare mai are nevoie de frumusețea mea)³². Iar în satul cu populație rusească Hrubna din fostul județ Hotin a fost de asemenea împrumutat (în cântecul rusesc) comparația frecventă în lirica noastră: "Sunt la mama numai una,/ Ca și soarele și luna" - la ruși, în traducere textuală - "ia u mamen iki odna, cac solnâsko, cac luna"³³.

Sfera caracteristicilor simbolice ale noțiunii de flăcău (bărbat) frumos (chipeș) (IB) în multe privințe coincide cu I-A. Comune sunt corespondențele simbolice: soare (în sens general), stele (ochii), trandafir, spic de grâu, busuioc, fir de busuioc, obraji ca bujorul, magheranul, gura-faguri de miere, ochii ca mura, ca două mure (ca murele), mura câmpului, strugurel cu boabă rară ș.a. La acestea se mai adaugă și comparațiile pur "masculine" originale: "tras ca prin inel", "nant cât un brăduț" (Bucovina, Transcarpatia) (Index-L, F. 326"); "harnic ca o scânteioară", "ochii două izvoare (pun la inimă răcoară). Ce-i drept, această ultimă comparație dintr-un cântec înregistrat în Bugeac³⁴ ne amintește de versurile unui cântec bulgar "Dvi băstrî cladenți" ("Ochii, două izvoare repezi), deși structural imaginile nu se suprapun, coincidențele fiind de natură general-tipologică, ca și formulele constante de asociere a tânărului cu șoimul, porumbelul, puiul, soarele.

Majoritatea aspectelor irepetabile (ce nu pot fi identificate în alte repertorii naționale) ale acestui sistem imagistic al cântecului nostru în linii mari sunt aceleași ca și în sistemul I-A. De obicei, coincide doar simbolul central, nu și contextele poetice în care detaliul artistic funcționează cu mai multe sau mai puține conotații, în plan general sau local. Bunăoară, caracteristica "ruptă din soare" în plan stilistic nici pe departe nu poate fi identificată cu simbolul "krasno solnâsko" (soare frumos) din cântecul rusesc sau "iasne sonče" (soare luminos) din cel ucrainean, bielorus, bulgar etc. Cântecul nostru depășete epitetul pleonastic de tipul celor din poezia slavă (soare strălucitor), evoluând spre sugestii metaforice plurivalente (rupt din soare, spic de grâu, fir de busuioc, strugurel de poamă rară ș.a.).

Cu altă ocazie am arătat că datorită expresivității și sigestivității lor, unele formule poetice românești au fost redate în cântecele ucrainene și rusești din zonele limitrofe (nordul Bucovinei și nordul Basarabiei). Într-un cântec înregistrat în satul Groziți din raionul Noua Suliță cu populație preponderent românească, reg. Cernăuți, întâlnim stereotipul poetic "jitnii kolosok" - "spic de seacă", "Oi, Ivan, Ivan-jitnii kolofok"³⁵. Comparația tânărului cu spicul nu face parte din formulele constante ale cântecului ucrainean (în genere); ea intervine doar într-o zonă de contact cu românii, fiind (posibil) determinată, ca model stilistic, de constanta atât de frecventă în cântecul nostru ("spic de grâu")³⁶ (Index-L, P 63).

Pentru sistemul imagistic al noțiunii de fericire (II) (dragoste împărtășită ca și în alte sisteme) în cântecul nostru popular sunt specifice o seamă de constante poetice care iarăși doar în aparență se aseamănă mult cu unele elemente ale altor repertorii naționale. Comunițările țin de anumite clișee tipologice și nu de detaliile artistice concrete ca indicii elocvente ale creativității artistice. Ne vom referi la câteva motive mai frecvente:

I - Natura înflorește, înverzește, rodește etc.

În cântecul românesc: "Unde șade dragostea/ Înflorește(înverzește) pajiștea"³⁷ - cu o frecvență dintre cele mai mari (Index-L, E 20). În raioanele de nord ale Basarabiei circulă și această formulă, însă mai frecventă pare a fi constanta poetică: "Badeo, de dragostea noastră"/ A-nflorit un măr pe coastă"³⁸, în Transnistria-idem"³⁹; în Bucovina și în Transcarpatia se întâlnesc ambele caracteristici⁴⁰."

În cântecele ucrainene unele dintre cele mai frecvente formule sunt următoarele: "Înfloreă, înfloreă călinul, flăcăul o iubea pe fată"⁴¹, în Transcarpatia la ucrainenii cunoscută și altă constantă mai apropiată de formula românească. Când noi ne iubeam, înfloreau stejarii cei uscați"⁴² (vezi: rom. - "de dragostea noastră înfloreă un măr").

În cântecul rusesc - "Înfloreau florile în câmp/ Flăcăul o iubea pe fată"⁴³; idem - în cântecul rusesc din Moldova și Bucovina - cu un număr mult mai limitat de reluări"⁴⁴; în cântecul bulgar: Pe unde trece ea, pe acolo crește iarba, Dealul înflorește..."⁴⁵.

În cântecul italian - "... Paoin il sol quando al monte apparisce... , dove il piè l'erba fiorisce"⁴⁶". Constatăm și aici o coincidență mai mare a tiparelor simbolice la români și italieni ... înflorește pajiștea - "înflorește iarba de pe pajiște" (ital.)

II - Tinerii sau numai unul dintre ei (fata) sădesc flori, un pom, o grădină etc. - plantele, arborii prind rădăcini, înfloresc, rodesc. Motivele și simbolica de acest fel sunt caracteristice (Index-L, J-6(12), atât pentru cântecul altor popoare (bulgari, sârbi, ucrainenii, ruși, lituanieni, letoni etc.). În însă și aici relevăm cele mai diverse modalități expresive. În cântecul nostru pretutindeni e prezentă formula: "Câte flori pe luncă-n sus ("pe Iza-n sus" - Transcarpatia), Toate cu badea le-am pus", care însă trece în altă fază: florile, pomii, înfloresc, dar se scutură: "Câte flori pe coastă-n sus/ Toate cu mândra le-am pus,/ Câte-am pus până la prânz/ Toate florile s-o prins./ C-o fost dragoste de ajuns... Câte le-am pus până-n seară, nu s-o prins un an ș-o vară/ C-o fost dragoste amară", înreg. în 1991 de la Pușantelnic Anița, 74 a., Boian (Bucovina). Acest contrast de sentimente ce imprimă cântecului nostru o puternică notă dramatică constituie de fapt una dintre particularitățile lui distinctive în contextul cercetat. La ucrainenii, bunăoară, cântecul se menține în limita unei singure constatări: "Vântul bate, soarele arde., Fata sădește trandafiri,/ Tradafirul

crește,/ Flăcăul vine la fată”⁴⁷. În cântecul rusesc: “zelen sad rastiot” (“Grădina verde crește”⁴⁸); în cel bulgar - “izrosla-bela roza, devoica io sadila ... ” (“Creștea, creștea salcia albă, pe care a răsădit-o fata”⁴⁹); la fel și în cântecul sârbesc: “sadio dragoy iabuko” - “Tubitul răsădește un măr care crește”⁵⁰).

III - Soarele (luna) răsare, strălucește, încălzește. În cântecele românești: “Luceafărul și cu luna ne știu dragostea întruna/ Și luna ne luminează,/ Când îmi dădeai gurița”⁵¹ sau “Soarele-n cer a lucit, Când mândruța a sosit”⁵² (n. Bucovinei): “Și luna de lumina, când îmi dădeai gurița... (Transcarpatia)”⁵³ (Index-L N, 130-131). În cântecul ucrainean aproape că lipsește cu desăvârșire paralelismul simbolic astral, imaginile de această natură poartă nuanțe descriptive; soarele ori luna sunt invocate pentru a lumina locul, unde spre ființa dragă; ele nu semnifică intensitatea sentimentului. Bunăoară: “Lună, lună și tu stea strălucitoare,/ Luminează curtea, unde se află fata cea frumoasă”⁵⁴. În cântecul rusesc asociația are un caracter mai elementar: “Încălzește, încălzește soarele,/ Mă iubește, mă iubește drăguțul”⁵⁵. În cântecul sârbesc: “a koje mu suntze zahode” (soarele meu răsare - semn al dragostei împărtășite⁵⁶; similar la italieni: “a soli salutameli...”⁵⁷.

IV - Îndrăgostiții ca doi porumbei (hulubi, păuni). La prima vedere, “locurile comune” și similitudinile sunt izbitoare; în realitate însă coincid doar punctele de plecare (obiectele comparate). În cântecul românesc pretutindeni “Hai, bade să ne iubim/ C-amândoi ne potrivim/ Și la ochi și la sprâncene/ Ca doi hulubași la pene (peste 10 reluări în toate zonele cercetate (TS, 121; Index-L, C30). În cântecul ucrainean e frecventă comparația: “Ne-am iubit ca o pereche de hulubei”⁵⁸; aceeași în cântecul rusesc⁵⁹ la bulgari - “Doi porumbei suri își fac același cuib”⁶⁰ la sârbi îndrăgostiții sunt comparați cu “golub, golubitza”⁶¹. Vedem deci, că, spre deosebire de alte repertorii naționale, constanta poetică a liricii noastre conturează, de fapt, un microportret al tinerilor îndrăgostiți.

V - Îndrăgostiții se compară cu doi meri, doi zarzări, doi brazi etc. Imaginea este frecventă în cântecul românesc: “Noi am fost, bade, iubiți/ Ca doi meri (zarzări, bujori) mândri-nfloriți (Index-L, N 130-139, N 132-4). Tiparul poetic a fost reluat de cântecul ucrainean din Bucovina: “Mî z tobou, Romanocicu/ Iac dvi iablioni u sađocicu”⁶² (2 reluări) - “Noi suntem, cu tine, dragă Roman/ Ca doi meri în grădină”. Dincolo de zona de contact cu românii cântecul ucrainean pare a nu cunoaște asemenea formulă. (TS, 124).

VI. Îndrăgostiții mușcă (mănâncă) din același măr (alte fructe). În cântecul românesc: “Neică, când noi ne iubeam/ Dintr-un măr ne săturam (pretutindeni). După cum menționează cercetătoarea rusă N.P. Kolpakova, pentru cântecele tuturor popoarelor slave sunt caracteristice imagini, legate de semnificația magică (consolidatoare) a ritualului dat (mâncatul din aceeași farfurie, dintr-un fruct etc.)⁶³. O formulă semnificativă există în cântecul bulgar:

“Visni-cereșni zabehme s ednota gorla edehme”⁶⁴. - tinerii mănâncă împreună (din acealași vas) vișine, cireșe. Evident însă că structura și sensul formulei românești în esență diferă de cea a cântecului bulgar.”

Cel mai amplu sistem imagistic al liricii populare ține de nuanțele existențiale multiple și variate ale noțiunii de nefericire, “durere la inimă”, mâhnire, dor și jale, supărare, melancolie, tristețe, plictiseală, nostalgie, urât etc. De fapt și dragostea neîmpărtășită și trădarea iubirii, și despărțirea, și singurătatea ș.a. situații și stări sufletești sunt exteriorizate în cântecul popular prin imagini identice sau foarte asemănătoare, deoarece semnificația simbolică e determinată nu atât de tematica sau motivele unor cicluri de cântece, cât de gama lor emoțională distinctă.

Vom prezenta mai jos ansamblul conotativ al noțiunii de “nefericire” “durere la inimă” (III), relevând în consecință aspectele comune și cele distinctive ale repertoriilor naționale (bunăoară, dorul, urâtul la români etc.).

Din cântecele românești din nordul Bucovinei și Ținutul Herței

Nr. Formulele poetice Caracteristica definitorie (constantă) Frecvența (la 2000 de versuri)

1. Cătă boală-i pe sub lună, nu-i ca dorul de nebună (F, 367)	Dorul - boală nebună	10
2. ... Că dorul unde se pune, Face inima cărbune (F, 36)	Dorul arde la inimă	10
3. Că dorul unde se lasă, Face lacrimelor casă (F, 36)	Dorul - face lacrimilor casă	10
4. Dorul ista-i mare căne (I-39)	Dorul - căne rău	8
5. Numai luna și o stea, Știe de patima mea (F, 408)	Dorul n-are odihnă	7
6. De-ar fi dorul ca pădurea, Eu l-aș tăia cu securea (I-46)	Dorul nu poate fi tăiat (cu securea)	7
7. Bate vântul, iarba culcă Dorul mândrei mă usucă (F, 61)	Dorul usucă (iarba)	6
8. Amară-i frunza de nuc - Mai amar dorul ce-l duc	Dorul amar	5
9. De când badea a plecat, Frunza-n codru s-a uscat, Florile s-au scuturat (F, 160)	Frunză uscată (despărțire)	5
10. Eu mă duc, drumul rămâne		

Plânge mândra după mine		
Plânge mândra, plâng și eu, Plâng și pietrele-n pârau (F, 348)	Pietrele plâng a despărțire	5
11. Privighetoarea cântă cu glas subțire pentru a noastră despărțire (F, 527)	Privighetoarea cântă a despărțire	5
12. De când bădița s-a dus, Negură pe deal s-au pus (F, 132)	Negură pe deal (despărțire)	5
13. Două dealuri ne desparte (I-68)	Două dealuri (despart)	5
14. Pe cărarea mea cea dragă O crescut troscot și iarbă (I-58)	Cărare neumblată (despărțire)	5
15. Numai peste satul meu S-o ridicat un nor greu Că te duci bade cu el (F, 437)	Nouri peste sat - despărțire	5
16. Am semănat trandafir N-a răsărit nici un fir, Am semănat busuioc, N-a răsărit nici un smoc	Ce seamăn , nu răsare - lipsă de noroc	
17. De cât, mamă mă făceai, Mai bine un pom răsădeai (I-39)	Mai bine un pom răsădeai - lipsă de noroc	
18. Cucul cânta de jele, Pică frunza-n păturele (F, 328)	De jele cad frunzele de pe copaci	5
19. Frunză verde de pelin, Am la inimă un schin, Și-o bălțiță de venin (F. 278)	Spin la inimă – durere, venin	3
20. Curge apă tulburată Ce stai fată supărată (I-43, I-39)	Apă tulbure- supărare	3
21. Părăuș cu apă rece Pe la poarta mândrei trece Ese mama să se spele, Dă de lacrimile mele (F, 500)	Apă rece - durere la inimă	3
22. Numai păsărica me Trece apa și nu be, Eu o dau la apă rece Ea o tulbure și trece (F, 406)	Pasărea tulbură apa (supărare)	3
23. Dintr-a mele lacrimele Face-aș două izvoarele Să te-neci, bădiță-n ele (F. 79)	Izvoare de lacrimi - jalea, supărarea	2
Multe larimi am vărsat C-am făcut fântână-n sat (F. 346,)	Fântână de lacrimi (idem)	2
Câtă ploaie a plouat Din ochii mei o picat (F, 43)	Ploaia toată-i din lacrimi	2

24. Ba eu am zile destule Da-s negre ca niște mure (I-66)	Zilele negre ca murele - supărațe	2
25. Mai sus de inimioară Am o petricea de moară (I- 69)	Dorul (jalea grea, durerea) - piatră de la moară	2
26. Negru, Negri-pământul Da-i mai negru urātu (I-65)	Urātu mai negru ca pământul	10

Raiioanele de nord ale Basarabiei (j. Hotin)

1. Cine are dor pe luncă Știe luna când se culcă (pretutindeni)	Dorul n-are odihnă	10
2. Câtă boală-i pe sub soare Nu-i ca dorul arăzopăre (I-2)	Dorul - boala cea mai grea	10
3. Că dorul unde se pune, Face inima cărbune Arde inima în mine (I-4)	Dorul arde rău	10
Se anină plugu-n dor Boii trag de se omor (I-4)	Dorul anină greu	6
4. Bate vântul, iarba culcă, Dorul mândrei mă usucă (I-21)	Dorul usucă	5
5. În vârful muntelui la cășuța dorului (I-16)	Casa dorului în vârful de munte	5
6. Și la mine în grădină O prins dorul rădăcină (I-4)	Dorul prinde rădăcină	5
7. De când mândra mea s-a dus Negura pe deal s-a pus (I-22)	Negură pe deal - semn al despărțirii	5
8. Cucul cântă supărat Că mândruța m-o lăsat (I-25)	Cucul cântă a despărțire	4
9. Privighetoarea ... Și cânta cu glas subțire Pentru a noastră despărțire (I-17)	Privighetoarea cântă a despărțire	4
10. Frunzele (florile) s-au scuturat Tu pe mine m-ai lăsat (I-28)	Frunze scutate - despărțire	4
11. Neagră-i neagră pădurea Da-i mai neagră inima... Pădurice mohorâtă. Văd, bade, că ți-s urată (I-1)	Urātu (a) - pădure neagră, mohorâtă	3
12. De când puiul mi s-a dus,		

Floare verde n-am mai pus, Chiar de-am pus, am pus uscată (I-5)	Floare uscată - despărțire	3
13. Foaie verde, poamă neagră Astă iarnă era iarnă Și Gheorghii nu vinea (I-10)	Struguri negri - despărțire	2
14. Pe cărarea mea cea dragă A crescut tescot și iarbă (I-17)	Cărarea crescută cu tescot și iarbă (despărțire)	2
15. Să cosesc pelin și iarbă, Să-i dau murgului să roadă Murgul roade și nechează Puiculița suspinează (I-2)	Pelin - (simbol al amarului)	2
16. Eu departe, tu departe Două dealuri ne desparte (I-1)	Două dealuri ne despart	2
17. Părăuaș cu apă rece Pe la poarta mândrei trece (I-6)	Apă rece (tulbure) - supărare	2
18. Curge apă tulburată, Ce stai fată supărată (I-2)	Apă tulbure - supărare	2
19. Câte flori sunt pe vâlcea toate plâng de jalea mea (I-10)	Jalea - (plâng și florile)	
20. Câte petre-s pe pârâu Toate plâng de chinul meu (I-14)	Chinul - plâng pietre pe pârâu	2
21. Să-mi zici busuioc plecat (I-16)	Supărare - busuioc plecat	2
22. Unde șade urātu, Înegrește pământu (I-20)	Urātu înegrește pământul	10

**Din cântecele ucrainene: nordul Bucovinei și satele cu populație
ucraineană din Basarabia**

1. Cucul cântă-a despărțire ("Zacuvalea zolulenika mâlfi sea zbâraie" BP, 318) 5
2. Ceăț peste codri, nori, ceăț în pădure (despărțire - "se roshdim iak tuman pe lisi" - 327) 5
3. Florile se veștejesc la soare - a despărțire ("... iak na sonțe kvitka" - 330) 5
4. Nori se apropie, vine ploaia, iubitul (iubita) se duce ("hmara neastupaie - mâlfi pochidaie" - 416) 5

5. Curge apă tulburată (supărare; "tece vada calamutna" - I-135, I-140) 5
6. Frunzele (verzi) cad - dragoste pierdută - ("Lâstea opadaie mâlfi - pochidaie" - 322) 5
7. Ruta se clatină - fata se mărită ("ruta vietisea..." - 355) 3
8. Pădurea freamătă - fata plânge ("șumâti liscinonica" - 320) 3
9. Privighetoarea, canarul închis în colivie e trist (singurătate) - ("soloviu - canareiku u klitti" ..PC, 29) 3
10. Vine seara, soarele apune - vine și tristețea ("vecior veciorie - serțe v. tuzi" - 407) 3
11. Inima arde fără de flăcări ("serțe gorâti bez plaminnea", I-40) 3
12. Pasărea cântă - fata tânjește după cel drag ("tujâti ... NPB, 71) 2
13. Rădăcinile se usucă- cel drag se duce la alta (... "korinna vâsâhaie, PC, 32") 2
14. Vișinul - cireșul nu dă roade - dragostea nu se înfiripă - "iaghid ne rodâti ... PC, 32") 2
15. Dunărea (Nistrul) se zbuciumă - dragul nu vine din cauza dușmanilor ("Rozigravseá Dunai ... " 360,) 2
16. Lavița se înclină spre pământ - fata plânge după cel drag ("Lavocika sea hâlâti", - 375) 2
17. Dacă aș fi uscată, m-aș aprinde (de dor) - ("gorila bî") - I-141
18. Râulețul curge pe la poartă (singurătate) ("Tece ricika.." I-132) 2
19. Ram de călin trunchiat - despărțire de cel drag ("kalâna porubana" NPB, 81) 2
20. Urâtul are buze mai amare decât pelinul ("U neliuba girca guba, ghirșe polânociku", P.34)

Din cântecele rusești (ale lipovenilor) din Bucovina și Basarabia

1. O creangă (ram)de viță de vie zboară-n vânt - ce soartă amară ("S vinograda vetca ... cуда letiši - dolea gorikaia") RPM, 46. 5
2. Iarba se usucă, vestejește - fata plânge ("sohnet travușca - tujit devuška", 155) 4
3. Folrile se scutură - flăcăul o părăsește pe fată ("uțveli țvetki i upali - pareni devušku spochi.nul", 36) 4
4. Grădina se scutură - iubitul pleacă la alta ("sad obsâpaetsea - drug sobiraietsea ... ") 3
5. Vânt, ceață dinspre mare - dragostea duce la nefericire ("veter, tuman.. gore... ", 42) 3
6. Ne-am tăiat salcia la rădăcină - despărțire ("srubili ivușku", 45) 3
7. Cucul cântă - fata își deplânge soarta amară ("Cucușka cucuiet ... placet devușca", 48) 2
8. N-am cu cine secera (despărțire) ("ne s kem jito jati", 57) 2
9. Ne-am despărțit cu negura peste pădure, ca norii negri ("razoșlișca, iak tuman, tuci ... "189) 2
- 10.... Draga merge pe un deal, iar iubitul ei pe altul ("milaia goroiu, a milai drugoiu" - I - 116)
11. De urât și amar n-ai unde te ascunde ("gde bî ia so dosaduški poșla... " 34)
12. Păunița a scăpat jos o pană (despărțire) - ("pava vronila pero... " 41)
13. Nu călca mînta sădită pentru altul ("ne topci duhovuiu miatu", 27)
14. Fața e albă, sufletul e negru de amar ("dușa temnesenca, lițo belesenco" - 1-113)
15. Ne despărțim sub un plop amar ("pod gorikoiu osinoiu" - 1-114)
16. Râul nu ia cu sine amarul ("recika - ozimi gore s toboi") 1-111
17. ... A slobozit o scânteie cu foc în inima mea ("zaronil iscu v moio serze" 1-112)

În ansamblul /amplitudinea/ de componente ale noțiunii date mult mai pregnant decât în alte sisteme/I, II/se reliefează atât "loci communes" la mai multe popoare, cât și caracteristicile diferențiale ale repertiilor naționale și ale gradațiilor teritoriale ale acestora. Menționăm câteva coincidențe ale modalităților de ordin general, prin care sunt exteriorizate stările sufletești: cucul prezice nenorocire; copacii, iarba se apleacă la pământ, frunzele, florile se scutură; ceața/deasă/se așează, curge apa rece/ cu excepția repertiului italian/ ș.a. - cu o frecvență aproximativ egală la români, ucraineni, ruși și la popoarele slave din sud-estul Europei. Or, și în cazul de față poate fi vorba mai

* În continuare se indică numai pagina.

mult de corespondențe formale, de principiu general uman, și mai puțin de coincidențe esențiale, de mesaj artistic. Pentru a ilustra mai convingător această idee vom "extrage" din seriile de formule poetice și vom detalia unele exemple.

Formula "cucul prevestește nenorocire"/despărțire, supărare/. În cântecul românesc de pretutindeni motivul e legat de "trimiterea dorului: "Du-te, dor, în valea seacă/Spune-i cucului să tacă/Să nu cânte supărat/Că bădița m-a lăsat;" sau de felul cum cântă cucul: "Cucul cântă răgușit/Că mândra m-a părăsit"/ Index - L, M 332/ Motivul cucului prevestitor e cunoscut în toate zonele românești cercetate. Frecvență e formula/ cu altă nuanță simbolică/ "privighetoarea cântă cu glas subțire" vestind momentul despărțirii.

În cântecul ucrainean - "cucul sur din zăvoi/ sau de pe un călin cântă a despărțire/ vezi cântecul ucrainean în afară de Bucovina și Basarabia, nr. 9/Cântă cucul pe casă (Bucovina, nr.1).

În cântecul rusesc de pretutindeni - "Cucule făr-de-noroc, ce cânti ziua și noaptea întregă? Fata cea frumoasă se plânge pe flăcăul care a dus-o în locuri străine și acum vrea s-o abandoneze" (vezi nr. 17), sau: "Cântă cucul în cuibul său cel cald, Plânge fata năpăstuită de soartă" (vezi: seria Cântecul rusesc, Bucovina, Basarabia, nr.7).

În cântecul bulgar din toate zonele - cucul cântă de jale. Cu cât mai mult cântă, cu atât jalea crește (nr.4). În cel sârb - păsării i-a venit vremea să cânte, fetei i-a venit vremea să plângă (nr.7)

Sunt relevante și alte paralelisme din acest sistem de simboluri oritomorfe. Spre exemplu, în poezia bulgară e frecventă formula "privighetoarea cântă pe un ram uscat în semn de despărțire" (nr.18), care în linii generale poate fi comparată cu stereotipul din lirica românească (privighetoarea "cântă cu glas subțire pentru a noastră despărțire").

Vom mai releva o modalitate poetică (a noțiunii respective) tot atât sau poate și mai frecventă în lirica populară din sud-estul Europei - "copacii, crengile, iarba se apleacă (se culcă) la pământ (în bătaia vântului). În cântecul românesc din nordul Basarabiei - "Bate vântul, iarba culcă/Dorul mândrei mă usucă" (nr.5). În cântecul ucrainean - "Vântul apleacă la pământ călinul/Fata varsă lacrimi" (nr.17). În cântecul rusesc - "Dumbravă, dumbrăvioară, ți-ai aplecat crengile la pământ - Fata cea frumoasă se jeleşte - drăguțul vrea s-o părăsească" (nr.7); în cântecul bulgar - copacul (dafinul) se apleacă spre pământul negru - semn al tristeții; în cântecul sârb - vița de vie, albă, se apleacă la pământ. Dar nu e viță de vie, ci (numele) se desparte de cel care îi este drag (nr.11); în cântecul italian - Salcie plângătoare (aplecată la pământ) - fată cu dorul ei (nr.15).

* A se vedea și: "Note suplimentare" la capitolul de față.

Sesizăm și în cazul acesta multiple nuanțe metaforice distinctive ale procedurii stilistice atât de bine cunoscut multor popoare (îl vom întâlni și în dainele lituaniene, letone, precum și în lirica arhaică din alte arealuri). Totuși, după cum se vede din exemplele citate și din blocurile naționale reproduse în “notele suplimentare” semnificațiile lui concrete sunt foarte diferite de la un repertoriu la altul. La români formula poetică se prezintă ca o expresie particulară a dorului (conceput în plan erotic).

În urma reconstituirii “blocului” poetic al noțiunii (trăirii sufletești) de “durere la inimă” (tristețe, nenorocire) vedem că dintre cele aproximativ 30 de formule constante ale acestui ansamblu imagistic foarte complex la românii de pretutindeni aproape jumătate se referă la gama de definiții metaforice ale “dorului”, iar 4-5 la cea a “urâtului”. Aceste caracteristici sunt incomparabile prin valențele lor semantice și stilistice; la alte popoare există, desigur, imagini pregnante ale unor motive omogene (parțial - bunăoară: “toska”, “grust”, “pecial”, la slavii de est; acestea întrunesc cam același număr de caracteristici deosebite (cu omiterea unor nuanțe mai puțin frecvente). La ruși “nenorocirea” (“gore”, “crucina”) pretutindeni e personificată și umanizată ca și “dorul” la români.

Spre exemplu: “eu fug de nenorocire (“gore”) în pădurea cea întunecoasă./Iar nenorocirea mă ajunge cu toporul./Unde să mă ascund de ea.” (Vezi note suplimentare: cântecul rusesc în afară de Bucovina și Basarabia, nr. 15 ș.a.). Conform observațiilor noastre, doar la italieni există unele tipare poetice foarte asemănătoare cu cele ale românilor. “El duoro assa gira el mei o cussanio”, nr. 12 (comp. “dorul - piatră de moară”) sau “la cassa del mi amor (dolu) vade in profundo” nr. 3 (vezi rom.: “casa (curțile) dorului”; “În vârful muntelui, la căsuța dorului” (Bucovina), “dolu nha cuasandu ca coro nd'est partidu Fort despikare (nr.2) - com. Câtă boală-i pe sub soare, nu-i ca dorul arzătoare... (Index-L. F 194).

Or, dincolo de marea amplitudine a liricii dorului și de caracteristicile “urâtului” (“Unde șade urātu, înegrește pământul”); “negru-negru-i pământu, da-i mai negru urātu” ș.a.) mai rămân încă foarte multe semne particulare, ale originalității poeziei noastre populare cercetate în lucrarea de față. Coincidențele sunt de cele mai multe ori de ordin tipologic sau țin de sistemele de obiecte și fenomene ale mediului natural. Evident, că pretutindeni unde crește pelinul “amarul” este comparat, deși nu exclusiv, cu această plantă. Apare un simbol comun care, însă, se realizează funcțional (sau, mai bine zis, se concretizează textual) la diverse popoare în mod foarte diferit. A se compara formulele mai constante.

La români - celebrul motiv:

*Pelin beau, pelin mănânc,
Seara pe pelin mă culc
Frunză verde de pelin/
am la inimă un schin
(n. Bucovinei, nr. 19)*

Sau:

*Să cosesc pelin și iarbă/
Să-i dau murgului să roadă,
Murgul roade și nechiază/
Puiculița suspinează*
(nordul Basarabiei, nr. 15)

*Amară frinza pe tine (pe pelin)
Ca și inimioara-n mine*
(cântec de pe Nistru, nr.6)

*Nu știu, bade, ce-ai băut
De-așa tare m-ai urât,
Pelinaș, pelin amar*
(reg. Odesa, nr.12)

Iată doar câteva dintre ipostazele acestui simbol atât de plurivalent în lirica noastră. Să vedem în ce forme apare el la alte popoare. La ucraineni l-am întâlnit, doar într-un cântec din zona limitrofă a Bucovinei - "Cel care nu-mi place" (urâtul) are buze mai amare decât pelinul (nr.20); în cântecul rusesc: "Tu, pelin, pelin, iarbă amară/M-a înșelat rău prietenul drag" (nr.9); în poezia populară italiană "fior de assenzio" e destul de frecvent și semnifică dragostea neîmpărtășită (nr.21).

Încă un exemplu care e tot atât de concludent - formula "ceață (negura) deasă se lasă" (semn al întrîșitării cauzate de despărțirea de cel drag) în cântecul românesc: (Index-L, N 130-139).

*De când puți mi s-au dus
Negură pe deal s-a pus (Bucovina, nr.12)
Negură pe deal s-a pus
(nordul Basarabiei, nr.7)
Două neguri vin de sus...
nu știu ploaie ori ninsoare
Ori mi-aduce o scrisoare (veste că iubitul se însoară –
Transnistria nr. 12)*

În cântecul ucrainean - "Pe munte plouă - iar în vale-i ceață /La inima mea e numai întristare (cântecul ucrainean de pe Nistru, nr.13)

În cântecul rusesc - "soarele s-a acoperit cu ceață / Prin ceață nu se vede soarele cel frumos,/Fata stă trîșită și amărâtă" (nr. 1) sau : "Vânt dinspre câmp, ceață dinspre mare,/Mi-a adus dragostea multă supărare, nenorocire" (Cântecul rusesc din Basarabia, nr.5)

În cântecul bulgar - "a apărut ceața (norul)/Deasupra apei reci/Nu era nor (ceață), ci era fata/singură, despărțită de flăcăul drag (nr.2)"

În cântecul italian starea sufletească a fetei singuratice (abandonate) se asociază cu noaptea cețoasă ("E tenebrusa nuote", nr.4).

În exemplul acesta, ca și în multe alte cazuri (materialul fiind prezentat, confruntările, în mare parte, se impun de la sine) există o axă unică - simbolul determinant al negurii; el însă "îmbracă" semnificații atât de diverse, încât doar cu o mare rezervă putem vorbi de paralelisme ori, "locuri comune" în factura poetică a liricii de dragoste la popoarele respective. Foarte diferite sunt și caracteristicile prozodice naționale.

În zonele limitrofe de la nord - est de Carpați și de pe Nistru n-au fost atestate în mod sistematic coincidențe textuale de natură să aducă în discuție problema interferențelor și a împrumuturilor est-slave despre care s-a vorbit atât de mult într-un timp nu prea îndepărtat. Semnalăm ca discutabilă doar o singură caracteristică incidentală -- "curge apă tulburată" - (satele Larga din nordul Basarabiei și Opișeni din raionul Adâncata, reg. Cemăuți) - identică cu o formulă de mare frecvență din cântecul ucrainean: "Tece voda calamutna" - curge apă tulbure (tulburată). În cazul de față e posibilă o reluare locală a detaliului din cântecul ucrainean. Spre atare concluzie ne conduce confruntarea textelor:

Ucr.

*Tece voda calamutna,
Ciogosî moia mâla smutna?
Ia ne smutna, liș serdâta
Bo uciora bula bâta
... Scie i cazala: bude bâți
Sciob Ivanca ne liubați. (I-128)*

cântecul românesc (trad. aproape textuală)

*Curge apă tulburată
ce stai fată supărată?
Eu de aceea-s supărată
Că m-a bătut maica odată.
Și-a spus c-o să mă mai bată
Să nu iubesc nici o dată⁶⁵*

Desigur, n-ar fi exclusă nici o inițială influență a cântecului românesc asupra celui ucrainean, deoarece în repertoriul bucovinean sunt cunoscute variante asemănătoare: "Și m-a bate mama bine/ Că și asară m-a bătut/C-am șezut cu badea mult/ Bătaia nu m-a durut".

Totuși formula "curge apă tulburată" pare a fi întrucâtva "străină" de sistemul de imagini tradiționale ale cântecului nostru popular.

Reconstituirea "blocurilor" poetice și confruntarea lor în plan național și local ne convinge însă de faptul că în zonele limitrofe repertoriul nostru folcloric, în cazul de față al liricii de dragoste, a rezistat tuturor avalanșelor de intervenții dinafară, păstrându-și pe parcurs de multe secole trăsăturile lui originale, identitatea etnică.

Cântecele înstrăinaților

Trecând peste modul tradițional de clasificare a cântecelor de cătănie, "de război", de emigrație, de "protest social" ș.a. vom insista doar asupra unei singure categorii distincte de creații populare - cântecele înstrăinaților (sau înstrăinării) foarte specifice (din motive lesne de înțeles) mai ales pentru zona bucovineană (dar și pentru fostul județ Hotin al Basarabiei). Cântecul românesc al înstrăinării, că și cel erotic, a evoluat spre un sistem stabil (simetric) de formă poetică. Această tipologie de motive și imagini se manifestă și aici la trei niveluri: general uman, național și local. O structură mai rigidă determinată de factori extrafolclorici o are cântecul de cătănie în care se disting mai multe elemente constitutive ale unui microsubiect. Vom prezenta mai jos componentele lui centrale.

I. Momentul despărțirii de casa părintească, de fata iubită, de sat. Formula românească e pe cât de stabilă, pe atât de mobilă: "Eu mă duc, satul rămâne,/Plânge mama/ mândra, codrul piatra, frunza/ după mine". (FȚF., p.396).

În cântecele rusești tânărul se adresează mamei cu rugămintea să nu verse atâtea lacrimi căci "Pământul întreg nu poate fi udat"⁶⁷; în cel ucrainean recrutul o imploră pe maica bătrână să nu plângă atât de mult ⁶⁸. Incomparabilă prin structură și mesaj este și constanta poetică românească: "Triști și negri rămân norii,/ Toamna când pleacă feciorii./ Triști și nergii rămân munții,/ Toamna când pleacă recruții" - foarte frecventă în nordul Bucovinei (I-39, 50, 69, 77; FȚF., p.40).

II. Imaginea drumului lung și bătătorit pe care pleacă recruții: "Lung îi drumul și cotit,/Nu-i cotit (bătut) de cai, de oi, Da-i bătut de recruți noi".⁶⁹

Cu totul altele sunt ipostasele poetice ale drumului recruților în cântecul rusesc, unde acest motiv este de asemenea foarte frecvent:

*Mimo lesu, mimo temnego,
Mimo sadicu zelenogo,
Prolegala tut dorojenica,
Dorojenika ne širokaia,
Da nicto po nei ne bajival,
Nicto sledu ne procladavâl
Toliko şli prişli zvozciki*⁷⁰

*Pe lângă pădurea cea întunecată,
Pe lângă grădina cea verde,
Se întinde un drumeag,
Un drumeag nu prea lat,
Nimeni nu l-a călcat,
Nimeni nu și-a lăsat urmele,
Numai căruțele (cu recruții).*

Idem: cântecul bielorus⁷¹

III. Motivul trimiterii veștilor triste din străinătate. Scrisoarea adresată mamei (iubitei) e scrisă cu lacrimi sau adesea cu apă din Nistru, Prut, Dunăre ș.a. prefăcută în cerneală neagră de atât amar:

*Nistrule (Prutule, râule), apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală
Să te pun în călimară,
Să scriu o carte poștală,
S-o trimit la maica-n țară⁷² (1-41)*

Un moment numai întrucâtva asemănător cu unele versuri de mai sus am întâlnit doar într-un cântec rusesc, de cătănie: "vo pisime propișu strocu ciornuiu" - "în scrisoare voi scrie un rând negru"⁷³.

IV. Imaginile locurilor străine, ("neagra străinătate"), unde nu-i nici mamă, nici tată, nici frați, nici surori. Cântecele românești de înstrăinare cunosc multiple și foarte variate caracteristici ale "locurilor străine". Relevăm câteva dintre cele mai frecvente:

- a) *De străini e plină lumea,
Da măicuța-i numai una.⁷¹ (1-41, 50, 69)*
- b) *Eu mă duc în țări străine,
Unde nu cunosc pe nimeni,
Numai arma lângă mine
Și batista de la tine,
Numai cahul de sub mine
Și pământul ce mă ține.
Numai frinza și iarba
Ce-i peste toată lumea.⁷⁵ (FȚF, 399).*
- c) *În cazarma cea de piatră
Sunt străin și fără-de tată;
În cazarma de aramă
Sunt străin și fără mamă;⁷⁶.
În cazarma cea de brazi
Sunt străin și fără frați.
În cazarma cea de flori
Sunt străin și fără-de surori.⁷⁷ (1-77)*
- d) *Străinel îs ca un cuc...
Toate neamurile mele
Se țin pe spatele grele,
Pușculița-i mândrulița (măiculița)
Săbioara-i surioara,*

*Revolveru-i frățiorul,
Dar eu tot rămân cu dorul*⁷⁸. (1-39)

Doar ultima dintre aceste patru formule coincide parțial cu o serie de motive răspândite în cântecul de cătănie la mai multe popoare. Spre exemplu la letoni:

*Ne tur tēva, mātes,
Ne tur brāli māsi.
Ne tur savas lġavinas
Svešā zemļe
Sīma tēvs, mamina,
Plinte lġavina,
Zobentins ģstais brālis
Svešā zemīģ.*⁷⁹

*Nu-i nici mamā, nici tatā,
Nu-s nici frati, nici surori.
Nu-i nici miresuica dragā,
În străinătate.
Desaga - e tatāl și mama.
Arma - mircasa.
Sabia - fratele drept
În străinătate.*

În cântecul bulgar: "Anghelova jena pușka boilia, Anghelova sestra - sablea frenghie, Anghelovī deti - drebna cursumi"⁸⁰ - Soția lui Anghel - arma de luptă; sora lui Anghel - sabia ascuțită; Copii lui Anghel - cartușele mărunte.

În cântecul rusesc: "Nași jonî - ruġia zareajonî, ștāki priseajeni"⁸¹ - Soțiile noastre sunt armele încărcate, baionetele fixate.

Pentru cântecul ucrainean procedeul pare a fi mai puțin caracteristic. În ampla antologie de "Cântece recrușești și ostășești"⁸² el figurează doar o singură dată. Mama îl întreabă pe fecior: "Dar unde este soția ta și nora mea?" Feciorul răspunde: "cureaua roșie la umăr, în spinare - ranița ("tanistra)". Cântecul a fost înregistrat în 1959 în raionul Storojineț din nordul Bucovinei. Cuvântul de origine germană "tanistra" a evoluat în aceste locuri spre un sens simbolic - cel al vieții grele de cătană în armata habsburgică. Vezi și în alt context al cântecului românesc din reg. Cernăuți: "Pușca și tanistra-n spate/Mă scoate din sănătate"⁸³.

V. Descrierea patului de lut, gol și umed, de iarbă, a așternutului de întuneric (noapte) al ostașului: "Că de când m-au concentrat,/Pe pernă nu m-am culcat,/Nici pe pernă nici pe țol/Numai pe pământul gol"⁸⁴. Altele sunt atributele descriptive în cântecul est-slav, - "așternutul" e "iarba goală", "plapuma - noaptea întunecată"⁸⁵, iar în cel leton - așternutul sunt vreascurile uscate.⁸⁶

VI. Motivul trenului - blestemat (la români) care îl duce pe recruta de lângă ai săi, din locurile natale. În cântecul românesc pretutindeni:

*Trenule, mașină mică,
Unde-l duci pe Ionică?*

Sau:

*Trenule mașină neagră,
Toată lumea te blastamă
Și te-am blestemat și eu
Că mă duci din satul meu*⁸⁷.

Imagina "mașinii de fier" a fost reluată sporadic și în unele cântece ucrainene din nordul Basarabiei: "Ți mașina ți zalezna/ Cuda miloga zavezla"⁸⁸ - Tu mașină, tu de fier / Unde-l duci pe iubitul meu/. Atât coincidențele textuale, cât și lipsa motivului la ucraineni dincolo de această zonă de contact au românii, pot servi drept confirmare a faptului că versurile cântecului ucrainean sunt o reminiscență a motivului cântecului nostru recrușesc deosebit de popular în Bucovina aflată sub stăpânirea habsburgică și în Basarabia stăpânită de imperiul rusesc.

VII. *Formula de opoziție:*
Eu mă duc, mândro, de-acasă
La armată, nu la coasă.
Eu mă duc, mândro, mă duc
*La armată, nu la plug.*⁸⁹

Posibil, că acest motiv a servit drept punct de plecare pentru un cântec ucrainean, de data aceasta din Bucovina: "Ți gadiaeși moia mâla,/ Scio ia idu cosâti / A ia idu do țisarea / Carabin nosôti."⁹⁰ - Tu crezi, draga mea / Că eu mă duc la coasă, / Eu plec la împăratul / Să port arma pe umăr". Iarăși nu avem prilejul să întâlnim corespondențe artistice ale formulei în sistemul de motive ale cântecului ucrainean, privit în ansamblu. Totuși în cazul de față nu e exclusă o influență comună (paralelă) a factorilor de ordin istorico-tipologic.

Un fenomen distinct al poeziei populare a înstrăinaților îl constituie în Bucovina (ca și în Transcarpatia și în Transilvania:) cântecele-scrisori de emigrație ce țin de primele decenii ale secolului nostru. Potrivit mărturiilor contemporanilor, în nordul Bucovinei era foarte cunoscută în ajunul primului război mondial colecția de manuscrise "Cântece trimise din America de Nicolae Șulschi", adunate și publicate la timpul său de **I.E. Torouțiu**⁹¹. Aceste jurnale orale constituie la români o amplă și originală odisee a emigrării și reîntoarcerii în țară, o expresie a nostalgiei bucovineanului plecat la câștig în Canada, SUA, Brazilia și pe alte țărâmurî îndepărtate și străine. Variantele bucovinene (și cele din Transcarpatia) ale poeziei epistolare de acest gen fixează în mod detaliat etapele călătoriei atât de neobișnuite pentru țăranul nostru. Mai presus de toate se află amintirea despre despărțirea foarte dramatică de locurile natale: "Vai săraca Bucovină,/ Eu din tine am ieșit/ Cu mult dor și mult urât,/ Am ieșit din

țara mea, / Rău îmi plânge inima". Apoi e descrisă cu lux de amănunte sosirea "în țara neamțului: "la stația Brenului (Bremen)" unde emigranții erau imbarcați în nave transoceanice. Aici "pământul cel uscat/ În apă s-a înecat". Episoadele cele mai zguduitoare ale acestei "odisei" le constituiau peripețiile călătoriei (furtuna, valurile înfiorătoare, răul de mare etc.). O primă reacție la aceste împrejurări era blestemul adresat lui "Missler" și corăbiilor lui (compania aceasta se ocupa de problema manoperei pentru America).

În partea a doua a epopeii locul central îl deținea descrierea locurilor străine ("fundul Americii": "America-i țară rea/ Știe numai cine-i în ea"/, a destinului amar al românului înstrăinat. Interveneau de obicei, motive ale cântecelor tradiționale de singurăitate, note de nostalgie, dorul mistuitor de Patrie. Înstrăinatul se adresa păsărilor ce se întorceau la cuiburile lor: "Du-mă, du-mă, rândunea,/ Du-mă până-n țara mea".

Varianta transcarpatică întrunea câteva elemente deosebite de cea bucovineană: descrierea portului Fiume, unde erau imbarcați emigranții, comisia medicală ș.a.

Desigur că în afară de formulele poetice tradiționale ale doinei noastre ("rău îmi plânge inima", "la toți le-a cântat cucu, numai mie canaru", "unde nu cunosc pe nimeni/ Numai haina de pe mine" sau "numai frunza și iarba" ș.a.) și de structura specifică, poezia epistolară de emigrație concentrează elemente comune acestui fenomen folcloric cunoscut în forme deosebite la câteva popoare (slovaci, bieloruși, ucraineni ș.a.). Paralelismele sunt și în cazul de față nu atât de ordin estetic, cât de natură pur tematică (a se vedea unele motive cum sunt despărțirea de locurile natale, deziluziile emigrantului, condițiile de muncă, dorul de casă, călătoria peste ocean ș.a. Nicăieri însă nu s-a ajuns la o reproducere panoramică a evenimentelor aidoma celei din textele românești ale scrisorilor din America. La ucraineni, bieloruși, slovaci și la alte popoare au existat cântece de emigrație de factură mi mult lirică decât epică (deși cu multe nuanțe descriptive)⁹².

Note:

1. **B. P. Hașdeu**, *Frunză verde*, O pagină pentru istoria literaturii române, în Columna lui Traian, IV, 1873, Nr. 13, p. 264-267, **B. P. Hașdeu**, Opere alese, vol. II, Chișinău, Cartea mold., 1967, p.217-230
2. *Ibidem*, 1967, p. 227
3. **Al. Veselovski**, *Istoriceskaia poetica*, Moscva, 1940
4. *Ibidem*, p.76
5. *Ibidem*, p.160

6. Vezi: unele considerente despre paralelism în accepția lui **AL. Veselovski**, (metaforă - repetiție - rimă) în lucrarea **Lilianeii Ionescu** "Paralelismul în lirica populară"; în cartea "Studii de poetică și stilistică", București, 1966, p.48
7. **Tache Papahagi**, *Poezia lirică populară*, București, 1967
8. **Gh. Vrabie**, Folclorul, p.374-375
9. Studii de poetică și stilistică, 1966
10. **Tache Papahagi**, op.cit., p.253
11. **Mathias Friedwagner**, Rumänische Volkslieder aus der Bukowina - Liebeslieder. Würzburg. 1940. p.139-140, **T. Papahagi**, p.263
12. **T. Papahagi**, p.264. după: Chants heroiques et chansons populaires des Slaves... traduits par **Louis Leger**, 1866 (fără a se indica sursa materialului original).
13. *Ibidem*, p.264
14. *Ibidem*
15. **Monica Brădulescu**, Câteva tipuri de metaforă în folclor, în "Studii de poetică și stilistică", p.81-93
16. **P.G. Bogatârev**, Necotoriie zadaci sravnitelinogo izucenia eposa slavianskih narodov, Moskva, 1948, p.47
17. **Roman Iakobson**, Linguistique et poetique, Paris, 1963, p.236-237
18. **Adrian Fochi**, Coordonate sud-est europene ale baladei populare românești, București, Editura Academiei R.S.R, 1975, p.59. a se vedea și **Ion Pogorilovschi**, Arhetipul expresiei lirice românești, CR, București, 1987, p.5
19. Arhiva de folclor a catedrei de filologie română a Universității din Cernăuți (AF)

Pentru **Cântecul românesc** din Basarabia cu excepția raioanelor de nord și de pe Nistru cu populație mixtă - Cântece populare de dragoste Alc. art. într. și coment. de **E. Junghietu**, Chișinău, 1977, p.34-75, 113-153, 178-226; AF tom.nr.27, f.1-150; serii de control: Poezii populare ale românilor adunate și întocmite de **V. Alecsandri**, EPL, București, 1965, p.304-305; 309-317; **P. Ștefănuță**. Cercetări folclorice pe valea Nistrului de jos, în "Anuarul arhivei de folclor", IV, 1937, p.32-226; Folclor din Moldova. Texte alese din colecții inedite, EPL București, 1969, p.41-45, 99-108, 335-339; Folclor din Moldova de jos. Ingr. și preg. de **Ion Oprișan**, EPL, București, 1969, p.5-444.

Pentru cântecul românesc din raioanele de nord ale Basarabiei inclusiv fostul județ Hotin - AF 27, 1-165; serii de control: Folclor din nordul Moldovei. Alc. **G. Botezatu**, **I. Buruiană**, **N. Băileșu** ș.a., Chișinău, 1983, p.200-228; AF 27 f. 170-300.

Pentru cântecul românesc din raioanele de pe Nistru - Cântece moldovenești culese de **C. Neniu** și **E. Lebedeva**, Tiraspol - Balta, 1935, p.8-9, 109-110, 111-140, 159-167, 189-250; serii de control: Cântece populare de dragoste, 1977, p.39, 52, 64, 75, 76, 77, 89, 104, 113, 120, 131, 139, 128, 147, 151, 173-174, 129, 185 (nr.25-26), 206 și nr. 31-38 (înreg. în 1984-1985); **Malski B.**, Olăneștii, monogr. sociologică a unui sat de pe Nistru, Cetatea albă, 1939.

Pentru cântecul românesc din nordul Bucovinei - **Friedwagner Mathias**, Rûmanische Völklieder aus der Bukovina - Liebeslieder, Würzburg, 1940, p.25-580; AF tom nr.25, f. 1-250; serie de control - Folclor din Țara Fagilor, Ed. Hyperion, Chișinău, 1993, p.325-386; Folclor din Suceava. Cules de **George Muntean** de la **Varvara Muntean**, Suceava, 1959, p.141-254; Frunză verde. Cântece populare culese de **I.E. Torouțiu**, Solca, 1914; 56-69, Folclor din Moldova de Sus, Ingr. preg. **Stelian Cârstean**. EPL, București, 1969, p.445-791.

Pentru cântecul românesc din reg. Odesa - AF tom 26, f. 1-160; Folclor din Bugeac Alc. art. introd. **G. Botezatu**. **I. Buruiană** **N. Băieșu** s.a. Chișinău 1982. p.300-362 (inclusiv seria de control).

Pentru verificarea suplimentară a frecvenței constantelor poetice - Cu cât cânt, atâta sunt. Antologie a liricii populare, Ed. ingr. și st. într. de **Ovidiu Papadima**, EPL, București, 1963, p. 19-305; **Sabina Ispas**, **Doina Truță**, Lirica de dragoste. Index motivic și tipologic, în 4 vol; Ed. Acad. Rom. București, 1985-1989.

Pentru cântecul românesc din Transcarpatia - AF tom 27, f.1-162; material de control - Cât îi Maramureșul, Chișinău, Ed. Știința, 1995, p. 358-395; serie de control: Folclor din Maramureș. cu postfață de **Mihai Pop**, Ed. Minerva, București, 1980, p.61-35.

20. Interpret, inform. (vezi "Indice de informatori")

21. Pentru cântecul ucrainean (în afară de Bucovina și Transcarpatia) - Ukrainski narodni pisni, Upor. **G.C. Sidorenko**, P.L., Kiev, 1964, p.21-478; inclusiv seria de control)

22. Pentru cântecul ucrainean din nordul Bucovinei - Bukovinski narodni pisni Upor **L. Iačenco**, Kiev, 1963, p. 309-431; Pisni Carpat, Ujgorod, 1972, p.21-46; 128-145, inclusiv seria de control; Narodni pisni Bucovânî u zapiseah. **Iu. Fedkovicja** îngr. de **O.I. Dei**, **O.S. Romanet**, Kiev, 1968 (integral); AF, 38 (cânt. ucr.);

23. Pentru cântecul ucrainean din Transcarpatia - Zakarpatsiki pisni ta kolomâiki, Ujgorod, 1965, p.157-234; Pisni Carpat, p.102-115, 146-151 (serii de control); AF. 38, (nesistematizat).

24. Pentru cântecul rusesc (în afară de Basarabia și Bucovina) - Ruskie narodnâie pesni, sost. **A.N. Novicova**, Moskva, 1957, p.139-257;

25. Russkie narodnâie pesni, sobr., **P.V. Șeinom**, Moskva, 1870, p.113-230 (inclusiv seria de control).

26. Pentru cântecul rusesc din satele basarabene și bucovinene Russkaia pesnea v Moldavii, alc. **L. Bogomolinaia**, Chișinău, 1968, p.27-58; 117-125, inclusiv seria de control, AF. t. 39; f 111-127 (în cazul de față numărul de versuri e mai redus fără să atingă cifra de 3000 de rânduri).

27. Pentru cântecul bulgar - Narodni pesni ot Timok do Vita, Red. **V. Stoin**, Sofia, 1928, p.450-755 ș.a.

28. Bolgarski narodni pesni. Sobrani od brata **Miladinovitzî**, Zagreb, 1861, p. 299-375

29. Narodni pesni ot zapadnite pocrajinini, notiral i zap **V. Stoin**, Sofia, 1959 (seria de control).

30. Pentru cântecul sârb. Srpske narodne pjesme, ed. de **Vuk Stef Karadžić**, Biograd, I, 1953, p.80-359, 465-670; Srpske narodne pjesme, în 9 volume Biograd, 1891-1902, V.I., p. 323-356 (inclusiv seria de control);
31. Pentru cântecul italian - **Cocchiara Giuseppe**, L'amima del popolo italiano nei suoi canti, Milano, 1929, p.36-97; 109-200 (fără var. 32); Canti e racconti del popolo italiano. Publ. per di **Domenica Comparetti** ed. **AL d'Ancona**, Roma - Torino - Firenze, 1870-1891, vol. V, p.56-135; vol. VI, p.20-111, vol. VIII, p.45-327, (inclusiv seria de control).
32. Inreg. de la Matvienko Serghei, 57 a., 1969, s. Zelionaia.
33. Inreg. de la Slepțova Pistimia, 87 a. (în 1982), s. Hrubna raionul Securenii, regiunea Cernăuți (până la 1940 - județul Hotin al Basarabiei).
34. Înreg. de la **Marin Dumitru** al lui Gheorghe, 39 a., 1971, s. Dolinskoie (Frecăței), raionul Reni.
35. Bukovinski narodni pisni, p.353
36. Vezi și: **Gr. Bostan**, Tipologhiceskoie sootnoșenie, p.117
37. Căntece populare de dragoste, p.335
38. **S. Moraru**, Poetica liricii populare moldovenești, Chișinău, Știința, 1978, p.143
39. Informație de teren, s. Copanca, Olăneștii, Butor ș.a. Vezi lista inf. 36-38
40. Vezi: Folclor din Suceava, p.498;Transcarpatia, I-95 ș.a.
41. Ucrainski narodni pisni, 1964, p.279
42. Vezi I - 151
43. Russkie narodnâie pesni, 1957, p.174
44. Vezi I - 118-119
45. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.452
46. **T. Papahagi**, Poezia lirică populară, p.137
47. Ucrainski narodni pisni, p. 209
48. Narodnâie liriceskie pesni, 1961, p.170
49. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.660
50. Srpske narodne pjesme, kn I, Scupio **Vuk. Stef Karadžić**, p.246
51. **S. Moraru**, Poetica liricii populare, p.144
52. Vezi I - 91
53. I - 106
54. Ucrainski narodni pisni, p.85
55. Russkie narodnâie pesni, 1954, 169
56. Srpske narodne pjesme, kn.I., 1953, p.249
57. **Cocchiara Giuseppe**, L'anima del popolo italiano nei suoi canti, p.166
58. Ucrainski narodni pisni, p.305
59. Russkie narodnâie pesni, 1954, p.199
60. Narodni pesni od Timok do Vita, p.794
61. Srpske narodne pjesme, V.I., p. 246
62. Informație de teren, vezi I - 141
63. **Colpacova N.P.**, Russkaia narodnaia bătovaia pesnea, Moskva-Leningrad, 1962, p.209

64. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.613
65. I - 2, 53
66. I – 19, Idem: Cântece populare de dragoste, p.132
67. Narodnâie liriceskie pesni, 1961, p.446
68. Recrutskie pesni, Kiev, 1961, p.446
69. Poezia lirică populară, Chișinău, Ed. Știința, 1975, p.291, Idem: p.292, 309
70. Narodnâie liriceskie pesni, 1961, p.43
71. **Elatov V.I.**, Pesni vostocinoslavianskoi obscinositi, Minsk, 1977, p.198
72. Poezia lirică populară, p.319
73. Narodnâie liriceskie pesni, 1961, p.43
71. **Elatov V.I.**, Pesni vostocinoslavianskoi obscinositi, p.198
72. Poezia lirică populară, p.319
73. Narodnâie liriceskie pesni, 443
74. Poezia lirică populară, p.283
75. *Idem*, p.280; vezi și: Folclor din Moldova - texte alese din colecții inedite, EPL, 1969, p. 479 (Cântec - scrisoare trimisă din Herța soldatului Șodringă Toader)
76. Poezia lirică populară, p.301
77. *Ibidem*.
78. **E. Nemirovski**, Din comoara sufletului basarabean, Chișinău, I. 1936, p.42
79. Folclor baltskih narodov, Riga, 1968, p.132
80. Narodni pesni ot Timok do Vita, p.799, n. 297 a.
81. Narodnâie liriceskie pesni, p.452
82. Recrutsiki ta soldatsiki pisni, p.74
83. Informație de teren (I-75)
84. Poezia lirică populară, p. 304
85. Narodnâie liriceskie pesni, p.449
86. Folclor baltskih narodov, p.130
87. Poezia lirică populară, p.281, Cântece de cătănie și război, Folclor din nordul Bucovinei cules de **Dumitru Covalciuc**, Editura Arboroasa, Cernăuți, 1992, p.39
88. Inreg. în s. Medveja, raionul Edinet, Moldova, de la Nicolai Agatii, 64 a. (1995).
89. Inf. Melniciuc Alexandru, 61 a., 1976, Noua Suliță, reg. Cernăuți. A se vedea și: Folclor din ținutul Rădăușilor. Culeg. îngr. de **V. Adăscăliței** și **LH. Ciubotaru**, Suceava, 1969, p.135
90. Bukovinski narodni pisni, p.129
91. Frunză verde. Cântece populare din Bucovina cules de **LE. Torouțiu**, Solca, 1914
92. Vezi mai detaliat: **G. Bostan**, Aspecte ale poeziei populare de la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX, în cartea "Speciile folclorice și realitatea istorică", Chișinău, Editura Știința, 1985, p.123-135

**Note suplimentare (pentru referințe comparative)
serii de constante poetice în repertoriile zonale și naționale**

Frumosul - I.A. Mândra

**Cântecul românesc din Basarabia (Rep. Moldova)
(în afară de raioanele de nord - fostul județ Hotin și din Transnistria)**

Nr	Formule poetice	Dominanta simbolică	Frecvența la 3000' vers
1	2	3	4
a.			
1	Nu știu luna-i luminoasă/ Ori e puica (mândra) mea frumoasă (CPD, 59)	luna (fată)	10
2	Nu-i nici una dintre stele Ca ochii mândrușii mele (CPD, 59)	stele (ochii)	10
3	Parcă ar fi ruptă din soare (CPD, 60)	soare (fata)	5
4	Ochi albaștri ca seninul (CPD, 60)	seninul cerului (ochii)	5
b.			
5	Mândra mea e ca o floare (CPD, 60)	floare	10
6	După ochi ca murele/Ocolii pădurile/ După ochi ca mura coaptă,/Ocolii pădurea toată (1-29)	murele (ochii)	10
7	Floricea, floare albastră (CPD, 63)	floare albastră	10
8	Trandafir crescut în poartă (1-30) Fața ei un trandafir (CPD- 75)	trandafir	10
9	Mai frumoasă ca bujorul (CPD, 66)	bujor	10
10	Fața-i albă ca și crinul (CPD, 60)	crin	5
11	Strugurel cu boabă rară Ochii strugurei de poamnă (CPD, 61)	poamnă, struguri, (ochi)	5
12	De la cap până la brâu/Parcă ești un spic de grâu (CPD, 64)	spic de grâu	5
13	Gura dulce ca mălina (CPD, 65)	zmeură (gura)	3
14	Gura dulce ca smochina (CPD, 63)	smochină (gura)	3
15	Ochii negri ca neghina (CPD, 63)	neghina, culoarea ochilor	3
16	Mândră, fir de busuioc (1-30)	busuioc (fata)	3
c.			
17	M-aș purta, albă ca și lebăda (CPD, 80)	lebăda	5
18	Sprâncenele tale/ Pene-s de privighetoare (CPD, 61)	pene de privighetoare (sprâncene)	4
19	Ca doi hulubași la pene (1-30) Albă hulubiță (CPD, 150)	hulubiță doi hulubași	4

d.			
20	Așa-i mândra mea la față/ Ca roua de iarbă creță/ Așa-i mândra mea la ochii/ Ca roua de busuioc/Așa-i mândra uneori/Ca și roua de pe flori (I-29)	roua de busuioc (ochii, sprâncenele) roua pe flori (mândra)	2
e.			
21	Naltă, subțirică/Parcă-i trasă prin verigă (I-30)	trasă prin verigă	1
22	Fața ta hârtie albă/Ochii tăi cemeală neagră (CPD, 31)	cemeală neagră	1

Cântece românești de pe Nistru și din Transnistria

a.			
1	Ca și luna între sfinți (FM, 249)	luna (luminoasă)	10
2	Mai frumoasă decât luna (I-93)		
3	Frumușică ca o stea/O stea mare luminoasă (CM, 293) Ca o stea din cer	stea	10
4	Parcă ești ruptă din soare (FM, 175)	soare	2
5	Ochii tăi ca și seninul(FM, 175)	seninul (ochii)	2
b.			
6	Foicică de pe șes (CM, 208)	foaie (de pe șes)	3
7	Foicică, floare albastră (CM, 208)	floare albastră	2
8	Foicică, vișinică(CM, 216)	floare vișinie	2
9	Floarea pădurii(CPD, 173)	floare de pădure	2
10	Mândră, fir de busuioc (I\94)	busuioc (fir)	2
11	Anfăvăzut-o într-o grădină/ Lumina ca o călină (CF, 98)	călină (roșie)	2
12	Ochii tăi, struguri de poamă (CM, 204)	struguri de poamă (ochii)	2
13	Ochii mei ca mura coaptă/Ca murele (FM, 173)	mura (mure) ochii	2
14	Parcă ești un spic de grâu (CPD, 64)	spic de grâu	2
15	Cu rujă-n gâtă	cu rujă (nu ca rujă)	2
16	Te-am văzut într-o grădină/Parcă ești o rujă plină	rujă plină	1
17	Cosiți crețe ca macul	mac creț (cosițele)	1
c.			
18	Parcă ești privighetoare	privighetoare	2
19	Hulubița	hulubița	2
e.			
20	Păr negru pus în gâte	păr negru	1
21	Ochii tăi făclii aprinse	făclii (ochii)	1
22	Mărioară, buze dulci	buze dulci	1

Cântece românești din Transcarpatia (Zona maramureșană)

a.				
1	Ceru-i mare stele –s multe, Și mai mari și mai mărunte, Dar ca luna nu-i nici una, Ca luna de videroasă Nici ca mândra mea frumoasă Are ochi ca două stele		luna între stele stele (ochii)	5 5
2	Sunt la mama numai una Ca și soarele și luna		soare lună	2 2
3	Parca ai fi ruptă din soare		soare	2
b.				
4	Ochi ca mura neagră (coaptă) (I-97)		mure (ochii)	10
5	Frumoasă ca bradul (I-99)		bradul	10
6	Nu știu ruja să o ciunt, Ori cucoana s-o sărut; Fața ta-i un trandafir/Drăguță feciorilor (I-100)		ruja trandafir (fața)	4
7	Floarea florilor/Drăguța feciorilor (I-100)		floarea florilor (cea mai frumoasă)	5
8	Florica mea albastră (I-103)		floare albastră	5
9	Busuioc de la fereastră (I-105)		busuioc	5
10	M-oi da florică albă (I-106)		floare albă	5
c.				
11	Păsărica de pe munte		păsărică de munte	5
12	Ca doi hulubași la pene		hulubiță	5
d.				
13	Și la ochi și la sprâncene / ca roua pe viorele (I-101)		rouă (pe viorele)	5
e.				
14	Mândruța cu ochi negruți (I-102)		ochi negruți	4
15	Mândruța guriță dulce (I-103)		guriță dulce	3

Cântece românești din regiunea Odesa (Bugeac)

a.				
1	Ceru-i mare, stele-s multe, Dar ca luna nu-i nici una, nici ca luna luminoasă, Nici ca mândra de frumoasă (I'B, 341)		luna (între stele)	5
2	Are ochi ca două stele		stele (ochii)	5
3	Parca-ar fi ruptă din soare		soare	5

4	Ochii tăi struguri de poamnă	strugurii (ochii)	5
5	Cu ochi negri ca de mure	mure (ochii)	5
6	Gura ta-i un trandafir	trandafir (gura)	4
7	Eu sunt floare din grădină Cine miroase suspină	floare din grădină	4
8	Place-mi-ar cu cine joc Că miroase a busuioc	busuioc	3
9	Ochii mei, cireșe coapte	cireșe negre copate (ochii)	2
10	Mândră ca o hulubiță	hulubița	5
11	Albă-s ca și laptele	laptele (albă)	3
12	Gura dulce ca zahărul	zahăr (buzele)	2
13	Buze moi ca și bumbacul	bumbacul (buzele moi)	2
14	Fața albă ca hârtia Ochii tăi, cerneală neagră	hârtie albă (fața) cerneală neagră (ochii)	2

**Din cântecul ucrainian (în afară de nordul Bucovinei,
Basarabia, Țârnescarpata, Transnistria).**

Nr. crt.	Formule poetice	Frecvența la 3000 versuri
a.		
1	Stea de seară ("Zorea vecime...")	10
	Stea albă ("Bilozirocico", UP, 9)	5
b.		
2	Lună luminoasă ("Iasnâi mișe...")	2
3	Călină roșie ("Calina jarcaia", UP, 59) Călină (fața)	10 10
4	Ca o floare ("Cvitocica", UP, 10)	10
5	Mesteacăn subțire ("Bereza to...")	5
6	Salcie ("Verba"), cireș ("Cereș...") vișină ("Vișnea", UP, 224)	5
7	Poamnă roșie ("Cervona iagoda", UP, 12)	5
8	Crin alb ("Bila lelia", UP, 38)	5
9	Rujă plină ("Povna ruja", UP, 6)	5
10	Fața ca un măr ("Iablucio", UP, 31)	5
11	Plop înalt subțire ("Toncaia, v...")	4
12	Floare de soc ("Buzina", UP, 3)	3
13	Zmeură dulce ("Malina", UP, 57)	2
14	Ochi ca brebenocul ("Ochi barvinoci", I-157)	2

c.		
15	Porumbiță sură ("Golube sivenița", 112, 193)	10
16	Vulturel ("Gorlicico", UP, 43)	2
17	Pasăre din rai ("Raiscaia tasecico" – UP, 16, 43)	2
18	Rândunica ("Moia lastivca", UP, 1:8)	2
d.		
19	Scăldată în rouă ("U rosi cupana", I-156)	2
e.		
20	Sprâncenată, cu sprâncene negre ("Ciornobriva" – UP, 60)	10
21	Cu ochi negri ("ciomi oc", UP, 174)	10
22	Cu părul creț ("cuceriava", UP, 38)	5
23	Cosițe blonde ("Rusa cos", UP, 66)	5
24	Fată frumoasă ("Crasna divca", UP, 84)	5
25	Alba ca zapada ("Iac snijce bilesenica", UP, 67)	4

Din cântecele ucrainene - Țranscarpatia

a.		
1	Stea pe cer ("Na nebi zirca", I – 146)	5
2	Stea de seară ("Zarea vecirca", I – 148)	5
b.		
3	Călina (față) (ZP, 192)	10 (21)
4	Trandafir și crin ("Ruja-levica", PC, 109)	5
5	Floare ("Cvitca", I – 148)	5
6	Cununa verde ("Vinoc zelena", I – 156)	5
7	Crin ("Lelia", ZP, 178)	4
8	Ochii, boabe de seară ("Cviti voloșcovi, litni colosici", I – 151)	2
c.		
9	Porumbiță sură ("Siva golubca", I – 150)	10
10	Rândunică/ce cântă ("Lastivca", ZP, 183)	5
11	Pasăre cântătoare ("Sciebet", șca, PC, 113)	3
d.		
12	Scăldată în rouă ("U rosi cupana", ZP, 204)	4
e.		
13	Bălăioară ("Beliavinca" – ZP, 223)	10
14	Sprâncene negre ("Ciornobriva", PC, 113)	10
15	Dragă dulce ("solodenica", ZP, 225)	5
16	Pește frumos ("Râbca faina", ZP, 225)	5
17	Cosițe bălăioare ("Rusa cos", I – 148)	5
18	Fața rumenă ("Licico rumianca", I – 149)	5
19	Desenată pe hârtie ("Na papieri zmaliovana", I – 150)	1

Din cântecul rusesc (în așară de Basarabia și Bucovina)

Nr.	Forme poetice	Frecvența la 3000 vers.
a.		
1	Stea ce strălucește întotdeauna ("Zvezda sijata" – RNP, 155)	5
2	Soare ce răsare ("Zacatilosii solnăci" – NLP, 157)	2
3	Mai frumoasă ca lumina ("Crașe sive u" – RNP, 158)	2
4	Auroră/lumină/albă ("Belâi sviet" – RNP, 157)	2
b.		
5	Salcie verde ("Ivușca zelionaiia" – RNP, 160)	10
6	Călina – zmeură ("Calina-malina", RNP, 156)	10
7	Poamă dulce ("Iagodca" – RNP, 159)	10
8	Mesteacăn alb, subțire ("Berioza belkaiia" – RNP, 177)	10
9	Pîn verde ("Sosenica zelionaiia", RNP, 165)	5
10	Pâr verde ("Grugișta" – NLP, 160)	4
c.		
11	Lebăda albă ("Lebiodușca belaiia" – RNP, 139)	10
12	Porumbița albăstrie cu pene de aur ("Golubuşca sizaiia" – RNP, 143)	10
13	Sprâncene ca de samur, ochi de diamant ("Browi sobolini, oci socolini" – RNP, 199)	5
14	Cuc ademenit de privighetoare ("Cuc ovoi cucuşecicu podgavarival" – RNP, 173)	5
15	Raiță sură ("Seraia utița" – RNP, 140)	5
16	Stanca ("Galca" – RNP, 282)	3
17	Canar ("Canareica" – RNP, 184)	3
18	Privighetoare ("Soloviușca" – NLP, 171)	3
e.		
19	Fată preafrumoasă ("Crasna deviatka" – RNP, 174)	3
20	Sprâncenată, sprâncene negre ("Cernobrovia" – RNP, 145)	10
21	Cu fața rotundă și albă ("Crugliolița belolița", RNP, 170)	5
22	Cu ochi negri, părul creț ("Cernoočiia, cuceriavaia" – RNP, 197)	2
23	Pește alb ("Belaiia râbița", NLP, 152)	2
24	Cu costița bălăioară ("Rusa coșnic" – RNP, 267)	2

Din cântecul bulgar (Bulgaria)

Nr	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
a.		
1	Se revârșa o zare/aurora/N... era aurora, ci era fata cea frumoasă ("I-ne mi bilo yasna zora, zvezda, no mi bila malca mona" – NPTV, 22)	10
2	Nu era stea lucitoare, ci era... ("Ne bilo nasna zvezda... no e bilo ..." – NPTV – 253)	10
3	Luna nouă ("Yasna mesiacuna"... – "meseat" na nebeto"... – NPTV, 181)	5
4	Rujă,trandafir roșu ("Rujita ... cerveni trandafi" – BNP, 375)	10
5	Rămura de busuioc ("Bosilik kiska čveke..." – BNP, 376)	10
6	Srugiuri negri (ochii) – ("Cerno grezle..." NPTV, 508)	10
7	Cireșe negre (ochii) – ("Cerni cereși..." – NPTV, 496)	10
8	Măr de aur ("Măr roșu) – ("Zlato Yabluko" – BNP, 427)	10
9	Viță de vie ("Loza vinena" – BNP, 460)	10
10	Mlădița floare din grădină ("Fidan u gradina", NPTV, 500)	8
11	Trifoi – costița ("Treva detelna" (idem)	5
12	Viorea ("Letna perenuga" – BNP, 490)	5
c.		
13	Vulturtoaică cu pene de aur ("Zlatno cumrivce", BNP, 324)	10
14	Puișor ("Pile șarena" – BNP, 299)	5
15	Porumbița albă ("Golubița bela" NPTV, 610)	5
16	Potârniche de munte-Gorsko karebita NPTV, 502	5
d.		
17	Ca roua/fața – ("Belo liče ceto rosa" – NPTV, 502)	10
18	Izvoare cu apă ce curge repede (ochii) – ("Dva bistri cladenci" – NPTV, 500)	10
19	Cu ochi negri ("cernite oci" NPTV, 473)	10
20	Cu costiță bălăioară ("Rusa cosa" – BNP, 299)	10
21	Flamura ("Bairac", BNP, 437)	5
e.		
22	Pește de mare cu aripi de aur ("Morsca raba zlatocrâla", NPTV, 501)	5
23	Mărgele marunte/dinții/ - ("Zubi biserni" – NPTV, 325)	5
24	Ruptă din colac ("Z calaci cîreazana" – NPTV, 494)	2
25	Suflet de fată ("Devoica – duša", NPTV, 660)	2

Dintecul sârb.

Nr.	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
a.		
1	Luna în fața stelelor ("Čano Međunarodno zvezdina" – SNP, I, 356)	10
2	Fata e mai frumoasă decât soarele, luna, stelele ("Yarco suntze, lepša od tebe, i od brata tvoje mesice, i od sestriće zvezde" – SNP, I, 324) Soarele îi lucește pe față, "Iz zvezdina suzbe" – SNP, I, 342	10
3	Fuior de aur al cerului (slamir) ("Zlatna žira", SMP, 56)	2
b.		
4	Rujă (trandafir) – moja ružo ruzina (SNP, I, 244)	10
5	Flor/ramură/ de busuioc – ("Guljica božičica" – SNP, 40)	10
6	Vișă de vie, verde, subțire, albă ("Loz, vino va..." – SNP, V, 110, 223)	10
7	Livadă verde (pârul) – ("Zeleni livada" – SNP, I, 247)	10
8	Iarbă verde ("Tvoja zelena" – SNP, I, 21)	7
9	Măr de aur ("Zlatna Yabuka" – SNP, I, 65)	5
c	10 Lebăda sălbatică, albă ("Dika bela byele" – SNP, I, 271)	10
11	Păuniță ("Paunița" – SNP, I, 2)	10
12	Porumbiță ("Golubița", "Golubi golubița" – SNP, V, 246)	10
13	Două rândunele – sprâncene ("Obriće – dvoje lastaviče" – SNP, I, 243)	10
14	Două aripi/mâinile/ ("Dva krila" – SNP, V, 342)	3
15	Câprioară ("Coșulița", "Coșutina", SNP, V, 342)	10
d	16 Ca roua / fața albă/ ("Belo lica čarolosa" – SNP, 312)	10
17	Izvorășe repezi/ ochii/ ("Dva oka kladeuga" – SNP, I, 180)	10
e	18 Cosiță bălăie ("Ruso costa" – SNP, I, 25)	10
19	Aur curat/cosițele/ ("Čisto zlato" – SNP, I, 25)	10
20	Subțire, zveltă, înaltă ("Tonca strunca" – SNP, I, 114)	10
21	Două pietre scumpe/ochii/ ("Dva draga kamena" – SNP, V, 342)	5
22	Albă și rumenă ("Byela i rumenâ", SNP, I, 257)	5
23	Scâldată în lapte să fie albă ("Mlekom buše opagnala" – SNP, I, 438)	2
24	Sufletul meu, inima mea ("Dugo moja srće moje", SNP, I, 438)	2

Dintecul italian

Nr.	Formule poetice	Dominanta simbolică	Frecvența la 3000 vers
a.			
1	Come la louna in miezo de stele (C, 371); io luna între stele		10

	sono il sole, e tu sarai la luna (CRI, V, 23)	cu soare, tu luna	
2	Bene sta il cielo con la luna e con le perle (C, 37)	de la cor în giovinetto	stea 10
3	E ancor piu bella del sole. Ansoni vate al par de soi (C, 38)		soare (mai frumoasă decât soarele) 10
4	Rogi del sole (C, 37)		scăldată în raze strălucește ca soarele 10
b.			
5	La roza fidono suo bello ore. Per compararmi bella occhi miei, CRI, IV, 177, Rosa, ti cviami... Signore Rosa (CRI, IV, 177)		Trandafir (Ochii) O cheamă trandafir 10
6	E de li fiori sai la primavera (C, 198)		Flori de primăvară 10
7	Fior de limone (C, 150)		Floare de lămâi 10
8	Basilico (C, 161)		Busuioc 10
9	Ceresa (C, 161)		Cireașă 10
10	De erba bella (C, 161)		Iarbă frumoasă 10
11	Fior de grano (C, 151)		Fir de grâu 10
12	Fior de cerasa (C, 152)		Floare de cireș 10
13	Fior de viola, viola, violette (C, 150)		Viorea 10
14	Garofletto mia (CRI, III, 155)		Garoafă 10
15	Fior de oro (C, 39)		Floare de aur 10
16	Ruta, Fior de ruta (CRI, III, 155)		Rută 5
17	Mazzo di fiori: campo de fiori (CRI, V, 57)		Buchet de flori 5
18	De li mejori sai la maggiora (CRI, VIII, 181)		Magheran 3
19	Fioretta mia bella e gentile (C, 34)		Floare frumoasă 3
c.			
20	Colombella, colomba (culor mio mej) (C, 121, CRI, V, 81)		Porumbiță 10
21	Rondinela (C, 34)		Rândunică 5
22	... E per un bel cantare d'uno merlo (C, 80)		Mierlă (cântă ca mierla) 3
e.			
23	Biondina bella (C, 151)		Frumoasa blondă 10
24	Regina d'amore (C, 49)		Regina dragostei 10

25	Angelo, zeio de amore (C, 39)	Îngeruș, zeul dragostei (I B)	10
26	De li pesci dal mor sai a se in (C, 64)	Sirenă (pește)	8
27	Vino schieturo (C, 44)	Vin curat (I B)	5
28	Berbera bella de duegli occhi neri (C, 15)	Cu ochii negri	10
29	Dulce anema mea (C, 317)	Inima mea (dulce)	10

1 I. Durere la inimă

Cântece românești din Transcarpatia (zona maramureșană)

Nr. crt.	Formule poetice	Caracteristica definitorie	Frecvența (la 3000 de vers)
1	Câte boale sunt pe lună, Nu-s ca dorul de nebune, Că dorul unde se pune, Face inima cărbune (I-94)	Dorul – boala cea mai grea	10
2	Cine are dor pe luncă, știe luna când se culcă (I-96)	dorul n-are odihnă	10
3	Trece mândra Murășu și rădăuscă cu doru, ca și soarele fânu (I-97)	Dorul usucă	10
4	Du-te, dorule, nu sta, nu-ți despica inima (I-99)	Dorul despica inima	5
5	Cât îi muntele de-nalt, Tot omătul s-a lăsat. Da de la inima mea te s-o pus nu se mai ia (I-99)	Zăpadă la inimă – suferință	5
6	Frunzele s-au vestejit – rădău s-au despărțit (I-103)	Frunză vestejită – despărțire	5
7	Șezi, bade, pe lemn uscat, căci nu m-ai sărutat (I-105)	Lemn uscat – dragoste trecută (despărțire)	5
8	Câte flori pe Tisa-n sus, Tăi cu badea le-am pus ... Tăi s-au uscat și soarele (I-106)	Flori uscate – dragoste trecută	4
9	Es afară – luna-i sus, Fost-a mândra și s-a dus (I-101)	Luna singură – despărțire	3
10	Suflă vânt pe sub pomu, Ce ești supărat drăguț (I-102)	Vântul suflă a supărare	3
11	Măicuță, norocul meu, L-o băutu boii-n Bascău/S-o înecat în Bascău (I-96)	Noroc înecat, băut de boi	3

2	Inima de amarăciun un tăcuine (I-97)	inimă arde de amar	Inimă neagră – amar	5
13	Și inima cu amar e așa ca 96)	inimă arde de amar	Inimă arde de amar	2
14	Cucul, pasăre sură, Nu- supărare (I-101)	Cucul cântă a supărare	Cucul cântă a supărare	2
15	Unde șede urātu, înegreș (I-100)	Urātu înegrește pământu	Urātu înegrește pământul	10

Căntece românești din regiunea Odesa (Bugeac)

Nr.	Formule poetice	Caracteristica definitorie	Frec- vența la 3000 vers	
1	Bate vântul, iarba culcă. Dorul (FB, 334)	Dorul mândrei mă usucă	Dorul usucă	10
2	Dorule, pârlite-ar para, Ma (FB, 334)	Ma îngăbeni ca ceara	Dorul săgetea- ză	5
3	Bate vântul și nu-nceată, c (FB, 334)	Dorul mândrei mă săgeată	Dorul nu-i lu- cru de șagă	4
4	Și-am zis verde poamă ne șagă (I-80)	gră, dorul nu-i lucru de	Dorul boala cea mai grea	5
5	Cătă boală-i pe sub soare, Nu- Că dorul unde se pune, Fa e inima cărbune (I-86)	Nu-i ca dorul arzătoare,	Dorul arde	4
6	Dorul-șarpe veninos, cum mă mușcă pân la os (I- 92)	mă mușcă pân la os (I- 92)	Doru-i șarpe veninos	2
7	Cucul cântă supărat – Tu p mine m-ai lăsat (I-91)	Cucul cântă a supărat	Cucul cântă a despărțire	5
8	Cânta o privighetoare. Ș Pentru a noastră despărțire (I-91)	cânta cu glas subțire.	Privighetoarea cânta a despărțire	3
9	Eu departe, tu departe. Două (I-90)	Două dealuri ne departe	Două dealuri ne depart	3
10	Dușmanii se sfătuiară, Poi 356)	ul nostru ni-l tăiară (FB,	Pom tăiat – despărțire	3
11	Decât, mamă, mă făceai, (I-89)	Mai bine un pom sădeai	“Mai bine un pom”	3
12	Nu știu, bade, ce-ai bău Pelinaș, pelin amar (I-91)	de așa tare m-ai urât,	Pelin amar (despărțire, urât)	3
13	De-atâta supărare Am în 85)	Am înțepit cu lacrimi marea (I- 85)	Marea cu la- crimi (jalea)	2

14	Negru-i doamne, pământul, unde șade urâtul (FB, 333)	Urâtul încrește pământul	5
15	De urât mă duc de acasă, Dar urâtul nu mă lasă (1-92)	Urâtul nu mă lasă (se ține de mine)	5

Cântecul românesc din Basarabia
(în afară de raioanele de nord și de pe Nistru)

Nr.	Formule poetice	Caracteristica definitorie	Frecvența la 3000 vers
1	Câtă boală pe sub lună Nu-i ca dorul de nebună (CPD /55/	Dorul – boala cea mai grea	10
2	Că dorul unde se pune, face inima cărbune /55/	Dorul prefăce inima în cărbune	10
3	Că dorul unde se lasă, face lacrimilor casă /55/	Dorul – face lacrimelor casă	10
4	Cine are dor de luncă, Știe lucrul când se culcă /48/	Dorul n-are odihnă	10
5	Bate vântul – iarba culcă, Dorul mândrii mă usucă /53/	Dorul usucă	10
6	Pelin beau pelin mănânc, Pe pelin sara mă culc /205/	Pelinul – simbol al amarului	10
7	Dorule, ardă-te-ar para, Mi-ai făcut fața ca ceara, Dorule, ardă-te-ar focul Mi-ai uscat trupul ca socul /49/	Dorul slăbește (face fața ca ceara)	5
8	Dorul – piatră de la moară /53/	Dorul e greu ca piatra morii	5
9	Nici pădurea, nici izvorul, Nu-a putut să-mi stângă dorul /119/	Dorul nu poate fi stins cu nimic	5
10	Dorul meu hodină n-are/ Nici la umbra nici la soare /271/	Dorul nu-și găsește odihnă nicăieri	4
11	Toate păsările dorm, Numai una n-are somn /1-30/	Numai cel cu dorul nu poate să doarmă	4
12	Pentru tine, fa Ileană, S-a uscat frunza-n po-	Frunza se usucă de	4

* În continuare se indică numai pag.

	iană/1-31/		dorul dragii	
13	Firicel de iarbă neagră, de al de cine se leagă, Nu-l lasă cu minte întreagă / 55 /		Dorul tulbură mintea	4
14	Cât am plâns și-am suspinat, Am făcut fântână- n sat / 28, 30/		Jalea și dorul fac fântână de lacrimi	4
15	Zi și noapte viscolește, Dorul tău mă prăpă- dește / 37 /		Dorul prăpădește (răpune)	3
16	Du-te, dor, în valea sacă spune-i cucului să tacă, să nu cânte supărat, Lădița m-o lăsat / 83 /		Trimiterea dorului (cucul cântă supărat a despărțire)	3
17	Astă noapte pe răcoare Cântă o privighetoare, Și cânta cu glas subțire Pentru a noastră des- părțire / 211/		Privighetoarea cântă a despărțire	3
18	Galbenă-i frunza-n pelin – vremea-i să ne des- părțim / 200 /Zarzării s-au vestejit/ Si tu, puică, m-ai urât / 202 /		Frunza de pelin îngălbenește – se apropie despărțirea Zarzării se veste- jesc - semn al dragostei trecute	3
19	Florile s-au scuturat, Tu pe mine mai lăsat / 1- 31/		Florile scutate – dragoste trecută	3
20	A-nflorit un măr ... Da dușmanii au aflat și s-au dus și l-au tăiat / 152/		Dușmanii taie mărul (pun capăt dra- gostei)	3
21	... Mărul ... tot creștea și nu înflorea Am știut că nu-i fi a mea / 67 /		Mărul nu înflorește – dragostea nu se leagă	3
22	De când puiul mi s-a dus, Negură pe deal s-a pus /1-29/		Negură se așează (despărțire)	
23	I-auzi valea cum suspină Că lădița n-o să vină /180/		Valea suspină – iubitul nu vine	3
24	Eu departe, tu departe, Două dealuri ne desparte / 1-30/		"Două dealuri ne despart"	4
25	Vin doi norași de sus... Nu știu ploaie-i ori ninătoare, Ori de la pui o scolare Să-i dau voie să se-nsoare / 197 /		Ploaia și ninsoarea aduc vești rele de la iubit (de despăr- țire)	2
26	Cum mi-a zburat dragostea și mi-o negrit inima / 170 /		S-a dus dragostea, a-negrit inima	2
27	Unde șede urātu, Înegrește pământu / 222 /		Urātu înegrește pă- mântul	10

28	Negru negru-i pământu . Dă-i mai negru urātu . 223	Urātu e mai negru decât pământul	10
29	De urât mă duc de-acas . Da urātu nu mă lasă, de urât mă duc în lum . . Da urātu după mine (I-28)	Urātu nu se desparte de cine se leagă	
30	Fugi urât de lângă mine . . . -oi lucra și pentru tine . I-28	Izgonirea urâtului	5

Căntece românești de pe Nistru (și Transnistria)

Nr.	Formule poetice	Caracteristica definitorie	Frecvența la 3000 vers
1	Câtă boală-i pe sub soare . Nu-i ca dorul arzătoare, Că dorul unde se pune, arde inima carbune (CPD, 113)	Dorul arde rău	10
2	Cine are dor pe luncă, și e luna când se culcă (I- 35)	Dorul n-are odihnă	10
3	Plinu-i inima de amar, Că Nistru din mal în mal, plinu-i inima de jele, Că Nistru de petricele (CM, 8)	Amarul cât Nistru Jalea – cât Nistru de pietre	8
4	Bate vântul valurile. Și-n aduce dor și jele (CM, 119)	Dorul și jalea vin pe vânt	5
5	Frunzuliță, iarbă neagră, Dorul de cine se leagă, Nu-l lasă cu mintea-ntr'ea (I-34, I-36)	Dorul întunecă mintea	5
6	Pelin beau, pelin mănânc (CM, 127) Măi peline ... amară-i frun . și pe tine ca și inimioara- n mine (CF, 98)	Pelinul – inimă plină de amar	5
7	Pentru tine, fa Ileană, S-a uscat iarba-n poiană, S-a uscat, s-a veștezit ... (CF, I-4)	Dorul usucă iarba	5
8	Bate vântul, iarba culcă, Dor de mândra mă usucă (FM, 116)	Dorul usucă inima	5
9	Florile s-au scuturat, Tu pe mine m-ai lăsat (I-33)	Flori scutate – despărțire	4
10	Cucul cântă răgușit, Că mândra m-e părăsit (I-36)	Cucul își pierde cântecul – Despărțire	3
11	Pasărea ... Una cântă-n glas subțire Pentru-a noastră despărțire (CPD, 121)	Pasărea cântă a despărțire	3
12	Două neguri vin de sus, nu știu ploie ori ninsoare, Ori mi-aduce o scrisoare (CPD, 27)	Doi nouri (două neguri) -	3

			despărțire	
13	Mă usuc ca cânepa (lobăda) (M, 139)		Dorul usucă	3
14	Două dealuri – ne despart (32)		Două dealuri (despărțire)	3
15	Dorul piatră de la moară		Dorul greu ca piatra morii	2
16	Focul de la inimioară Nu m-î stinge nici o țară (Malski, 39)		Dorul nu poate fi stins cu nimic	
17	Am rămas singură-n viață a un sloișor de gheață (FM, 253)		Sloi de gheață – singurătate	2
18	Cu lacrimi fierbinți mă spal (CA, 127)		Lacrimi fierbinți – chinul singurătății	2
19	Lacrima unde cade, iarba arde (CM, 119)		Lacrima arde iarba	2
20	M-aș aprinde pe pământ (C, 100)		Dorul aprinde de la pământ	2
21	Băsmăluța mea cea nouă mi visat-o ruptă-n două (CF, 100)		Basmaua ruptă – despărțire	2
22	Dușmanii ... cărările mi-au îngrădit. (CPI), 147, nr. 58)		Cărări îngrădite (despărțire)	2
23	Tare negru e pământul, dar mai negru e urâtul (CM, 165)		Urâtul e mai negru decât pământul	10

Din cântecul ucrainean (în afară de satele cu populație ucraineană din Bucovina, Basarabia, Transcarpatia)

Nr.	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	Mărâcinii se scutură (supărare) – ("vite teren lăstea opadaie" – UP, 274)	10
2	Călinul se scutură (despărțire) – ("calânonica stala opadaie" – UP, 279)	10
3	Soarele strălucește, dar nu încălzește – dragostea nu se înfiripă ("soțte svâtâti no ne grie" – UP, 342)	5
4	Grădina se vestejește – dragostea trece ("sad viane" – UP, 257)	5
5	Norii negri se despart ("rosulăsea iac ciomi hmarî" – 1-152)	5
6	Călinul s-a înegrit (moartea iubitului) – ("calâna	5

* În continuare se indică numai peș.

	pociornila", 322)		
7	Pe unde a trecut iubitul	rescol. trsocolul ("Poshodila ... șelvia", 322)	4
8	Călinul e cu ramuri frânte	"calâna polemana", 423)	4
9	Cucul cel sur cântă a des	intire ("ava zofolea...", 352-353)	3
10	Stejarul s-a uscat – dragos	z pierduță ("suhii dub..." 279)	3
11	Dumbrava foșnește (a de	ză țire) - ("șamuti dubravenica" – 368)	3
12	Pinul se clatină (amar la inii	ză – ("ne hitoisea, sosno...", - 418)	3
13	Ceată pe vâlcea – tristețe	v dolân tunun" – 145)	3
14	Vișinul – cireșul nu slo	ode f unze (infidelitate) – ("vișenico-cereșeno, listi ne puscaș' – 383)	3
15	Porumbeii tulbură apa	le-părțire din cauza calomniilor" ("dva golubi colotâli vodu" – 29)	3
16	Un munte (sau deal) î	ai îi resparte pe tineri ("odna gora vâsocaia... mila daleco", 300)	3
17	Vântul apleacă călinul la	ză mâni (lacrimi de față – "calânu viter pohileae ..." 207)	3
18	Soarele nu răsire – iubitul	nu mai ține ("sonecico ne shodâti", 331)	3
19	M-aș aprinde de măhnire,	facă aș ț: uscată ("iac bi suha bula, gorilabi, 320)	3
20	Nu luminează soarele fără	te drag ("svit ne svitae" 330)	3
21	Apă tulbure (supărare "vo	u galanuitna", 352)	3
22	Înima străpunsă ca de cuț	("ak ne jem procolite, 313)	2
23	De lacrimi, nu văd lumea	Zu slioz amî svitu ne baciui", 354-2)	
24	Calul nu vrea să bea apă,	ite: nu vrea să-l iubească pe flăcău ("Kini ne hoce pâti... – divcionka ne hoce iubâti" – 262)	2
25	Zăpada nu se topește –	înia nu te duce la altă față ("snijoc ne roztane ..." 461)	2
26	A căzut o stea ... (despărț	– "cotă aseă iasna zorea z neba..." 437)	2
27	Porumbelul se jelește – ca	icul tânjește ("Golub vorkuie..." , 348)	2
28	Vai de cel care iubește – n	re odihă ("gore tomu hto kohaie", 316)	2

Cântece ucrainene din Transcarpatia

Nr	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	Înfloresc și cad frunzele de mărăcini – jale și trsitețe la inimă ("teren țvite – lăstea opadae" – ZP, 190)	10

* În continuare se indică numai pag.

2	Pasărea tulburată apa (întristată) – ("Pisok skaluniv vodu" – 157)	5
3	Cucul cântă a despărțire ("Cucul zovolenika... rozmovia mánula", 194)	5
4	Curge apă ... fata plânge ("tece voda... pláche mila", 182)	5
5	Inima s-a făcut un sloi de glaci ("serdce stalo liodom", 195)	3
6	Vânt amar suflă rău (despărțire) – ("gharkii viter", 207)	2
7	Mama m-a născut pe-un munte dolu ("... ne dala doli..." PC, 121)	2
8	M-am scaldat în lacrimi ("v slizai sea cupala", 183)	2
9	Rândunica și-a lăsat aripile în zăpezile ("krâni opustâla", 183)	2
10	Iarba se usucă – cel drag pleacă ("trava: vâsâhaie" I-147)	2
11	Munte negru – fata întristată ("gora ciorna"..., 162)	2
12	Carele s-au oprit în drum (s-au oprit dragostea) – ("vozi na dorozii stalî...", p. 170)	2
13	Porumbelul e sus în stejar – iubitul e departe ("vâsoko ti golubociku... daleco mii mâlenikii", 187)	2
14	Nu e sat fără mlaștină - n-am avut zile bune... ("nema sela bez bolota... ne mala veseloi godâni", 190)	2
15	M-a născut mama în câmpul negru ("matî porodâla v cerneavii sorocii", PC, 121)	2
16	Lume amară (despărțire) – ("serdce ghirke nikii, 98)	2
17	Curge apă tulburată ("tece voda skalunivna" I-148)	2
18	Inima plânge fără lacrimi ("serdce pláche" I-150)	2

În cântecul rusesc

(de dincolo de hotarele Basarabiei și Bucovinei)

Nr.	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	Ceață - nu se vede soarele ("tumianno solnâško ... devija pecialina" – RNP, 210)	10
2	Nori negri peste pădure – albur întristare ("tuci temnâie", 210)	10
3	Soarele usucă merii, grădina solnâško... iabloni sușit... ("crasno solnâško... iabloni sușit...", 211)	10
4	Florile au înflorit și s-au vâstărit – iubitul m-a părăsit ("tveli tvetki – poblecli – mâlâi pochinul", 204)	10
5	Tinerii se despart sub un ploaie amară ("ghoricaia osina", 177)	10
6	Ceața s-a așternut – fata se desparte de flăcăul drag ("tuman rassstilse...", 182)	10

7	Dumbrava și-a apărut cerșile ("dubrava priclonila vetki...")	iubitul vrea să mă părăsească	10
8	Salcia nu e verde – fată nevesela", 163)	nu e veselă ("ivuška năzelenăčlevuška	10
9	Pelin amar, iarbă amară – obmanul drujok" 180)	am înșelat iubitul ("polâni trava gorikaia –	10
10	Soarele nu încălzește iarbă solnâško ne po letnemu..."	– dragostea nu e cea de altădată ("greet	5
11	M-am scâldat în lacrimi ("ur âvalase... v sozah", 186)	am plâns	5
12	Ne despărțim ca porumbel golubkoi", 199)	am plecat pe umblă ("rasstajomseâ cae golubi s	5
13	Noaptea e mohorâtă, prinahmurisasi, ..., 185)	noaptea – fata e întristată ("nocenika	5
14	Ne-am despărțit ca peștele voda ("... tocinu râbociku s vodoi", 71)	am plecat	5
15	Fug de jale (urât) în pădu toporul. De amar, urât fug după mine ("Poidu oi gore v	am fugit de jale, de durere, de durere în lume, iar amarul (jalea) vine cu traista	3
16	Nu se poate semăna câmpul ("ne nasiati cista pole toskoi -	am plâns - nu se poate alina dorul prin cuvinte	3
17	Cucul cântă de jale și de tvorit ... 173)	plângere - gongolă ("gongolâcineaia cucușecika... jalobu	3
18	Inima se frânge de atâta placafâ...", 149)	plîns cupă iubită ("serțze ponadorvalosi	3
19	Jalea nu se-înneacă, nu fugi pe apă ("na vode gore ne tonet...", 164)	de jale - nu vade gore ne tonet...	3
20	Păunița a scăpat jos o pan 185)	(despărțire) - ("Uronila pava piorâsko...",	3
21	Izvoarașul curge rece la inin 192-193)	(despărțire) - ("rucciok... zazanoba bejit",	3
22	Aș împrăștiu amarul pe câm uri ("raznesla bi gore po poliam" 207)	am împrăștiu amarul pe câmpuri	3
23	Cununa aruncată în Dunâr tonet...", 205)	se cufundă - drăguțul e mâhnit ("venok	3
24	Asfințește soarele – fata besciastnaia devuška urodil: ...", 167)	am născut nefericită ("zacatilosî solnâško-	2
25	Marea nu poate fi umplută napolniti more sliozami – ne	cu lacrimi, iubitul nu poate fi întors... ("ne	2
26	Arde inima fără foc – (supâr re) - ("bez ognia serțze izojgli", 169)	are) - ("bez ognia serțze izojgli", 169)	2
27	Zăpada a acoperit toate câ ("sneški ne pocrâli gore...", 1	zăpezile, dar nu mi-a putut acoperi amarul	2
28	Inima nu se ogoaie nici pe 132)	nu o oră ("ni na ceas serțze ne uimetsea",	2
29	De atâta dor și amar nici hoditi", 205)	nu mă pot umbla ("ia s toskoi ne mo/ gu	2

G) în cântecul bulgar

Nr.	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	Dragostea e boala ("ne bolna ot boli, a ot ljubvi") Rană la inimă (NPTV, 607)	10
2	Înima se topește ca gheata după cel drag – ("kak se tope tazî gudva ledena, tak se topi srče" – 27)	10
3	Ard de dorul tău (după tine) – ("izgorefi za tebe" BNP, 427)	10
4	Cucul cântă de necaz ("gore" – "cucușitata kucuva" – 247, 812)	10
5	Trandafirul se vestejește (de dor, dragoste) ("rujo povianala", 676)	10
6	Cosiță bălăioară a căzut jos (de supărare) – ("rusa kosa opadala" – 685)	5
7	Un șerpe rău mă sugă la inimă ("na serče ma pye edna liuta zmeia" – 495)	5
8	Înima arde cu foc în nopți negre (ca cireșele) ("na moita ser ogni goreše" – 496)	5
9	Roua nu va străluci pentru mine ("rosa ne me narosuvati" BNP, 473)	5
10	Vântul nu bate pentru mine (tot acolo)	5
11	Negură pe apă, dar nu e negură, ci e fată despărțită de flăcăul drag ("... ne e bilo senka, mi bilo devoika...", BNP, 352)	5
12	Nici nu bei, nici nu mănânci ("da ne ediši, da ne pyeši", 352)	5
13	Fata a răsădit și a crescut o salcie albă singuratică ("lube daleco..." 660)	3
14	Poleiul (roua) nu strălucește pentru mine ("... ne me uslanuva" – BNP, 443)	3
15	Pământul plânge sub ea ("Zemjata piace pod neia" – 489)	3
16	Apă tulbure (Dunărea) – despărțire, amar ("mutna voda", 114)	3
17	Înima ta e de piatră, de lemn – dragoste neîmpărțită ("tvoite serče kameno, derevendô" – 592)	3
18	Privighetoarea cântă pe un ram uscat – despărțire ("solovei peie na suh iasen" – 749)	3
19	Florile se trec (la fel și dragos ea); nu-mi pare rău de flori, ci de cel drag ("... jalno za libe" – 617)	3
20	Un fluier cântă de jale ("jalno svimea..." 488)	3
21	Am copt pâine fără foc (de dorul celui drag) ("bez ogoni pita pecena", 544)	3
22	Dafinul se apleacă, la pământul negru (întristare), ("dafino clone do cernota zemea", 645)	3
23	Mănâncă pâine amestecată cu lacrimi ("Pita ... ses selzi scio ia zamesa" –	3

* În continuare se indică numai pașii.

	594)		
24	Dă-mi, Doamne, aripi de dăi mi crâli solovini...”, 7	privighetoare să poată duce necazul... (“...))	3

Cântecul sârb.

Nr.		Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	Ai pus venin la inima mea	“ste me ve, puno ti si iada” – SNP, 430)	10
2	Mi-am retezat cosita (de	ecaz) – “cosu adrezala”, 425)	10
3	Inima se topește ca zăpa	a “cacc ... gruda snejana”, 424)	10
4	Apa mea cea rece ca gheața supărare	te (“moca vedo studena”, 244)	10
5	Vine (ne ajunge) iarna ne de despărțire	igă (“Iarna ziina dohe”, 221) -	10
6	Iarbă fără rouă, fata fără	el drag (“trava bez rose...”, 657)	
7	Pasărea cântă, fata plâng tujnoj placat”, 307)	de amor (“popevay te ni, ptcite... a meni	5
8	Privighetoarea nu poate (“tesko ... soloviu bez lug	ră fără pădure, fata nu poate fără cel drag l”, 504)	5
9	Soarele meu nu răsare ni	lări... (“...mi sunte nigde ne zahodi”, 27)	5
10	Munte negru stă în fața t	ea (triste te) – (“ciorno goru” ... – 143)	5
11	Vița de vie cea albă se apl se byela loza vinova...” – (ică la pământ – îndrăgostii se despart (“povila alosi nistnak”...), 422)	5
12	Țesătura e udată cu lacri	ni (“... od suza moco” – 513)	5
13	Trandafirul vestejește, se us	că (“rumeno rujo, čito si uvenula? – 218)	5
14	Zăpada cade pe mine (“s	nieg pada”, 225)	5
15	Corbul tulbură apa (întris	re) (“vodu more muti...”, 274)	5
16	Pământul negru (întristar) – (“o, zemliče črne...”, 621)	4
17	Vița de vie tăiată (despărț) – (“Loza vinova ... seke moye”, 622)	3
18	Corbul negru aduce veșt	reie (“Tini vrane donese zle glasove”, 98-99)	3
19	“Carte neagră – ziuă nea	gră – iubitul se însoră (“Torno kniga, doba tmo...”, 416)	2
20	Inima suspină (“srće iekn	...”, 32)	2

* În continuare se indică numai numărul.

I în câinecul italian

Nr.	Formule poetice	Frecvența la 3000 vers
1	La vita mea se strugge a p... (C, 85)	10
2	Dolu n'ha causandu Ca coro... (des paridu, Fort dispiakare (342)	5
3	La casa del mi amor vade... n'profondo. (168)	5
4	E tenebrusa nuote (166)	5
5	Lu miu cori ardente ei vid... acque e mare, nu lu terrire santu lacrima mei... (79)	5
6	Brunetta variantina e fuoco ardente/ spino de l'anima mia (140)	5
7	Amor, amor Tu mi nai rubato il cuor d... piccolino (179)	5
8	Durare echiu nu pote a gustu locu (74)	5
9	O diu, stasira chi focu d'amuri ... (4)	5
10	... Come una rosa colta sull... spino (164)	5
11	Fior d'assenzio... (152)	5
12	El dauro sassa gira el meic... cusseino (104)	5
13	Nel mio ji ardino ci ho messa un limone. Che coltivali can gran sudori'e pene: ora fa frutti per altre persone (49)	5
14	Fiorin di menta (l'anima mia) (45)	5
15	Salcio piangente (53)	5
16	Fior d'amarai. (57)	5
17	Na vipera eu l'uocchi m'ha ammagatu. Senza mi muzzicari m'ha firutu, Tantu di lu velenu chi, m'ha datu Chi nulla medicina, n'ha coltu (65)	3
18	Su la to porto ghe te un duro spino (104)	5
19	La mia follia (80)	5
20	Pr audee vegghe ra me sigura ch'ra sara mesa malce malata (56)	3

În continuare se indică numai pa...

Reminiscențe și reflexe ale poeziei populare românești la ucraineni și ruși

În urma unor investigații mai vechi am constatat că multe dintre valorile artistice cele mai originale ale creației noastre populare au ajuns să fie cunoscute - pe cale orală sau scrisă - la ucraineni și ruși în zonele limitrofe: motive și detalii artistice ale "Pluguroșului" - la ucraineni, drama haiducească "Cea a lui Bujor; orații de nuntă, fragmente de conăcării, pocloane, povești populare în special din colecțiile lui **I. Creangă** - la ruși și ucraineni - în nordul Bucovinei și Basarabiei etc.¹

Cercetările de teren, efectuate în ultimile două-trei decenii au evidențiat unele cazuri elocvente de reluare, asimilare și transfigurare (adaptare) parțială a poeziei noastre populare în repertoriul est-slav din spațiul carpato-nistean.

În primul rând, vom releva o seamă de paralelisme: subiecte și motive caracteristice pentru această zonă de convergență culturală. Într-o lucrare specială², **A. Fochi** analizează, dintr-o perspectivă comparată, un număr considerabil de subiecte poetice comune la români, ucraineni, ruși, polonezi, slovaci, cehi, unguri etc. (39, adică 9,70% din totalul subiectelor epice la români care ajunge la cifra de 401, conform cunoscutului catalog al lui **Al. Amza Ilescu**). De fapt e vorba mai cu seamă de o tematică comună ce determină în plan poligenetic unele afinități și tangențe la nivelul microstructural al motivelor și modalităților artistice. Paralelismele semnalate sunt însă puțin concludente atât în ce privește identitatea națională românească a subiectelor comune (care, desigur, au migrat de la un popor la altul) cât și gradul lor de afinitate în plan internațional.

O analiză mai detaliată a textelor reliefează mult mai puține (în aspect cavatativ, estetic) puncte de tangență între versiunile naționale, decât s-ar părea la prima vedere. Bunăoară, după cum am demonstrat în altă parte, între versiunile românească și ucraineană ale subiectului universal "fratele sau mirele mort" ("Lenore") există doar o comunitate pur schematică: "cel mort (frate, mire) vine la cei vii să le aducă nenorocire (moarte)³. La fel se "simplifică" și celelalte paralele folclorice semnalate de **A. Fochi** și alți cercetători. Spre exemplu, balada românească "Ilincuța Șandrului" (cu peste 200 de variante) se aseamănă cu versiunile est-slave ale subiectului acestui grup tematic doar prin situația generală în care se află tânăra captivă/ răpită de turci, tătari/, ea preferând moartea prin sinucidere. În versiunile ucrainene fratele o vinde pe soră turcilor (deci e vorba de altă formulă tradițională - "femeia vândută"). Ca și în cele sud-slave și slovace, ea cere un cuțit "pentru a-și tăia o felie de pâine" și se sinucide⁴. În balada rusească captivă se lovește cu capul de "o piatră albă"⁵.

Textual, însă, cele mai apropiate de versiunea românească sunt versurile constante din varianta transcarpatică a baladei ucrainene:

“Ijte, râbki, bili ruciki,/ Nai vni turca ne vbrobleaiuti,/ Ijte, râbki, bili nijki,/ Nai vni turca ne obhodeat”⁶. (Mâncăți, peștilor, mâinile mele cele albe/ Să nu-l servească pe turc,/ “Mâncăți, peștilor, picioarele mele cele albe / Să nu umble în jurul turcului” - versuri ce ne amintesc de celebra formulă poetică românească: “Decât roaba turcilor/ Și slugă cadânelor - / D-o pradă morunilor, / Cină bună peștilor”.⁷ (var. simplificată: “Decât roaba turcilor,/ Mai bine hrană peștilor”).⁸

“Această baladă istorică/ se are în vedere textul ucrainean - Gr. B./, - scrie folcloristul din Ujgorod P. Lintur, - a pătruns în Transcarpatia din Ucraina de vest, unde este mult mai frecventă”⁹. (Credem, însă, că e vorba nu atât de Ucraina de vest, cât de nordul Bucovinei, unde la ucraineni a fost atestată (1875) aceeași formulă poetică ca și în Transcarpatia¹⁰. Deci nu este exclusă o “atracție” a unor elemente ale baladei românești, atât de răspândite la nord-est : de Carpați, și o penetrație a lor în structura versiunii ucrainene din aceste locuri. Altminteri cum s-ar putea explica această coincidență zonală de ordin particular (“mai bine hrană peștilor”), doar motivul respectiv nu e caracteristic pentru variantele est-slave înregistrate pe masivul etnic ucrainean. La români însă stereotipul poetic analizat apare aproape în toate cele peste 200 de variante ale “Ilincuței”.¹¹

Or, după cum menționează cercetătorul rus **Boris Putilov** într-o lucrare intitulată oarecum inadecvat “Balada istorică slavă”¹², (doar multe dintre subiectele analizate, în special cele cu tema soției vândute, nu sunt în exclusivitate de origine slavă), în repertoriul de balade sud-est europene trebuie să distingem mai multe tipuri de paralelisme - de la comunitatea tematică până la cea de natură “conținutistă” (textuală), când textele se prezintă ca niște variante elaborate în diverse limbi. E cazul unor similitudini româno-sud-slave și româno-grecești (jertfa zidirii)¹³.

La nord-est de Carpați cele mai răspândite balade populare românești au cunoscut până aproape de zilele noastre anumite momente (identificabile încă) de “expansiune”, fiind reluate parțial sau integral de către ucraineni sau ruși în localitățile de frontieră între Moldova și Ucraina. Ne vom referi doar la câteva exemple mai concludente.

O versiune inedită a “Mioriței”cu reminiscențe din cântecul păstoresc “Colo-n deal sub cea pădure”¹⁴ a fost atestată pe teren în 1964 în satul cu populația rusească și ucraineană Hrubna din raionul Secureni (care s-a aflat până în 1940 în componența județului Hotin al Basarabiei). Componentele eterogene ale acestei versiuni, în mare parte improvizate de interpreți, sunt:

1. *"Colo-n deal, sub cea pădure... "*
2. *Paște o turmă de oi.*
3. ("Miorița"): *"Măi ciobane, ciobănaș,
Oițele tale
Cin-le-a scoate pe imaș...
Când mi te vei însura
Cu lutul și cu iarba.*
4. Iar ciobanul îi zicea:
*Nu-i nimic, mioara mea
Eu voi pune fluierul,
În vârful crângului
În bătaia vântului.
Și când vântul a sufla,
Fluierul a cânta,
Oile s-or aduna,
Pe mine m-or căuta...*
5. *Eu n-oi fi-n bătaia vântului,
Eu oi fi în fundul pământului.*
6. *Brazdele s-or răsturna
și pe mine m-or îngropa.*
7. *Sub cel munte, sub cel deal...
Să nu fie în zadar.*
8. *Pe pământ vor crește flori
Pentru ale mele oițe surori... ¹⁵*

Evident, "punctul de plecare" pentru acest text a fost balada "Miorița" (vezi segmentele inițiale, în care se indică locul acțiunii ca și în multe alte variante, intervenția profetică a mioarei, alegoria morții (moartea-nuntă - "când te vei însura cu lutul și cu iarba") aluziile, la nunta mioritică și la obiectele înmormântării). Însă distanțarea treptată sau mai bine zis înstrăinarea de tradițiile baladei românești (cunoscute bine altă dată din manuale și alte surse) a determinat unele confuzii textuale precum și substituirea motivelor mioritice cu cele ale unor cântece păstorești cunoscute în nordul Basarabiei. Spre exemplu:

*Frunză verde de trei flori,
Ciobănaș de la miori,
Moartea un-ți-a fost să mori?
Sus în vârful muntelui,*

- În bătaia vântului...*
- *Fluierașul um-l-ai pus?*
 - *În creanga brăduțului sus...*
- Și când vântul a sufla,
Fluierașul a cânta,
Oile s-or aduna,
Pe mine m-or căuta.*¹⁶

Interpretii bilingvi (româno-rusă sau româno-ucraineană) au căutat să găsească în unele părți ale textului baladei, au încercat să-l reconstituie în permanență prin versuri din cântece păstorești și alte echivalențe pe care le-au auzit mai înainte. În acest fel a fost constituită și parțial reconstituită versiunea discutată a "Mioriței" cu o arie de circulație restrânsă. În afară de satul Hrubna, a mai fost atestată pe teren și în satul Șișcovți (Șișcăuți) din același raion¹⁷ cu populația ucraineană și parțial ucrainizată. Oricum, semnalăm un act de extindere (ce-i drept, sporadică) a sferei de circulație actuală a motivelor mioritice (sau, mai bine zis, a reminiscentelor mioritice) în localitățile de pe Nistru, populate în sec. XVIII-XIX de ucraineni și ruși (lipoveni).

La ucrainenii din raionul Zastavna, actuala regiune Cernăuți, a fost atestată recent și o versiune românească (reluată în traducerea ucraineană) a subiectului "jertfa zidirii" ("Meșterul Manole"). Arheologul ucrainean **Boris Timosciuc** reproduce un text, legat de cetatea Vasiliv pe Nistru (sec.XII), pe care însă nu-l identifică în plan etnofolcloric:

Vje tretii deni maistrî claduti țercovni stinî. Scio za deni zrobleati, to vnoci boghi povalecati. I prâgadav starșii master Manole davnii perecaz: Sciob murî trâmâlâsea, to treba Zamuruvati v nih jivu liudânu. Na ranoc domovîlisi nij soboiu: zamuruvati tu jincu, iaca perșoiu do nih z obidom priide.

Muruvati ta vsi pogleadautii na dorobu Zatrâmtala vse v Manolia: perșoiu ișla iego Jınca.

I scazav maister svoiei podruzî: "stavai na stinu, ia tebe zamuruvati dlea jartu." Povirila v țe jınca i dobro-vilino zișla na stinu.

Jınca uje ne moje nogami rușiti, uze ne smietisea, pitaie:

"Manolii, ne jartui, ia vze nig ne vâteagnu, țegla mene daviti."

*A Manolii zacușiv gubî, ne dâvati-Seea na jincu, tilichi muruviet, ale ruki iogo tremteati. Mur roste, uje po poias, uje po grudi...*¹⁸

Trei zile în șir meșterii clădesc pereții bisericii.

Ceea ce clădesc zău, noaptea se surpă (zeii ruinează pereții). Și atunci și-a adus aminte bătrânul meșter legenda străveche: "Ca zidurile să nu se dărâme, trebuie să așeze în ele un om viu."

Dimineața s-au înțeles între ei s-o clădească în zid pe acea femeie care prima va veni cu mâncare.

Clădesc și se tot uită spre drum. S-a cutremurat Manole: Prima venea soția lui.

Și i-a zis Manole soției (prietenei) sale: "Ridică-te mai sus să te zidesc, în ghimă."

L-a crezut soția și s-a urcat pe zid de bună voie.

Iată că femeia nu mai poate mișca picioarele, nu mai râde; ci îi zice lui Manole: Nu glumi cu ni-mi mai pot scoate picioarele; mă apasă pereții..."

Iar Manole, mușcându-și buzele, nu se mai uită la soție, ci nu-mai zidește, așa zidește de-i tremură mâinile.

Zidul crește, iată-l până la brâu, iată-l până la piept.

Coincidențele textuale sunt evidente: în balada românească meșterii zidesc o mănăstire (în vers. ucr. "biserică"), numele meșterului e același; prima sosește la schele soția lui Manole. La ucraineni, precum se știe, au circulat, ca și la alte popoare, subiecte legate de "jertfa zidirii" (cu o temelie etnoculturală universală). Ele au fost cercetate într-o lucrare specială a lui **V. Ciobanu**¹⁹. S-a trecut însă cu vederea faptul că legendele ucrainene se aseamănă cu balada noastră doar printr-un element stabil-criteriul de alegere a victimei: ea trebuie să fie prima ființă întâlnită. ("Moartea celui dintâi")²⁰. În rest balada românească are mai multe puncte de tangență, bunăoară, cu versiunile baltice (în care meșterii construiesc biserici), decât cu cele ucrainene, unde numai o singură dată figurează un lăcaș sacru-mănăstirea Sf. Sofia din Kiev - într-o colindă publicată în revista "Kievkaia starina" în 1889 de către **Ivan Franko**. Facem, desigur, abstracțiune de versiunile balcanice (grecească, sârbă, bulgară) - foarte apropiate de cea românească.

Cercetările de teren în localitățile cu populație ucraineană și ucrainizată de pe Nistru au scos la iveală și alte reminiscențe disparate ale baladei "Meșterul Manole". Spre exemplu, în s. Bridok octogenarul Vacaliuc Nazarie ne-a relatat în 1974 (în limba ucraineană) aproape integral legendă despre Meșterul Manole care și-a zidit soția la temelia bisericii dispărute (AF 38).

Incontestabil, zona cercetată de noi a constituit mai înainte o parte integrantă a ariei de circulație mai intensă a baladelor românești, arie ce s-a restrâns treptat în ultima jumătate de secol.

Ca rezultat al difuziilor și interferențelor, unele cântece lirice și epice ucrainene au fost influențate îndeosebi de poetica și stilul folclorului nostru. Chiar și în localitățile cu populație bilingvă (româno-ucraineană) imaginile și expresiile (formulele poetice) mai smenificative, împrumutate, se păstrează în limba de origine. Iată un pasaj dintr-un cântec ucrainean despre Olexa Dovbus, înregistrat în s. Banila Moldovenească din raionul Storojineț, reg. Cernăuți:

*Hto tam opimoci /
Po lisab blucaye? /
Tam Alexa Do-buș /
Haidukin' zbirae...
A za haiducami /
Bucovina place²¹*

*Cine-n miez de noapte /
Colindă pădurile? /
Acolo Alexa Dobuș /
Își adună haiducii... /
După haiduci /
Plânge Bucovina.*

În cântecul ucrainean publicat de poetul **Iurii Fedkovic** în 1878 în loc de haiduci figurează cuvântul "leghini". Evident, folclorul haiducesc al românilor din acea regiune Cernăuți, fiind cunoscut ucrainenilor, a substituit noțiunea de "leghini", adică pur și simplu "flăcău voinic", cu cea românească de "haiduc".

Pe alocuri se păstrează în limba de origine și unele imagini mai constante și mai specifice cântecelor românești, împrumutate ori cunoscute mai înainte de către ucraineni sau români ucrainizați:

*Codri, moi codri
Lâstea zelenenike,
De mene cekale
Divcea molodenika.²³*

*/Codrii, codruții mei,
Frunză verde,
Unde mă așteaptă
Fata cea tinerică /*

Sau:

*Frunză verde de deren
Coli mi se poberem?
Na vesni
coli buduti cereșni.²⁴*

*Frunză verde mă răcine,
Când oare ne vom căsători?
La primăvară
când se vor coace cireșele.*

În nordul Bucovinei circulă în limba ucraineană cântece care au fost supuse unei influențe substanțiale a melosului nostru popular; sunt reluate și formule de refren:

*Oi, saracu Ungurean,
Pișov v poli po burian
Tra - la - la - la*²⁵

*O slaba ia, slaba ia
Bolâti mene golova
Tra-la-la-la-la-la*²⁶

*Vai sârmanul Ungurean
Cum a plecat în câmp după buruene... /
Vai cât sunt de bolnavă,
Cum mă mai doare capul...*

Unele cântece păstorești ucrainene și-au imprimat tiparele ritmico-melodice și verbale ale celor românești; foarte frecvente în zona Carpaților (raionul Vâjnița, Putila) sunt versurile ce urmează:

*Po tim boți Dunaiu / moi ciobane, moj*²⁷
De partea cealaltă a Dunării / Măi ciobane, măi.

În mod mai sporadic au fost atestate și traduceri / transpuneri / parțiale ale cântecelor românești de către ucrainenii. Spre exemplu, în satul Cuciu-rul-Mare (Storojineț) se interpretează (a. 1970-1980) în transpunere ucraineană un pasaj din cântecul "La Lenuța sub cerdac" (cu păstrarea în limba română a unor cuvinte - simbol).

Traducerea ucraineană:

*U Ileanî u sadku
Roste corci liliacu...
Oi, Ileana, șciob ia dau,
Liliac sciob ia pirvau.
Hoci davai i tâseace
Liliac ne se bere.*²⁸

Din cântecul românesc:

*La Lemnita sub ceardac
Frumos crește-un liliac.
Ce să-ți dau, măi, ce să-ți dau
Liliacul să-ți-l iau.
Poți să-mi dai și mii de lei
Liliacul nu mi-l iei.*

Alteori interpreții ucraineni (sau mai bine zis de limbă ucraineană) se îndepărtează întrucâtva de prototipul românesc, dar păstrează intacte componentele centrale ale acestuia. E cazul cântecului "Ținerel m-am însurat" reluat de ucraineni în mai multe localități bucovinene:

*Molodai ia ojenisea
Ta ȳziat jinicu bogatu...
Scie i hudobu rogatu
Știri falici colo dubu,
Nema crugom ani zuba...
Oi pișov ia tai na bram
Bida sâdâti uje tam...²⁹*

*Ținerel m-am însurat
și bogată mi-am luat
Cu multe vite cornute
Patru jâlci lâogă stejar,
Dar fără dinți în gură.
M-am dus și eu la bram,
Și am găsit-o tot acolo... /*

În cântecele de mare circulație în Bucovina și Basarabia - "Ținerel m-am însurat, Ținerică mi-am luat... / Soția mi-i înzestrată / Cu covoare și cu vacă / Plin grumazul de mărgele, / Dar la gur-fâr de măsele / Eu mă duc la mănăstire / Sluta vine după mine"...³⁰

(Versiunea ucraineană a fost înregistrată în Cernăuți); dependența ei de textul românesc se vedește nu numai în elementele compoziționale cheie, ci și în structura ritmico-melodică a cântecului;

*Ti-ne-rel m-am // în-su-rat
Ți-ne-ri-că // mi-am luat (7-8)*

Mo-lo-dâm ia// o-je-niv-sea
Ta rzeat jin-cu// bo-ga-tu (7-8)

Fenomene folclorice similare cu cele relevate mai sus au fost atestate și pe Nistru. **A. Afanasiev - Ciujbinski** scria în 1861 că în satul Ușița Veche de lângă Kamenet - Podolsk "rusoaicele (ucrainencele - Gr. B.) cântau ca toate fetele din Moldova". În anii 30 ai secolului nostru **C. Neniu** și **E. Lebedeva** au înregistrat cântece românești din repertoriul ucrainenilor și rușilor de pe Nistru (Tiraspol - Râbnîța).

Există desigur și alte exemple de această natură care ne pot vorbi tot atât de elocvent, ca cele de mai sus; *despre:*

1) deosebita vitalitate și vigurozitate a valorilor originale ale poeziei noastre populare în condițiile istorico-demografice atât de vitrege pe parcurs de două secole și mai ales în ultimii 50 de ani - în nordul Bucovinei ținutul Herței, în fostul județ Hotin al Basarabiei, Transnistria, Transcarpatia ș.a.;

2) puterea de iradiere a folclorului românesc asupra creației poetice orale a altor neamuri din zonele limitrofe de la nord est de Carpați.

Edificatoare în aceste aspecte sunt și operele folclorice românești înregistrate după 1940 în spațiul carpato-nistrean, texte care în mare parte urmează să fie date publicității (a se vedea anexa 2).

Note:

1. Vezi: **G. Bostan**, Tipologhiceskoie sootnoșenie, p.72-89
2. **Adrian Fochi**, Paralele folclorice. Corodonatele culturii carpatice, București, Editura Minerva, 1984
3. Vezi: **G. Bostan**, op.cit., p.92
4. Narodnâie pesni Galițkoi ta Ugorskoi Rusi, sobr. **I.E. Golovațkim**, p.I, 1878, p.41-42
5. **A. Fochi**, op.cit., p.100
6. Narodni baladî Zaccarpattia, Lviv, 1966, p.139
7. Balada populară, Alc. art. într. și com. de **A. Hâncu**, Chișinău, Știința, 1976, p.208
8. *Ibidem*, p.214
9. Narodni baladî Zaccarpattia, p.264
10. Sbornik pesen bucovinskogo naroda, sost. **A. Lonacevskii**, Kiev, 1875, p.263
11. Vezi mai multe variante în colecțiile bucovinene: **S.Fl. Marian**, Poezii populare române, Cernăuți, 1873, p.86-93; **E. Niculiță-Voronca**, Datinile și

- crediințele poporului român, Mihalcea lângă Cernăuți; 1903, p.716
12. **B. Putilov**, Slavianskaia istoriceskaia ballada, Moscva-Leningrad, 1965
 13. Vezi: **Gh. Vrabie**, Balada populară română, București, Editura Academică R.S.R., 1966, p.76-108; **A. Fochi**, Coordonatele sud-est europene ale baladei populare românești, București, Ed. Acad. RSR, 1975, p.118-122; **I. Talos**, Meșterul Manole. Contribuție la studiul unei teme de folclor european, București, Editura Minerva, 1973; **I.C. Chițimia**, Balada populară românească în context european, în cartea sa "Folclorul românesc în perspectiva comparată", București, 1971, p.77-139 în special p. 121-124 observații pe marginea subiectului *jerfa zidirii*, ș.a.
 14. Poezia lirică populară, Chișinău, Ed. Știința, 1975, p.29
 15. Fenomenul acesta, evident, nu este acestuia nici în monografia lui **A. Fochi**, "Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte". București, Editura Acad. RSR, 1964, nici în lucrarea lui **A. Hancu**, Balada populară "Miorița", CM 1967 (deși texte asemănătoare au fost publicate de către acești cercetători). "Miorița" - colind înregistrată în 1964 în s. Timbova de la Petru Zlău, ș.a., a fost înscrisă în antologia: Poezia populară a obiceiurilor calendarice; alc. **N. Băieșu**. Chișinău, Ed. Știința, 1975, p.137-138.
 16. Poezia lirică populară, 1975, p.49, var. **Nicolae Constantinescu**, Lectura textului folcloric, București, Ed. Minerva, 1986, p.169
 17. Arhiva de folclor a Universității din Cernăuți (AF), 3, f. 172-173
 18. Vezi: **B. Timošciuk**, Pivnicina Bucovina - Zemlea slavianska, Ujgorod, 1969, p.90-91 (textul integral al legendei).
 19. **Valeriu Șt. Ciobanu**, Jerfa zidirii la ucraineni și ruși, în Viața Basarabiei, Chișinău, an VII, nr.1-2, 1938, p.39-56
 20. **Mircea Eliade**, Meșterul Manole, Ed. îngr. de **Magda Ursache** și **Petru Ursache**. Stud. îngr. de **Petru Ursache**, Ed. Junimea, Iași, 1992, p.78-80
 21. AF, 32, f.17
 22. Bukovinski narodni pisni, Kiev, 1963, p.95
 23. Înreg. în s. Mihalcea de lângă Cernăuți, 1968, inf. Vasile Crecean. Mai înainte, până la primul război mondial, în acest sat au fost culese multe texte folclorice românești (vezi: **E. Niculiță-Voronca**. Datiniile și credințele poporului român, 1903 ș.a.
 24. Înreg. în s. Budineț, jud. Storojineț, reprodus de **S. Morariu** în cartea sa "Poetica liricii populare moldovenești (cântate)", Chișinău, 1978, p.128
 25. Bukovinski narodni pisni, p.480
 26. *Ibidem*, p.425
 27. *Ibidem*, p.388
 28. AF, 38, f.205
 29. Pisni Karpat, Ujgorod, 1972, p.54-55
 30. Poezia lirică populară, p.154-158
 31. Poezdca v lujnuiu Rossiu, **A. Afanasieva - Ciujbinskogo**, gl. I, Ocerki Dnestra, SPB, 1861, p.173

Considerații finale

La începutul lucrării am subliniat faptul că, implicit,¹¹ pretindem la o analiză comparativă exhaustivă a repertoriului folclorului românesc din spațiul carpatonistrean, limitându-ne, deci, în volumul de față, la acele cicluri de opere care constituie unele sisteme funcțional-tipologice "comparabile" vizavi de repertoriul altor etnii conlocuitoare, popoare învecinate sau mai îndepărtate - colinda, plugușorul, poezia dramatizată a sărbătorilor de iarnă, poezia ritualurilor de familie (de trecere), formulele poetice cu funcții magice, motivele (noțiunile) fundamentale ale liricii populare ș.a.

Poate ar fi fost cazul să ne concentrăm mai mult atenția asupra unor particularități ale descântecelor (a se vedea anexa I) și, mai cu seamă, ale prozei populare din zonele limitrofe de la nord-est de Carpați. Am considerat, însă, că acest amplu compartiment al folclorului necesită un studiu special care să depășească prin aspectele sale concrete limitele tradiționale ale "teoriei istorico-tipologice", migraționismului ș.a., fiind orientat spre tendințele de individualizare națională sau locală (zonală) a subiectelor (stereotipurilor) universale.¹

Analiza sistematică, în "blocuri", a elementelor constitutive, de temelie, (a nucleelor semantice) ale poeziei populare românești din spațiul carpatonistrean într-un context mai amplu al folclorului din sud-estul Europei (ucrainean, rus, bielorus, bulgar, sârb, italian, polonez, lituanian, leton etc.) ne-a apropiat, credem, de posibilitatea, în primul rând, de a releva cel puțin unele ipostaze mai frecvente ale corelației dintre fenomenele de ordin general-tipologic (universal, zonal) și caracteristicile originale (naționale) sau cele cu amprente locale în folclorul nostru, iar în al doilea rând, de a ne convinge de persistența deosebită a valorilor tradiționale românești în condițiile istorice și demografice atât de vitrege (pentru românii din Bucovina și Basarabia) în secolele XVIII-XX (dominația habsburgică, țaristă și sovietică cu pronunțate tendințe de deetnizare și de exterminare a populației autohtone românești.² Investigațiile sistematice ne permit să constatăm că în aceste condiții s-a restrâns întrucâtva (mai ales în ultimii peste 50 de ani) aria de funcționare activă a folclorului nostru la nord-est de Carpați. Avem în vedere, în primul rând, dispariția unor centre de cultură populară românească în nordul Bucovinei și fostul județ Hotin. Nu-și mai păstrează multe componente ale repertoriilor tradiționale (cunoscute datorită colecțiilor clasice de folclor elaborate de **S.FL. Marian, I.G. Sbiera, E. Niculiță-Voronca, Mathias Friedwagner** ș.a.) unele localități românești din nordul Bucovinei, ele fiind supuse unui proces intens de asimilare a valorilor artistice autohtone (Cuciurul Mare, Ciahor, Broscăuții Vechi, Toporăuți, Colincăuți, Molodia, Valea Cosminului ș.a.).

În linii mari, însă, relevăm un grad avansat de conservare, de viabilitate a sistemului de datini ce constituie repertoriul nostru național în plan zonal, a constantelor poetice românești în zonele limitrofe din nordul Bucovinei și nordul Basarabiei, precum și o puternică rezistență în fața avalanșelor de intervenții din afară. Relațiile interetnice, interacțiunile și interferențele n-au destrămat străvechiul și vigurosul ansamblu artistic al genurilor și speciilor creației noastre orale; aceste procese au cuprins doar zonele periferice ale folclorului ritualic, dramatic, liricii noastre populare (având un caracter pur local).

Numărul și frecvența motivelor și formulelor poetice ale poeziei noastre populare sunt aproximativ aceleași atât în teritoriile limitrofe, cât și în alte zone românești. S-a produs, însă, în ultimul timp, o anumită "regrupare" teritorială a folclorului nostru, o concentrare mai mare un "refugiu" al valorilor artistice tradiționale în unele localități (sau mai bine zis, în unele "oaze") mai puțin supuse metamorfozelor demografice: (Crasna, Ciudei, Igești, Budeniț, Pătrăuții pe Siret, Rapcea din raionul Storojineț, Băhrinești, Voloca, Carapciu pe Siret, Iordânești, Căpca ș.a. din raionul Hliboca; Boian, Mahala ș.a. raionul Noua Suliță; Ostrița, Bănceni, Târnuca ș.a., din raionul Herța, reg. Cernăuți; Criva, Larga, Tabani, Cărăcușenii Vechi raionul Briceni, Sauca, Frasin raionul Dondușeni, Rediu Mare raionul Edineț ș.a. din nodrul Basarabiei (inclusiv fostul județ Hotin). În aceste și alte sate a fost atestat pe teren în ultimii 30-40 de ani un număr considerabil de fenomene folclorice ce se caracterizează nu atât prin prezența mai multor texte (variante, versiuni), cât prin frecvența (densitatea) constantelor poetice (vezi sistematica elementelor structurale ale poeziei ritualurilor calendaristice și de familie, precum și, mai cu seamă, a blocurilor de formule ale liricii noastre tradiționale.)

Datinile și poezia orală românească din spațiul carpato-nistrean (îndeosebi din nordul Bucovinei, fostul ținut Herța, unele localități din fostul județ Hotin), constituie un sistem de fenomene tradiționale ce țin de temelia culturii noastre populare. În zonele limitrofe, de interferență, de la nord-est de Carpați n-au fost atestate în mod sistematic nici în trecut (sec. XIX-XX, până la 1940), nici în a doua jumătate a secolului nostru coincidențe textuale multiple sau comunități și similitudini româno-est-slave (ucrainene) de natură să aducă în discuție problema unui substrat (sau strat) întrucâtva deosebit, cu esențiale elemente alogene, în repertoriul colindelor (peste 50 de tipuri), poeziei ritualurilor de trecere, formulelor poetice ale cântecului liric și altor specii.) Desigur, în zonele sau mai bine zis, în microzonele limitrofe împrumuturile au fost reciproce; în unele localități nordbucovinene și nordbasarabene, ca și în Bugeac sau pe Nistru, românii au reluat de la est-slavi (ucraineni) anumite motive poetice: o colindă a Mălâncii, mai frecventă în raionul Storojineț, cântecul nupțial despre cununa de brebenoc, (raionul Adâncata - unele sate cu populație mixtă), versuri din cântecul "Curge

apă tulburată” (zona de frontieră româno-ucraineană pe Nistru¹ ș.a.¹). Însă influențele, mai mult sau mai puțin sporadice și locale nu modifică esențial repertoriul folcloric național (românesc).

Partea de nord a Bucovinei, de la Carpați până la Prut (mai cu seamă valea Siretului) și mai încolo, Ținutul Herței (ca și Basarabia, inclusiv vechiul județ Hotin) au fost întotdeauna o zonă de expresie artistică ce ține de “spațiul-matrice” al spiritualității noastre. O mărturie elocventă a acestui fapt sunt marile colecții etnofolclorice editate până la 1944 de **S.FL. Marian, I. G. Sbiera, E. Niculiță-Voronca, M. Friedwagner și A.L. Voevđica. Leca Morariu** ș.a., recentul volum de “Folclor din Țara Fagilor” și alte antologii care atestă și inserează materiale de vechime multiseculară păstrate și cultivate pe teren propriu.

Pe parcurs de veacuri (inclusiv în ultimele decenii) operele poetice tradiționale ale românilor din nordul Bucovinei, nordul Basarabiei, ca și din Transcarpatia, alte zone și localități limitrofe, și-au manifestat în mod creator capacitatea de a substitui elementele ocazionale, de împrumut local, cu producții de o profundă originalitate ce țin de repertoriul național (a se vedea, spre ex., “Malanca” ș.a.). Mai mult decât atât, datorită mesajului său artistic, calităților sale estetice, folclorul românesc a ajuns să fie parțial cunoscut la popoarele învecinate: elemente simbolice ale “Plugușorului”, orații de nuntă (“conocăria”, “lertăciunea”), drama populară “Țeata lui Bujor”, baladele “Meșterul Manole”, “Miorița” ș.a. - la ucraineni și ruși în Bucovina și pe Nistru (fostul județ Hotin). O influență considerabilă a avut-o asupra cântecului ucrainean din Moldova și Bucovina melosul popular românesc, fapt recunoscut și de către unii folcloriști ucraineni², dar, în mare parte, necercetat de muzicologi de profesie.

Valorile originale persistente ale folclorului nostru atât în spațiul carpa-to-nistrean, cât și într-un plan mai vast, se reliefează pregnant și sistematic la nivelul motivelor și formulelor poetice constante care, funcționând pe parcurs de peste un mileniu și jumătate într-un mediu autohton, au cunoscut o evoluție artistică considerabilă atât în colindă, poezia ritualurilor de trecere și lirică intimă, cât și în alte specii ale creației populare românești. Spre exemplu, noțiunile de “dor”, și “jale” (“durere la inimă”) concentrează în cântecul nostru din toate zonele, inclusiv nordul Bucovinei și Basarabiei, circa 25 de caracteristici poetice (simboluri, metafore etc.) “neidentificabile” nici măcar parțial în alte repertorii naționale.⁶ La slavi nu s-a ajuns la noțiuni - simboluri de o atare concentrare semantică; există alte ansambluri poetice, de nuanțe expresive, ale categoriei tipologice respective (“durere la inimă”).

În aspect structural (și semantic) motivele și noțiunile centrale (cheie) ale liricii noastre pe alocuri se apropie mai mult de motivele cântecului italian (dorul anină greu, casa, curțile dorului etc.). Noțiunea de frumos la români

întreunește pretutindeni (inclusiv în nordul Bucovinei și Basarabiei) peste 20 de conotații simbolice constante dintre care unele fac parte din categoria "locurilor comune" ale poeziei populare sud-est europene, italiene ș.a. (bunăoară, comparațiile ochilor cu stelele, roua; a fetei cu lebăda, floarea, trandafirul etc.), însă contextele poetice, ca regulă, diferă în toate cazurile, cu excepția unor similitudini româno-italiene relevante în zonele laterale (compararea fetei sau a flăcăului cu busuiocul, spicul de grâu, măgheranul ș.a.).

Atât în plan cantitativ, prin numărul de constante poetice ale categoriilor (motivurilor) fundamentale cât și calitativ, prin structura și amplitudinea artistică a motivelor (colinda, lirica populară), spațiul cercetat se integrează organic în masivul etnofolcloric românesc. În toate cazurile așa numita comunitate "româno moldo-est-slavă" se reduce, de fapt, la manifestări incidentale, cu caracteristici doar pentru unele teritorii restrânse cu populație bilingvă sau trilingvă (mai cu seamă de frontieră) sau la aspecte de ordin general uman, la analogii structurale și funcționale, ce exprimă esența realității comune, care în lucrările unor cercetători puțin versați în materie nimereau în categoria "relațiilor moldo-ruso-ucrainene" de mare amploare.

Există, desigur, paralelisme și tendințe de convergență culturală determinate de condiții de mediu identice sau de ordin contactologic, există premise ale schimbului efectiv de valori între popoare, mai cu seamă în asemenea zone de frontieră cum e nordul Basarabiei, regiunea Odesa ș.a. Însă ele trebuie să fie cercetate de fiecare dată în mod adecvat, ținându-se cont, în primul rând, de caracteristicile originale, de temelie tradițională a repertoriilor naționale.

Valorificarea materialelor Arhivei de folclor a Universității din Cernăuți (catedra de filologie română și clasică) adunate în permanență timp de peste trei decenii și jumătate (1960-1997) și publicate doar parțial în antologia de proporții "Folclor din Țara Fagilor" și alte colecții, descoperirea unor noi surse documentare (la interpreți, culegători de folclor etc.) vor completa în mod substanțial constatările noastre pe marginea problemelor complexe ale originalității și persistenței valorilor perene ale creației populare românești în spațiul carpato-nistrean. În acest fel se va putea elabora o istorie autentică a spiritualității românești în nodul Bucovinei, ținutul Herței, fostul județ Hotin al Basarabiei și în alte zone limitrofe de la nord-est de Carpați cu străvechi tradiții populare românești.

Note

1. A se vedea: **Gr. Bostan**, C probleme izucenia folklornâh contactov v zonah etnoizâcovogo pogranicia (ustnâia proza), în cartea "Relații folclorice moldo-ruso-ucrainene", Chișinău, Ed. Știința, 1981, p.34-51 - lucrare în care sunt

relevante mai multe cazuri de reluare locală nu numai a subiectelor, ci și a motivelor românești în basmele ucrainene și rusești. Pentru prima oară se reproduce variante rusești ale poveștii "Soarea cu trei nurori" (după **I. Creangă**), precum și variante ucrainene ale baladei "Meșterul Manole" ș.a.

2. A se vedea: **Ion Nistor**, Istoria Bucovinei, București, Editura Humanitas, 1991; **Mihai Iacobescu**, Din Istoria Bucovinei, vol. I, București, Editura Acad. Române 1993, **Gr. Bostan**, Bucovina: chemare a sufletului românesc, în "Academica", 1993, nr.2, p.6-7 ș.a.
3. **Gr. Bostan**, Tipologhiceskoie sootnoșenie i vzaimosveazi moldavskogo, russkogo i ucrainskogo folclora, Chișinău, 1985, în special capitolele consacrate baladei și liricii populare, p.90-100, 100-134. - Cântecul liric: afinității și caracteristici distinctive (românești) ale constanțelor poetice arhetipice ale liricii populare.
4. A se vedea și: **A.S. Romanet**, Moldavsko-ucrainskie sveazi v narodno – poēticescom tvorcestve, În cartea "Folclornoe nasledie narodov SSSR i sovremennost", Chișinău, Editura Știința, 1984, p.318-326
5. **A. Mironenko**, Moldavsko-ucârinskie sveazi v muzicalinom folclore, Chișinău, Ed. Știința, 1988
6. **Gr. Bostan**, Permanențe etnofolclorice românești la nord de Carpați, în "Academica", 1991, nr. I, p.8, precum și "Tipologhiceskoie sootnoșhie...", p.122-128
7. A se vedea **Gr. Bostan**, Expresie a viziunii poetice românești, în "Academica", 1993, nr.1, p.6-7, 12

Anexa I

Formule poetice ale descântecelelor atestate în spațiul carpato nistrean (1961-1997).

Formulele poetice ale descântecelelor prezintă un interes deosebit, ele fiind o mărturie elocventă a viabilității experienței artistice străvechi a poporului nostru. Alături de coinde, orații de nuntă ș.a. descântecele constituie un substrat ritualic în mare măsură intact pe parcurs de multe secole. Frecvența descântecelelor noastre în zonele limitrofe din partea de nord-est a Carpaților este cât se poate de edificatoare în sensul conservării unor structuri arhetipice originale ale creației populare românești.

Desigur, după cum observă **Artur Gorovei** în cel mai important studiu consacrat "Descântecelelor românești" (1931) "toate popoarele vechi au cunoscut exorcismele, practicând acest gen" (p. 79). Printre formulele magice cu funcții și motive similare la foarte multe popoare, se evidențiază cele ale slavilor care ne înconjoară.

Ei, scrie **A. Gorovei**, au descântece care se aseamănă mult cu ale noastre. Fără îndoială că într-acolo trebuiesc îndreptate cercetările pentru originea descântecelelor noastre. Mulțimea descântecelelor (la slavi - n.n.), și a cazurilor când se recurge la ele poate să fie asemuită numai cu literatura noastră a descântecelelor: descântece contra celor mai diferite boli, deochi, durere de cap, vărsat negru, durere de dinți, contra farmecelor... (p. 118). Vezi și: **V. Mansikka**, *Ueber russische Zauberformeln*, Helsinki, 1909).

Or, asemenea categorii generale de descântece pot fi întâlnite la popoare foarte îndepărtate care n-au intrat în zona de influență directă a lumii slave. (Vezi: **J. Reville**, *Les religions des peuples non-civilises*, Paris, 1883). În plan tipologic coincid, de fapt, nu numai categoriile generale care însoțesc anumite practici, ci și unele motive de ordin funcțional-concret, spre exemplu - "trimiterea (izgonirea) bolii în locuri pustii" (Vezi în acest aspect studiul comparativ al lui **N.F. Poznanski** "Opât issledovania proshojdenia i razvitia zagovornâh formul". [(Cu privire la studierea genezei și dezvoltării formulelor descântecelelor) Pb. (Petersburg, 1917).]

“Loci communes” în descântecelor multor popoare (motivul izgonirii bolii “în loca silvestra”) se explică prin factori de ordin genetic (după cum au demonstrat **V. Mansikka**, **A. Veselovski** ș.a.) - prin existența unei surse comune - apocriful în care diavolul este izgonit în locuri pustii (din muntele Sion). S-ar putea însă ca motivul să aibă un substrat ritualic mult mai vechi - în credințele și practicile popoarelor primitive. **J. Reville** descrie ritualuri străvechi prin care unele triburi australiene izgoneau spiritele rele (agenții bolilor) din colibe lor în locuri “unde nu poate călca picior de om”. Astfel de acțiuni magice sunt descrise în descântecelor populare (Paville, 76-77). Locurile pustii și îndepărtate invocate sau descrise în descântecelor trebuie să coincidă la diverse popoare (pădurea neagră, adâncul apelor etc.)

De ordin comun sunt și alte elemente convenționale sau modele structurale ale descântecelor ca specie universală (motivul mîmșirii bolii, izgonirii ei de către o vacă neagră, spargerii de către un bou cu coarnele negre, enumerările și reducerile treptate ale obiectului afectat de boală ș.a.); la fel se explică și coincidențele relative de imagini prin care sunt caracterizate urmările procedurii magice: “Să rămână curat luminat ca roua la soare”, “curat ca soarele” ș.a. (vezi recenziile lui **A.I. Iațimirski** la antologia lui **S.Fl. Marian** “Descântecelor populare române”. În “Etnograficeskoie obozrenie”, 1897, Nr. I).

Cele mai multe descântecelor românești, slave și ale altor popoare constituie două formule: quomodo (“cum sfărtecă lupul oile, așa să cătați și voi să sfărtecați...”); quomodonon (“cum nu crește iarba pe piatră, tot așa să nu crească bubă pe...”) - (vezi **Mensikka**, p. 19; **Poznanski**, 59). Paralelismele și locurile comune de tipul celor menționate mai sus sunt și ele determinate de comunitatea funcțională pragmatică a descântecelor la cele mai diverse popoare, de legile generale ale speciei date.

În spațiul cercetat au fost atestate doar câteva tangențe și paralelisme româno-ucrainene în descântecelor de dragoste (“faceri”). Spre exemplu, în unele localități din raionul Noua Suliță (I-56, ș.a.) circulă “trimiteri ale dragostei” de tipul: “Foc, focșorul meu, / Tu te înveșelesc de două părți, / Tu să te dezveleşti de nouă părți... / Să nu te duci pe câmpuri, pe imașuri. / La II. să pornești. Dacă-l găsești cu mă-sa stînd la masă, / Lingura din mînă să-i zmuncești... / Dacă doarme, / Trezește-l... / Să n-aibă hodină. / Arde-l, / Frige-l la inimioară / și adă-l la mine... ” (Vezi și rev. “Cultura”, Chișinău, 1966, nr. 15; Idem: “Rîndunica”, 1893, p.503). La ucraineni în zone mai îndepărtate de spațiul cercetat erau cunoscute asemenea formule - “Nu te duce, focule, să arzi pădurile, să usuci pămînturile, să vestejești ierburile... du-te, focule, la cazacul H. în curte... arde-l la inimă... ” (**M. Efimenco**, Sbornik materialuskh zacinanii, Moskva, 1872, nr. 1-7 ș.a.). Or, și în cazul de față comunitatea e mai mult de ordin formal și tipologic, textele fiind axate pe un procedeu comun al interdicției și trimiterii locului (ce ar fi putut să mai trimită fata pentru a-i aprinde inima flăcăului în afară de același “vâl de foc?” - ogennoie bugalo”).

Așadar, originalitatea descânteceelor românești (ca și ale altor etnii) constă în diversitatea instrumentelor verbale ale practicilor magice, în sistemul micro-structural de imagini distincte ale creațiilor folclorice. La românii din spațiul carpato-nistrean aceste formule constante nici de cum nu sunt niște simple reluări ale "locurilor comune" (întâlnite și la slavi), ci se prezintă în aspecte artistice (imagini poetice) originale - pe care nu le întâlnim la alte popoare învecinate sau le întâlnim doar în formele cele mai generale (relevante mai sus). Anume aceasta l-a determinat pe **Artur Gorovei** să vorbească despre specificul "Descânteceelor românilor" în contextul multor similitudini ale "magiei rituale" speciei date.

Frecvența formulelor magice românești în zona bucovineană (comune cu alte zone - din partea de sud a Carpaților - a se vedea și **Lucia Cîrș, Lucia Berdan**, Descântece din Moldova. Texte inedite. Iași, 1988 - a fost demonstrată plenar de **S.FL. Marian** în antologia "Descântece populare române" (Suceava, 1886), precum și de textele publicate recent în "Folclor din Țara Fagilor" (Căușinț, 1995, p.28-50) - texte culese de **D. Covalciuc, Gr. Bostan, L. Bostan** ș.a. Reproducem mai jos alte variante (eventual unele reminiscențe) ale descânteceelor înregistrate în actuala regiune Cernăuți în zilele noastre și păstrate în Arhiva de Folclor a catedrei de filologie română și clasică a Universității cernăuțene.

Deșcântece

*De Deochi (deochiat)
La răchita rămurată
Ședea o babă blestemată
Cu fața nespălată,
Cu un ochi de apă
Și unu de foc.
Cel de apă deochea
Cel de foc stângea
Deocheat de femeie bălaie,
Deocheat de femeie neagră,
Deocheat de femeie roșie,
Deocheat de om bălan,
Deocheat de om negru,
Deocheat de om roșu,
Să crepe boașele, să lingă câinii
Să se mire creștini (1-67 a.)*

De deocheat (variantă)

*La răchita răsărită
Șede-o fată împodobită.
Cu un ochi de apă și unul de foc,
Cu cel de foc deochea,
cu cel de apă stângea.
Așei să se stângă deocheturile, pocniturele,
Să nu rămâi, deochi, de leac -
Cât un șir de mae,
În patri despîcat,
În Marea Neagră aruncat
Și să rămâi curat și luminat,
Ca maica ce te-a făcut
Și ca Dumnezeu ce te-a dat pe pământ. (I-67).*

De Deocheat

*Pasăre albă zburătoare
Peste mare mărgătoare,
A luat apă pe picioare,
A chicurat pe piatră -
Piatra s-a despîcat;
A picurat pe pământ -
Pământul a crăpat,
Deochiul a săcat,
Descântecul îi de la mine,
Leacul de la Dumnezeu. (I-67 A).*

Descântec de deochi (variantă)

*La răchita răsărită
Șede-o fată împodobită
Cu un ochi de apă
Și unul de foc
Cel de apă
I-a stâns pe cel de foc,*

*N-o stâns focul,
O stâns deochiul
Deochi din strigare,
Din căscare,
Din nirare (mirare)
O văzut ochi verzi,
Ochi tulburi,
Ochi negri.
O mirat-o,
O pocit-o,
O deocheat-o.
Să se stângă deochiul
cum se topește
Ceara în foc
Și roua de soare.
Să rămâie luminat
Și curul
Ca Maica Domnului ce-o dat. (1-45).*

De deochi

*Fugi, deochi
Dintre ochi,
Că te-ajunge-o vacă neagră
Cu coarnele să te spargă,
Să te-arunce peste mare
În pustiu, în depărtare.
Acolo ți-i locul,
Acolo să piei
Ca zâua de ieri,
Ca roua la soare,
Ca spuma pe apă -
crapă... (1-45 - text ce denotă o abatere de la
forma tradițională).*

Descântec de albeață

*Nouă fete a lui Adam
cu nouă cămăși îmbrăcate,
Cu nouă hârlețe în spate,
Cu nouă greble în spate,
cu nouă mături în mână.
- Unde mergeți?
- Ia fântâna lui Marin
- Ce să faceți?
- S-o grijim,
S-o curățim.
- Lăsați fântâna lui Marin,
Veniți iute ca gândul,
Tare ca vântul.
La (Maria)
Să-i curățiți ochiul
De ceață,
De albeață.
Toate săgetătorelile,
Toate cheutorelele
Cu hârlețul să le săpați,
Cu grebă să le greblați,
Cu mătura să măturați,
Într-o pânză mare să le puneți
Și-n ostrul mare să le duceți,
Să se tocească acolo
Toată ceața, albeața,
Toate durerile
din toate săgetătorelile.
Să rămâie cât un fir de mac
În patru despicat,
În mare aruncat.
și (Maria) să rămâie
curată și luminată
Ca Maica Domnului ce a dat-o (I-49).*

De boală

*Fugi, boală,
De la N.,
Din capul lui,
Din ochii lui,
Din mâinile lui,
Din picioarele lui,
Fugi, boală,
Îe aripa rânului,
Pe iarba câmpului,
Pe largul zării,
Pe fundul mării.*

(I-18. Idem:

S.Fl. Marian. Descântece, p. 130-131).

De gălca

*Gâlca cât marea,
Gâlca cât para,
Gâlca cât mica,
Gâlca cât perja,
Gâlca cât bobii,
Gâlca cât fasula,
Gâlca cât mazărea,
Gâlca cât grăuntele,
Gâlca cât pasatu,
Gâlca cât un fir de mac
În patru despicat,
Peste mare aruncat.
Să dispară
Ca spuma pe apă -
crapă.*

(I-61, Idem: rev. Ion Creangă, V. p. 52, precum și în rev. bucovineană "Izvodiri", 1934, an I, nr. 1)

Descântec de ceas rău cu spăriet

*Om negru
S-o dus la codru negru,
nimica n-o aflat
Și înapoi s-o înturnat
- Ieși (Mitruță) afară
- Eu ba noi ieși.
- Dar de ce?
- Mie mi-i rău...
Ceas rău din vânt,
Ceas rău din dub,
Ceas rău din rău,
Ieși și te du,
Unde cucușul nu cântă
Și mâța nu miaună.
Și (Mitruță) să rămâie
Curat și luminat
Ca maica Domnului ce l-o dat. (1-39).*

Descântec de speriat

De luat un pai de la o mătură părăsită, de-l ținut asupra jărăticului, spunând cuvintele:

*A ieșit omul din malul Mării Negre, cu dinți negri, cu ciubote negre. În cămașa neagră... - Unde te duci, omule, cu ciubotele și cămașa neagră?
- Mă duc la Ileana ochii să-i boldesc, Fața să-i îngălbenesc, picioarele să-i vlojesc, mâinile să-i jugnesc, inima să i-o rup, sângele să-i beau. - Du-te la pădurea cu sângerați, că acolo sunt 9 frați nefurați, tăți aplecați. Acolo beți și mâncați și Maria sau cine a fi, să rămâie curată și luminată cum Maica Domnului o dat-o. Spăriat în mâncare, spăriat la culcare, spăriat în băutură, spăriat ca buhaiu. Maria rămâne curată, Luminată cum Maica Domnului a dat-o.*

Paiul după aceasta se pune sub pernă înainte de culcare. (1-67, a)

Descântec pentru copii, de răutate

*Ileana s-a pornit pe cale, pe cărare grasă și frumoasă, mândră și voioasă.
Lupu cu lupoaița, ursul cu ursoaița de mânăută au luat-o, în sus au ridicat-o.
Maica Domnului din cer a auzit:*

*- Taci, Ileană, nu te căina, nu te vâicăra, Maica Domnului în cărjă de aur s-a
răzămia, de trei ori peste cap s-a da și a sufla, sămătos l-a lăsa*

*Să descânți cu pai de mătură și cu acul care coși, de 3 ori să descânți și
iară de 3 ori, și iară de 3 ori până la 9 ori (I-67 A).*

De ură

*Eu căldarea am luat
și la fântână am alergat.
Și am zis: buna dimineata, apă lină".
- Mânțâmesc, fată bătrână.
- eu n-am venit să-mi mânțânești,
Da am venit să mă curățești
Din creștetul capului,
Din umărul obrazului.
Din cap până-n picioare
Să rămân ca o floare.
Fugi, ură întunecoasă,
Eu îs grasă și frumoasă
Eu îs Zâna Zânelor,
Drăguța flăcăilor.
Cine cu mine a grăi,
Buzâle i s-o lipi,
Cine la mine s-a uita
Toată fața i s-a usca (I-72)*

De făcut

*Bună dimineata,
Apă dalbă, silintoare.
- Mulțumesc, Viorică dragă.*

- Ce faci?
- Am venit la tine
Să desfac de ură.
De pără
Cine mi-o făcut cu una,
Eu desfac cu două,
Cine mi-o făcut cu două,
Eu desfac cu trei,
Cine mi-o făcut cu trei.
Eu desfac cu patru,
Cine mi-o făcut cu patru,
Eu desfac cu cinci,
Cine mi-o făcut cu cinci.
Eu desfac cu șase,
Cine mi-o făcut cu șase,
Eu desfac cu șapte,
Cine mi-o făcut cu șapte,
Eu desfac cu opt,
Cine mi-o făcut cu opt,
Eu desfac cu nouă,
Cine mi-o făcut cu nouă,
Eu desfac cu nouăzeci și nouă.
Și cu mâinile mele amândouă...
Descântecul de la mine,
Leacul de la Maica Domnului/1-52/

Descântec de tristețe

A tînat, soarele s-a ridicat,
Luni dimineață m-am sculat
Frumoasă, luminoasă
Ca o zână arătoasă.
Și ca Maica milostivă
Ce acum e rea ca o spână.
Nimeni în lume n-a văzut-o,
Nimeni nici n-a auzit-o...
Numai cețele, albețele
Ce-au acoperit pămîntul.
A început ea a plînge și a se vîita

*Și ciuânt mare până-n cer a da,
Zâna din cer a auzii
Pe cărări de aur s-a coborât:
- Taci, nu plânge și nu ofta
Și ciuânt mare până-n cer mi da,
Că eu Ț-oi ajuta.
Ți-oi trimite nouă fete
Frumoase, bălăiete,
cu cositele pe spate.
Ceața cu forfecuțe or forfecă,
Cu măturice de peliniță or mălăra,
Prin ciururi de aramă or da,
Treerătorile, vânturătorile vor vântura
Și ceața din viața voastră va trece.
Nu se știe din ce s-a făcut ceața,
Cum nu știe roua de vânt
Aruncată pe pământ.
Și n-o să rămână trșitețea la voi
Și prin ceață o s-apară soarele
Și nici cât un fir de mac
În patru despical.
N-o să rămână urgie
Și va fi tot timpul bucurie. (I-44).*

Descântec de dragoste

(cu o crenguță de busuioc)

*Maria dimineața se scula
pe ochi negri se spăla,
la icoane se-nchina,
pe doi cucii încăleca.
Cucii cântau târăgănat,
toată lumea la ea s-a uitat;
și mic și mare,
ursitul ei mai tare.
Când a ajuns la punte,
Dumnezeu i-a pus în frunte
stele, luna-n față
și dragostea-n brață.*

*Și-a mers mai departe
până a ajuns la o cetate de flăcăi.
- Bună ziua, flăcăi.
- Mulțumim duminăle, Marie frumoașă,
că ești tare dragăstoasă;
că ai luat dragostea și pohvala
de la mire, de la mireasă,
de la împărat, de la împărăteasă.
Ce-ai pus în apa aceasta?
- Eu cu apa m-oi spăla,
Dumnezeu cinste mi-a da;
mi-a juce iruptșorul cu miăcișu
și fața ca iconița;
Și la cine m-oi uita,
ca cu vin l-oi îmbăta,
și la cine oi torbi,
ca cu pâine l-oi hrăni.
vamă mare mi-a plăti
și pe mine m-a iubi,
vamă mare să plătească
și la joc să mă poștească. (I-71)*

Descântec de răutate, de dușmănie

*- Buna dimineața, apă curgătoare.
- mulțumesc, maică, frumoașă ca o floare.
- tu ai spălat deal și vale
de mâl, de piatră și rugină,
spală-mă și pe mine de uri,
de guri,
de urgie,
de mânia,
să rămân curată...
și luminată
cum Domnul m-a dat.
Toate gurile
și urele
să se ducă pe drum, pe drum,
pe capul celui ce mi-a vrut,*

*pe vad, pe vad,
pe capul celui ce mi-a dat,
de pe șes, pe șes,
din picioarele lui (cutare),
din pieptul lui (cutare),
din vinele lui (cutare);
du-te pe codrii negri.
du-te pe mările negre.
Acolo să chei
acolo să crapi,
acolo să te prăpădești.
Să rămâie (cutare) curat,
că Maica Domnului dat.
Descântecul de la mine,
leacul de la Dumnezeu. 1-5*

De soare sec

*La stânca de fier
O pasăre de fier
A scos pui de fier
Cu clonțul de fier,
cu aripi de fier,
cu toate de fier.
Puii o prins a țipa
și a se văicăra
Că n-au ce mânca,
Și apă să bea.
Mă-sa a prins a se văicăra
Că n-are cu ce-i hrăni
Și cu ce-i zburătăci.
Nime c-o văzut
Numai Maica Domnului
Și o întrebat-o:
- Tu, pasăre de fier
De la stânca de fier
Ce te mișulezi
Ce te văicărezi?
- Cum nu m-oi mișula*

*Cum nu m-oi văicăra,
Că n-am puii cu ce-i hrăni
Și cu ce-i zburătăci.
- Taci nu te mișula,
Nu te văicăra
Că eu sfat ți-oi da
Puii cum să-i hrănești,
Să-i zburătăcești,
Du-te la (cutare) în fugă
Și din cap i-apucă...
Soare sec cu orbalț,
Soare sec cu bubă-n cap,
Soare sec cu speriet,
Soare sec prin somn,
Soare sec prin foame.
Soare sec prin osteneală,
Soare sec prin scârbă,
Cu buzele-i suge,
cu aipile-i strânge
Și la pui îl dă,
Puii ți-i hrănește
Și-i zburătăcește
Că aceia li-i cină,
Aceia-i hodina.
Acela li-i masul
Acela-i popasul.
(N) să sară, să răsără
Mândri și curat
Ca Maica Domnului ce l-a dat.
(I-61; din "Caietul" informatorului, un text
asemănător vezi: **S. FL. Marian**. Descântece, p.
114).*

De ceas rău

*Leși, ceas rău...
Leși tu, ceas rău,
Ceas rău cu duh necurat
Ceas rău cu spăriat.*

*leși tu, ceas rău,
din crierii capului...
Nu-ți face pat în spatele lui,
Nu-ți face gâlțuri în umerii lui,
Nu-ți face scăldușcă în coșu lui
nu-ți face joc în trupul lui.
leși, ceas rău,
Din inimă
de sub inimă,
din vârful capului
Până-n vârful degetelor
De azi înainte -
În râpi risipite.
cu nouă lei,
Cu nouă miei.
Acolo să pieri,
Acolo să răspieri,
Cum piere spuma de mare,
Roua de soare... (1-70).*

De ceas rău (variantă)

*Ceas rău cu pocitură,
Ceas rău cu săgetătură,
Ceas rău cu spaimă,
Ceas rău de cu sară,
Ceas rău de la miezul nopții,
Ceas rău de cu zină.
Să te duci pe muniți,
Pe sub muniți,
Acolo să trăiești,
Acolo să viețuiești.
de (N) să nu te gândești,
Că tu de mi te-i duce.
Eu 99 de ocă de tămâie oi cumpăra,
și cu ele te-oi afuma;
99 de oale de uncrop -
Te-oi pune la foc
Și le-oi clocoti,*

*Și te-oi opări;
99 de mături oi lua
Și cu ele te-oi mătura.
Să te duci, să te prăpădești,
Să te izărăști,
Unde cucuș negri ni cântă,
Unde câini negri ni bat...
Să te duci în pădurea uscată,
Pe apa cea tulburată
N. să rămână curul,
Curat și luminat
Cu argințiul cel curul
De la Dumnezeu lăsat. (I-79)*

Descântec pentru ca omul să se lase de beție

*Butucaș, butucaș,
Uscat și golaș,
Adus din pădure,
Tăiat de secure,
Adus în ocol,
Tăiat de topor,
Ia și te adapă,
Că e vin, nu-i apă!
(se pune un pahar înaintea unui butuc de lemn)
Bolovan lucios
Din Moldova scos
Nu sta colțuros,
Nu sta bodrângos,
Ia și bea oleacă,
Necazul să-ți treacă,
Ia și te adapă,
Că e vin, nu-i apă!
(Se pune un pahar înaintea bolovanului)
Clește crăcănat,
Clește afirmat,
Nu sta supărat,
Că nu te-am mâncat!
Ia de-aici de bea*

*Vinul din ulcea,
Ia și te adapă,
Că e rin nu-i apă!
(Se pune un pahar înaintea cleștelui de foc.
Apoi se ia fiecare din cele trei pahare și se
spune):
Cum nu bea butucul,
Așa să nu beie (urmează numele):
Nici azi, nici mâine,
Nici poimâine,
Niciodată!
Să beie numai apă curată!
(se toarnă paharul respectiv într-un ulcior nou,
nefolosit).
Cum nu bea bolovanul,
Așa să nu beie (urmează numele),
Nici azi, nici mâine,
Nici poimâine,
Niciodată!
Să beie numai apă curată!
(Se toarnă al doilea pahar în ulcioraș).
Cum nu bea cleștele,
Așa să nu beie (urmează numele),
Nici azi, nici mâine,
Nici poimâine,
Niciodată!
Să beie numai apă curată!
(se toarnă în ulcioraș și al treilea pahar. Apoi
ulciorului i se pune dop de ciocălău și i se dă
drumul pe o apă curgătoare). (I-69).*

Din repertoriul folclorului nostru de după 1940

În "arhivele memoriei" și prin caietele ascunse cândva de ochii lumii au fost descoperite în ultimul timp (după 1985) multe poezii, cântece-blesteme, jurnale orale, scrisori versificate, evocări istorice (în proză) ce se prezintă ca niște mărturii impresionante despre rezistența românilor din actuala regiune Cernăuți în fața terorii sovietice, păstrarea limbii materne, tradițiilor strămoșești în gulagurile staliniste din Siberia, Kazahstan, Extremul Nord ș.a. Textele publicate în periodicele cernăuțene, în special în cele câteva numere ale almanahului cultural-literar "Țara Fagilor" și rev. "Codrul Cosminului", completează în mod substanțial un compartiment mai puțin explorat al creației populare; aceste cronică artistice ale evenimentelor din anii 40-50 ai secolului nostru poartă amprenta autenticității istorice și folclorice, deosebindu-se net de "cântecele despre viața nouă" în colhoz sub "conducerea înțeleaptă a partidului" fabricate la comanda socială venită "de sus" de către diferiți mânăitori de condei - profesioniști și neprofesioniști și impuse formațiilor de artiști amatori.

Izvorâte din "freamătul inimii", trăite de cele mai multe ori până la ultima suflare a celor care le-au interpretat (îndeosebi ca pe niște monologuri), creațiile poetice ale românilor bucovineni din gulagurile staliniste sunt o expresie pură a durerii covârșitoare cauzate de factori de ordin fizic și fiziologic (foame, frig, torturi, muncă silnică până la exterminare etc.) și psihologic, moral (dorul de casă, de patrie etc.).

Pornind de la formule simbolice tradiționale, jurnalele orale cu relatările rememorative ale foștilor deținuți politici reconstituie toate "etapele" nesfârșitului "drum al durerii" (cum e intitulată o cronică poetică publicată în "Țara Fagilor", 1997, de Elena Fedoreac, poetă populară din s. Budineț, r-nul Storojineț. În "Poemul vieții sale" Raveca Tovarnițchi din Carapciu pe Siret (deportată în Kazahstan după război, la vârsta de 5 ani, împreună cu părinții) descrie cu lux de amănunte semnificative "drumul spre răsărit", foamea cumplită, moartea mamei și a fratelui în stepa Asiei, fuga din lagăr, odiseea întoarcerii acasă, unde a stat ascunsă prin sat, înscrierea forțată în colhoz, depedarea de totul ce avea pe lângă casă (până și de "pietrele de la fântână").

Dincolo de consemnările autobiografice, cu multiple aspecte personale, constante rămân, aproape în toate textele cunoscute până acum, versurile de factură lirică în care se accentuează ideea de rezistență spirituală, de supraviețuire a românilor din nordul Bucovinei și ținutul Herței datorită dragostei de neam, de țară străbună, credinței strămoșești, tradițiilor noastre: "Nu ne-a înfrânt nici o ocară, / Ne-a ținut dorul de țară..." Lenin (Stalin) și cu-ai lui aleși...

Geaba s-a crezut stăpân: Pe sufletul de român" ș.a.

Desigur, mesajul poetic al acestor creații populare nu este adresat numai trecutului istoric "blestemat"; reamintindu-ne de cele trăite și îndurate în anii 40-50, ele invocă Providența pentru a-i ocroti pe români de alte rele ce se pot abate asupra lor, de a-i feri de "vorbe mincinoase tot de la Stalin rămase" – Doamne, ocrotește-ne, / De alt rău păzește-ne, / Ține, Doamne cu românii, / Căci tot curg potop străinii / Ca să ne prade de grai / Pe această gura de rai". (Elena Podoreac. Pe drumul durerii - În "Țara Fagilor", 1997, p. 211).

Privit în aspect mai general, ca fenomen artistic inedit, specific folclorului românesc, incomparabil chiar și în localitățile cu populație eterogenă din zonele limitrofe ale spațiului carpato-nistean (unde printre foștii deportați sunt atestați și ucraineni, polonezi ș.a.), repertoriul clandestin (cândva și parțial în prezent) al înstrăinaților de vatra străbună, foști deținuți politici în guzlagurile staliniste, ne stă drept mărturie a creativității deosebite a poporului nostru (dacă, implicit ținem cont de împrejurările în care a luat naștere și a circulat acest gen de poezie).

Reproducem în continuare unele dintre cele mai reprezentative "cântece blesteme" și "jurnale orale" atestate în nordul Bucovinei și ținutul Herței:

Bucovina-i ca o cheie

*Bucovina-i ca o cheie,
Îmblă rușii ca s-o icie,
Dumnezeu să nu le-o deie.
Nu știu pentru ce păcaș
Dumnezeu s-a supărat,
Bucovina lor le-a dat.
Bucovină, Bucovină,
Plângi de-acuma și suspină
C-ai rămas la ruși cadână... (1-53)*

Măi Staline...

Bucovină, Bucovină,
Nu mai ai de-amu hodină,
C-o intrat un dobitoc
Cu râțul lung ca de porc
Și-o băgat spaima-n norod.
S-o suit la mine-n pod,
Nu mi-o lăsat nici un bob,
Mi-o luat porcul și-o văcuță,
Mi-o lăsat o găinuță.
Măi Staline, măi Staline,
Tu ai inimă de câine.
Pânișoara mi-ai luat
Lăptișorul ți l-am dat,
Ai mâncat pân te-ai descins
Și tot la Donbas mi-ai prins.(1-49)

Lung îi drumu-n Siberia

Foaie verde și una,
Lung îi drumu-n Siberia,
Lung îi drumul și bătut,
De români tot îi făciut...
Când vedeam trenul că vine,
Tremura inima-n mine,
Când vedeam vagoanele
Știam că iau oamenii,
Vagoanele pentru boi,
Pregătite pentru noi.
Ca pe vite ne-ncărcau
Și ușile zăvorau,
Și mânau trenul departe,
În neagra străinătate.
Iar copiii ce mureau,
Pe geamuri îi aruncau
Părinții cu-amar plângeau
Și din gură blestemau:
"Măi Staline să n-ai parte

*Din copiii tăi la moarte,
Nici de soră, nici de frate
Că ne duci tare departe,
În neagra străinătate.” (1-52)*

Dorul mamei

*Dragi îmi sunt câmpul cel verde
Și cășița cu cinci fete
Și-a bătut un mare vânt
De-o soră ne-a despărțit.
Ami dai-o iare departe,
O pădure ne desparte,
O pădure-ntunecată,
Dar și o sârmă ghimpată.
- Măiculiță, plâng cu jale
După-a mele surioare.
Mă tot rog lui Dumnezeu
Ca să le visez mereni...
Când se lasă soarele
Să uzi, mamă, florile
Și floarea de lămâiță,
Că-i pusă de-a mea mânăuță.
Că eu sunt tare departe,
O pădure ne desparte,
O pădure-ntunecată
Dar și o sârmă ghimpată. (1-76 a)*

Măi Staline

*Măi Staline, măi Staline,
Arde-ar pământul sub tine
Cum ne-ai ars și tu pe noi
De-am rămas flămânzi și goi,
Părinții fără de copii,
Neveste în văduvii.
Bolșevicii înzornorați,
Ați ajuns până-n Carpați.*

*Ca să nu vă stăm în cale
Ne-ați mânat la tribunale,
Apoi, ne-ați trimis la moarte
În Siberii înghețate.
Măi Staline, sângeros,
Din Bucovina ne-ai scos,
Ca în vesela grădină
Să crească numai neghină.
Geaba te-ai crezut stăpân
Pe sufletul de român.
Din sănătate ne-ai scos,
Dar acasă ne-um întors
Că ne-au păzit Domnul Sfânt
și cu Vodă din mormânt
nu ne-nfrânt nici o ocară
Ne-a ținut dorul de țară. (1-50)*

Foaie verde magheran

*Foaie verde magheran,
M-am întors din Kazahstan,
Am plecat floare aleasă,
M-am întors cu boală-n casă.
Mă întreabă creanga de lei
Unde-mi sunt părinții mei;
Mă întreabă grădina
Unde-i tinerețea mea.
Eu le-am spus că le-am lăsat
În pustiu-ndepărtat
Între tufe de pelin
Din pricina lui Stalin. (1-52)*

Busuioc de la icoane

*Busuioc de la icoane,
Ardă-le-ar focul "zacoane"
Și pe cel care le-a dat
multă hime-a deportat.*

*Vai și amar de-a noastră soartă;
NCVD-iștii stai la poartă
Și ne scoală-n miez de noapte,
Și ne duc tare departe.
Degeaba i-am întrebat
Cu ce sunt eu vinovat.
Când le-am spus că n-au dreptate
Ei ne-au început a bate.
Plânge inima, măi frate,
Câtă jale e prin sate
De familii deportate
În Siberiu departe,
Jale de copii lipsiți
De bunici și de părinți.
Doamne-ndură-te de noi,
Adă-o pe mama-napoi.
Pe cel ce ne-a deportat
Și de neam ne-a-nstrăinat
Nu l-ar mai primi pământul,
Și pustiu i-ar fi mormântul,
Și nu i-ar mai ști de nume,
C-a adus necaz pe lume. (I-52)*

Din alui Stalin pricină

*Foaie verde trei ahine,
Între treisprezece iune,
Pe la trei și jumătate
Soldați cu armele-n spate
În casă năvală-au dat
Și din gură au strigat:
- Să fiți gata-mpăchetați,
Că la drum cu noi plecați!
Noi, copiii, am fost sculați
și din casă afară dați,
Îmbrânciți și suduiți,
De parcă am fi fost bandiți.
Soldații nu ne-au lăsat
Să luăm straie de-mbrăcat.*

Noi am început a plânge,
Întrebând unde ne-or duce,
Ei ne-au spus fără pardon
Că ne mută-n alt raion.
În alt raion nu ne-au mutat
Stepa Asiei ne-au dat,
Unde nu-s grădini nici flori,
Nici nu-s pomii roditori,
Numai câmpuri cu pelin,
Unde pasc numai cămili,
Nici lumină nici căldură,
Că trai cu supărătură...
Foaie verde trei granate,
Trenule, n-ai avea parte
Nici de șine, nici de roate,
De șuruburile toate,
Că ne-ai dus tare departe,
În neagra străinătate,
Unde n-am soră nici frate.
Din o sută de vagoane
Am năruit mai toți de foame,
Dar acei care-au rămas
Cu kazahii multe-au tras:
Limba nu le-o cunoșteam,
Casă, masă nu aveam.
Ne speleam și azi, și mâine
Pentru-o bucată de pâine -
Doiă chile la cinci zile,
Războiul când s-a gătit,
Mama-n stepă a năruit.
Mi-am pus gând să fug acasă,
Dar kazahii nu mă lasă.
Am mai stat doi ani de zile,
Fără mamă, fără nime.
Iar acasă m-am pornit
Pe la mama la mormânt.
Acolo-am îngemincheat;
cu durere am strigat:
- Mamă, mamă, ieși afară
Și du-mă la noi în țară,
Nu mă lăsa de -nstrăinată;

Fără tine, fără tată,
Am avut și-un frățior
Ca o floare de bujor,
L-au pus rușii sub zăvor;
În lagăr s-a chinuit
Și de foame a murit
Acasă n-a mai venit.
- Măi Staline, măi Staline,
Ai o inimă de câine:
Ce-ai făcut cu atâta lume?..
... Eu de acolo am fugit
Și-am luat-o spre-asfințit
Fără bani, fără mâncare,
Mânată de supărare.
Dintr-un tren mă coboram
și în altul mă urcam.
Săptămâni două-am venit
Și Dumnezeu m-a păzit,
Căci nimica n-am pățit.
Acasă când am sosit,
Tot staliniști am găsit,
... Am stat ascunsă prin sat,
Unde-am dormit, n-am mâncat,
Unde-am mâncat, n-am dormit
Și-așa vremea mi-a trecut.
A trecut un an de zile
Tot cu rău, și nu cu bine.
La un an m-am măritat
C-un fecior din altul sat,
Numele mi l-am schimbat.
Frunză verde de rogoz,
în sat s-a făcut colhoz.
Staliniștii-au dat poruncă
Avutul să mi-l distrugă.
La colhoz mi-au luat până
Și piatra de la fântână.
Când căsuța mi-au fărâmat,
Am fugit în altul sat.
Dincotro vântu-a bătut
Eu milă n-am mai avut.
Ies afară-cat la soare

*Și-s cu mare supărare.
Din a lui Stalin pricină
Fără vreme sunt bătrână
Și umbli cu cârja-n mână. (I – 53 a)*

Ești amar, pelin, pelin

*Ești amar, pelin, pelin,
Dar nu ca legea lui Stalin.
Fiere, fiere, ești amară,
Dar nu ca dorul de țară ...
Of, când stau și mă gândesc,
Îmi vine să mă bocesc:
Tineri și bătrâni din sat
În vagoane ne-au băgat,
La Onega ne-au mânat,
Fără haine de-mbrăcat,
Fără pâine de mâncat.
În barăci ne-au numărat,
La grea muncă ne-au mai dat.
Dacă nu mureai de frig,
Foamea te strângea couřig ...
Dimineața te sculai,
Zeci și zeci de morți vedeai.
Românașul când cădea,
Nici limânare n-avea,
Nici nevasta nu-l bocea.
De cămașă-l dezbrăcau,
De bocanci îl descălțau,
Într-o râpă-l aruncau.
Cel în râpă aruncat
Gospodar a fost în sat,
A dus viață de creștin
Și n-a știut nici un chin
Până n-a venit Stalin.
Stalin cu ai săi supuși
Au vrut să fim slugi la ruși,
Dar noi ducând viață-amară
N-am uitat c-avem o țară ... (I – 50)*

Bucovină, colț de țară

*Foaie verde de secară,
Bucovină, colț de țară,
Dușmanii ni te prădară
Ca românii să dispară.
Din Siret până la Prut
Românii n-au dispărut,
De la Nistru la Carpați
Românașii își zic frați.
Peste sate și zăvoaie
Au curs străinii puhoaic
Pe români ca să-l dispoaic
De datini și de credință,
Să le-aducă suferință.
Românul bucovinean,
Os din osul lui Ștefan,
A rămas dârz ca-nainte
N-a primit blidul de linte.
Lenin, Lenin, om vestit,
Dumnezeu te-a biruit.
Ai crezut că al tău nume
A stăpâni-ntreaga lume.
Legea ta cu a lui Stalin
Au adus în lume chin.
Pe domnul tu-l cinoșteai,
Pe diavol îl laudați.
Timpul vostru s-a sfârșit,
Dar și lume-a chinuit ...*

Spune-mi mie, păsăruică

*- Spune-mi mie, păsăruică:
Puiul meu unde se culcă,
Când se scolă, ce mănâncă?
Spune-mi mie vrăbioară:
Puiul meu de und-se scoală,
Pe obraz cu ce se spală,*

Viața lui cum o petrece?
- *S-ar spăla cu apă rece,*
Pe la el valea nu trece.
- *Eu m-aș duce ca să-i duc,*
Dar mă tem că-mi fac bucluc.
Săracul puințul meu,
Unde-i el și unde-s eu ...
- *Fii voioasă, cum n-ai fost.*
Că puțul ti-i sănătos.
Astăzi - mâine.
Puțul-ți vine:
Asară-au comunicat
Că Stalin s-a împușcat. (Țara Fagilor, 1992, p. 123)

Jalea țăranului

Foaie verde de măslin,
A venit prin sate chin
Cu zăconul lui Stalin.
Oamenii care-au muncit,
Golanii i-au jefuit.
Pe creștini i-au deportat,
La-nchisoare i-au băgat,
Munca dreaptă le-au luat.
Familii-ntregi au distrus,
La Siberia-n ger le-au dus.
Cât plâns și jale amară,
Când le-au dat din casă-afară ...
Ușile le încuiau,
Scânduri în geamuri băteau,
Rămăneau nepoți și frați
Și copii înstrăinați,
Iar golanii ce râdeau
Lui Stalin îi mulțumeau:
- *Mulțumim, iătuică, toți*
Că ne-nveți ca să fim hoți ...
Apoi stam și ne gândeam
La viața care-o trăiam,
Căci sufeream mare chin

*Din drăcia lui Stalin.
Că Stalin cât a condus
Numai rele ne-a adus ...
Dacă ieși și azi în sat,
Vorbe drepte n-ai aflat -
Numai vorbe mincinoase,
Tot de la Stalin rămase ...*

Foaie verde trei smircele

*Foaie verde trei smiccle,
Amar de zilele mele,
Cruciulița de pe piept
Mi-au luat-o-n comitet.
M-au muncit ca pe-un Hristos,
N-au lăsat întreg un os.
Și-apoi iară că m-au scos
Ca să le fiu de folos:
Dusu-m-au tot în robie
N-Donbas, la cărbunărie,
Să lucrez pe smine
În locuri străine.
Măiculița mea duiioasă,
Ieși mai repede din casă
Și te du-n bisericuță
Și te roagă mult, măicuță ...
Să vii, mamă, să mă cați
La mormântul cu trei brazi
Și cu ciulini presărat,
Și cu lacrimi ıdat.
Am murit la Antrațit
Neștiut, ca un calic,
Fără lumânări și pod,
Fără cruce și probod.
Plânge-mă, maică, cu dor,
Că ți-am fost frumos fecior,
Dar de-asupra mea trei stele
Ard ca niște luminele.
Vino, mamă, să mă chemi,*

*Mormântul să mi-l însemni
Cu o cruce de stejar
Și cu trei crengi de arțar,
C-o steblă de liliac
Și c-un firicel de mac,
Că ți-am fost fecioraș drag./1 – 75/*

Înainte de război

*Înainte de război
A dat mare jale-n noi.
Gospodari în sat erau
Îi prindeau și-i deportau.
Cu tot cu copii îi luau,
În vagoane-i încărcau
Și-n Siberia-i duceau.
Pruncii, săracii, plângeau,
Lapte mamelor cereau ...
În Siberia-i dădeau jos
Și îi duceau la colhoz.
Toată ziua ei lucrau,
Sara la copii veneau
Și flămânzi îi adormeau
Foaie verde și-un lipan,
Poate-om mai trăi un an
Și acasă când ne-om duce,
Ne-a da mama lapte dulce
Și pânică rumenioară,
Nu ca asta de amară ... (1 – 61)*

Foicică lemn sucit

*Foicică lemn sucit,
De când îs "deschiaburit"
Pământ n-am, vituțe n-am
Și-n colhoz lucrez firman.
Mă scol dimineața-n zori
M-apucă frig și fiori.*

*Brigadiru-i mânios:
- Ce-așa târziu la colhoz?
- Brigadire, brigadire,
Poartă-te puțin mai bine
Că ești om așa ca mine.
- Măi firmame-i ora zece,
Normele când ți le-oi trece?!
Du-te repede! Ce stai?!
Pune hamurile pe cai! ...
Și mergem pe câmpurile
M-apuca un dor și-o jela
... Și mergem pe câmp întins,
M-apuca jela și-un plâns.
Atunci tractor nu era,
Câmpul cu cai-l ara.
Ne-au luat carul cu boi,
Ne-au făcut săraci și goi.
Ne-au luat plugul cu cai
Și-au făcut nimic să n-ai.
Zile-muncă noi am face,
Brigadirului nu-i place.
Zile-muncă pe hârtie
Și pâinea în magazie.(1 – 766)*

Foaie verde foi de fag

*Foaie verde foi de fag,
Ieși, măicuță, până-n prag.
Te uită la ciucubeu
Să vezi, maică, drumul meu
Drumul către miazănoapte
Unde-s duși voinici la moarte,
Drumul către răsărit,
Cine-a mers n-a mai venit.
(Țara Fagilor, 1992, p.121-122)*

Țăran cu sumanul scurt

- Țăran cu sumanul scurt,
Nu ședea-n Siberia mult.
Mai du-te în țara ta
De-ți mănâncă slănină,
Fătma de păpușoi
Să nu mai vii pe la noi.
- Eu m-aș duce și pe jos.
Dar lucrez vara-n colboz.
De m-oi porni la Crăciun,
M-a prinde gerul pe drum.
Și-aș merge la bobotează,
Dar nevasta greu oștează:
"Noi de-aici ne-om înturna
Iarba când om număra
Ierbuța de pe-un hotar
Și frunza de pe-un stejar." (I – 49)

Foiliță poamă

Foiliță poamă,
Nu mă bate, mamă,
Nu mă blestema,
Că eu te-oi lăsa.
Și m-oi duce - duce
Peste-o apă dulce,
Peste-o apă lină
În țară străină.
Și-oi lucra opt oară,
Și-oi ieși afară ...
Mămică, mămică,
Scrie-mi scrisorică
Scrie-mi rând cu rând
S-o citesc plângând.
Scrie-o-n rândurile,
S-o citesc cu jele.

Eu noroc n-am mai avut

*Ardă-te-ar străinătate,
Mi-ai rupt viața jumătate ...
De când, maică, mi-ai făcut
Eu noroc n-am mai avut.
M-ai blestemat, maică, lumea
Prin străini să-mi mănânc pâinea.
M-ai blestemat, maică, marțea
Prin străini să-mi mănânc viața.
M-ai blestemat, maică, joia
Prin străini să știu nevoia.
M-ai blestemat vinerea
Să nu stau la casa mea,
Să nu-mi cresc copiii mei,
Ce mi-au rămas mititei,
Mititei fără părinți
De toată lumea buliți.
(“Țara Fagilor”, 1992, pp. 121-122)*

Pe drumul durerii

*Bucovină, plai de flori,
Unde sunt ai tăi feciori?
- Au murit printre străini
Pentru că au fost români.
Cine ne-a lăsat plângând,
N-aibă parte în pământ.
... La rău s-au unit păgânii
Și-au nenorocit românii.
Românii nevinovați
Departa-au fost deportați.
Plângeau mame și copii
Că îi duceau în pustii
Ca pe vite în vagoane
Să-ndure sete și foame,
Când oprea trenul în gară,
Pe morți îi scoteau afară*

*Și-i aruncau între linii,
Ca să îi sfâșie câinii.
Ca să-i sfâșie șacalii,
Ca să-și bată joc moscalii.
Păgânii pentru mărire
Au dus lumca la pieire
La Finlanda în pustie,
Înapoi să nu mai vie.*

*Bărbați tineri și feciori
Au murit prin închisori
Nici unul n-a mai venit
Ca să spună ce-a pățit.
Doamne, pentru ce păcat
Românii au îndurată?
Pedepsește-i pe cei răi
Care s-au făcut călăi
Și-umblau noaptea sub ferestre
Să ne prindă fără veste
Să ne ducă la calvar
Hăt peste Cercul polar.
Doamne, ocrotește-ne,
De alt rău păzește-ne
... Ține, Doamne, cu românii,
Căci iar curg potop străinii
Ca să ne prade de grai
Pe-această gură de rai.(1 – 74)*

**INDICE DE INFORMATORI (INTERPREȚI),
LOCALITĂȚI ANCHETATE (ÎN ORDINE CRONOLOGICĂ), GENURI ȘI SPECII
MAI FRECVENTE, VERSURI TITULARE, TEXTE INTEGRALE SAU FRAGMENTE
MAI SEMNIFICATIVE EXTRASE DIN FONDURILE ARHIVEI DE FOLCLOR (AF)
A UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI,
(1960-1997)**

**Folclor românesc¹. Basarabia, inclusiv fostul județ Hotin, actualele
raioane Briceni, Ocnița, Dondușeni, Rep. Moldova cu zona de frontieră
româno-est-slavă (ucraineană):**

1. Vacarciuc Ion, 62 a., 1961, s. Coteala, AF 27, f. 19-22 - cântece de dragoste;
2. Gheorghiu Teodosiu, 82 a., 1962, s. Larga, AF 27, f. 30-47 - cântecele: "Câtă boală-i pe sub soare", "Să cosesc pelin și iarbă", "Curge apa tulburată", ș.a.;
3. Ghimpu Eudochia, 58 a., 1968, s. Tabani, AF 27, f. 50-52 - doine;
4. Grigoraș Dumitru, 83 a., 1969, s. Larga, AF 27, f. 60-81 - "A prins dorul rădăcină"; 29, f. 10-21 - strigături (inclusiv la nuntă);
5. Guzun Domnica, 67 a., 1974, s. Larga, AF 27, f. 85-87 - cântece de dragoste; AF 8, f. 3-6 - descântece de răutate;
6. Dumitraș Varvara, 73 a., 1974, s. Criva, AF 27, f. 88-89 - "Ciobănași de la miori" ș.a.; AF 2, f. 12-13 - "Luai urma leului" (colindă);
7. Cozac Daria, 69 a., 1976, s. Larga, AF 27, f. 20-27 - doine: "Decât, mamă, mă făceai", "Câtă boală-i pe sub soare" ș.a.;
8. Crețu Gheorghe, 57 a., 1977, s. Criva, AF 27, f. 27-30 - "Ochii tăi - struguri de poamă" ș.a.;
9. Lungu Ion, 61 a., 1977, s. Cărăcușenii-Vechi, AF 27, f. 90-92 - cântece de dragoste;
10. Mocanu Dumitru, 54 a., 1978, s. Grimăncăuți, AF 27, f. 94-98 - "Foicică de pe șes: Dintr-o mie te-am ales", "Pelin beau, pelin mănânc" ș.a.;
11. Palade Raveca, 52 a., 1979, orașul Lipcani, AF 27, f. 102-107 - Lirică intimă: "Floricea, floarea albastră" ș.a.;
12. Raba Ion, 80 a., 1979, s. Glinca, AF 27, f. 108-111 - cântece: "Badea, strugure de poamă", "Drag mi-i omul cel frumos" ș.a.;
13. Trofimenko Grigore, 67 a., 1980, or. Lipcani, Interpret bilingv (română-ucraineană), AF 27, f. 113-115 - "La Lenuța sub cerdac", "Rospreagaite, hlopti, conii" (ucr.);

¹ Prima cifră indică vârsta comunicată. a doua anul anchetării. AF - prima cifră volumul (mapa) cu numărul respectiv. a doua - numărul filei (pag.)

14. Ciobanu Silvia, 66 a., 1984, s. Clocușna, AF 27, f. 120-123 - "Două dealuri ne desparte", AF 9, f. 42-45 - orații de nuntă ș.a.;
15. Andronache Ștefan, 84 a., 1962, s. Frasin, AF 27, f. 129-134 - "Pentru tine, fa Ileană" ș.a.;
16. Burlac Luca, 56 a., 1964, Drochia, AF 29, f. 137-139 - "Tinerel m-am însurat", strigături ș.a.;
17. Varzari Ion, 83 a., 1966, s. Calarașovca, AF 28, f. 4-7 - cântece de cătanie;
18. Moșanu Maria, 43 a., 1968, s. Arionești, AF 27, f. 148-150 - doine: "Dorul de cine se leagă ... " ș.a.;
19. Pădure Ion, 60 a., 1969, s. Sauca, AF 3, f. 104-107 - colinde: "Din jos de la răsărit", "Sculați, sculați, boieri mari"; cântecc: "Curge apă tulburată" ș.a.;
20. Țurcanu Maria, 54 a., 1977, Ocnița, AF 9, f. 204-209 - iertăciune, AF 27, f. 160-165 - cântece de dragoste;
21. Cibotaru Valeriu, 82 a., 1977, Denjeni, AF 35, f. 109-120 - drame haiducești ("Gruia lui Novac" ș.a.)

Informatori din alte raioane ale actualei Rep. Moldova cu unele materiale la compartimentele (tomurile) 27, 28, 29 ale AF - Cântece de dragoste, recruțești și ostășești, strigături ș.a. - din raionul Edineț:

22. Eșan Toader, 54 a., 1962, s. Rediu Mare;
23. Chiriță Serafim, 74 a., 1964, Fetești;
24. Rusnac Teodosiu, 72 a., 1968, s. Trinca;
25. Rusu Nicolai, 70 a., 1969, Tisăuți;
26. Tomulescu Ilie, 53 a., 1970, Brânzeni;

Raionul Soroca:

27. Josan Atanasie, 55 a., 1964, Dercăuți;
28. Țurcanu Vasile, 86 a., 1967, Cosăuți;

Raionul Nisporeni:

29. Andrieș Ecaterina, 69 a., 1962, s. Ciuciuleni;
30. Verejanu Silvia, 71 a., 1972, Negreni;

Raionul Hâncești:

31. Mițco Eudochia, 73 a., Bujor;

Raionul Dubăsari:

32. Munteanu Vasile, 76 a., 1970, Coșnița;
33. Pantazi Elena, 46 a., 1974, Coșnița;

Raionul Râbnița:

- 34. Cepraga Varvara, 83 a., 1969, Râspopeni;
- 35. Deobul Ecaterina, 72 a., 1974, Colbasna;

Raionul Țiraspol:

- 36. Ciobanu Maria, 50 a., 1976 înr. și în 1994, Butor;
- 37. Burlacu Gavril, 73 a., 1984, Copanca;
- 38. Ganencu Ion, 73 a., 1989, Olănești (fostul raion Suvorov);

Nordul Bucovinei, ținutul Herța, o parte din fostul județ Hotin al Basarabiei (act. reg. Cernăuți).

Raionul Hliboca (Adâncata), inclusiv raionul Herța (din 1992):

- 39. Bojescu Ion, 81 a., 1961, Iordănești, AF 25, f. 20-24 - "Decât, mamă, mă făceai"; AF 28, f. 100-106 - "Triști și negri rămân norii"; AF 7, f. 10-12 - descântece de ceas rău ș.a.;
- 40. Bâcu Ion, 51 a., 1962, Oprișeni, AF 25, f. 26-28 - doine;
- 41. Bârsan Gheorghe, 84 a., 1965, Molodia, AF 3, f. 17-18 - colinde: "A cui sunt aceste curți"; AF 28, f. 11-13 - cântece de cătănie: "Triști și negri rămân norii", "Prutule, apă vioară", "Concentrare, concentrare" ș.a.
- 42. Ivașcu Constantin, 63 a., 1967, Culiceni, Herța, AF 25, f. 29-30 - cântece de dragoste;
- 43. Cojocar Ștefania, 81 a., 1967, Bahrinești, AF 6, f. 3-4 - "Mălăncuța din Hârlău"; AF 10, f. 11-14 - "Chiotul găinii" (la nuntă); AF 13, f. 101-105 - bocete pentru fată; "Departate te-ai măritat" ș.a.;
- 44. Cojocari Valeria, 69 a., 1968, Tereblecea, AF 7, f. 15-18 - Un remarcabil descântec "de tristețe"; AF 25, f. 30-39 - cântece de dragoste: "Aseară vântul bătea" ș.a.;
- 45. Cărucieru Gheorghe, 92 a., 1968, Movila, Herța, AF 7, f. 20-21 - descântece de deochi; AF 3, f. 21-22 - "Albina strângea din flori" (colindă); AF 6, f. 5-6 - "Mălăncuța din Hârlău";
- 46. Levițchi Ion, 82 a., 1974, Carapciu pe Siret, tatăl poetului Vasile Levițchi, AF 25, f. 40-49 - "de-ar fi dorul ca pădurea" și alte doine de dor și jale;
- 47. Mihailiuc Paraschiva, 74 a., 1978, Trestiana (Dimca), Poetă populară. Versuri în placheta "Ghiocelul", Ujgorod, 1974, p. 35-42; AF 25, f. 51-54 - cântece de dragoste: "Se certa bradul cu plopul" ș.a.; AF 10, f. 40-41 - "Copilă din doi părinți" (de nuntă);
- 48. Munteanu Maria, 72 a., 1977, Valea Cosminului, AF 7, f. 20-22 - Descântece de boală; AF 10, f. 3-21 - Orații și cântece de nuntă: "Poftim, măiculiță, la masă" (cântecul cununei de brebenoc, împrumut local de la ucr.), ș.a.;
- 49. Ciobanu Vasile, 80 a., 1986, Camenca (sat cu populație mixtă româno-ucrai-

- nenă), AF 7, f. 24-29 - descântece de albeață, gâlcă ș.a.; AF 41, f. 10-16 - Cântecul "Măi Staline" ș.a. din repertoriul clandestin perioada sovietică;
50. Semeniuc Gheroghe, 90 a., 1991, Voloca pe Derelui, fost deportat pe țărmul lacului Onega (1944-46), AF 2, f. 50-51 - "Gazda plecată la vânătoare" (colindă); AF 10, f. 30-67 - orații de nuntă (conăcării, pocloane, iertăciune, ș.a.); AF 41, f. 17-26 - cântece și jurnale orale din repertoriul clandestin: "Bucovină, colț de țară", "Ah amar, amar pelin" (AF 41, f. 1-10);
51. Sprânceanu Maria, 67 a., 1979, Bănceni, Herța, AF 25, f. 71-96 - cântece de dragoste;
52. Tărăță Maria, 78 a., 1991, Poieni-Hliboca, AF 7, f. 31-36 - descântece de făcut; AF 41, f. 27-34 - "Lung îi drumu-n Siberia", alte cântecele ale foștilor deportați în Siberia, Kazahstan;
53. Covalciuc Leonora, 72 a., 1992, Oprișeni, AF 41, f. 1-10 - "Bucovina-i ca o cheie", ș.a. cântece din repertoriul clandestin (perioada de putere sovietică);
- 53a. Tovarnițchi Raveca, 59a., 1993, Carapciu pe Siret. Deportată în Kazahstan la vârsta de 5 ani, AF 41, f. 35-40 - "Din al lui Stalin pricină" și alte cântece și jurnale orale din repertoriul clandestin ("Țara Fagilor", 1992, p. 173-175);

Raionul Noua Suliță (Bucovina; Boian-Mahala-Ostrița ș.a.), inclusiv o parte din fostul județ Hotin al Basarabiei:

54. Boiciuc Constantin, 64 a., 1966, Ostrița, AF 25, f. 102-106 - lirică de dragoste, meditativă: "Bătrânețe, haine grele", "Lume, lume, soro lume", "Frică mi-i că mor ca mâine", "Și așa-mi vine câteodată/Să dau cu cuțitu-n piatră" ș.a.;
55. Vulpe Virginia, 61 a., 1967, Marșinți, AF 25, f. 109-116 - "Dor de inimă m-apasă"; "Bădiță de peste Prut", "Ochii negri ca neghina/Gura dulce ca smochina", "Măi bădiță, trup înalt" ș.a. (var. - FȚF 332);
56. Gheorghită Sofia, 82 a., 1968, Mămăliga, AF 25, f. 119-124 - lirică de dragoste: "Dragostea din ce se face?", "Nici o boală nu-i mai grea/ Ca dorul și dragostea" (var. FȚF 327); AF 7, f. 19-20 - descântece ("faceri");
57. Vulpe Maria, 37 a., 1962, Marșinți, AF 25, f. 141-145 - lirică de dragoste: "Du-te, bade, și-mi dă pace/ Cu dorul tău n-am ce face ... ", "Bade, de ce te usuci", "Sunt la mama numai una";
58. Gore Valentina, 34 a., 1972, Costiceni, cunoscută interpretă de cântece populare, AF 25, f. 147-159 - lirică de dragoste: "Merge dorul singurel", "Hai, bade, să ne iubim", "M-a făcut mama frumoasă" ș.a.;
59. Gujuc Șerafim, 58 a., 1974, Stălinești, AF 28, f. 21-27 - "Eu mă duc, codrul rămâne", "Grea e viața prin străini" ș.a.;
60. Harghici Maria, 83 a., 1970, Mahala, AF 3, f. 33-34 - "A cui sunt aceste curți?" (colindă), AF 25, f. 164-167 - lirică de dragoste; AF 10, 31-33 - cântece

- de nuntă: -"Ieși afară, soacră mare", AF 10, f. 101-110 - bocete pentru fată: "La căsuța mirelui ... " ș.a.;
61. Zvarici Mihai, 71 a., 1975, Boian, AF 3, f. 40-41 - "Cele trei raze" (colindă), Repertoriu bogat de legende istorice, descântece;
62. Căptar Toader, 66 a., 1978, Costiceni, celebru violist, interpret de muzică populară. AF 25, f. 169-174 - Cântece de dragoste;
63. Cozlovski Elena, 64 a., 1978, Rîdcăuți, interpretă de cântece și romane populare. AF 25, f. 201-204 - "Lume, lume, soro lume"; AF 27, f. 4-5 - "S-au scuturat toți trandafirii" (romantă);
64. Mocreac Alexandra, 61 a., 1979, Noua Suliță, AF 28, f. 41-42 - "Mamă, rău m-ai blestemat" (cânt de cătănie), "La armată, nu la plug" ș.a.
65. Mihalcean Ion, 68 a., 1984, Boian, AF 3, f. 51-52 - "Doi porumbi că mi-au venit", "Trei păstori se întâlni" ș.a. (colinde);
66. Niscorôni Aglaia, 65 a., 1984, Boian, AF 25, f. 180-196 - lirică de dragoste: "Când se dau noroacele-Eu eram cu vacile", "Iarna vine, vara trece N-am cu cine mă petrece", "La mândruța în grădină A prins dorul rădăcină" ș.a.
67. Onciul Aurica, 79 a., 1988, Lehuceni, înr. în a.1990, 1991, AF 7, f. 41-47 - descântece de speriat, de răutate ș.a.
- 67a. Toderică Maria, 76 a., 1993, Tărășăuți, AF 7, f. 48-50 - descântece de boală, "desfăceri" ș.a.;

Raion Storojineț:

68. Burla Maria, 68 a., 1988, Ciudei (din 1978), AF 7, f. 70-71 - descântece: "pentru ca omul să se lase de beție"; AF 3, f. 61-62 - colindă păstorească ("Trei păcurărași la munte"; AF 25, f. 201-218 - lirică de dragoste: "Două dealuri ne desparte", "La Lenuța sub cerdac", "Pădurice mohorâtă Văd, bade, că ți-s urâtă", "M-a făcut mama frumoasă Și m-a făcut frumoșea-Cu ochii negri ca mura" ș.a.;
69. Vlad Vasile, 82 a., 1962, Igești, AF 25, f. 221-232 - lirică de dragoste, meditativă, AF 28, f. 47-53 - cântece de cătănie, din primul război mondial: "Mai am o zi și mă duc", "Hai, Ileană -n deal la gară" (var. FTF, p. 393-400);
70. Cozaciuc Ilie, 83 a., 1962, Budeniț, AF 6, f. 12-14 - "Că Malanca-i gospodină"; AF 7, f. 75-76 - descântec de ceas rău, numeroase alaiuri și drame religioase: "Irozii", "Trei crai de la răsărit" (AF 33);
71. Olari Ion, 72 a., 1963, Ropcea, AF 7, f. 81-83 - un remarcabil descântec de dragoste (vezi anexa I); AF 3, f. 71-74 - colinde păstorești: "Vara le vâra/Tot pe vârf de munte ... ";
72. Pojoga Gheorghe, 83 a., 1964, Crasna, AF 3, f. 85-86 - "Cerbul Runcului" (colindă) ș.a.;
73. Solcan Veronica, 74 a., 1982, Crasna (în. și în 1984, 1988). Personală. AF

- 40, f. 1-224 - lirică de dragoste, meditativă ș.a. (parțial și în celelalte volume: 25, 28). A se vedea și FTF - balade: "Soacra rea și nora", p. 309-310; bocete - p. 189-190 ș.a.;
74. Fedoreac Ileana, 70 a., 1995, Budeniș, poetă populară, AF 40, f. 50-61 - poezii din perioada sovietică: "Pe drumul durerii" ș.a.;
75. Ștefănescu Ion, 80 a., 1967, Pătrăuții de Sus, AF 3, f. 75, 87 - colinde: "Cântă-n luncă turturele", "Cerbuțul păștea ...";
76. Ursulean Floarea, 63 a., 1978, Maidan, AF 3, f. 76 - colindă: "Cântă-n luncă turturele", (var.);
- 76a. Schipor Geta, 79 a., 1990, Pătrăuții de Jos, AF 41, f. 40-51 - cântece din repertoriul clandestin (per. sovietică): "Din a lui Stalin pricină";
- 76b. Tochița Dragoș, 55 a., 1995, Păștrăuții de Jos, AF 10, f. 115-140 - "Nunta din Pătrăuți" (descrierea ritualului); cântece din epoca sovietică: "Ielca țăranului", "Foicică lemn sucit" ș.a.; Repertoriu foarte bogat de snoave, "porogăanii" (anecdote), drame populare: "Ceata lui Bujor", "Codrenii", ș.a.

Orașul Cernăuți - Roșă:

77. Jaloba Vasile, 84 a., 1970, AF 10, f. 147-158, 164 - "schimburi" la mireasă și mire, cântecul de nuntă: "Copilă din doi părinți/La ce dracul te măriți" ș.a.;
78. Voronca Ion, 52 a., 1991, Horecea Urbană, AF 10, f. 159-161 - orații de nuntă ("Schimburile")

Raionul Hotin:

79. Ravliuc Serafim, 64 a., 1969, Colincăuți, AF 7, f. 91-96 - descântece de ceas rău; AF 3, f. 81-82 - "Stăpâna casei citește carte sfântă" ș.a.

Informatori (interpreți) din **Bugeac** (act. reg. Odesa, r-nele Cetatea-Albă, Izmail, ș.a. Arhiva de folclor (AF), compartimentele (tomurile) 4-colinde, 11 - folclorul ritualurilor de trecere, 8 - descântece, 26 - lirică de dragoste:

80. Bulgaru Gheorghe, 59 a., 1974, Plavni, AF 26, f. 1-4;
81. Ghiță Matroana, 84 a., 1974, Utconosovca, AF 26, f. 4-11;
82. Cartalean Mihai, 87 a., 1974, Plavni, AF 26, f. 12-18;
83. Chiru Vasile, 71 a., 1974, Utconosovca, AF 26, f. 19-21;
84. Cuciureanu Dumitru, 81 a., 1974, Frecăței, AF 26, f. 22-27;
85. Căuș Nicolai, 39 a., 1976, Reni, AF 26, f. 30-39;
86. Nanu Nicolai, 54 a., 1976, Orlovca, AF 26, f. 41-48;
87. Marin Mihail, 32 a., 1976, Frecăței, AF 26, f. 50-56;

88. Stroie Gheorghe, 54 a., 1976, Frecăței, AF 26, f- 57-64;
 89. Răileanu Atanasie, 48 a., 1976, Moldova, AF 26, f- 71-78;
 90. Lotocovschi Vasile, 36 a., 1976, Camâsovca-Izmail, AF 26, f. 91-107;
 91. Trestian Tecla, 35 a., 1976, Satul-Nou-Sarata, AF 26, f. 114-129;
 92. Cherdivară Iacob, 87 a., 1976, Handrabura-Aneni, AF 26, f. 142-154;
 93. Caragaș Alexei, 70 a., 1978, Tocilar - Aneni, AF 26, f. 163-177.

Transcarpatia, localitățile cu populație românească (r-nele Teceu, Rahău):

94. Alb Ion, 96 a., 1977, s. Cărbunești, AF 24, f. 3-6 - lirică de dragoste;
 95. Borca Iurie, 70 a., 1977, Valea Scradei AF 24, f. 7-14 - cântece de dragoste,
 96. Vlad Iulia, 34 a., 1977, Valea Scradei, AF 24, f. 16-18 - lirică meditativă;
 97. Moiş Maria, 62 a., 1977, Plaiuș, AF 24, f. 20-26 - lirică de dragoste;
 98. Pop Ion, 86 a., 1977, Podișor, AF 4 a, f. 11-16 - colinde ("Trei păcurari la munte");
 99. Popovici Iurie, 87 a., 1984, Valea Scradei, AF 4 a, f. 17-21 - "Strigă cerbu-n sus la munte" - colinde de vânătoare;
 100. Țâplea Elisaveta, 81 a., 1984, Slatina, AF 24, f. 30-41 - lirică de dragoste;
 101. Șiman Gheorghe, 71 a., 1984, Slatina, AF 24, f. 42-48 - lirică de dragoste; AF 11, f. 1-2 - "Chiotul găinii" (la nuntă);
 102. Baciu Maria, 33 a., 1984, Apșa de Mijloc, AF 24, f. 51-61 - cântece de dragoste;
 103. Vlad Ionaș, 82 a., 1986, Biserica Albă, AF 28, f. 101-121 - cântece de cătănie din primul război mondial;
 104. Mihali Nichifor, 79 a., 1986, Biserica Albă, AF 24, f. 62-69, lirică de dragoste; AF 35, f. 15-27 - drame populare ("Banda lui Pinteau") ș.a.;
 105. Popșă Victoria, 91 a., 1986, Biserica Albă, AF 17, f. 60 - proză populară (basmе, legende etc.);
 106. Filip Elizaveta, 73 a., 1989, Bouții MARI, AF 24, f. 70-91 - lirică de dragoste.

Regiunea Nicoliev, R-nul Arbuzinsk:

107. Andronache Mihail, 84 a., 1979, s. Konstantinovka, AF 4a, f. 50-54 - "Sculaiți, sculaiți ... " (fragment de colindă);
 108. Todosenko Timofei, 39 a., 1989, același sat, AF 4a, f. 1-14 - lirică de dragoste ("Tinerel m-am însurat").

Regiunea Kirovograd, r-nul Olșansk:

109. Braha Ecaterina, 79 a., 1969, s. Dobreanca, AF 24 a, f. 3-10 - lirică de dragoste ("Leana mea") ș.a.;
 110. Kozak Elena, 45 a., 1969, s. Dobreanca, AF 24a, f. 11-22 - lirică de dragoste, cântece "de lume".

Folclor rusesc² - al lipovenilor din Moldova (Basarabia), inclusiv fostul județ Hotin

Raionul Edineț:

- 111. Davâdova maria, 56 a., 1967, or. Edineț - "Ciujoii materi", (cântece de nuntă);
- 112. Demidova Ecaterina, 82 a., 1967, or. Lipcani (lirică de dragoste);
- 113. Filipova Irina, 83 a., 1967, s. Slobodka-Ruseanî (lirică de dragoste);
- 114. Șciochina Alexandra, 49 a., 1968, Slobodka-Ruseanî (strigături la nuntă).

Raionul Dondușeni:

- 115. Dubovikova Nadejda, 59 a., 1979, s. Egorovka ("Blagoslovește-mă tată" - folclor de nuntă în limba rusă);
- 116. Selezniova Avdotia, 70 a., 1974, Egorovca (lirică de dragoste).

Reg. Cernăuți, r-nul Securenii (fostul județ Hotin):

- 117. Zloi Piotr, 73 a., 1964, Grubna, Șișcăuți, cunoscător al folclorului românesc, interpret trilingv (ucr., rom., rus.); var. "Miorița" (colind);
- 118. Simonov Ason, 89 a., 1966, Grubna (lirică de dragoste);
- 119. Slepțova Pistimia, 87 a., 1966, Grubna (lirică de dragoste, proză populară, inclusiv povești de **Ion Creangă**);
- 120. Tugarova Irina, 79 a., 1967, Mihalcova (lirică de dragoste);
- 121. Scerbacov Ivan, 75 a., 1968, Grubna (lirică de dragoste).

Raionul Hliboca (Adâncata), s. Fântâna Albă:

- 122. Ivanova Maria, 34 a., 1974 (cântece, incl. în limba rom. - "La Lenuța sub cerdac");
- 123. Kușcova Ecaterina, 76 a., 1981 (colindă "Ivanov dvor" - "Curtea lui Ivan");
- 124. Nicolaeva Daria, 73 a., 1988, povești, incl. din opera lui **I. Creangă**;

² Folclorul rusesc ca și cel ucrainean se păstrează în Arhivele catedrelor respective ale Facultății de litere a Universității din Cernăuți (nefiind sistematizat).

125. Popov Dimitrii, 86 a., 1995 (cântece de nuntă, lirice, povești, incl. din opera lui **I. Creangă**).

Reg. Odesa, r-nul Izmail:

126. Ivanova Varvara, 64 a., 1987, s. Staraia Nekrasovka (cântece de nuntă);

127. Nichitiin Rodion, 74 a., 1988, Oziornoie (legenda satului natal).

Folclor ucrainean (în special lirică intimă) din actuala regiune Cernăuți (inclusiv nordul Bucovinei, o parte din fostul jud. Hotin):

128. Drobko Maria, 72 a., 1977, Volcineț, r-nul Hliboca ("Vâidi, mamco. z calacem" - "leși, mamă, cu colacul" (de nuntă);

129. Ghudim Mihailo, 65 a., 1978, Vijenca, r-nul Vijnița;

130. Gumeniuk Evdotia, 83 a., 1978, Beregomet;

131. Arici Maria, 75 a., 1979, Zadubrivca, r-nul Zastavna;

132. Vacaliuk Nazarii, 84 a., 1979, Bridok, r-nul Zastavna (legendă despre Meșterul Manole - în l. ucr.);

133. Bezborodiko Grigorii, 53 a., 1979, Podvirovka, r-nul Chelmenți (versiune ucr. a dram. pop. românești "Ceata lui Bujor");

134. Beinet Gherman, 87 a., 1979, Nepochivți (același raion);

135. Crimalski Alexandr, 65 a., 1979, Podvirovka (același raion) - vers. ucr. a dramelor pop. românești ("Malanca moldovenească" - "Malanca po-moldavski");

136. Voloșciuk Piotr, 34 a., 1980, Podvirnoie, r-nul Noua Suliță (balada "Proba iubirii");

137. Pricup Odarka, 74 a., 1980, Zelionâi Gai, (același raion);

138. Ivaniuk Maria, 87 a., 1981, Șipot, r-nul Putila;

139. Krecian Elena, 81 a., 1981, Dovgopolie, același raion (colinde);

140. Vasiliuk Trofim, 73 a., 1982, Sișkovțim, r-nul Securenii;

141. Goluboveniko Ecaterina, 96 a., 1982, s. Kamiana, r-nul Storojineț (cânt. de nuntă "Berit-mamco, golku" - "la, mamă, acul" (la cusut cunună de brebenoc) - cunoscut și la români, bocet "Sestrița mîla ... " - "Surioară dragă" - motivul moartea-nuntă;

142. Crecian Vasilii, 29 a., 1983, s. Mihalcea, același raion, (cânt. "Codrî, moi, codrî" - "Codrii, codrii, mei");

143. Cuciurean Elisaveta, 83 a., 1983, s. Cuciurul Mare, sat românesc până la în 1944, același raion (cânt "U Ileanî, u sadcu" - trad. din rom. "La Lenuța sub cerdac");

144. Duceac Gavriilo, 86 a., 1984, Klișcovți, r-nul Hotin;

145. Zagainaiia Paraskovia, 65 a., 1985, Cristinești, același raion.

Transcarpatia, raioanele Teceu și Rahău:

- 146. Bodnar Vasiliu, 87 a., 1984, Lug.;
- 147. Ivanceak Ivan, 53 a., 1984, Dibrova;
- 148. Pop Haralampie, 82 a., 1984, s. Buștin;
- 149. Semico Ivan, 66 a., 1984, Buștin;
- 150. Ivanio Vasiliu, 55 a., 1988, Velichie Bâciki;
- 151. Maliar Gheorghii, 65 a., 1988, Delove.

Reg. Ivano-Frankovsk (ist. Stanislav), raionul Kosov:

- 152. Cuzic Grigorii, 83 a., 1968, Kutî (“Oî’ ustani, ustani” - “Scoală, scoală, gospodarule” - colindă);
- 153. Sciurovski Iacov, 63 a., 1969, Kobak;
- 154. Gudzic Nicolai, 80 a., 1971, Sneatin, r-nul Kolomeia;
- 155. Ivanișin Gheorghii, 74 a., 1971, Bucaciniți, r-nul Rogatin.

Reg. Vinița, r-nul Moghilev-Podolski:

- 156. Vacarciuc Nicolai, 79 a., 1967, Jagura;
- 157. Saviuc Ivan, 73 a., 1968, s. Naddnestrianskoie.

Reg. Odesa (Bugeac):

- 158. Burlak Efim, 77 a., 1969, s. Nestoita;
- 159. Rusnak Maria, 56 a., 1969, s. Topalî;
- 160. Pușka Vasiliu, 73 a., 1969, s. Iasika, r-nul Beliavsk.

Moldova, raionul Briceni:

- 161. Agatii Nicolai, 64 a., 1979, s. Medveja (“Scio, u poli, poli”, text asemănător cu “Plușorul”);
- 162. Ivasiuk Vasiliu, 76 a., 1979, Berlineț;
- 163. Koșuba Liubovi, 61 a., 1979, Medveja;
- 164. Matvienko Serghei, 57 a., 1979, Zelionaia;
- 165. Nițenko Oliga, 59 a., 1980, Beliaviniți;
- 166. Romanenko Ivan, 75 a., 1980, Medveja;
- 167. Siabko Anatolii, 50 a., 1980, Zelionaia;
- 168. Romaniuk Efim, 75 a., 1964, s. Volcineț, r-nul Dondușeni - “Ci to sonțe siae” - “Ori soarele luminează, ori flăcăul a ieșit” - colindă;
- 169. Vakarciuc Alexei, 92 a., 1961, Iarovo, r-nul Soroca;

170. Popovici Vasili, 67 a., 1961, (înreg. și în 1990, 1991), s. Nezavertailovka, r-nul Tiraspol, interpret bilingv (ucr.-rom.) - lircă de dragoste, inclusiv cântece românești: "Foiare verde ș-o sipică", "Leana", "Tinerel m-am însurat" ș.a.

RESUMÉ
LA POÉSIE POPULAIRE ROUMAINE DANS L'ESPACE
CARPATO-NISTRÉEN
(historiographie, étude comparative, textes)

Partie I

Le folklore comme base de l'édification de l'identité nationale.

La valorisation de la création populaire roumaine de la Boukoutine de Nord, le district Herța et l'ancien district Hotin de la Bessarabie pendant les 200 années passées.

Partie II

La poésie populaire dans l'espace carpato-nistréen: parallélismes typologiques, connexions interethniques, identité artistique nationale. On fait une analyse comparative du folklore des rites des fêtes du calendrier du folklore des traditions de la famille, du lyrique populaire des roumains qui habitent dans les zones limitrophes de la partie nord-est des Carpates. Sur la base des parallélismes (phénomène de convergence culturelle de type universel, polyethnique et local, l'auteur relève les caractéristiques distinctives de la poésie populaire roumaine (formules poétiques), l'indépendance (parfois la dépendance artistique au niveau de la macrostructure (sujets et motifs) et de la microstructure (formules poétiques, des autres répertoires poétiques nationales (propres à cette région); le degré (relatif) de l'identité nationale de la poésie des rites et du lyrique populaire roumain de la Boukoutine de Nord, Herța et Hotin et des autres zones de frontières la pondération des éléments allogènes (les influences slaves et ukrainiennes de cette région; la validité et la persistance multiséculaire, la force de l'influence de notre folklore sur les répertoires nationales dans les zones limitrophes de la partie nord-est des Carpates.

L'analyse systématique du matériel donne la possibilité de conclure que les coutumes et les formules constantes de la poésie des rites et lyrique roumaine de l'espace carpato-nistréen constitue un système de phénomènes traditionnels liés de la base de la culture populaire nationale, de "l'espace standard de la spiritualité roumaine. Dans les zones limitrophes, de interférence, de la partie de nord-est des Carpates on n'a pas attesté ni dans le passé (le XIX-XX, jusqu'à 1940), ni dans la deuxième moitié du XX s. des communautés ou des similitudes roumaino-slaves (ukrainiennes) d'un type qui pourrait mettre en discussion le problème d'un substrat ou d'une strate inhabituelle, avec des éléments allogènes, d'emprunt dans le répertoire très dense des chansons de

Noël, "colinda", "plugușorul", de la poésie des rites de passage, des formules poétiques, dans la plupart de cas archétypales, de la chanson lyrique roumaine ("doina"). La partie du nord de la Boucovine des Carpates jusqu'au Priut et plus loin encore, l'ancien district Herța ont été et restent encore (ainsi que les zones limitrophes de la Bessarabie, l'ancien district Hotin y compris une **zones d'expression poétique roumaine**).

Un témoignage éloquent de ce fait sont les grandes collections etnofolkloriques éditées avant 1944 par **I.G. Sbiera, S.Fl. Marian, E. Niculița-Voronca, M. Friedwagner, Al. Voevidca, Leca Morariu**, le volume apparu en 1993 "Le folklore du Pays des Hâtres", qui sont des antologies dans lesquelles sont attestés et insérés les matériaux d'une ancienneté multiséculaire, conservés et cultivés sur le terrain propre.

La réconstitution consecutive des systèmes de "blocs" poétiques, de constantes artistiques et leurs confrontation dans un plan interethnique nous convainc du fait que dans la zone du nord-est des Carpates le répertoire traditionnelle roumain a résisté comme système homogène, très compact de rites et de motifs constants, malgré le fait d'interventions extérieures, système qui a conservé le long de plusieurs siècles les particularités originales significatives (ethniques et locales). La ainsi-nommé communauté génétique roumaino-(mol-do)-est-slave de cet espace polyethnique (le nord de la Boucovine et la Bessarabie) sur laquelle on insistait dans l'historiographie et l'ethnographie soviétique (et sur laquelle on insiste encore) se réduit en effet à quelques parallèles fonctionnels et typologiques, des diffusions et des interprétations des éléments locaux, incidents, appartenant parfois au superstrats, mais changés un peu plus tard par les motifs et les détails stylistiques du répertoire national (roumain).

Dans son aspect cantitatif, exprimé par le nombre de constants poétiques des catégories fondamentales du lyrique populaire, ainsi que dans celui calitatif, exprimé par la structure et l'amplitude artistique des motifs (des cantis/ de Noël, la poésie des noces, le lyrique populaire) **l'espace étudié s'intègre organiquement dans le massif ethnoculturel roumain**.

Comme matériel du control on reproduit deux séries de constantes poétiques en répertoires zonales et nationaux (au chapitre "Lyrique populaire: analyse systémstique et comparée"), les composants artistiques stables du concept "beau" et de l'état de "mal au coeur" dans le folklore roumain ("dorul") de la Transcarpatie (Tecuci, Raibai), Bessarabie (outre la zone limitrophe de nord - une partie de l'ancien district Hotin), Bugeac, de la région de Nistru, ainsi que dans la chanson lyrique ukrainienne (hors les frontières de la Boucovine et la Bessarabie, bulgare (Bulgarie), serbe (Serbie), italienne etc.

Partie III. Anexe.

1) *Formules poétiques des conjurations ("descântece") attestées dans l'espace carpato-nistréen (1961-1997) avec observations sur les caractéristiques distinctives des textes roumains en comparaison avec ceux slaves (et ukrainiens), ainsi que ceux des autres peuples.*

2) *Du répertoire du folklore de notre peuple de la période après 1940 - chansons et poésies populaire, peu connues, composées par les victimes du régime stalinien comme témoignage éloquent de la résistance spirituelle et de la créativité extraordinaire des roumains du nord de Bucovine et du district Herța (1940-1941; 1944-1953).*

3) *Index de noms des interprètes populaire (les informateurs) et des localités (Archive du folklore de l'Université de Cernăuți, textes intégraux ou fragments plus significatifs de ces textes.*

Index de noms (auteurs), abréviations, contenu.

ABREVIERI

- Aa-Th.** - The Types of the Folktale. A classification and Bibliographi. **Antti Aarne's** Verzeichnis der Märchentypen. Translated and enlarged by **S. Thompson**, Helsinki, 1964.
- AF** - Arhiva de folclor a catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți (1960-1995, completată cu materialele expedițiilor din 1996-1997).
- BNP** - Bolgarski narodni pesni sobrani od bratia **Miladinovići**, Zagreb, 1861.
- BP** - Bucovinski narodni pisni, Upor. L. Iačenko, Kiev, 1963.
- C** - Cocchiara Giuseppe, L'anima del popolo italiano nei suoi canti, Milano, 1929.
- CF** - **P. Ștefănuță**. Cercetări folclorice pe valea Nistrului de jos, în "Anuarul Arhivei de folclor", IV, 1937, p. 31-226.
- CM** - Cântece moldovenești culese de **C. Neniu** și **E. Lebedeva**, Tiraspol - Balta, 1935.
- CPD** - Cântece populare de dragoste, Alc. art. într. de **E. Junghietu**, Chișinău, Ed. Știința, 1977.
- CRI** - Canti e racconti del popolo italiano, Publ. per di **Domenico Comparetti** ed. **Alessandro d'Ancona**, Roma - Torinã - Firenze, V, I - IX, 1870-1891.
- CVS** - Colinde și urături de pe Valea Siretului, Alc. **N. Șapca**, **D. Covalciuc**, Hliboca, 1993.
- F** - **Friedwagner Mathias**, Rumänische Volkslieder aus der Bucovina Liebeslieder, Band I, Würzburg, 1940.
- FB** - Folclor din Bugeac, Chișinău, Ed. Știința, 1982.
- FM** - Folclor moldovenesc, Chișinău, CM, 1958.
- FNM** - Folclor din nordul Moldovei, Chișinău, Ed. Știința, 1983.
- FIF** - Folclor din Țara Fagilor, Chișinău, Ed. Hyperion, 1993.
- I** - Interpretul (informatorul) (vezi Indice de informatori).
- Index-C.** -Index Tipologic și bibliografic al colindei, în vol.: **Monica Brătulescu**, Colinda Românească - The Romanian colinda, Ed. Minerva, București, 1981, p. 159-318.
- Index-L** - **Sabina Ispas** și **Doina Truță**, Lirică de dragoste. Index motivic și tipologic, în 4 vol., Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985-1989.
- Motif** - **Index** - Thompson, Stith. Motif - Index of Folk Literature ... , 6 vol., Copenhagen, 1958.
- NR** - Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ de **S.Fl. Marian**, București, 1995.
- NLP** - Narodnãie liriceskie pesni, Moskva, 1961, (**V. Propp**).

- NPB** - Narodnâie pesni Bucovinî v zapisah **Iu. Fedcovicia**, Kiev, 1968.
- NPTV** - Narodni pesni ot Timok do Vita, Red. **Vasil Stoin**, Sofia, 1928.
- NPZP** - Narodnî pesni ot Zapadnite pocrainini, **V. Stoin**, Sofia, 1959.
- PC** - Pisni Carpat, Ujgorod, 1972.
- PPOC** - Poezia populară a obiceiurilor calendarice, Alc. art. într. com. de **N. Băieșu**, Chișinău, Ed. Știința, 1975.
- RNP** - Russkie narodnâie pesni, M., 1957 (**A.M. Novikova**).
- RPM** - Russkaia narodnaia pesnea v Moldavii, Chișinău, 1968, (**R. Bogomolinaia**)
- SNP** - Srpske narodne pjesme. Scup. ih **Vuk. Stef. Karadzic**, 9 tom Biograd., 1881-1902.
- SNP.1.** Srpske narodne pjesme, cn. I., Beograd, 1953.
- TS** - **Bostan G.**, Tipologhiceskoie sootnoșenie i vzaimosveazi, Chișinău, Ed. Știința, 1985.
- UP** - Ukrainski narodni pisni, I., Rodânno-pobutova lirica, Kiev. 1964 (**G.C. Sidorenko**).
- ZP** - Zaccarpâtsiki narodni pisni ta colomâiki, Ujgorod, 1965.

INDICE DE NUME (autori)

- Aarne Antti, 273
Adăscăliței Vasile, 187
Afanasiev-Ciujbinski A., 217, 218
Alecsandri Vasile, 9, 10, 11, 12, 16,
17, 21, 31, 65, 66, 82, 87, 92, 184
Alexiu Victor, 93
Amzulescu Al., 209
Anghelov V., 154
Arbore A.Z., 116
Arnaudov Mihail, 80, 90, 95, 154
- Băieșu Nicolae, 29, 30, 31, 78, 80,
88, 94, 95, 116, 184, 185, 218, 274
Bârlea Ovidiu, 33
Bârseanu Andrei, 25
Bejenaru Ion, 30
Berariu Constantin, 12
Berciu Dumitru, 88
Bercov N.P., 118
Berdan Lucia, 32, 226
Bilețchi-Opișanu A.X., 26, 27, 122, 150
Blașa Lucian, 36, 37
Boca Ion, 26
Bodnărescul Leonida, 10, 31
Bogatârev P.G., 157, 184
Bogomolinaia Rima, 185, 274
Bogoslavski Serghei, 116
Bogrea Vasile, 117
Bolte Iohannes, 96
Bostan Grigore, 28, 29, 30, 31, 33,
37, 94, 95, 118, 150, 186, 187, 217,
222, 223, 226, 274
Bostan Lora, 28, 226
Bot Nicolae, 31
Botezatu Grigore, 28, 29, 30, 31, 91,
94, 184, 185
Brăiloiu Constantin, 153
Brătulescu Monica, 41, 45, 59, 66,
67, 68, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
157, 184, 273
- Breazul G., 94
Buhociu Octavian, 60, 64, 91, 92, 94
Buliga Constantin, 13
Bumbac Vasile, 12, 13
Burada Teodor, 79, 95, 152
Buruiană Ion, 30, 31, 94, 184, 185
- Cantemir Dimitrie, 123, 149, 150
Caraman Petru, 40, 45, 48, 50, 60,
61, 63, 67, 68, 73, 76, 153
Călinescu George, 22
Cârstean Stelian, 185
Cârsteanu Petre, 27
Ceban I.D., 143
Chiroșca Boris, 88
Chiselită Vasile, 30, 31
Chițimia Ion Constantin, 143, 153,
154, 218
Cimpoi Mihai, 37
Ciobanu (Ceban) Ivan D., 118
Ciobanu Valeriu, 213, 218
Cireș Lucia, 93, 226
Cirimpei Victor, 29, 30, 85, 94, 95,
96, 102, 117
Ciubinski Piotr, 72, 93, 138
Ciubotaru Ion H., 153, 187
Cocchiara Giuseppe, 186
Cocișiu Ilarion, 153
Colpacova N.P., 186
Comparetti Domenica, 186, 273
Constantinescu Nicolae, 218
Coman Mihai, 117
Cornea Zamfira, 27
Corsiuc N., 96
Covalciuc Dumitru, 30, 33, 187,
226, 273
Crațov N.I. 153
Creangă Ion, 21, 22, 91, 114, 209,
223, 230
Cuceu Ion, 81

- Cuceu Maria, 81
 Curuci Leonid, 29

 Dan Dimitrie, 27
 d'Ancona Al., 186, 273
 Darbiniețe Iadviga, 90, 96
 Dacșu Iordan, 18, 32
 Dacșu-Stroescu, 28
 Dei Alexii I., 31, 49, 86, 88, 185
 Demcenco Nicolae, 94
 Densușeanu Ovid, 26
 Doniga Vasile, 154
 Dugan-Opaiț Valerian, 151
 Durnea Victor, 32
 Dvoicenco-Marcova E.M., 118

 Efimenco Mihail, 225
 Elatov V.I., 187
 Eliade Mircea, 218
 Eminescu Mihai, 11, 18

 Federovski M., 152
 Fedkovici Iurii, 14, 15, 85, 185,
 214, 274
 Filatov Alexandr, 88
 Filip Iulian, 29, 30, 31, 94
 Fira G.U., 151
 Flondor Tudor, 14
 Fochi Adrian, 37, 91, 158, 184, 209,
 217, 218
 Fotea Mircea, 32
 Franko Ivan, 138, 213
 Friedwagner Mathias, 12, 26, 27,
 28, 157, 184, 185, 219, 221, 273

 Gațac Victor, 29, 34, 35, 37
 Gherasim Vasile, 27
 Giurescu Constantin C., 152
 Giurescu Dinu C., 152
 Golovatski I.F., 90, 217
 Gorovei Artur, 224, 226
 Guberantis de Angelo, 150
 Gura A.V., 151

 Hasdeu Bogdan Petriceicu, 14, 16,
 23, 25, 33, 117, 155, 183
 Hâncu Andrei, 29, 30, 31, 94, 122,
 123, 149, 151, 153, 217, 218
 Herodot, 122, 150
 Hesiod, 80
 Horațiu (Quintus Horatius Flaccus), 80
 Hurmuzachi Alecu, 9, 10, 11
 Hurmuzachi Gheorghe, 9

 Iașenco Leonid, 185
 Iacobescu Mihai, 223
 Iacobson Roman, 157, 184
 Iachivciuc Axentie, 28
 Iaroșinskaia Evghenia, 139
 Iațimirski Alexandr, 118, 225
 Iațimirski B.M., 102
 Ibrăileanu Garabet, 20
 Ionescu Liliana, 184
 Iorga Nicolae, 25
 Iroaie Petru, 26
 Ispas Sabina, 89, 94, 185, 273
 Ispirescu Petre, 15
 Iza Gheorghe, 61, 91

 Jiga Laura, 31
 Jirmunski Victor, 34, 37, 91
 Jula Nicolae, 117
 Junghietu Efin, 29, 30, 31, 94, 154,
 184, 273
 Jaroșinskaia E., 151

 Karadzic Vuk. Stef, 186, 274
 Kogălniceanu Mihail, 9
 Kotzebu Wilhelm von, 12
 Kravțov N.I., 153
 Krohn Carl, 96
 Kruti I.Z., 89

 Lafargue Paul, 119, 149
 Lebedeva Elena, 184, 217, 273
 Leger Louis, 184
 Leu Paul, 20, 21, 32
 Levi-Strauss Claude, 34
 Lintur Piotr, 210

- Liszt Ferenc, 14
 Loghin Constantin, 31
 Lonacevski A.F., 150, 217
 Loscutova L.D., 149
 Lutic Mircea, 28

 Mac-Lennan, 150
 Malski Boris, 78, 95, 184
 Mandicevski Eusebiu, 14
 Mansikka V., 224, 225
 Marian Liviu, 27
 Marian Simion Florea, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 32, 43, 81, 82, 87, 88, 95, 122, 127, 132, 145, 150, 151, 152, 153, 154, 217, 219, 221, 225, 226, 230, 237, 273
 Marienescu Atanasie Marian, 56, 90
 Maximova M., 95
 Mănăstireanu V., 117
 Melichercik Andrej, 89, 152
 Meletinski Eleazar, 34, 37, 92
 Miculi Karol, 10, 11, 31
 Mikuliz Adalbert, 31
 Miladinov C. și V., 185, 273
 Miloradovici V., 154
 Mintencu Nicolae, 30
 Mironenco I.P., 223
 Mohanu Constantin, 91
 Morariu Leca, 12, 26, 29, 32, 221
 Moraru Sergiu, 29, 30, 31, 94, 186, 218
 Muntean George, 185
 Mușlea I., 153

 Naulko V.I., 152
 Negruzzi Constantin, 12, 21
 Nemirovski E., 187
 Neniu Constantin, 184, 217, 273
 Nesterovski Pavel, 63, 89, 92, 117, 152
 Neubauer Rudolf E., 18
 Neupocoeva Irina, 37
 Nicolescu Vasile, 32
 Niculiță-Voronca Elena, 12, 23, 24, 25, 29, 41, 43, 72, 79, 93, 95, 99, 100, 101, 117, 217, 218, 219, 221
 Nistor Ion, 7, 222

 Novicova A.N., 185, 274

 Oișteanu Andrei, 90, 91
 Onciul Dimitre, 7
 Onciul George, 27
 Oprișan Ion, 184
 Oprișan Horia Barbu, 116

 Pamfile Tudor, 93, 94
 Papađima Ovidiu, 185
 Papalagi Tache, 127, 150, 156, 157, 184, 186
 Păsculescu N., 93
 Păunel Eugen, 31
 Petrișo Dimitrie, 12, 22
 Pogorilovschi Ion, 184
 Polivka J., 96
 Pop Mihai, 94, 185
 Popescu Porfiriu, 15
 Popovici Iurie, 80, 88, 95, 149
 Popovici Natalia, 88
 Porumbescu Ciprian, 14, 20, 24
 Porumbescu Iraclie, 12, 31
 Potebnea A.A., 39, 40, 59, 88, 96
 Poznanski N.E., 224, 225
 Propp Vladimir, 34, 37, 88, 90, 273
 Pumnul Aron, 9, 12, 15
 Pușcariu Sextil, 26
 Pușkin A.S., 114, 115, 118
 Putilov Boris, 34, 37, 210, 218

 Rădulescu-Pășcu Cristina, 32, 33
 Reboșapca Ivan, 68, 73, 74, 93, 94
 Reville Jean, 224, 225
 Romanç Olexa, 31, 185, 223
 Rosetti Al., 117
 Rösler R., 117
 Roșianu Nicolae, 37
 Rozov A.N., 90, 94
 Rusciac Simion, 27, 122, 150
 Russo Alécu, 9, 11, 12, 31

 Savușkina N.I., 15, 99, 117
 Sbiera Ion a lui Gheorghic, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 29, 31, 32, 41, 42,

43, 45, 69, 70, 88, 93, 101, 150,
219, 221
Sbiera Nicolae, 15
Sycru (Sycrov) Polihronii, 38, 39,
87, 88
Sbiera Nicolae
Semcinski Stanislav, 117
Serghievski Mihail, 78
Sevastos Elena, 23
Sidorenko G.C., 185, 274
Sydow von C.W., 33
Simighinowicz Staufe Ludovig Adolf,
18, 32
Smereciunski L., 78
Socolova V.R., 145, 153
Solcan Veronica, 28, 30
Spătaru Gheorghe, 29, 103, 117, 118
Spinei V., 7
Stăncescu Dumitru, 15
Stoin Vasil, 89, 185, 274
Stroescu Sabina Cornelia, 32
Sventițki Ilarion, 40, 88, 90
Suceveanu Arcadie, 30

Șapca Nicolae, 33, 273
Șein P.V., 150, 185
Șeuleanu Ion, 33
Ștefănuță Petre, 78, 79, 95, 150,
184, 273
Șuhevici Volodimir, 116
Șulschi Nicolae, 25
Tabarcea Sergiu, 117
Taloș Ion, 218
Tamazlăcaru Andrei, 94
Teodorescu G. Dem., 50, 66, 72,
89, 91, 92, 94
Thompson St., 92, 96, 273
Tieressaut Jean, 89
Timosciuk Boris, 212, 218
Tokarev S.A., 94
Tomoioagă G., 13, 124, 151
Torouțiu Ilie E., 25, 32, 182, 185, 187
Truță Doina, 185, 273
Tochiță Dragoș, 30
Toschi Paolo, 89

Țintila Vasile, 9
Țugui Pavel, 31, 32

Ursache Magda, 218
Ursache Petru, 218

Vakarelski Hr., 90
Vangheli Spiridon, 150
Veseloski Alexandr, 35, 37, 39, 40,
58, 59, 76, 88, 90, 93, 156, 183,
184, 225
Veye Paul, 61
Vinogradova L.N., 49, 72, 77, 89, 94
Virgiliu (Publius Verghilius Maro), 80
Voividca Alexandru, 12, 28, 32, 221
Vorobkevici Isidor (Sidor), 14
Voronca Zaharia, 24
Vrabie Gheorghe, 18, 31, 76, 77,
90, 94, 117, 145, 153, 156, 184, 218
Vulcănescu Romulus, 62, 65, 91,
92, 117, 136, 151
Vulcan Iosif, 16

Wilhelm von Kotzebue, 12
Waldburg Rudolf D., 15, 32

Xenofon, 80, 95

Zadnipru Petru, 82, 95
Zașciuc Alexandr, 38, 39, 87, 88
Zelenciuk Valentin, 29, 119, 120,
130, 141, 143, 149, 151, 153
Zlatcovskaia T.D., 80, 95
Zmoșu Valeriu, 30

CUPRINS

ARGUMENT	7
Partea I Folclorul-zidire a ființei naționale	9
Valorificarea creației poetice orale românești din nordul Bucovinei, ținutul Herței și nordul Basarabiei (act. reg. Cernăuți)	9
Note	31
Partea II Poezia populară în spațiul carpato-nistrean (paralelisme tipologice, tangențe interetnice, identitate artistică națională)	34
Introducere	34
1. Aspecte comparate ale poeziei ritualurilor calendaristice	38
Preliminarii	38
Colinda	41
Plugușorul	80
Note	87
2. "Malanca": substrat autohton, procese interetnice	97
Versiuni ucrainene ale dramelor haiducești	103
Note	116
3. Din poezia ritualurilor de trecere : "loci communes", particularități distinctive	119
Preliminarii	119
Poezia nunții	122
Cântecul funerar. Bocetul	144
Note	149
4. Lirica populară: încercări de analiză sistematică și comparată a constantelor poetice	155
Preliminarii	155
Trei categorii semantice ale liricii populare	159
Cântecele înstrăinaților	179
Note	183
Note suplimentare	
Serii de constante poetice în repertoriile zonale și naționale (la cap. "Lirica populară")	188
5. Reminiscențe și reflexe ale poeziei populare românești la ucraineni și ruși	209
Note	217
Considerații finale	219
Note	222
Partea III Anexe	224
Formule poetice ale descântecelor atestate în spațiul carpato-nistrean (1961-1997)	224
Din repertoriul folclorului nostru de după 1940	241
Indice de informatori, localități, anchetate, texte semnificative	258
Resumé	269
Abrevieri	273
Indice de nume (autori)	275